

דף ב' ע"א

במשנה: מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים יעשה זה ב"ג או ב"ח תחתיו אלא לוקה ארבעים.

יש לעיין בדין זה אם העדים צריכים להיות דוקא כהנים, מכיון דמתני' מיירי בפסולי כהנים, וברש"י מבואר וז"ל, אין אומרים אם הוזמו והן כהנים וכו' עכ"ל, והביאור בזה, משום דמתני' בא להשמיענו דאפי' יכולים לקיים בהם כאשר זמם, חידוש הוא, דלא מקיימים בהם כמו שזממו לעשות וסגי במה שהם לוקים מ', משא"כ בישראל לא הוי חידוש כלל, משום דלא שייך בו פסול ב"ג דזה פסול רק בכהונה.

ובספר גבורת ארי הביא ראי' לזה, מדנקט התנא לשון יחיד, דהיינו אין אומרים יעשה זה בן גרושה, ולכאור' הול"ל לשון רבים דקאי על שני העדים, ולפירש"י ניחא, דאפשר דאחד מהן כהן ואחד מהן ישראל, ואז לא שייך ב"ג רק בכהן היחיד. אמנם בריטב"א מביא בשם תוס' דהכי נמי איירי מתני' בעד ישראל ולא אמרי' שיהא פוסל אשה בביאתו

לכהונה כאילו הוא חלל ב"ג, ע"ש. והיינו דהתוס' סברי דשייך ג"כ בישראל פסול חללות כנ"ל. ומקשים המפרשים לשיטת התוס' דאכתי לא נעשה בהם כאשר זמם, שהרי הם זממו לפוסלו מכהונה, ואנן לא פסלינן להם אלא לענין שתהא אשה פוסלת בביאתם.

★★

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י"ב קר' ה' ע' מא):

והנראה לי ליישב, דהא כל הגריעותא אם לא מקיימים כאשר זמם כולו, הוא משום דאין הזמה לחצאין, ונראה דיש לחלק, דהני מילי היכי ששייך בהם אותו עונש וגם יכולים לקיים בהם העונש, אז אם אנן לא מקיימינן כל הכאשר זמם שפיר איכא חסרון משום דאין הזמה לחצאין, משא"כ היכי דאנן לא מקיימינן כל הכאשר זמם מחמת דלא שייך בהם העונש ולא מחמת סיבה אחרת המעכבת לעונשם באותם עונש, בזה יש מקום לומר דאין שום חסרון משום אין הזמה לחצאין. וביותר יש לומר דכמה דמקיימים הוי כאשר זמם לגמרי, כמבואר ברמב"ן בריש פירקין וז"ל, כיון

והגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (אות רמח) כותב:

אמר [הרב הגאון ר' אליהו ברוך קאמאיי נ"י ר"מ במיר] ליישב קושית המנחת חינוך [מצוה תס"ד אות כ"א] בעיר הנידחת דהו"ל לו ולא לזרעו [מצד הזמת העדות]. דלא קשיא מידי, דזהו רק בפסול דבן גרושה ובן חלוצה שאנו דנין [על] זרעו להבא, אבל לא לשעבר דהיינו לו.

והוספתי על דבריו בהמתקה יותר, דודאי בנים הגדולים אינם נהרגים בעיר הנידחת דאינם שלו כלל, והוא נידון בפני עצמו כשהגדיל, אלא ודאי בקטנים מיירי, וא"כ היינו לו, דבניו הקטנים הם כקניינו כמו שכתב הרמב"ם בפרק [ו'] מהלכות תשובה [הלכה א'], וא"כ הם בכלל לו. אבל בבן גרושה ובן חלוצה שאנו פוסלים גם זרעו הגדולים וגם הוא, לענין פסול [זה] ודאי שאינם בכלל לו.

★★

בספר פרנס לדורו (ע' 5-164) מביא הגאון ר' עזריאל הילדסהיימר ז"ל שכתב ליישב קושית המנחת הנ"ל בהקדם ההקדמות דלהלן:

א. הפרי חדש מחק תיבת "נשים", דהן בודאי לא נהרגו בעיר הנדחת, דהפלוגת' המובאה בספר מגדול עוז היא רק בקטנים.

ב. במרדכי בפ' היו בודקין הביא השאלה שנשאל להר"י במעשה "בן שנה או שנתיים" שנשתמד אם מתאבלין עליו, ופסק ר"ת דאין מתאבלין, דבאבילות גם רבנן מודו.

ג. הטעם אמאי הקטנים אף שלא חטאו נענשי, והיינו לעונש אבותיה, הובא במגדול עוז.

ד. הרמב"ם (פ"ו דתשובה) הטעים דמש"ה בעון נדרים (ועוד איזהו עבירות אחרות הובאו סוף במה מדליקין שבת לב:) בנים קטנים מתים, משו' דבנים קטנים הם כממון אבותם.

וע"פ כל הנ"ל י"ל דהא דחשיב עדות שאי אתה יכול להזימו כחסרון עונש בני או אשת העדים המוזמי, היינו במה שאצל אותו שהעידו עליו הבנים והאשה נכללו מצד הדין, ואי אפשר בענין דהבנים בע"כ הם חללי' והאשה חללה. משא"כ מה שהוא רק כטפל לגבי העיקר ובגדר עונש העיקר

דבחד גברא מקיימת כאשר זמם לעשות במקצת קרינא ב"י כאשר זמם ע"ש, וה"ה הכא, ומיושב שיטת התוס'.

★★

במשנה: אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו וכו'.

ובגמ': דאמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם, לו ולא לזרעו וכו'.

בתומים (חור"מ סי' ל"ח) הקשה למה לי טעם זה, נימא הטעם משום דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה. וכאן מיד כאשר העידו עליו שהוא ב"ג וב"ח הפסידו שלא יתנו לו יותר תרומה ושאר מתנות כהונה וא"כ הוי בכלל כאשר עשה, והו"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה ע"כ קושיתו. אך י"ל כדברי התוס' ב"ק (ד:) דבממון דאיכא בחזרה לא חשיב כאשר עשה וא"כ ה"נ כאן וי"ל.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

עוד תירץ שם וכן תירצו בפנ"י ובצל"ח ובתשו' הגרעק"א (סוף סי' קע"ו) ועוד, שרק עונש הזמה לא מענישים כאשר עשה, אבל מלקות מטעם "והצדיקו" שפיר אפשר ליתן גם אחר שכבר נעשה המעשה.

ובערוך לנר לקמן (ה ע"ב ד"ה חייבי גליות מנין) כתב דהיות והם רצו לפסול הכהן עולמית, א"כ כאשר נפסל כעת אין נעשה עדיין רק מקצת מרצונם, ושפיר לא הוי עדיין כאשר עשה.

ובדף ב ע"ב (ד"ה שהרי) תירץ הערוך לנר דכאשר הגמר דין והעשיה הם ביחד אין ממעטין מכאשר עשה, עיי"ש.

★★

במנחת חינוך (מצוה תס"ד אות כא) הקשה לגבי עיר הנדחת דהדין הוא דמענישים את הנשים והקטנים לפי חרב. ויוקשה דכל עדות עיר הנדחת תחשב עדות שאי אתה יכול להזימה, כיון שלא נהרוג את הנשים והילדים של העדים כיון דכתיב לו ולא ולזרעו (ובתוס' כאן דג"כ "לו ולא לאשתו" אמרינן) ע"כ.

דהיינו בנים הקטנים, בזה באמת לא יגרע אם איננו כן אצל העדי, דבאמת לא עבדו ע"ז, כנלענ"ד.

★★

ובספר הנ"ל (ע' 169) כותב הג"ר אבי קלאהר ז"ל (מקבל המכתב מהג"ר עזריאל ז"ל הנ"ל):

לבי אומר לי בטח דזה הוא באמת כוונת הד"ג בחילוקו בין הא דבן גרושה וחלוצה ובין עיר הנדחת, ואף הדר תורתו הרם קיצר מאד בלשונו, והיינו דבגרושה וחלוצה כיון דגם בניו נכללו עמו מצד הדין, דבע"כ הם חללים, א"כ העדים רצו לפוסלו אותו ואת זרעו, והוי בתרי גברא, א"כ מה בכך דמקיימת בי' בדידי' כאשר זמם במה דנפסול לדידי', מ"מ לא קרינן בי' כאשר זמם לגבי בניו. אבל בעיר הנדחת מה שהבנים הקטנים נהרגין, אינו מצד הדין, דהם לא חטאו, רק לעונש אבותיהם דדנין בהם דין סקילה נטפל להם גם עונש הלז, מיתת בניהם, הוי השני עונשין בחדא גברא, ושפיר קרינן בי' כאשר זמם ע"כ.

★★

ובשפתי צדיק פרשת ראה (אות מ"ד) הביא בשם גיסו השפת אמת מגור זצ"ל דתירץ, דלגבי עדות בן גרושה שכאשר מעיד על הבן גרושה אז נפסלין כל בניו וגם אלו שיוולדו אח"כ, שפיר נחשב העדות שפוסלת גם זרעו, ושפיר אמרינן שלגבי העונש ג"כ היו צריכים לפסול זרע העדים, והרי אי' לו ולא לזרעו, מש"כ לגבי עיר הנדחת שאין הורגין אלא את הטף שיש בעיר ולא מה שיוולדו אחר כך, א"כ אין העדות נחשבת שמעידין על העובד ע"ז ורצו שיהרגו לו את הטף, אלא העדות היא על הטף כחלק מן העובדין, וזה כמו שהעדים העידו שרבים הם העובדים ע"ז וגם הטף בכללם, וא"כ שפיר לא רצו להעניש את נשיהם וזרעם מכח נשים וזרע, אלא מכח עובדי ע"ז בעצמם, ושפיר לא צריך להעניש את זרע העדים, וא"ש הוה עדות שאתה יכול להזימה, עיי"ש.

אולם בחמדת ישראל כתב ג"כ לתרץ כתירוף הנ"ל, אך דחה אותו, כי לא שייך לומר שהקטנים נתחייבו מחמת שהעדים העידו עליהם עצמם, כי הלא אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין, ועל כרחך שעונש הקטנים הוא מחמת אביהן.

ועוד כתב דגם בעיר הנדחת אם יוולדו ילדים אחר עדותן קודם שימיתו את אנשי העיר, גם אותם צריכים להמית, ועל כרחך רק משום דהם זרע עיר הנדחת.

וע"כ תירץ עפי"ד הגר"א בליקוטים בשנות אליהו (סוף זרעים) דכתב דמשפט עיר הנדחת היא כמשפט בני נח וע"כ מיתתן בסייף וגם הקטנים נענשים, וא"כ שפיר נענשים גם בעדות שאי אתה יכול להזימה כמו בכך נח עיי"ש.

★★

במשנה: מעידין אנו באיש פלוגי שהוא חייב לגלות.

וברש"י: שהרג את הנפש בשוגג. הגאון רבי יצחק גליק זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה כ"א קו' א' ע' יט):

לכאורה שפת יתר הוא, דהא פשיטא. ונראה דלכאורה יש להקשות אמאי איתא במתניתין שהעדים מעידים שחייב לגלות, הא העדים אינם מעידים רק שהרג. וב"ד צריך לפסוק הדין. ולכן כתב רש"י: שהרג את הנפש בשוגג, שמטעם זה פסקו בית דין שצריך הוא לגלות.

★★

בגמ': ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לו ולא לזרעו.

ובתוס' (ד"ה בעינן) כתבו דמצרי שני, כיון שאשתו נפסלת בביתא שנועשית זונה, אמרינן ג"כ לו ולא לאשתו.

והקשה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רכ"ז) אמאי לא כתבו התוספות בפשטות, שכיון שהוא מצרי שני אסור לו לבא לקהל, וממילא אסור באשתו, ואמרינן לו ולא לאשתו. אלא מוכיח מזה שרק היכי שהפסול חל על השני שייך לומר לו ולא לזרעו, או לו ולא לאשתו, והיינו לענין שנפסלת לבעלה, אבל מה שנאסרת עליו, שזהו רק תוצאה מהדין שהוא יש עליו דין מצרי שני, שפיר מקיים בזה הזמה.

ובזה יצא לחלוק על מה שכתב הנו"ב (אהע"ז מהדו"ק סי' נ"ז) שאם עדים העידו על ראובן שהוא חילל שבת בניסן, ונמצא לפי זה שכל העדיות שהעיד מאז פסולים הם, אמרינן בזה "לו ולא לאחרים", ואין בזה דין הזמה.

מהורג במזיד בלי התראה, הא בהורג במזיד מכניסין אותו לכיפה עד שימות, ולכך אינו גולה, משא"כ עדים זוממין שאין מכניסין אותו לכיפה, אפשר הדין דגולין.

אך יש לדחות, דדין הכנסה לכיפה אינו מה"ת רק מדרבנן (עי' בספר חמדת ישראל בקונטרס נר מצוה מל"ת י"ג באות ד' ובאות ז', שהביא הרבה שיטות הסוכרים שהוא רק דרבנן), וא"כ לא קשה על הק"ו, כמובן. וע"ש עוד בזה.

★★

בגמ': והיא הנותנת הוא שיעשה מעשה במזיד לא ליגלי כי היכי דלא תיהוי ל"י כפרה בו'.

מכאן הביא הגר"י ענגיל ז"ל בספרו בית האוצר (מערכת א' אות י') סימוכין לסברת הסמ"ג הידוע שהובא במהרש"א סנהדרין (ס"ג ע"ב) שלכן המעביר את כל בניו למולך פטור, דכיון דחטא כל כך לא ניחא למרייהו שיהי לו כפרה על ידי מיתת ב"ד, ובמהרש"א הוסיף דיל"פ שזהו הטעם של הכלל ש"אין עונשין מן הדין", שכיון שהוא חמור יותר, י"ל דלא סגי לי' בעונש של הקל.

והיינו כסברא המבואר כאן דמזיד כיון שהוא יותר חמור, לא סגי לי' בעונש הקל של גלות ע"ש עוד.

★★

בגמ': ותיפוק ל"י מלא תענה, משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכו'.

כתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י"ח קו' ב' ע' ס): חכ"א הקשה על פירוש המשניות להרמב"ם במס' מכות פ"ג סוף משנה א' שכתב וז"ל, ועדים זוממין חשב להם דבריהם "מעשה" לפי שהם נצרכים להגיד עדותן בב"ד. עכ"ל. שהוא לכאורה נגד הגמרא במס' מכות דף ב: דעדים זוממין הוה לאו שאין בו מעשה, וברמב"ם גופי' כתב כן. גם צ"ב על הלשון "לפי שהם נצרכים להגיד עדותן בב"ד", למה זה נקרא מעשה, ע"ש.

ונראה לומר דהגם דנקרא לאו שאין בו מעשה, אעפ"כ חשוב הדיבור בעדים זוממין קצת כמעשה, ע"י במס'

וכתב במהרש"ם דלפי הנ"ל אינו כן, כיון שמה שנפסלו העדים של אותו מחלל שבת הוא כתוצאה מהדין שנעשה פסול לירד, ואין זה דין שחל על אחרים, שפיר מקיימין ב"י הזמה.

ב' ע"ב

בגמ': ר"י אומר ק"ו, ומה הוא שעושה מעשה במזיד אינו גולה, הן שלא עשו מעשה במזיד אינו דין שלא יגלו.

בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' א' ע' מט) דן חכ"א בדברי הפנ"י (להלן ז' ע"ב) שכתב לחדש, דההורג במזיד בלא התראה, חייב כרת או מיתה בידי שמים, וכתב שם:

לכאורה יש להוכיח דאין חיוב כרת ברוצח בלי התראה, דברישי מס' מכות תנן, עדים שאמרו מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות, אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים. ופריך עלה בגמ' מנה"מ וכו' ר' יוחנן אומר ק"ו, ומה הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה (פי' רש"י ההורג במזיד בלא התראה) הן שלא עשו מעשה במזיד (פי' עדים זוממין שלא עשו מעשה אלא כפה) אינו דין שלא יגלו עיי"ש.

ואי נימא כדברי הפנ"י דההורג במזיד בלא התראה חייב כרת, ק"ו פריכא הוא, דההורג במזיד ע"י מעשה חייב כרת ולכן אינו חייב גלות, אבל ההורג בלי מעשה דלא שייך ב"י כרת, שפיר חייב גלות, וכמו דלא נילף בק"ו מהורג במזיד בהתראה, דשאני התם דחייב מיתת ב"ד ולכן אינו חייב גלות, כמו כן לא נילף מהורג בלי התראה, דשאני התם דחייב כרת ולכן אינו חייב גלות, אלא ע"כ דההורג אינו חייב כרת, ושפיר שייך למילף בק"ו דמה ההורג ע"י מעשה אינו חייב גלות, כ"ש ההורג בלי מעשה שפטור מגלות.

אמנם דברי הגמרא הנ"ל בלא"ה קשין, דהא תנן במס' סנהדרין דף פ"א ע"ב, ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ עד שימות. ומקשה שם בגמ' ומנא ידעינן, פי' כיון דליכא עדים האין ידעינן שהרג, שמואל אמר שלא בהתראה, פי' שהיו עדים בשעה שהרג רק שלא התרו בו. נמצא דההורג במזיד בלי התראה מכניסין אותו לכיפה, וא"כ קשה איך יליף בק"ו

מעשה, אף אם עבר עליו ללא מעשה, נחשב ללא שיש בו מעשה ולוקים עליו.

ואם כן, מדוע אין לוקים על הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", והלא לדעת רבנו תם (בבא מציעא מ, א, תוס' ד"ה מחאה) עדות על ידי כתיבה נחשבת לעדות, ונמצא כי ניתן לעבור על הלאו של לא תענה על ידי מעשה של כתיבת העדות?

★★

וכתב ליישב, דהנה דעת רבינו תם, שאכן אדם יכול להעלות את עדותו על גבי הכתב ולשגרה לבית דין, ואין בכך חיסרון של "מפיהם - ולא מפי כתבם".

אולם, ברור ששעת העדות בפועל של אותו העד היא - השעה שהאיגרת ששלח נקראת בפני בית הדין, ולכן כל עוד לא נקראה האיגרת שבה כתובה העדות בפני בית דין, יכול העד לחזור בו מהעדות שכתב. על אף שעד שמעיד בפיו אינו יכול לחזור בו מעדותו. אבל מכיון שכתיבת העדות לכשעצמה ודאי איננה עדות, לכן יכול העד לחזור בו כל עוד לא התקבלה איגרתו.

ומשום כך, לא ניתן לעבור על לאו זה של "לא תענה ברעך עד שקר" על ידי מעשה, מפני שהכתיבה עצמה היא איננה נתינת עדות, ובכל מקרה אין העדות ניתנת על ידי מעשה כל שהוא.

אולם, ה"מגיד משנה" איירי באיסור של "לא תחסום". על איסור זה אכן ניתן לעבור הן על ידי מעשה בזמן המעשה, וגם באופן שבו החוסם לא עושה מעשה. רק באופן שכזה סובר ה"מגיד משנה" שלוקים על לאו ללא מעשה.

★★

בגמ': ותיפוק ליה מלא תענה, משום דהוי לאו שאין בו מעשה ולא שאין בו מעשה אין לוקין עליו.

השואל בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' ע"ו) הקשה מדברי הגמרא אלו לשיטת הרב המגיד בפ"ג מה' שכירות ה"ב דכתב בדעת הרמב"ם דכל לאו שמשכחת ביה מעשה לוקין עליו אפילו כשעבר על הלאו בלא מעשה, א"כ כיון דעל הלאו של לא תענה אפשר לעבור ע"י מעשה כשמעיד

ב"ק דף ה. דבעדים זוממין אע"ג דלית בי' מעשה רחמנא קריי' "מעשה" דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם "לעשות" לאחיו ע"ש. ועי' במס' מכות דף ד: בתוס' ד"ה אלא, שהביאו מירושלמי מס' כתובות פרק אלו נערים דבעדים זוממין בדבורם איתעביד "מעשה", עכ"ל, (וע"ש במהר"ם לובלין). ולפ"ז מובנים דברי הרמב"ם ז"ל דחשב להם דבריהם "מעשה".

★★

ועי' בהגהות ציון ירושלים מהגאון ר' יוסף שאול נאטאנזאהן ז"ל שהקשה לו א' כעין קושיא זו על מוציא שם רע (דבגמ' דילן כתב דהוה לאו שאין בו מעשה, ובמס' ב"ק נקרא מוציא שם רע דיבורא דאית בי' מעשה, ובאמת צריך לעשות מעשה להשכיר עדים). ומתוך שם שמצא בשטמ"ק בכתובות (מה). ובמהר"ם שיף, דבדבורו מתחייב ולא הוה מעשה בדבורו כ"כ, ע"ש. והגאון הנ"ל מתוך מעצמו, דכמו בזה אינו יכול וזה אינו יכול, לא מיקרי מעשה, משום שאינו עושה כל המעשה בעצמו, כך הדבור של מוציא שם רע לא הוה מעשה, דאינו חייב עד שישכור עדים, עכ"ל.

ולפ"ז דברי הרמב"ם בפירוש המשניות הם כמין חומר "ועדים זוממין חשב להם דבריהם מעשה", ולא תקשה א"כ למה חשב אותו הגמ' במכות לאו שאין בו מעשה וכקושיא הנ"ל, ולמה כתב הרמב"ם "חשב", ולא כתב שהוא מעשה ממש, לכך כתב, לפי שהם נצרכים להגיד עדותן בב"ד, וכיון שאינו עושה כל המעשה בפני עצמו, לא נקרא מעשה כנ"ל בשם הגאון מוהר"ש ז"ל, (ועי' בתומים בסי' ל"ח סק"א בא"ד והנה כ' הרמב"ם, והוא סעד למה שכתבנו כאן).

ובלאו הכי י"ל הפי' בדברי הרמב"ם ז"ל, שלכך נקרא "מעשה" שבזה שמגידין עדותן בב"ד, נראה שיש להם כח בדבורם "ואתעביד בהם מעשה" כדברי הירושלמי הנ"ל, ובזה הכל על מקום יבא בשלוי, ואין צריכין להגיג ח"ו בדברי הרמב"ם ז"ל, ודו"ק.

★★

בספר מרפסין איגרא (פר' יתרו) כתב להקשות בדברי הגמ' כאן דהנה המגיד משנה (שכירות פי"ג, ה"ב) כתב, כי "לאו שאין בו מעשה" הוא לאו שאין כל אפשרות לעבור עליו על ידי מעשה, אך לאו שאפשר לעבור עליו על ידי

ועיין בקצות החושן (סוף סימן ל"ח) עד המעיד לחייב שבועה ולא היה יכול ליטע שטען אינו יודע בענין דנתחייב לשלם משום משוא"ל והוזם אם שייך ביה כאשר זמם, והנה כל ספיקת הקצוה"ח היא, אם הא דכתיב בקרא כאשר זמם מיירי דוקא בשני עדים או לא, ע"ש. אבל מטעם דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה דהעד יכול לטעון שהי' סובר שמסתמא ישבע, מטעם זה אינו פוטר אותו, דזה לא נקרא עדות שאי אתה יכול להזימה, וכמו שכתבתי.

★★

הגאון ר' מרדכי גיפטר ז"ל כותב בקובץ מוריה (שנה י"ב קו' א-ד ע' קל"ו): בדין דאין נמכרים בעבד עברי, ומבואר ברמב"ם ובטור דלוקין, הקשה הגאון ר' שניאור קוטלר ז"ל, דאף דאין נמכרים הרי מתחייב ממון דהגניבה, ורק דהגנב נמכר כדי לשלם, אבל חיוב ממון דהעדים לא פקע.

ונראה דכיון דחיוב תשלומי גניבה יש בו דין מכירה, א"כ במקום שהנידון הי' נמכר, כיון שהם ישלמו ממון בלא מכירה, אין כאן קיום דכאשר זמם, ובעינן כאשר זמם וליכא.

★★

בגמ': ואין משלמין את הכופר, קסבר כופרא כפרה והני לאו בני כפרה נינהו.

הקשה הריטב"א מה בכך דהני לאו בני כפרה נינהו, הא כיון דהם רצו לחייבו ממון והוזמו למה לא ישלמו, הא כתיב כאשר זמם לעשות לאחיו, והם רצו להפסידו ממון.

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י"ד קו' ב' ע' כט):

יש ליישב קושייתו, כי רש"י פירש בד"ה כופרא כפרה וז"ל, והני לאו בני כפרה נינהו, שלא הרג שורם אדם, עכ"ל. והפירוש הוא, דכל היכא שזממו על פלוני והוזמו מחוייבים הם לשלם את אשר זממו לעשות, משא"כ בכופר כיון דכופרא כפרה, דומה לקרבן, ואין אדם מביא חטאת אלא אם הוא מחוסר כפרה וע"י הקרבת קרבנו מקויים כפרתו, וכן הוא בכופר דכששור פלוני הרג אדם, הבעלים חייבים בכופר, פי' דצריכים כפרה על ההיזק שנעשה, משא"כ בעדים זוממין ששורם לא הרג אדם א"כ אין צריכים כפרה, ואפילו ישלמו לא יחול שם כופר על הדמים, ולכן לא שייך בהו כופר,

עדותו בכתב, לשיטת הרמב"ם בפ"ט מה' עדות שעדות בכתב של אלם פסול משום דלא הוי ראוי להגיד בפיו. וא"כ כשאינו אלם יכול להעיד בכתב, וא"כ גם באין בו מעשה לוקין על לאו זה, ומה תירצה הגמרא.

ותירץ לו הנודע ביהודה שלהקשות על הרמב"ם יכולים רק מדברי הגמרא ולא מדברי המפרשים, וכאן דין זה דעדות בכתב נחשב מעשה זה רק לגירסת הרי"ף בסנהדרין (סה), אבל לגירסת רש"י שם שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה, א"כ אפילו עדות בכתב נחשב לאו שאין בו מעשה, היות ועיקר עדותן הוא על מה שראו ושמעו, וראיה ושמיעה אין בהן מעשה. א"כ שפיר י"ל דהרמב"ם גם כן ס"ל כרש"י, וא"כ אי אפשר לעבור על איסור לא תענה ע"י מעשה, ומובן למה אין לוקין ע"ז דהוי לאו שאין בו מעשה, עיי"ש.

★★

בגמ': ת"ר ד' דברים וכו' ואין נמכרין בעבד עברי בעדים זוממין וכו' ואמר רבא דמעמא דכתיב ונמכר בגנבתו ולא בזממו.

וכתב בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קו' א' ע' לד) מהבחור יעקב בלייכער הי"ד שהקשה, למה לי קרא, הלא קי"ל בסנהדרין (מ"א.) לענין נערה המאורסה דיכולין לומר לאורסה על בעלה באנו והו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, א"כ הכא נמי יכולין לומר סבורין היינו שיש לו לשלם, והלא דברים ק"ו, מה התם כשבאים לאסרה, וע"כ מחייבין אותה, יכולין לומר כן, כ"ש הכא דאין מוכרח שאין לו. ועיין ברש"י ג' ע"א ד"ה אמר ר"פ יע"ש ע"כ.

★★

ובקובץ הנ"ל (שנה ג' קו' ד' ע' מג) כתב חכ"א ליישב הקושי' הנ"ל:

ונראה לי דאינו דומה, דבשלמא התם בהגדת העדות נכלל שני ענינים דהיינו להרוג את הבורעל ולאסור האשה על בעלה, אנו אומרים דכונת העדים הי' רק לאסור האשה ולא כיונו כלל להרוג את הבורעל, אבל כאן העדאת העדים הוא רק על ענין אחד, שהוא גנב, וזה שהתורה חייבתו לשלם אם יש לו ממון או למכור אותו אם אין לו ממון, אין לזה שייכות להגדת העדות כלל רק תוצאה ממנו.

וחיובו של אדם הראשון משום קנס היה, כפי שאמרו במסכת עירובין (יח, ב) 'כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ולפיכך אם יבוא אליו מיד בתביעה לא יהא סיפק בידו להודות, אך מכיון שפנה אליו בשאלה וציפה שאדם הראשון יודה, ועל ידי זה יפטר.

ובדרך זו ביאר גם השל"ה (יומא, קמב) את סיבת תועלת הודו, שיש לומר שכמו שאצל אדם הראשון היה העונש בגדר קנס, כך כל עונש על עבירה הוא בגדר קנס, ומודה בקנס פטור אף אם באו אחר כך עדים, ולכן קודם שידונוהו ויעידו עליו בבית דין של מעלה אם יודה בחטאו יפטר מהעונש.

ביעלת חן (אחרי מות) הקשה מה ראתה התורה לצוות על עינוי ביום הכיפורים, הרי יום כפרה הוא ולכאורה היה ראוי לשמוח בו. וביאר על פי מה שכתב השל"ה שמועיל ויודי מדין מודה בקנס פטור, אמנם אף במודה בקנס צריכים שיחייב את עצמו בקרן, והיכן שלא מחייב את עצמו בכלום אין זה מודה בקנס, ולכן ציותה התורה להתענות כדי שבכך יחשב שחייב את עצמו בקרן.

דף ג' ע"א

בגמ': עד זומם משלם לפי חלקו.

בחור"מ (סי' ל"ז) ממבואר דקיי"ל כרבי נתן בב"ק דשני אנשים שהזיקו ביחד, היכי דליכא לאשתלם מהאי משתלם מהאי, ומבואר שם בסמ"ע (ס"ק נ"ז) דהיינו אפילו אם כל אחד לבדו לא יוכל לעשות ההיזק רק בהצטרפות שניהם, מ"מ כל א' לחוד חייב לשלם כולו אם ליכא לאשלומי מאידך.

והקשה בשער המשפט (סי' כ"ה ס"ק י"ג) א"כ הכא בעדים זוממין, ל"ל נימא הכי נמי, שאם ליכא לאשתלם מאחד מהם, ישלם השני גם את חלקו של העד השני.

ותירץ דצריך לומר דשאני עדים זוממים דקנסא הוא, ולכן אין לחייב כל אחד רק את חלקו שעשה, ולא חלקו של האחר, בקנס חידוש הוא, ואין לך בו אלא חידושו.

★★

ועיין בס' שערי יושר (שער ו' פרק ט') דכתב ג"כ דחיובא דרצו לחייבו עיקרו לצורך עצמו שיהיה לו כפרה כלפי שמים ולא למלאות חסרון דמי הנהרג, אבל חיוב בעדים עיקרו למלאות החסרון שרצו להפסידו עיי"ש, וא"כ מתורצת קושית הריטב"א הנ"ל.

★★

בקובץ כרם שלמה (שנה ט"ו קו' ט' ע' ט) כתב הגאון ר' ארי' ליב מאמסטרדם זצ"ל עפ"י דברי הגמ' כאן נלענ"ד ליישב במס' בבא קמא דף מ', משתבח ל' רבא לר"נ ברב אחא ב"י כו' בעא מיני' שור של שני שותפין כיצד משלמין כופר משלם, האי כופר והאי כופר, כופר אחד אמר רחמנא משלם, האי פלגא כו', כופר שלם אמר רחמנא כו', אדיתבי וקמעייין בה בעא מיני' תנן חייבי ערכין כו' חייבי כופרין מאי, אי ממשכנין אותן כו', ע"כ.

ונראה לענ"ד לעשות סמוכין להני תרי בעיי, עם הסוגיא דלעיל, דחד מהנך בעיא הוי מצי למיפשט מברייתא דלעיל, דתניא אין עדים זוממין משלמין כופר, ונראה ליתן ב' טעמים לזה, חדא, שהרי הם שני עדים והאיך ישלמו, ממ"נ אי האי כופר והאי כופר כו', כדבעא רב אחא ב"י, טעם ב' נראה, דאי אמרינן חייבי קנסות אין ממשכנין אותן, א"כ לא הפסידוהו העדים מידי, דהא הבי"ד אין גובין ממנו, והוא בעצמו יודע שאינו צריך כפרה ולא הוצרך לשלם כופר, וא"כ לא הפסידוהו העדים כלל, לכך אין משלמין כופר, ובהני תרי טעמי ניחא, דבעי' קמא הוה מצי למיפשט מדתניא אין משלמין כופר, אבל השתא לפי בעי' בתרא, איכא למימר טעם ב', וממ"נ חד מהני בעיי קאי בתיקו, ודו"ק היטב.

★★

בגמ': מאי טעמא דרבי עקיבא קסבר קנסא הוא וקנס אין משלם על פי עצמו.

על פי דין זה דמודה בקנס פטור ביאר בעין יצחק (בראשית), מה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון (בראשית ג, יא) 'המן העץ אשר ציויתך לבלתי אכול ממנו אכלת', ולכאורה יש להבין למה לא פנה אליו מיד בתביעה כיצד אכלת מן העץ אשר ציויתי אותך לא לאכול. אלא רצה הקדוש ברוך הוא להציל את דינו בכך, כיון שהמודה בקנס פטור,

להפסידו, כי לולא עדותם הי' המלוה משלם ללוה על זה, ועכשיו ע"י עדותם אין המלוה צריך לשלם לו כלום, כי הרי מעידין שהלוה חייב לשלם מיד.

אך בכאריה ישאג להרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א כתב דלשון המשנה "כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים", מוכח דמיירי מכסף שהלוה נותן ולא ממה שהמלוה משלם ללוה.

ובבית יוסף ביו"ד סי' ק"ס סכ"א תירץ דבאמת מיירי בהלואה, רק התנא לא מדבר מאיסור רבית, והתנא רק מדבר כמה כסף העדים רצו להפסידו, ואנו צריכים לדעת כמה שוה דבר זה, ושפיר אנו אומרים ששמים כמה הי' הלוה נותן כאשר לא הי' איסור רבית כגון שלוה מעכו"ם, או לוח שמוכן לעבור על איסור רבית, וכאשר אנו יודעים כמה זה שוה, אז אנו אומרים שזה רצו להפסידו, ושפיר משלמים דבר זה.

וכתב עוד בכאריה ישאג הנ"ל דיש לפרש כעין דברי הב"י, ולא "כמה אדם נותן", אלא באמת אין הלוה נותן כי אסור לו מטעם רבית, אלא אנו אומדין כמה הי' רוצה לתת אילו לא הי' בזה איסור רבית, וא"ש דדבר זה רצו להפסידו, עיי"ש.

★★

במשנה: מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד ל' יום, והוא אומר מכאן ועד י' שנים, אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום ובין נותן מכאן ועד עשר שנים.

מבואר מכאן דגם "זמן" של כסף גם כן שוה כסף, ולכן ההפרש בין פרעון מידי, לפרעון אחרי עשר שנים, שוה כסף, ואותו שיווי צריכים העדים זוממין לשלם.

ומזה למדו הפוסקים כמה דינים, ביו"ד (סי' ק"ס ס"ט) מבואר די"א דאם קוצץ עמו הלויני ואלוה לך, הו"ל רבית קצוצה, וכתב שם הגרעק"א דכיון דרבית קצוצה יוצא בדיינים, ממילא צריך המלוה הא' - הלוה הב' לשלם אחרי שלוה מן הלוה שלו, בנוסף על פרעון החוב, גם כפי השומא

בגמ': אמר רבא באומר עדות שקר העדתי, כל כמיני' כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

ברש"ש ב"ק (ע"ד ע"ב) נסתפק בעדים זוממים שלא הזימו אותן בבת אחת, אלא הזימו עד אחד, ואז בטלה העדות, ואח"כ הוזם העד השני, י"ל דכיון שכבר בטלה העדות בהזמת העד הראשון, שוב אין כאן שני' הזמה, ואינם צריכים לשלם.

וכתב דלכאוי' יש לפשוט דבר זה מהא דאמר הכא רבא דעד זומם משלם לפי חלקו איירי באומר עדות שקר העדתי (וכפי שפירש תוס' שאח"כ הוזמו שניהם). ומקשה הגמ' כל כמיני', ומשמע שאם הי' נאמן, הי' חל עליו אח"כ דין הזמה, ואע"ג שכבר בטלה העדות, מ"מ כשהוזם אח"כ השני משלם.

אולם כתב דאין ראוי' מכאן, דהכא איירי רבא, והוא ס"ל התם בב"ק שהכחשה תחלת הזמה היא, שאם הוכחשו העדים, ואח"כ הוזמו חייבים לשלם. אבל לאביי שחולק שם, עדיין יש להסתפק בהוזמו זה אחר זה, אם צריכין לשלם או דלמא כל זמן שלא הוזמו שניהם בבת אחת, אינם צריכין לשלם.

★★

במשנה: מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד שלשים יום וכו' אומדים כמה אדם רוצה ליתן - ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים.

בתשובות מיימוניות בספר משפטים (סי' ט"ו), כתב דעל כרחק לא מיירי משנתינו לגבי הלואה, כי בהלואה לא שייך לומר כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז עד עשר שנים כי זה הוי רבית, אלא כאן מדובר בשכירות, ושפיר י"ל בזה אומדין וכו', ומכאן פסק הר' אליעזר מטול שבדמי שכירות אין איסור רבית.

ובמשנה למלך (פ"ז מ"ה מלוה הי"א) כתב די"ל דבמשנה מיירי כן מהלואה, אך אין הכוונה שאומדין כמה הלוה רוצה ליתן כדי שהכסף ישאר בידו עד עשר שנים, דזה אסור משום רבית, רק הכוונה כמה המלוה הי' משלם ללוה שלקח ממנו הלואה לעשר שנים כדי שיחזיר לו את ההלואה מיד, וד"ו אין אסור משום רבית, ואת זה העדים הרי רצו

בירושלמי דלהכי תקנו מעשה ידי' תחת קבורתה מפני שנשים מתות קודם, וראי' מאמהות שמתו קודם יע"ש.

★★

ובקובץ הנ"ל (שנה ג' קר' ד' ע' מג) ציין חכ"א:

באמת הרש"ש כאן במשנה כתב וז"ל ודע שנוכל עוד לומר טעם יפוי זכותו מזכותה דדרך נשים על הרוב למות קודם בעליהן כמ"ש התוספות בכתובות דף פ"ג וכן הרמב"ם בפיה"מ לנדה פ"ה מ"ו, עכ"ל.

דף ג' ע"ב

בגמ': האומר ל'חבירו וכו' על מנת שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו וכו'.

בריטב"א (כאן) הקשה, למה הוצרך הלל לתקן פרוסבול, הרי התנאי דעל מנת שלא תשמטני שביעית מהני. ותירץ הריטב"א, דאין זוכרים להתנות כן בשעת ההלואה (וכ"כ הר"ן בגיטין ל"ו ע"א ע"ש), וצ"ל דפרוזבול זוכרים כיון שהוא סמוך לשנת השביעית, אבל התנאי הנ"ל דצריך לעשות בעת ההלואה שהיתה זמן רב קודם שמיטה לא זוכרים וז"ב. ועוד תירץ הריטב"א דאין ראוי לעשות תנאי כזה, דהוי כבועט במצות שביעית ע"כ.

וראה בב"י חו"מ (סי' ס"ז ס"ק ב) ובב"ח שם (ס"ק י"ב) שחולקים אי יש איסור לעשות תנאי על מנת שלא תשמטני וכו' ע"ש, ובחתם סופר (חו"מ סי' קי"ג) פשיט"ל, דאפי' אי הלואה והמלוה מסכימים יחד לתנאי דע"מ שלא תשמטני וכו' מ"מ עובר אלאו ע"ש, וראה בספר בית הלל חו"מ (סי' ס"ז) אריכות בזה, ובשפת אמת (לקוטים פר' ראה) נקט ג"כ כחת"ס הנ"ל דיש לאו כשעושה התנאי הנ"ל ע"ש, וע"ע בפתחי תשובה (סי' ס"ז ס"ק ב) בשם בכור שור ובמנחת חינוך (מצוה ת"פ) ג"כ בשמו כהחת"ס הנ"ל.

וי"ל דזה יסוד סברת התוס' (גיטין ל"ו. ד"ה מי עיכא מידי וכו') מש"כ דרבא לא תירץ על קושיא זו ג"כ דהפקר ב"ד הפקר, כיון דס"ל דלא היה להלל לעקור שביעית שהיא מה"ת וכו' ע"ש. (וזה דלא כרש"י שכתב בגיטין לו: (בד"ה רבא אמר וכו') שדברי רבא קאי באמת ג"כ על קושיא זו ע"ש היטב ודו"ק). וראה בגדולי תרומה על ספר התרומות (שער מ"ה) שהתקשה מאוד בסברת התוס' הנ"ל.

של משנתינו כמה שוה מה שנמצא אצלו הכסף לתקופת ההלואה.

★★

בב"י (סי' ק"ס) הביא תשו' מיימוני' ראובן שכר מלמד לבנו, והתנה עמו ליתן לו המעות לסוף הזמן, עבר הזמן ולא שילם לו, והמלמד תובעו שישלם לו גם מה שהי' יכול להרויח במעותיו, ודן הר"א מטול שהוא חייב לשלם לו, ומביא ראי' ממתני' דלכאור' קשה למה משלמין לו שיעור עיכוב ההלואה הא זה הוה ריבית, ועל כרחק דאיירי בשכירות וכדו', וחזינן מכאן דבכה"ג אין בו משום רבית.

★★

כתב הרמב"ם (הל' מלוה ולוה פי"ג ה"ו) אם טוען הלואה ש"ל זמן פרעון עוד עשר ימים יותר ממה שטוען המלוה, צריך הוא להשבע ע"ז, דהמתנת מעות מיקרי דבר שבממון. וכתב בשו"ת מהרי"ט (הובא בקצוה"ח סי' ע"ג סק"ב) שראיית הרמב"ם היא ממתניתין, דבגלל שרצו להוציא ממנו ממון טרם הזמן, צריכים לשלם לו זמן בהמתנת מעות.

ובקצוה"ח דחה דשאני הכא, שהם רוצים להזיק לו ולחייבו לשלם מיד, אבל התם שהלואה טוען שישאר אצלו יותר זמן, אין זה דבר שבממון - מה שנשאר אצלו.

ולפי דבריו, אם זה הי' להיפוך, שהעידו שאינו צריך לשלם רק עד י' שנים, והוזמו, אינם צריכים לשלם, מה שרצו להאריך להלוה את הזמן, דזה אינו נקרא ממון, רק מה שצריך לפרוע לפני הזמן נקרא ממון, משא"כ לפי המהרי"ט צריכים לשלם אותו שיווי של הארכת זמן להמלוה.

★★

בגמ': כיצד שמיין וכו'.

וברש"י דיפה כחו יותר מכוחה, מפני שהוא מוחזק ואוכל פירות ע"כ. וכתב בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קר' א' ע' לה) מהבחור יעקב בלייכער הי"ד:

וצ"ע למה לא פירש ממאי דאיתא בכתובות פ"ג ע"ב דבאשה שכיחא מיתה יותר מבאיש מפני הלידה. ומבואר

אך י"ל דכוונת התוס' כסברת הריטב"א הנ"ל בתירוץ הב', דאפי' אי שרי לעשות תנאי וכנ"ל, מ"מ זה נגד כוונת התורה שאמרה פן יהיה וגו', ורצתה שהאדם ילווה לחבירו אפי' אי עיי"ז יפסיד כספו בשנת השביעית, וא"ש קו' הגדולי תרומה ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' ראה)

★★

ובשפת אמת ליקוטם פרשת ראה תירץ דגם אם המלוה מתנה תנאי כזה והשביעית באמת אינו משמט, מ"מ המלוה עבר איסור, כי רצון התורה היא שילוה אע"פ שתשמטנו השביעית והוא מלוה רק בתנאי שלא תשמטנו שביעית.

עוד תירץ שאנשים היו מתביישים לומר שאינם רוצים להלוות מחמת השמיטה, וע"כ לא יכלו להלוות ולעשות תנאי, ועל כן היו משקרים ואומרים שאין להם כסף ללוות, וזה הפירוש בפסוק פן יהי' דבר עם לבבך בליעל, והיינו "עם לבבך" דווקא, שלא פירש בפיו שהטעם הוא מחמת שמיטה, אלא בלב היתה כוונתו שלא רוצה להלוות מחמת השמיטה, ובפיו אמר תירוץ אחר, עיי"ש.

★★

בגמ': הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת.

כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק ט"ו אות ס"ד) מותר להוציא הסוכות שרגילים לתחוב בבית החרושת כדי לשמור על הקיפולים של הכתונת וכיו"ב.

ומבאר שם בהגהות (אות רי"א) דקיל טפי מבגדים התפורים יחד, דכיון שהסיבה אינה דרך תפירה כלל, דהא קיי"ל דמותר לתחוב מחט בבגד, לכן שרי להוציאם מהבגד, והביא כן מהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

וע"ש עוד (אות רי"י) שהביא מהחזון איש (סי' נ"ב ס"ק י"ז) דאם תפר אומן בגד באופן שעומד לנתק החיבור, ולא חתכו, אסור לנתקו דהוי כלא גמרה מלאכתו, וממילא כשפותחו, הוה גמר מלאכה.

והק' ע"ז הגרש"ז אויערבך זצ"ל דלכאור' קשה שכיון שהקשר נעשה אחר שכבר נגמר כל הכלי, ל"ל יהי' דין הקשר

כדין הפקק שעל הכלי, שמותר להסירו ואין זה נחשב גמר מלאכת הכלי, אף אם הוא מחובר היטב וצ"ע.

★★

בגמ': אמר ליה שמואל לרב מתנה לא תיתיב אכרעיך עד דמפרשת לה להא שמעתא.

בבן יהוידע מפרש, מה שאמר לא תיתיב אכרעך, רמז לו בזה דהאי שמעתתא דמפרשת לי עתה היא חביבה עלי כתורתן של ראשנים שהיו לומדים הלכות בבית המדרש מעומד, כמו שאמרו במשנה (מסכת סוטה סוף פרק ט), 'משמת רבן גמליאל בטל כבוד התורה', ופירש הרע"ב, משום דקודם היו לומדין בבית המדרש מעומד.

והוסיף בבן יהוידע וכתב, 'לטוב יזכר רבינו חיד"א ז"ל שהיה נוהג ללמוד ליל חג השבועות וליל הושענא רבה הלימוד הקדוש מעומד, כדמוכח בספר זכרונותיו, תנצב"ה'.

דף ד' ע"א

בגמ': חבית מלאה שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו מביאה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהיו במקום אחד.

הנה רש"י כאן גורס חבית מלאה "מים", וס"ל דהוא רק לענין טהרות, לענין הך גזירה דג' לוגין שאובין שבאו על ראשו ורובו פוסלין אותו מלאכול בתרומה. ותוס' גורסין חבית של "יין", ונמצא שהוא טובל ביין.

אבל בריטב"א בשם הראב"ד כתב לפרש דמים מתוקין ומים מלוחין אינם מתערבין היטב, דמים מלוחים כבדין יותר, ולכן לא מהני בהם השקה וזריעה.

וכתב בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רי"ד) דרש"י ותוס' לא ניח"ל לפרש כן, דא"כ גם מים חמים וצונן נימא דלא מתערבי, ובמס' מקואות (פ"י ה"ד) תנן דב"ה ס"ל דגם חמים בצונן ויפה ברעה מהני בהו השקה, והראב"ד יסבור דמלוחים כבדין ביותר, וטפי אינן מתערבין.

והביא מרש"י ביצה (י"ז ע"ב) במשנה שכתב מפורש דגם מים סתם במים מלוחין מהני השקה וזריעה.

★★

א"כ אינו לוקה בצרעת ושפיר מכפר המעיל, ומעתה אפשר לחייבו מאה כסף בלא כל חשש.

★ ★

במשנה: וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה.

על פי זה תירץ בפנים יפות (פר' משפטים) את הקושיא המפורסמת, על מה שאמרו חז"ל (קידושין כב, ב), 'מה נשתנה און מכל אברים שבגוף, אמר הקדוש ברוך הוא, און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע'. וקשה, דאם הרציעה משום הגניבה, היה לו להרצע מיד כשמכרוהו ולא רק לאחר שש שנים כשמגיע זמנו לצאת לחפשי.

אלא כמבואר בגמרא הדין הוא 'כל המשלם אינו לוקה', שאם נתחייב אדם עונש מלקות וממון על מעשה עבירה אחד, שאין לוקה ומשלם אלא משלם ואינו לוקה.

לפי זה יש לומר, דאכן היה ראוי לרוצעו מיד במרצע, ומשום שאון זו ששמעה וכו', אלא דמכיון שמתחייב תשלומים על גניבתו, ומכירתו לעבד היא תשלומיו, לכן נפטר מהרציעה, כמו בכל מקום שיש תשלומים שאין מלקות. רק לאחר שאומר העבד 'אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי', ומגלה דעתו בזה שהעבדות שרצה שש שנים לשם תשלום הגניבה, לא היתה עונש עבדו, רק אז חוזר הדין למפרע שהיה לנו להענישו בעונש הרציעה.

★ ★

בגמ': חבית יין או מים שנפל לים הגדול שמה יש ג' לוגין במקום אחד.

בשו"ת מהרש"ג נשאל איך מותר לשתות בימי פסח ממימי הנהרות כיון דהנהר מושך כמה פרסאות גם אצל בתי הנכרים, א"כ לא ימלט שבכל משך מהלך אריכות הנהר שלא ידיח בו איזה נכרי כליו מעיסתו שהוא חמץ גמור, וכיון שאין שיעור למשהו, אפילו בכמה אלפי אלפים ורבבות נגדם, מ"מ הוי משהו, ואמאי לא נימא דכל הנהר נאסר בימי הפסח.

ותירץ המהרש"ג דנהי דקיי"ל דבלח אמרי' יש בילה ונתערב משהו בכלו, מ"מ זהו רק בכלי אבל בנהרות לא

תוס' (ד"ה אמר) כתבו שגורסין חבית מלאה "יין" שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה טבילה, כיון שמי הים עומדים, שמה עדיין נשאר שם היין.

והק' הגאון רבי מאיר אריק בשו"ת אמרי יושר (ח"א ס"ק ק"ל) דהא קיי"ל (יו"ד סי' ר"א סכ"ח) שמעין אינו נפסל בשינוי מראה, וקיי"ל (שם סעיף ה') שהים דינו כמעין, א"כ ל' נפסלת טבילתו כשטובל במקום היין.

ותירץ דמעין רק אינו נפסל בשינוי מראה, והיינו כשנשפך לתוכו יין ונתערבב ונשתנו מראיו, אבל כשנפל יין לתוך הים, יש חשש שטובל לתוך "יין" ממש, וזהו פסול בכל מקום, בין במעין בין במקוה, כיון שאינו טובל במים רק במים.

ועיין מה שהאריך טובא בסוגיא זו בבירור וליבון השיטות בשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סי' ל"ט).

★ ★

במשנה: וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה.

בספר "בית יצחק" עה"ת (פ' מצורע) הקשה לפ"ז אהא דאיתא בערכין (טו): אמר ריש לקיש מאי דכתיב 'זאת תהיה תורת המצורע' זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע. דאם זה עונשו של מוציא שם רע שנגעים באים עליו, א"כ איך נאמר במוציא שם רע (דברים כב, יט) 'וענשו אותו מאה כסף וגו' הרי קיי"ל הכא ש'אין לוקה ומשלם', וזה שלקה בצרעת אף הוא יפטר מלשלם. ועוד קשה כיצד נאמר (שם) 'ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו', והרי במצורע ומוכה שחין כופין אותם להוציא אף אם היא רוצה לשבת עמו, וכדאמרינן בגמרא (כתובות עז, ב).

ואפשר ליישב, דהנה פריך בגמרא (ערכין טז, א) אהא דאמרינן התם דעל עון לשה"ר באים נגעים, הרי מעיל כהן גדול מכפר על לשה"ר. ומשני הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו אי אהנו מעשיו (שנתקוטטו על ידו. רש"י) אתו נגעים עליה, אי לא אהנו מעשיו מעיל מכפר.

א"כ י"ל, דכיון שבמוציא שם רע לא אהנו מעשיו שהרי בא הדבר לידי בירור שאין כלום בדבריו, וכדכתיב (שם פסוק טו) 'ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה וגו'', ופרשו השמלה לפני זקני העיר' (שם פסוק יז)

במשך חכמה (דברים כ"ח נ"ח) מבאר מהו הצד החמור, בזה שעדים זוממים, באים לבית דין מקום המשפט, אשר אלקים נצב בעת א-ל, והם רוצים לעוות בדינו של בית דין ולהפוך את הצדק אלקי למשפט מעוות ומעוקל, וכן במוציא שם רע, צריך להביא עדים לבית דין.

ובזה מוסיף ומבאר למה באמת הם לוקין אע"פ שאין בו מעשה, על פי מה דאיתא בתמורה (ג' ע"ב) שהמקלל את חברו בשם, אע"ג דלא קעביד מעשה לוקה שנאמר "אם לא תשמור לעשות ליראה את השם וגו' והפלה ד' את מכותך". ולפי הנ"ל יוצא שעדים זוממין ומוציא שם רע שמעוותין את הדין, ואת המשפט שבעדת א-ל, גם הוא בכלל אם לא תשמור ליראה את השם הגדול והנורא.

★★

בגמ': בשלמא לרבנן כדי רשעתו כתיב משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות אלא רבי מאיר מ"ט אמר עולא גמר ממוציא שם רע מה מוציא שם רע לוקה ומשלים אף כל לוקה ומשלים מה מוציא שם רע שכן קנס סבר לה כר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא.

כתב בפנים יפות (פר' שלח), 'וימותו האנשים מוציאי דיבת הארץ וגו', יש לפרש כוונת הכתוב לפמ"ש למעלה אכנו בדבר ואורישנו, כבר כתבנו לעיל שהוא לשון ירושה, והיינו שמשה ודודו שיולדו ממנו ירשו א"י בתורת ירושה, ולא הוי מחויבים בשתי רשעיות מיתת גופם וחלק בארץ, דאף למאן דס"ל בכתובות דף למ"ד דמיתה בידי שמים אינו פוטר ממון, היינו כשהוא בן ששים כדין מיתה בידי שמים, אבל אם היו ממיתם מיד אין לעשות שתי רשעיות, לכך אמר שכיון שכולם יכלו ח"ו יקחו משה ודודו את הארץ בתורת ירושה ואין זה איבוד ממון, אבל חלק המרגלים שנחלו יהושוע וכלב הוי מיתה וממון שתי רשעיות.

אלא דאיתא בריש מכות [ד' ע"ב] דר"מ ס"ל לוקה ומשלם מ"ט דיליף ממוציא ש"ר, ורבנן אמרו מוציא ש"ר חידוש הוא אבל מרגלים כיון שהם הוציאו דיבת הארץ, היינו ממש דינם כמוציא ש"ר, לכך אמר כיון שמוציאי דבת הארץ מתו וגם יהושע וכלב חיו מהם ונטלו חלקם, ע' בא"ח סי' תק"פ [ס"ב] דתענית צדיקים ב"ז באלול שמתו בו המרגלים,

אמרי' דיש בילה, וראי' לדבר מהא דאסר לטבול בנהר שנפל חבית מים והקשה בשו"ת חו"י דהרי קיי"ל בלח דיש בילה, ובודאי אין במקום אחד ג' לוגין, ואמאי אסור לטבול שם, וע"כ דרק בכלי שיד אדם שולטת בכל המים שבכלי אמרי' דיש בילה, אבל בנהרות המושכין ל"א כן.

(שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' כ"ח, וע"ע שם סי' קכ"ט וסי' קצ"ח)

דף ד' ע"ב

בגמ': לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת כו' דברי ר"י ר"ע אומר לא מן השם הוא זה.

בס' בית האוצר (מערכת הא' כלל א' אות ז') האריך הגאון ר"י ענגיל ז"ל ממתי בני ישראל יצאו מכלל בן נח ונכנסו לכלל ישראל.

ובתו"ד הביא להקשות על מה דאמרינן הכא דנותר הוה לאו הניתק לעשה, מדכתיב והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו, והרי פסוק זה נאמר בפסח מצרים, ואם הי' עליהם דין בן נח, אז בבן נח אזהרתן זו מיתתן, וממילא היו חייבין מיתת בית דין על נותר, ובבעה"מ (בסוגיא דבטלו ולא בטלו) כתב (והביאו בריטב"א שם) דלאו שייב כרת, אין העשה מנתק, כיון דחמיר כולי האי, ואם כן כיון שאז כשהיו בני' במצרים לא ניתק העשה את הלא תעשה, שהרי היו חייבים אז על הלאו מיתה, א"כ לא ליהוי לאו הניתק לעשה גם לאחמ"כ.

וכתב הגר"י ענגיל, די"ל דזהו באמת טעמו של ר"ע הסובר דנותר לא הוה לאו הניתק לעשה, שרבי אליעזר סובר ביבמות (מ"ו ע"א) דילפינן פסח דורות מפסח מצרים, לענין שאינו בא אלא מן החולין, ור"ע חולק עליו, וי"ל דר"ע סובר דאין למדין מקודם מ"ת, דאז הי"ל דין ב"נ, ור"א סובר דהי"ל דין ישראל, ולכן ר"ע לשיטתו שסובר שהי' להם אז בשעת ק"פ דין ב"נ, לשיטתו ס"ל דלא הוה לאו הניתק לעשה כנ"ל - וע"ש עוד מש"כ (באות י"ג).

★★

בגמ': מוציא שם רע כו' ועדים זוממין לאו שאין בו מעשה לוקין עליו כו' מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד חמור.

והקשה ה"תורת חיים" למה לי קרא שאין מלקה את המת, הרי אינו מרגיש בהם. ולפי הנ"ל יתכן שאף שתכלית המלקות כדי שיחוש בהם מ"מ עתה גזירת הכתוב הוא שלוקה ומה לי שאין מרגיש, [רק שהקושיא על רש"י - לא רק משום שמת אינו מרגיש - שבכלל לא שייך קיום דין מלקות במת].

תשובה: בספר "בית הלוי" כתב כי הטעם ש"אין משלשן במכות" (מכות ה', א'), כיון שהנידון היה לוקה ארבעים, וכל מכה נוספת היא איכות אחרת של כאב, ואם נשלש ביניהם לא יקויים "כאשר זמם" על כאב הנוסף של הלוקה, ועל כרחק שהכאב הוא חלק מקיום חיובו, שאל"כ מה לי שהיה כואב לו יותר ול"ש כאשר זמם על זה.

★★

בגמ': ממון מצטרף מלקות לא מצטרף.

וברש"י ממון מצטרף והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם.

ביאור כוונתו הוא כדפירשו הריטב"א והנמוק"י שבמלקות אין מה שיצרף את שני המלקות ביחד, משא"כ בממון שהכסף מגיע ליד מי שהעידו עליו, א"כ שפיר הכסף מצטרף ביחד, ושפיר נתנו את מה שרצו להפסידו.

ובשערי יושר (שער ז פ"א) כתב הגאון ר"ש שקופ ז"ל רעיון שונה במקצת, וכ"כ גם הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס, דבמלקות שהעדים נענשים שפיר כל אחד נענש מלקות שלם, אבל בממון שהכסף מגיע למי שהעידו עליו, לא שייך שכל אחד משלם את כל הכסף, כי א"כ הוא ירויח ויקבל יותר ממה שרצו להפסידו.

★★

בצפנת פענח כתב לבאר, דשם מלקות הוי ל"ט מלקות, והא דכשאינו יכול לסבול מקבל פחות, זהו דין איך לתת את המלקות, אבל החיוב הוא ל"ט מלקות, משא"כ כשאנו נחלק את המלקות ביניהם, א"כ אף אחד מהם לא קיבל מלקות, כי פחות מל"ט אין ע"ז שם מלקות, וע"כ שפיר אין אנו מחלקים ביניהם, משא"כ לגבי ממון ודו"ק.

★★

נראה שהמתין להם ארבעים יום ממש מח' אב היינו עם אותו יום שבאו עד י"ז באלול הוא ארבעים יום, ועיין במ"א שם [סק"ב] שהקשה שרשעים היו, ואפשר שעשו תשובה, ולא משמע כן דהא כתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים, ופרש"י דקאי על המרגלים ואחז"ל [אבות פ"ה, מי"ח] המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ותו דאם עשו תשובה לא היו מתים במגפה הרעה שעל זה לא היה שבועת הש"י, אלא נראה דאדרבה דאף לאחר אמירת משה לישראל עדיין היו עומדין במרדן והדיחו את ישראל מאמנת ירושת הארץ, וז"ש עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו'.

ומ"ש ותשובו ותבכו לפני ה' כפ' דברים [א, מה] היינו שראו מיתת המרגלים במגפה רעה כפירש"י אז נתברר להם שכל דבריהם שקר, ואז שבו ובכו לפני ה' לכך קבעו אותו יום לתענית צדיקים, והנה מה שהוציא הכתוב יהושוע וכלב חיו מן האנשים האלה, ונראה שלא ניתן להם חלקם אלא בחייהם, אבל לאחר מותם חזר הדבר לירושת בנייהם, והיינו דכתיב והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה, דהיינו שאותו חלק שהגיע בארץ יהודה מחמת חלקו הוא לזרעו אחריו, אבל מה שנטל בכל שבט ושבט חלק המרגלים לא היה לזרעו אחריו, וכן מצינו גבי מיתת יהושוע ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים [יהושע כד, ל] דהיינו אף שניתן לו חלק המרגלים בכל שבט לא היה אלא בחייו, אבל לאחר מיתתו קברוהו בחלק אשר ניתן לו בהר אפרים דהיינו חלקו לזרעו אחריו.

דף ה' ע"א

במשנה: משלשין בממון ואין משלשין במכות.

בספר "דרך שיחה" (פ' כי תצא) עה"פ ארבעים יכנו (כ"ה, ג') כתב:

שאלה: חייבי מלקיות, כשעשו הרדמה על מקום המלקות, או כשעיין בסוגיא לעומקה ולא הרגיש בכאבים, אם יוצא ידי חובת מלקות?

תשובה: כשעיין בסוגיא פשוט שיוצא, כי זה דבר צדדי, אבל כשעשו לו הרדמה צריך עיון.

שאלה: רש"י (סנהדרין י', א' ד"ה ונקלה) כתב "בשעה שלוקה יהא אחיך - שיכה את החי ולא את המת",

בגמ': ממון מצטרף - מלקות לא מצטרף.

וברש"י: ממון מצטרף והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם ע"כ.

הנה בפטות נוקטים דהכסף שמשלמים העדים זוממים באופן שהעידו עדות על חיוב ממון והזומו, שייך לאותם שהם רצו לחייבם בממון הזה. ועל הפשיטות הזאת הקשה הר"א ממיץ זצ"ל בספר יראים סי' רמ"ג (ובשלם סי' קע"ח) וז"ל: לא ידעתי מנין שהממון למי שהעידו עליו, אחרי שהוא קנס יתנהו ב"ד לכל מי שירצו, כדתנן בחומש של תרומה ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה, וכן נראה לי עד יורו לי צדק עכ"ל.

והנה בעצם הענין ראוי לציין שברש"י כאן וכנ"ל כתב מפורש דאת כסף התשלום שנותנים העדים זוממים נותנים לאותם שרצו להפסידם. וכן מפורש ברמב"ם (פ"ב דעדות ה"ב) ע"ש. אך הוא גופו צ"ע וכנ"ל.

ויש שמביאים רא"י שמשלמים למי שהעידו עליו בשקר, מהפסוק שמות (כ"ב ח') בפרשת שומרים: על כל דבר פשע וגו' אשר ירשען אלקים ישלם שנים לרעהו. ופירש"י: לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו, הרי הוא אצלך כו', ואם ירשיעו את העדים, שנמצאו זוממין, ישלמו הם שנים - לשומר. עכ"ל. הרי מפורש במקרא לפי זה, שאם נזומו העדים, משלמין הם להשומר, את אשר רצו להרשיע אותו.

★★

בגמ': ממון מצטרף מלקות לא מצטרף.

ופירש"י דממון מצטרף, והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם. וכ"כ בגמ' ע"ש. ומבואר ברש"י ובגמ' ע"י

דהעדים זוממים משלמים מה שרצו להפסיד למי שרצו להפסיד ולא לב"ד וכיו"ב. וכן ערש"י בב"ק (עה:): בד"ה רבנן פטרי וכו' אלא משלם לבעלים קרן לבדו והוא נוטל כפל מן הראשונים שרצו להפסידו כפל וכו' ע"ש, וכן שם לקמן (פט.). ברד"ה והרי וכו' משלמין לה וכו' ע"ש, וכן ברש"י בשמות (כב' ח') בד"ה אשר וגו' ישלמו הם שנים לשומר. וכן יעו"ב ברמב"ם בספ"ח דעדות ה"ח שכי' אבל אם אמרו וכו' ונתחייבנו ליתן לו כך וכך וכו'. ושם ברפ"כ ה"ב וכן אם יצא וכו' חוזר לבעליו ומשלמין לו.

אולם יל"ע מהו מקורם לזה דאכן איהו דמקבלו ולא ב"ד וכיו"ב. ונר' דמקורם לזה מפ"ז דב"ק (עג:): דתניא מעידני באיש פלוני שסימא את עיני עבדו וכו' ונמצאו זוממין משלמין דמי עיני לעבד, ומבואר דהעד"ז משלמין למי שרצו להפסיד. וכן יעו"ש לקמן (עד:): אר"א בר אבין וכו' גנב ע"פ שנים וטבח ומכר על פיהם ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל, ומבואר כנ"ל. וה"נ אי' בב"ב (נו.): במ' היו שנים מעידין אותו שאכלה ג' שנים ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל וכו' ע"ש. אך יל"ע מנין לגמ' גופא שמשלמין לו זאת ולא ישלמוהו לב"ד או לת"ח שבעיר וכיו"ב ומנין שהתורה זיכתה זאת למי שהעידו עליו. ונר' דסברא הוי, דאם לא כתבה התורה למי ישלמוהו העד"ז דע"כ שישלמוהו למי שהעידו עליו.

ויעו"ב בספר יראים (סי' קעח') שכי' דלא ידעתי מנין לאומרים שמשלמים למי שהעידו עליו אחרי שהוא קנס יתנהו בב"ד לכל מי שירצה וכו' ע"ש. אולם צ"ע דכ"ה להדיא בגמ' בב"ק שם ובב"ב שם, וע"ש בתועפות ראם דהביא מהיד שאול שכי' דה"ט שנותנו למי שהעידו עליו דיהיה ממון שיש לו תובעין דהוא יתבע מהן וכו' עכ"ד. אולם נראה דכוונת היראים דלא ידע מנין לחז"ל דנותנים הממון למי שהעידו עליו ולא מנין לראשונים, דבהמשך דבריו שם כתב וז"ל, סוגיית נראה לעולם למי שהעידו עליו ואנכי לא ידעתי מנין עכ"ל, ואכן ידע למש"כ אך ל"י מנין דרשו כן. אך עדיין צ"ע מש"כ בתחילה דכן נראה לי [שישלמו לב"ד] עד יורו לי צדק עכ"ל, וצ"ע מעיקרא מאי קסבר שלא יתנו למי שהעידו עליו הא משנה ותלמוד ערוך הוא, וצ"ע ביראים.

(נופת צופים להרה"ג ר' יהודה קוק שליט"א)

★★

במשנה: אין העדים נעשין זוממין עד שיזימו את עצמן כו'.

ברמב"ן עה"ת (דברים י"ט י"ח) וטור חו"מ (סי' ל"ח) כתבו דלהכי מאמינים עדות האחרונים נגד הראשונים, שמכיון שהאחרונים מעידין על גוף הראשונים ש"עמנו הייתם", הו"ל כאילו הם מעידים על הראשונים שהם מחללים את השבת וכדו' שהם פוסלים אותם, וה"נ כשהם

דהוא דלא כהרש"ש הנ"ל. וע"ע שם בפאת השדה מערכת א' אות' ד'.

★★

כתב בספר אות ציון (ערך אחוה וקירבה): הנה בקול סופר תירץ כדברי הרש"ש הנ"ל, יישב קושית הריטב"א דבכל מקום אחיו היינו או ישראל וחי, ואז הוא נקרא אחיו מחמת אחוותו במצוות, או אחיו במציאות ממש, ואז אף לאחר מיתה נקרא אחיו, והביא דוגמאות כגון קול דמי אחיך, וכגון לאמו ולאביו ולאחיו וכו' יטמא, אך בישראל לאחר מיתה הרי הוא נפטר ממצוות ואין לקרוא לו אחיו, עכ"ד.

ודברים אלו צריכים עיון מעט, דהנה מצינו מקומות שנקראו אחיו אף שלא היו מחויבים במצוות כמותם, כגון בבארות שחפר יצחק אי' שם וישבעו איש לאחיו, וכן במכת חושך כתיב לא ראו איש את אחיו, ובכל אלו אין שייך לומר שנקראו אחים מטעם היותם מחויבים במצוות וכדו', אלא ע"כ קרא לאחיו אף בסתם, וא"כ מאי שנא מת מחי, מדוע שכאן יקרא אחיו ולאחר מיתה לא יקרא, הלא אין הטעם דאחיהו הוי משום חיוב מצוות, ואלא ע"כ צ"ל כדברי הריטב"א דאין הכוונה לדרוש מלאחיו אלא מכאשר זמם.

ולגוף הענין נראה לבאר, דאחיהו היינו כל קיבוץ לפי השתייכותו, וכגון דעסקינן בכלל ישראל אחיו היינו כל איש ישראל, וכשעסקינן בכהנים הרי אחיו הכוונה לאחיו הכהנים, וכפי שמצינו כמה פעמים אחיו בכהנים, וכן בכרובים מצינו פניהם איש אל אחיו, כי השתייכותם לחבורה אחת הופכתם לאחיהו, וכן במצרים וכן בבארות דיצחק, בכל אלו הכוונה לאחיהו מצד היותם שייכים לחלק אחד כלפי אחרים וכמו דבמילים אתם ואנחנו, יכולים להיות כלפי ישראל והגוים, דכשאומר על ישראל יאמר אנחנו ועל הגוים יאמר אתם, או בתוך ישראל כלפי שבט לשבט, לאותם ישראל שקרא קודם אנחנו עתה יקרא אתם, בהיותם משבט אחר, או בתוך שבט מבית אב לבית אב, וכדו', כן הדבר כלפי אחיהו.

ולפי"ז אפשר לשוב ולבאר כדברי הקול סופר, דבאמת דרשינן מלאחיו, דדוקא חי אך לא מת, דמת אינו נקרא אחיו, אך לא מטעמיה, אלא משום דמת אינו נכלל בכלל חבורה והשתייכות, דכיון שהוא מת בטלה שייכותו, משא"כ באחיו ממש, לעולם לא תיבטל שייכותו, וזהו דוקא

אומרים על העדים עצמן שביום פלוני היית עמנו במקום אחר, האחרונים נאמנים יותר.

והקשה החתם סופר (בחי' לב"ב ל"א ע"ב) דהא בב"ק (דף ע"ב ע"ב) מבואר דעדים זוממין "חידוש הוא", ועוד קשה דשאני כשהאחרונים מעידים על הראשונים שחללו את השבת, אז הראשונים הם בעלי דבר לכן אין הראשונים נאמנים, אבל כשמעידים על הראשונים שעמנו הייתם, אין הראשונים בעלי דבר, ואין זה נוגע להם עצמם, רק לענין העדות, ומהיכ"ת נאמין לאחרונים יותר מלראשונים.

ומבאר החתם סופר, דבקרא כתיב סתם "עד שקר העד שקר ענה באחיו", וא"כ לכאורה הייתי צריך לומר שחדשה התורה, שבכל דבר אנו מאמינים לאחרונים יותר מלראשונים, אלא כיון ש"אין לך בו אלא חידוש", אנו ממעטין חידוש זה של להאמין לאחרונים, ואנו מעמידין אותו רק היכי דמזימין אותם בגופו של דבר, שאז זה דומה יותר למעידין עליהם שחיללו את השבת, אבל בשאר הכחשות נשאר סברא החיצונה, שאין להאמין לאלו יותר מלאלו.

ועיין בשו"ת דברי חיים חו"מ (סי' י"א) וחי"ב ליקוטים (סי' ל"א ד"ה והנה בטור).

★★

במשנה: כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים.
מבואר כאן דאח שייך רק כשהוא קיים ולא באח שהוא מת.

והקשה ברש"ש סנהדרין י' ע"א דהא קרא כתיב (בתחילת פ' אמור) "כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה וגו' לה יטמא", הרי דגם אחיהו שלאחר מיתה הוי אחיהו.

ותירץ דהתם דאיירי באחיהו של קירבה, שהיא בת של אביו, וזהו גם לאחר מיתה, אבל הכא דאיירי בסתם ישראל שהוא אחיו במצוות, ואם כן כיון שמת נפטר מן המצוות, ממילא אין לו גדר של "אח".

אבל בשדי חמד מערכת א' (אות שע"ב) הביא מהריטב"א כאן דמדכתיב "לקיים לאחיו שם" לגבי יבום, אלמא דאח שייך גם לאחר מיתה, והכא עיקר הדרשא הוא מכאשר זמם ולא כאשר עשה, ונקט הך באחיו לרווחא דמילתא, וכתב

הייתם אלא בתרי בשבת וכו' ולא עוד אלא אפילו אמרו בערב בשבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הווי,

ופירש"י משום דהוי מצי למיפטר בהודעה (כל זמן שלא באו עדים) אישתכח דאינהו (ר"ל העדים המוזמים שאמרו בשקר שטבח ומכר בחד בשבת) הוי מפסדי ליה. עכ"ל

הקשה חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (קובץ קט):

והנה פה ע"כ איירי שב' כתי העדים מעידים על שור או שה אחד בעצמו שאמרו הראשונים שגנבו וטבחו או מכרו לאיש פלוני בחד בשבת, והעדים השניים אמרו דבחד בשבת היו עמהם, ורק בערב שבת שלפניו גנב האיש וטבח או מכר השור או השה הזה לאיש פלוני זה, שאם היו העדים השניים מעידים על שור או שה אחר שגנב וטבח ומכר, פשיטא שהראשונים המוזמים משלמים אחרי שרצו לחייב הגנב עוד בתשלומין אחרים מבלעדי מה שיחויב כבר עפ"י עדות המזימים, כי על מה שיעידו אלה לא יעידו אלה. אלא וודאי שב' כתי עדים אלה מעידים על שור או שה אחד בעצמו שגנב וטבח ומכר לאיש פלוני אחד, ונמשך מזה כי באמירת המזימים בחד בשבת עמנו הייתם ובערב בשבת גנב וטבח או מכר אותו השור או השה, יש כאן הזמה שיש עמה ג"כ הכחשה, כי במה שאמרו שכבר בערב שבת גנבו ונטבחו או נמכרו אותו שה, או אותו השור, אין עוד אפשרות שגנבו בחד בשבת שאחריו וטבחו או מכרו בחד בשבת. ובכל זאת אמרינן פה שיש כאן תורת הזמה, והמוזמים חייבים לשלם,

וקשה מזה על הרמב"ם שפסק (בפי"ח מה' עדות ה"ב) שדין הזמה היא רק אם אין העדים המזימים מכחישים את גוף העדות, אבל אם גם מכחישים אותה, כגון שיאמרו אתם והלוה או המלוה היו עמנו ביום זה אין כאן דין הזמה כי אם הכחשה לבד, וא"כ הכא שהמזימים מכחישים גם את העדות תתבטל תורת הזמה, ואמאי משלמים המוזמים בכל זאת? וצל"ע.

★★

בגמ': משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחכירו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם אבל אם העידוהו שהוא חייב

לקיבוץ מסוים, אז אפשר לומר משמת בטל ממנו שייכותו, אך אח ממש אינו נתבטל ע"י המיתה, דאינו תלוי ברצון כלל, והוא מציאות וההשתייכות אינה ניתנת לשינוי, ודו"ק.

★★

ויש להעיר לפי שיטת הקול סופר, דהיינו דהלימוד דהרגו אינם נהרגין הוא מלאחיו, ואחיו משמע קיים, דהנה בגמ' סנהדרין (נא:) דרשינן ממילת לאחיו, דזוממי בת כהן נשואה שאינם בשריפה אלא בחנק, דדרשינן לאחיו ולא לאחותו, עיי"ש, ואף רש"י בחומש כתב על הפסוק כאשר זמם לעשות לאחיו, כאשר זמם ולא כאשר עשה דאם הרגו אינם נהרגין, לעשות לאחיו הביא דרש הנ"ל דזוממי בת כהן, ורש"י גופיה הביא בכמה מקומות הלשון והרי אחיו קיים, ואי דרשינן מלאחיו שצריך שיהא חי, איך אפשר למידרש מהא גם זוממי בת כהן בחנק, אלא ע"כ צריך לומר כשיטת הריטב"א דעיקר הדרש היינו מכאשר זמם, וכמו שכתב רש"י, כנ"ל.

★★

הריטב"א הקשה וכנ"ל. דהרי מצינו מספר פסוקים שבהם רואים דגם מי שמת נקרא אחיו כדכתיב בפרשת יבום (דברים כה, ו) 'יקום על שם אחיו המת', וכן כתוב אצל שריפת נדב ואביהוא (ויקרא י, ד) 'שאו את אחיכם', והיינו לאחר שמתו כבר.

ותירין בגן רוה (פר' שופטים וכן בעוד מפרשים), דיש לחלק בין אחים ממש מלידה לבין אחים סתם. דבפרשת יבום וכן גם נדב ואביהוא איירי באחים מלידה דמצד הקורבה נחשבים אחים, ולכן אף לאחר המיתה נשארים הם עדיין אחים, אבל לגבי עדים זוממין, הרי העדים הללו אינם אחים של הנידון, שהרי אחים פסולים לעדות, לא הסיבה שהם נקראים אחים היינו משום דאחיק הוא במצוות. ומשום כך, דוקא אח חי יכול להחשב אח, אך לאחרי מיתה הלוא אמרו במסכת שבת (ל, א), 'כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות', ואם כן שפיר יש להוכיח דמדקראו הכתוב אחיו משמע דעדיין הוא קיים.

★★

בגמ': וכן לענין קנס באו שנים ואמרו בחד בשבת גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבת עמנו

עפ"י חיוב ב"ד על פי עדותם, דאם ילפינן מכאשר זמם שפיר אפשר לחייב את העדים ולהענישם כאשר זממו, משא"כ אם נלמד מ"לאחיו", א"כ כאשר הנידון כבר אינו קיים, אי אפשר להעניש העדים, ועיי' בפורת יוסף שהעיר לזה עיי"ש.

עוד נפק"מ יש, כדכתבו הפנ"י וכן הרדב"ז בביאור שיטת הרמב"ם (בפרק ד' מהל' עדות ה"כ), דאם נאמר דילפי' מ"לאחיו" א"כ רק במיתה יש דין זה, אבל במלקות וממון אין דין זה, כיון ששם עדיין אחיו קיים, משא"כ אי ילפינן מכאשר זמם, א"כ גם במלקות וממון שפיר יש ללמוד שאין להעניש העדים אחר שכבר נעשה מעשה, [ובממון יש בזה גם לדון שאפשר בחזרה וכדכתבו התוס' בב"ק ה' ע"ב].

אך לפי"ז יקשה לכאורה, דמדהא דכתב רש"י דילפינן דבר זה מלאחיו, א"כ ס"ל דרק במיתה קיים דין זה משא"כ במלקות, ואילו רבינו ירוחם נתיב ב' ח"ז (דף י"ד ע"א טור א') כתב דרש"י ס"ל דהוא הדין לגבי מלקות אין מענישין את העדים אם כבר הלקו אותו, דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה.

אבל באמת לא קשה מידי, דהנה רש"י בפירושו שעל התורה כתב כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין, הרי דרש"י כתב דדין זה ילפינן מכאשר זמם ולא מלאחיו.

וצריך לומר דמה דכ' רש"י כאן לעשות לאחיו וכו', אין כוונתו דהוא ס"ל דמהכא ילפינן, אלא בא לבאר ולפרש דברי תנא דמתני' דס"ל כן, אבל רש"י עצמו ס"ל כדעת החולקים דילפי דבר זה מכאשר זמם, ולפי"ז אתי שפיר דברי רבינו ירוחם בשיטת רש"י.

ועיין עוד באור החיים הקדוש שהקשה איך אפשר ללמוד מכאשר זמם ולא כאשר עשה, והלא י"ל ש"כאשר זמם" הכוונה שמאז שזמם כבר נתחייב, ובאמת הפסוק מיירי בין אם עשה המעשה ובין אם לא היה המעשה, ותירץ דאם כן לכתוב כאן ג"כ אותו לשון שמקודם, והיינו לכתוב "כאשר עָנָה באחיו", ומדכתיב "כאשר זמם לעשות" הרי שהפסוק מתכוין להדגיש כאשר זמם ולא כאשר עשה, עיי"ש.

★★

מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים.

בפרשת בראשית (ג, יד) נאמר, ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו', ואיתא על כך במדרש, 'כל אחד נתקלל ביי"ג מכות שהם על שלשתם אדם וחיה ונחש ל"ט מלקות'. וכבר תמה הש"ך, דהרי כלל שנינו בגמ', משלשין בממון ואין משלשין במכות, ואין מחלקין חיוב מלקות בין המתחייבים על אותו מעשה.

וביאר בספר עדות ביהוסף, דהנה כבר פירש ה'כלי יקר' (דברים כה, ג) בטעם הדבר ששיעור מלקות הוא ל"ט, לפי שיש ללקות אחת מלפניו שהיה לו לזכור כי בא מטפה סרוחה, ושתיים לאחוריו שהי' לו לזכור שהולך למקום עפר רימה ותולעה, וכך שהוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה, ומעתה גבי אדם הראשון וחיה הרי כל זמן שלא חטאו לא היתה מיתה בעולם וכמו כן היתה יצירתם ע"י הקב"ה בעצמו ולא באו מטיפה סרוחה, וממילא לא היה שייך בהם תביעה כי אם רק על כך שהיה להם לזכור שצריכים ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה, ואלו תרי ענייני לא שייכי בהדיהו, ושפיר אין מגיעים מעיקר הדין כי אם רק שלישי חיוב מלקות ותו לא.

דף ה' ע"ב

במשנה: והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים.

וברש"י לעשות לאחיו, משמע שהרי אחיו עדיין קיים.

כתב בכאריה ישאג להרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א, דמשמע מדברי רש"י שדין זה נלמד מתיבת "לאחיו" שרק כאשר אחיו חי יש לקיים בעדים כאשר זממו לעשות, ודלא כהריטב"א דס"ל דלא נלמד דין זה מתיבת "לאחיו" אלא ילפי' דין זה מ"כאשר זמם" ולא "כאשר עשה", [ומה שמביא הריטב"א ד"לאחיו" שייך לומר גם לאחר מיתה עיין ברש"ש סנהדרין (י). דתירץ שזה רק במת ממש, משא"כ כאן שמדובר על כל בני ישראל וקרא לכל אחד "אחיו" ע"ש].

והנפק"מ בין אם נלמד מ"לאחיו" או אם נלמד מ"כאשר זמם", יהי' אם הנידון מת מיתה עצמית ולא

בגמ': הרגו אין נהרגין וכו'.

הנה עה"פ (דברים יט, יט): ועשיתם לו כאשר זמם כתב רש"י: ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגים ע"כ.

והנה הדין הוא דין אמת - וכמבואר בגמ' כאן דחכמי ישראל ס"ל (להיפוך דעת הצדוקין) דהרגו אין נהרגים. אך הטעם הוא לא מקרא דכאן אלא בגלל שכתוב לעשות לאחיו - ואחיו קיים, וא"ת שהוא ק"ו, (דאם רצו להרוג חייבים מיתה - הרגו לא כ"ש) הרי אין עונשים מן הדין ע"ש בגמ'. ולא נזכר הלימוד מקרא דכאן. וראה בשו"ת צפנת פענח (וורשא - סי' רפ"ו) שהקשה כן.

וקושי' זו קשה גם בלשון הרמב"ם (פרק כ דעדות ה"ב) שהביא המיעוט לפטור כאשר עשה מהפסוק כאן ולא הביא הסיוע - תיבת לאחיו דבגמ', מבואר דזה עיקר הלימוד - ועדיין אחיו קיים ע"ש. ולפי דברי הריטב"א הנ"ל א"ש, שגם כוונת הש"ס בעיקר מלימוד דכאשר זמם - ולא כאשר עשה.

★★

והנה טעמים רבים להא דכאשר זמם ולא כאשר עשה, - הרגו אין נהרגין.

וידועים בשערי תורה דברי הרמב"ן (פר' שופטים) בטעם הדבר, כיון דאלוקים נצב בעדת קל, ולא יתן לשופטים לשפוך דם נקי, ואי לא שהגיע לו מיתה לא היה נהרג ולכן הרגו אין נהרגים ע"כ. וכן הביא בחינוך (מצוה תקכ"ד) ע"ש, וכע"ז בפ"י הרלב"ג (שם) ובאברבנאל ע"ש. וראה פ"י רע"ב על התורה שנדפס בספר בעלי התוס' (פר' שופטים) שהביא כן בשם מצאתי כתוב ע"ש.

ובשואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' פ"ג) תמה על הרמב"ן דהרי זה לא סיבה לפטור את הרוצח שהרג את השני על מה שלא מגיע לו. וציין שם לדברי הרמב"ן (בראשית ט"ו, י"ג) הכותב דרוצח נהרג אף שמסתמא זה נתחייב מיתה. מ"מ זה לא נתכווין בשביל זה, והוא הדין כאן ע"כ. וראה ברמב"ם (פ"ו דתשובה) שכתב דהקב"ה נפרע מהמצרים על שיעבודם בבני אף שהיה גזירת השי"ת כיון שהמצרים לא עשו זאת מחמת הגזירה ע"ש, וכע"ז באור החיים הק' (פר'

לך), וא"כ קשה כאן. וע"ע בתוס' יו"ט (פ"ב דאבות מ"ו) שג"כ כתב כדברי האור החיים הק' הנ"ל וצ"ע כאן.

וראה בשו"ת כתב סופר (ח"מ סי' א) שכתב דכל דברי הרמב"ן הם דברי אגדה להמתקת הכתוב והביא הקושי' הנ"ל ממכות ע"ש היטב. וכ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל הסתפק (במאמרו בקובץ תורני מרכזי-גור קובץ ד עמ' ל"א ס"ק ו) אי נהרג הנידון עפ"י עדותן של העדים ואח"כ בא הרוג ברגליו, לפי טעמו של הרמב"ן הנ"ל דאין מכשילין ב"ד בהריגת נקי, וחזינן כאן דבא הרוג ברגליו וא"כ ע"כ היה נקי, ואולי היה חייב מיתה על חטאו אחר, וכן משמע קצת בחינוך (מצוה תקכ"ד).

★★

ובכסף משנה (פ"ב דעדות ה"ב) כתב די"ל דכאשר נהרג הנידון על פי עד שקר לא סגי לו עונש מיתה ומגיע לו עונש חמור יותר, וכעין סברת המהרש"א (סנהדרין ס"ד) בשם הסמ"ג לגבי הנותן מכל זרעו למולך ע"ש.

וכ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל במאמרו בקובץ תורני מרכזי - גור (קובץ ד עמ' כ"ט) ביאר בזה בשם המגיד מדובנא ז"ל, משל בתלמיד א' שהתלונן לפני רבו שחבירו סטר לו, וסטר הרב למכה, המשיך המכה לבכות וטען, כי חבירו שקיבל את המכה יודע למה הוכה, ולא כאב לו כ"כ כמו הוא שקיבל מכה בחינם. גם כאן, גם אם יהרגו אותו על אשר הרג את חבירו, הוא יודע למה נהרג, משא"כ בנידון שנהרג על חינם. ולפיכך לא הוה כאשר זמם גם אם יהרג עכ"ד ודפח"ח.

וראה גם באור החיים הק' (פר' שופטים) שכתב די"ל דאי זמם להרוג את מי שלא מגיע לו מיתה - הרי כה"ג גזרה התורה שמגיע לו מיתה, ואם נוסף לזממו ג"כ הרגו ממש, א"כ מגיע לו יותר ממיתה, ול"ש כה"ג לומר אין עונשים מן הדין ע"ש. וכעין סברא זו כתב רבינו האור החיים הק' ג"כ בפר' חוקת (במדבר י"ט, י"ד) ע"ש.

★★

וברבינו בחיי כאן הביא עוד טעם להא דהרגו אין נהרגים כיון דאוקי תרי לבהדי תרי, שנים אחרונים המזימים לשנים הראשונים, ולא הרגו נהרגים, לפי שיש כאן ג', שני עדים הראשונים המזימין ובעל דבר ג"כ שהוא מכחיש את

בגמ': תנא בריבי אומר כו.

וברש"י: בריבי, כך הי' שמו.

המהרש"ל בחכמת שלמה העיר שבכ"מ כתב רש"י בריבי גדול הדור. ולמה כאן פי' אחרת, ותירץ דכיון שאמר "אמר אביו", לא הי' יכול לומר כן בלי להזכיר את שמו, ע"כ שזה הי' שמו.

וכתב בשו"ת נו"ב (תניינא או"ח סי' קי"ג) ליישב עוד, דהיכא דנזכר רק "בריבי" או א"א לפרש גדול הדור, שהרי אין מוזכר על מי מדובר, וע"כ הוצרך רש"י לפרש "שם חכם".

אבל במקומות שמוזכר שם התנא כמו ר' אושעיא בריבי (עירובין נ"ג ע"א) ר' אלעזר הקפר בריבי (ע"ז מ"ג ע"א) וכדומה, שמה שפיר מפרש רש"י "גדול הדור".

אלא שנשאר בקושיא מבריבי שהוזכר כאן לענין שאם הורגו אינן נהרגין, שכאן פירש"י שם חכם, ובאותו מימרא בחולין (י"א ע"ב) פירש"י גדול הדור.

בהגהות שבסוף שו"ת נו"ב מביאים מס' ועד לחכמים שמבאר באופן אחר, שהיכי שמוזכר בפי אמורא שייך לפרש "גדול הדור", שהם ידעו על מי מדובר, אבל היכי שהוא מוזכר בברייתא שהוא קבוע לדורות, אז אנן לא ידעינן למי כינו כן, וע"כ הכוונה בריבי "שם חכם". וא"ש הכא שמוזכר "בריבי" בברייתא, לכן פירש רש"י שזהו שם חכם.

★★

בגמ': אין עונשין מן הדין.

בבני יששכר (תמוז אב ג' ז' ועוד כמה מקומות) מביא יסוד בשם הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב ז"ל שהי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם בברייתא דרבי ישמעאל, הם מקבילין להי"ג מדות של רחמים.

ולכן כשנענשה מרים בצרעת, ומרע"ה התפלל עליה, השתמש במדת "קל וחומר", הלא אם אביה ירק ירק בפני' תכלם ז' ימים, ומזה ילפינן קל וחומר ודיו, שזהו מקביל להמדה הראשונה של הי"ג מדות של רחמים - ק-ל, וגם מרע"ה אמר קל נא רפא נא לה, שרצה להמשיך עלי' מדת הרחמים שתתפא מצרעתה.

הראשונים, ולכן נהרגין שנים הראשונים, שלשה יש כנגדם עכ"ל הרבינו בחיי, ובכת"י הבחור המצוין משה וולצמאן ז"ל-הי"ד מקוטנא תלמיד ישיבת חכמי לובלין - ראיתי שהקשה על הרבינו בחיי דלפי"ז אין עדים זוממים חידוש, כיון דיש כאן ג' מול ב', ואולי משום דמצטרפין הבע"ד ביחד עם העדים - זה גופא הוא חידוש עכ"ד. והתלמיד יהודה ארי' ליב ז"ל-הי"ד (בן הרה"צ ר' יצחק דוד בידרמאן בן הרה"ק ר' יעקב מאיר זצ"ל) תלמיד הישיבה הנ"ל הוסיף והגיה וז"ל: אינו מובן, דכן הדין גם במאה עדים וצ"ע עכ"ל.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

המשך חכמה (דברים ה' ע"ב) כתב טעם הענין לקרב אל השכל, שאחרי שכבר הרגו הנידון, חוששין שבאו גואלי הדם להתנקם בהם, ושכרו עדי שקר להזימם, לכן א"א להאמין לעדים האחרונים אחרי שנהרג הנידון.

וא"ת אם כן גם לפני שנהרג הנידון, יש חשש יותר שישכור עדים להזים את עדיו, כדי להנצל מגזר דין מות אשר מרחף עליו. הא ליתא, שהוא לעולם לא ישכור עדים "להזים" את עדיו, שאז העדים כדי להנצל מ"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", יביא עדים להזים אותם עדים, ואין לדבר סוף, ולכך לא יביא הנידון עדים "להכחיש" את עדיו, ואז זה מספיק להנצל מדינו.

★★

העקידה (סוף שער צ"ו) כתב טעם אחר, שאין זה מן הראוי לעשות דין בהעדים זוממים, אחרי שבית דין כבר עשו על פיהם, שאז יתגלה קלונם של בית דין, ומתפרסם שטעו בית דין בדין, ולכן מחמת כבוד הבית דין, נמנע מלקיים בהעדים זוממין לעשות בהם את אשר זממו לעשות.

★★

המהר"ל בגור ארי' (שופטים י"ט י"ט) מבאר הדברים כי כאשר זמם וחשב לעשות רעה לחבירו, אז אותה מחשבה ותכנון נהפך עליו, משל לרכב א' שדוהר בכוונה לדרוס רכב ב', אם רכב ב' חזק ומשוריין, אז רכב א' נמחץ ונדרס למות, כן מחשבתו אשר זמם וחשב נהפך לו לרועץ, והוא עצמו נענש בו, אבל אחרי שכבר עשה מעשה, לא שייך דבר זה ע"ש.

★★

ובהגהות הגר"א (אות ד) כותב: ע"פ שני עדים או שלשה עדים יקום דבר כצ"ל והוא בדברים י"ט ע"ב. והיינו דס"ל להגר"א דהלימודים הנ"ל במשנה והיקש ב' לג' ילפינן מקרא דדברים (י"ט, ט"ו) ע"כ. וחידוש מצאתי ברי"ף וברא"ש במכות שם שהביאו להדיא הפסוק דדברים (י"ט, ט"ו) וכהגר"א ע"ש. והנה באמת בגמ' מכות (ו.) כשפריך הורג ורובע יצילו, ענה רבא: יקום דבר - במקיימי דבר הכתוב מדבר ע"כ. והרי יקום דבר כתיב בדברים (י"ט, ט"ו) ומוכח לכאורה דדרשת הגמ' במכות שם הוא מהקרא דדברים (י"ט, טו), וכן נראה גם בסוגי' דב"ב (ק"ס:) דמייתי הך דינא לגבי שטרות - שנים לפשוט שלוש למקושר ע"ש, וזה א"א להביא מקרא דדברים (י"ז. ו) דאיירי דוקא בדיני נפשות וכמובן ומבואר כהגהת הגר"א דמייתי מקרא דדברים (י"ט, טו) דאיירי בדיני ממונות ודו"ק. ועי' בדברי רש"י ותוס' במכות (ו.) בהא דקאמר ר' יוסי בד"א בדיני נפשות וברש"י דכתיב והצילו העדה וכו', ובתוס' הקשו דג"כ בדיני ממונות כתיב ע"פ שנים עדים או ע"פ שלשה ומקיש ג' לב' וכו' וע"ש מש"כ לתרץ, וי"ל בתירוץ התוס' עפ"י הגהת הגר"א הנ"ל ודו"ק.

★ ★

במשנה: ומה שנים נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותו במל"ה אף שלשה נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותו במל"ה.

הנה לגבי עדות אשה עגונה קיי"ל דקרובים ואשה כשרים להעיד, אבל גזלן פסול להעיד, ונשאל בשו"ת נ"ב (ק) אהע"ז סי' מ"ה) בב' עדים שהעידו שהבעל מת, ונמצא שא' מהן אם גזלן, ה"י יש כאן פסול של "נמצא א' מהן קרוב או פסול", וממילא נפסל גם העד הכשר, או לא. והאריך בזה שם ובשו"ת הגרעק"א סי' קכ"ד וסי' קכ"ב, ודבר זה תלוי אם הך דנמצא א' מהם קרוב ופסול שבטלה כל העדות, הוא מחמת שנחשב כאילו אותו פסול מתפשט על כולם, ולפ"ז בעדות אשה נפסלים, דהו"ל כאילו כולם גזלנין הם, או שהוא פסול חדש, מה שנמצא א' מהן קו"פ, ולפ"ז בעדות אשה שקרובים וכן נשים כשרים הם, גם אותו פסול של "נמצא א' מהן קרוב או פסול" גם כן כשר הוא לעדות אשה.

הבית מאיר (באהע"ז סי' י"ז סעיף ג') והחוות דעת בספרו קהלת יעקב (אהע"ז סי' י"ז ס"ט) כתבו דהתם לא

עפ"י יסוד זה הסביר הגאון ר' יוסף ענגיל (הביאו הגאון מטשעבין בספרו שו"ת דובב מישרים ח"ב סי' ט') שמהאי טעמא "אין עונשין מן הדין", שכיון שמדת קל וחומר שרשו הוא במדת החסד, לכן א"א להשתמש בקל וחומר ללמוד ממנה חומר עניני עונשים.

הגר"נ לוברט ז"ל ביאר דעפ"ז יומתק דלכן נרמז בכתוב "ואיש אשר יקח את אחותו וגו' חסד הוא" (ויקרא כ, יז) ומתוק לחיך מה שדרשו חז"ל הא דאין עונשין מן הדין דוקא מכאן.

★ ★

בגמ': אם ענש על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו - בת אביו ובת אמו לא כ"ש, הא למדת שאין עונשין מן הדין.

הנה באור החיים הק' (במדבר יט, טו) כתב לחדש דכה"ג דהוי בכלל מאתיים - מנה, ל"ש הכלל דאין עונשים מן הדין ע"ש. וכעין דברים אלו כתב האור החיים ג"כ בדברים (י"ט, י"ט) עה"פ ועשיתם לו וגו' ע"ש. וראה בפני יהושע (עמ"ס ביצה ז:) שביאר דברי הגמ' שם: מ"ט דב"ש, א"כ לכתוב רחמנא חמץ ולא בעי שאור ואנא אמינא וכו' עפ"י היסוד, הנ"ל ובצל"ח שם הביא דבריו וקלסו ע"ש היטב.

ולכאורה אצלנו בגמ', הרי ג"כ כאן הוי בגדר בכלל מאתיים מנה, דבת אמו שלא בת אביו היא בכלל בת אמו ובת אביו, ובכל זאת אומרים כאן אין עונשין מן הדין וצ"ע.

וי"ל גם כאן דהם ב' סוגי אסורים נפרדים ול"ש בכלל מאתיים מנה, וראה בתוס' יבמות (ב: ד"ה בתו וכו') ובשיטמ"ק (שנדפס בסוף המסכתא) עמ"ס כריתות (ריש דף ג) בשם הרא"ש ועי' בתוס' סנהדרין (נ"ג: ד"ה השתא וכו') ובהגהות ברוך טעם בסוף המסכתא ע"ש היטב.

(פרדס יוסף החדש פר' חוקת)

★ ★

במשנה: על פי שנים עדים וכו'.

ובתורה אור נרשם: דברים י"ז. והיינו הפסוק בדברים (יז. ו) ע"ש.

שייך כלל פסול ד"נמצא א' מהם קו"פ", דהא כל המקור דנתבטלה כל העדות ילפינן כאן משלשה דומיא דשנים, אבל בעדות אשה דסגי בע"א, אין צירוף כלל בין עד השני להראשון, וממילא אינו פוסל אותו.

★★

במשנה: ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותם בטלה אף שלשה וכו'.

הנה במשנה כאן לא מפורש להדיא האם סיום המשנה: ומה שנים נמצא א' מהם קו"פ וכו' הוא ג"כ מדברי ר"ע או לא, ובנמוקי יוסף כתב כאילו מדנפשיה שהוא סיום דברי ר"ע וע"ש בערוך לנר, אך ראה בסנהדרין (ט). וכן עוד שם (ס). דמפורש דדברים אלו הם מדברי ר"ע ע"ש דמפורש כן ודו"ק. ובתומים (ח"מ סי' ל"ח) הקשה איך מצינו ללמוד (לפי ר"ע) מהיקש דג' לב' שני דברים, ג"כ הא דבעי שיזומו כולם, וגם הא דנמצא א' מהם קו"פ עדותן בטלה וע"ש מש"כ. ובפני יהושע (במכות שם) כתב דהוא משום דאין היקש למחצה, ע"ש בדבריו.

והנה באמת לא מפורש המשנה שר"ע מודה לדברי ר"ש, ובתוס' סנהדרין (מ"א:) מפורש דר"ש דרישא לא ס"ל כר"ע לגבי נמצא א' קו"פ ע"ש, וא"כ מבואר לכאורה דאין כאן הדין דאין היקש למחצה לר"ש וצ"ע. אכן רש"י דברים (יז, ו) מייטי ב' הדרשות כהדדי, ומשמע דס"ל דילפינן תרוייהו כאחד. ועי' בספר חמדת ציון לרב"צ פירר ז"ל (סי' ל"ח) מש"כ בזה.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

בספר שמן הטוב (אות קל"ט) הביא קושיא מהרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל למה לי ההיקש דב' ללמד דנמצא א' קרוב או פסול עדותם בטילה, תיפוק לי' דכתיב אל תשת ירך עם רשע. וזה אזהרה לכשר שלא יצטרף להגיד עדות עם הפסול. ואם א' מהם פסול א"כ כולם פסולים דעברו על לאו דאל תשת ירך וגו', וא"כ בלא"ה כל העדים פסולים, וע"ש מש"כ בזה והוא קושיא נפלאה.

★★

במשנה: נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותן בטלה. **בשו"ת** פאר בדור להרמב"ם ז"ל (סי' קפ"ו) כתב בטעמו של דבר שגם הכשרים נפסלים, שכיון שהכשרים התאחדו והתחברו עם הפסולים, גם הוא אינו כשר, שלא הי' להם להתחבר עם הפסולין.

ובשו"ת מנחת אלעזר להגה"ק ממונקאטש (ח"א סי' י"ח) כתב דלפ"ז יש לבאר שיטת הרמב"ם ועוד ראשונים שאין הכשרים נפסלים רק אם ידוע להכשרים שהאחרים הם פסולים, אבל אם הכשרים לא ידעו מפסול של אותן פסולים, אין הכשרים נפסלים, דממילא ל"ש לפסול אותם על התחברותם להפסולים.

ובזה מבאר עוד שיטת הרמב"ם שאף אם נתכוונו להעיד בלבד פסולים, ודלא כהרא"ש שרק אם באו לבית דין נפסלים, שעל עצם החיבור להפסולים נפסלים כבר מאז.

וע"ש שרוצה לומר על פי זה, שאם הכשרים סברו שהפסולים כשרים הם, שהם טעו בדין, ובית דין פסלו אותם על פי ההלכה, מ"מ כיון שהכשרים טעו בדבר זה, וסברו שכשרים היו, אינם נפסלים, וכמו בלא ידעו שפסולים הם.

★★

במשנה: רבי עקיבא אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו וכו'.

בספר דרך שיחה (ח"ב פ' שופטים) עה"פ על פי שנים עדים או שלשה וגו' (י"ט, ט"ו), מובא:

שאלה: במשנה (מכות ה', ב') אמר ר"ע לא בא הכתוב להחמיר עליו וכו', ובריטב"א הביא מחלוקת כשהג' בא אחר תכ"ד אם נהרג, ובערל"ג שם מביא מאבות דר"ג שאף אם נגמר דין הב' ליהרג ובא הג' והזום, נהרג.

והנה הוא הרי אחד ואין נגמ"ד על פיו, ואיך יתכן שחייב מדין "כאשר זמם", וע"כ שחייבו אינו מדין כאשר זמם, אלא עצם הנטפל מחייבו, וכן בנמוק"י כ' בשם רי"ץ גיאנות שאף אם הג' לא הזום כלל נמי חייב, והרי ל"ש כאשר זמם אם לא הזום, וע"כ שעצם ה"נטפל" מחייבו.

ויש לעיין האם זה חיוב מיתה ככל חייבי מיתות והגברא בר קטילא הוא כדאיתא במכות (ה', א') שאחר שנגמ"ד

לא ניתן להתבצע משום גזירת הכתוב "כאשר זמם ולא כאשר עשה", אין אנו יכולים לדון את העדים כרוצחים, שהרי נא' בתורה יד העדים תהיה בו בראשונה, משמע שניהם ביחד, ובדין רציחה לא ניתן להרוג שני אנשים שרצחו ביחד. ודפח"ח.

דף ו' ע"א

בגמ': היכי אמרינן להו, אמר רבא רבא הכי אמרינן למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו.

וברש"י היכי אמרינן להו לגרום ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו.

כתב בערך ש"י (ח"מ סי' ל"ו), דהכשרים שבאו להעיד ודאי נתכוונו להעיד, כי הלא הם חייבים להעיד, משא"כ הפסולים שאינם צריכים להעיד, ולא רק שאינם צריכים אלא אף אסור להם להעיד, שפיר אותם אנו צריכים לשאול האם התכוונו בראייתם להעיד או לא.

ודומה לזה מצינו בראש השנה (כח:) אמר רבא לצאת לא בעי כוונה לעבור בעי כוונה, ע"ש.

★★

בגמ': עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה כו' למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו.

במשך חכמה (הפטר פ' בהר) מבאר עפ"ז קרא (ירמ' ל"ב י"ב) "ואתן את ספר המקנה וגו' לעיני חנמאל דודי ולעיני העדים הכותבים בספר המקנה, לעיני כל היהודים היושבים בחצר המטרה". שלכאורה הי' צריך לומר "ולעיני כל היהודים היושבים בחצר המטרה, אלא שמחמת חשש שמא יש בין היהודים האחרים שבחצר המטרה פסולי עדות, ואם נמצא א' מהן קרוב או פסול מבטל את כל העדות, לכן ייחד העדים של השטר לחוד, לכן באמת חסר וי"ו החיבור ב-לעיני כל היהודים, שעדי השטר היו בנפרד משאר העם.

★★

בגמ': אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי וכו'.

ובתוס' (ד"ה שמואל וכו') כתבו דנתינת גט הוי כדיני נפשות ע"ש. ויש לציין למש"כ בספר אלף כתב (ח"א אות פ): הגאון ר' חיים צבי מאנהיימער ז"ל נהג להתענות ביום

גברא בר קטילא הוא וההורגו פטור, או דילמא שזה דין על ביי"ד להרוג מדין ובערת הרע וגו', וכעין מש"כ הרמב"ם (פכ"ד מסנהדרין ה"ד) שיש לביי"ד להרוג גם מי שאינו מחוייב וכו'.

תשובה: דין "נטפל" נלמד מקרא דאורייתא, וגם ע"ז יש חיוב מיתה, וביי"ד יגמור דינו ויחייבו, והוא ככל

חיי"מ.

★★

בגמ': הרגו אין נהרגין.

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל הקשה, דלכאורה אותם עדים זוממים יתחייבו מיתה מדין רוצחים, כיון שהעדים הם אלו המוציאים את גזר הדין בפועל כדכתיב "יד העדים תהיה בו בראשונה" (דברים, יז, ז), ואם כן כשהרגו מי שאינו מחוייב בדבר הרי הם רוצחים ממש.

ותירץ כי כל ענין עדים זוממים הוא גזירת הכתוב שנסמוך על כת השניה להזים את הראשונה, והתורה גזרה שנאמינם רק אם עדיין לא נהרג הנידון על פיהם, ברם אם עדותם פעלה כבר למעשה, בזה לא גזרה התורה שנאמין לכת השניה, ואין כאן דין הזמה כלל, (וממילא יש לנו לנקוט שהרגו מי שבאמת חייב מיתה).

★★

והנה כהתירוץ הנ"ל איתא בשם השפת אמת זצ"ל.

והעיר נכדו, כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל דא"כ בבא הרוג ברגליו, דע"כ מתברר שהכת הראשונה שיקרה, א"כ ל"ש שנאמר דאולי הם אמרו אמת, ונימא דבכה"ג יהי' הדין דהרגו ג"כ נהרגים, ואולי אה"נ, שבכה"ג כך יהי' הדין עכ"ד.

★★

בכלי חמדה (פרי' שופטים) תירץ את קושית האחרונים הנ"ל, דהנה אנו יודעים ששנים שעשו יחד מלאכה פטורים, כל עבירה שמתבצעת ע"י שנים נחשבת ביחס לכל אחד מהם כחצי עבירה, ולפ"ז מתורצת הקושי, אם אנו דנין מדין הזמה, לא ניתן לפטור את העדים המוזמים מדין שנים שעשאוה, שהרי בכך חייבה תורה, כל חיוב התורה בעונש כאשר זמם בנוי על עדות של שני עדים. אבל ברגע שהעונש של ההזמה

בבאר היטב (שם סק"ב) מביא מס' יד אהרן שאין לדמות הפסק זימון לכאן, שכאן אין דין הפסק בראי', וכל שרואים אותה מעשה מצטרפת עדותם, משא"כ לגבי זימון יש דין "הפסק" בהראי'.

★★

בקובץ כרם שלמה (שנה י"ד קו' ז' ע' טז) כתב הגאון ר' וואלף באניהאד זצ"ל:

אבקש ממעלתו הרמה התרה על קושיא הגדולה שקשה אמתני' דמכות דף ו' ע"ב, היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים מחלון זה, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת, ואם לאו הרי אלו ב' עדיות. וקשה הא מסקי התוס' לעיל ע"א (ד"ה אמר רבא) דלענין הזמה אם העידו לאחר כדי דיבור אינם עדות אחת, וקשה במאי עסקינן, אי דהעידו בתוך כדי דיבור, אפי' אין רואין אלו את אלו הרי הן עדות אחת, ואי דהעידו לאחר כדי דיבור אפי' רואין אלו את אלו אמאי עדותן בטל, הא לא נצטרפו לא בראי' ולא בהעדאה בב"ד, כיון שהוזמו לא היו רואין את העדות כשראו הכת שלא הוזמו, אך צ"ל דמיירי שמקצתן מהכת שלא הוזמו מעידין שגם הם ראו המעשה, הילכך אף עדותן בטילה.

אך זה לא שוה לי, מאי כולי האי, הוי לי' שתי כתי עדים שמכחישין זה את זה, דכת שלא הוזמו אמרו עמנו היו, והמזימים אמרו עמנו היו, וקיי"ל (בב"ב דף ל"ג) ב' כתי עדים המכחישין זה את זה, דזה באה ומעידה בפני עצמה וזה באה ומעידה בפני עצמה, ולא מיבעי לר"נ דס"ל אף לאותה עדות אמרינן זו באה בפני עצמה ומעידה, דקשה אמאי עדותן בטילה, אך אף לרבא דס"ל לאותה עדות לא אמרינן זו באה בפני עצמה ומעידה, הרי מבואר בתוס' שם ובב"ק דף ע"ב ע"ב ד"ה רבא, דדווקא התם, כיון דהוחזקו משקרים על אותה קרקע, תו לא מהימני, אבל אם העידו על הטביחה ועל הגניבה, אם הוכחשו על הטביחה, מודי דנאמנים עדיין על הגניבה, מכ"ש הכא דהוכחשו באומרם עמנו היו הכת הב' וראו המעשה, ואלו הכחישן ואמרו שעמהם היו, שיהא נאמנים על גוף העדות, כיון שלא הוכחשו על גוף העדות כלום, וצלע"ג.

★★

שסידר גט שהשי"ת יצילהו ממכשול בסידור הגט. והביא שם מדברי התוס' כאן ע"ש היטב.

★★

בגמ': אמר ליה רב פפא לאביי אלא מעתה הרוג יצי"ל כשהרגו מאחוריו נרבע יצי"ל כשרבעו מאחוריו הורג ורובע יצי"ל אישתיק כי אתא לקמיה דרבא אמר ליה יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר.

לדעת רש"י (עיין תוס' ד"ה נרבע) ביאור הדברים הם דכיון דההורג והרובע הרי הם בעלי דין, אין שם עדים עליהם, ומשום כך אינם פוסלים את שאר העדים.

בשו"ת רבי עקיבא איגר תשובות (מהדו"ק סימן רי"א) ושם בהוספות מהגאון רדב"א המובא להלן, הקשה, דגבי מסית שנינו (סנהדרין סז, א) דאם הסית לשנים הן הן עדין, ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו. ומבואר דהניסת אינו בע"ד כלפי המסית. ומעתה קשה היאך מצינו ניסת ע"י קרוב כדכתיב כי יסיתך בן אחיך וכו', הא לעולם הניסת יפסול שאר העדים מדין נמצא אחד קרוב או פסול, וצ"ע.

והגאון רבי דב בעריש אשכנזי בעל נודע בשערים תירץ לפ"ד רש"י גופא שכתב שם (ד"ה בדיני נפשות) דהא דחלוקים דיני נפשות מדיני ממונות דלא אמרינן בהם לר"י נמצא אחד מהן קרוב או פסול, היינו משום דבנפשות נאמר בהן והצילו העדה. וטעם זה ל"ש גבי מסית שנאמר לא תחוס עינך עליו. ומשום כך לא נאמר במסית כלל דינא דנמצא אחד מהן קרוב או פסול.

דף ו' ע"ב

במשנה: היו שנים רואים אותו מחלון זה שנים רואים אותו מחלון זה כו' בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו כו'.

בבית יוסף (או"ח סי' קצ"ה) כתב לגבי צירוף של זימון שאם יש רשות הרבים מפסקת ביניהם אין מצטרפין.

ובשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קמ"ח) תמה על דין זה ממשנתינו שרואים שאם זה רואה אותו מחלון זה וזה רואה אותו מחלון זה מצטרפין לעדות, ואע"פ שרשות הרבים מפסיק ביניהם.

במישנה: בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו.

כתב הרש"ש שנראה שמספיק שאחד מכת הראשונה יראה אחד מהכת השניה, אך אין צריך שגם אחד מהכת השניה יראה אחד מהכת הראשונה, והוא הדין לגבי צירוף בזימון שמספיק שאחד יראה ואין צריך שיראו זה את זה.

אבל בכוס הישועות ובערוך לנר כתבו שמשלשון המשנה רואין אלו את אלו, משמע שצריך ששני הכתות יראו זה את זה, וכתב בערוך לנר שהוא הדין בזימון ג"כ צריך שיראה זה את זה.

והנה דין זה תליא בגירסת הראשונים בדברי הגמ', דבגירסת הגמ' דילן אי' אמר רבא אם היו רואין את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין, מבואר דלא צריך שיראו זה את זה, אבל גירסת הרמב"ם בפ"ד ה"א היא "והמתרה רואה אותן", וכתב שם בכסף משנה שלדבריו צריך שיהיו שניהם רואין זה את זה עיי"ש.

וכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א בספרו כאריה ישאג, דהנה הב"י באו"ח (סי' קצ"ה) הביא בשם רבינו יונה, שהא דברואין אלו את אלו מצטרפין לזימון, זה רק אם אין רשות הרבים מפסקת באמצע, ע"ש.

והקשה בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קמ"ח) מדוע כאן בעדות מצטרפין העדים אף שרה"ר מפסקת באמצע.

ובערוך לנר באמת כתב דג"כ כאן אין מצטרפין כשרה"ר מפסקת, אבל בשו"ת נשאל דוד (סי' ג') תירץ דיש לחלק בין עדות לזימון, דבעדות כתיב או ראה ואנו צריכים שיראו ביחד, וע"כ אם רואין אלו את אלו אף דרה"ר מפסקת, מ"מ הראיה נחשבת לראיה אחת ושפיר מצטרפין לעדות אחת, משא"כ לגבי זימון אנחנו צריכים שיצטרפו לאכילה וחבורה אחת, ובזה אם רה"ר מפסקת לא סגי במה שרואין אלו את אלו להיחשב כמו שאכלו ביחד, ושפיר לא מצטרפין לזימון, עיי"ש.

ולפי"ז יש לומר דגם אם בעדות אין צריך שיראו אלו את אלו, וסגי במה שאחד מהכת הראשונה רואה את הכת השני, זהו רק בעדות שהצירוף בזה הוא יותר קל, משא"כ בזימון שצריך שיהי' צירוף חזק שיחשב כמו שאכלו

ביחד, שפיר שם צריכים שיראו אלו את אלו, ולא סגי כשאחד רואה אותם והשנים אינם רואים אותו.

★★

בגמ': אפילו בזה אחר זה כו' לא נצרכה אלא לבועל את הערוה.

ופירש"י שיש די בראיית כל אחד.

בשו"ת עמודי אור (סי' פ"ז אות ח' ובהגה"ה שם) תמה דהא מבואר בכתובות (נ"א ע"א) דתחלתה באונס וסופה ברצון פטור דאמרינן יצרה אלבשה, ואנוסה היא, וא"כ איך יכולין העדים השניים לחייבן הא יצרה אלבשה.

ותירץ על פי דברי הנוב"י (מהדו"ת אה"ע סי' ק"נ) דלא שייך הך דיצרה אלבשה, רק לענין האשה, ולא לענין האיש, וא"כ שפיר היו יכולין העדים השניים לחייב את האיש.

והוא חולק עליו וסובר שגם באיש שייך זה, וכן מביא משו"ת מהרי"ט (ח"א סי' כ"א).

ולכן כתב ליישב שכל שתחילת הביאה היתה ברצון חייב גם על הגמר ביאה, שהכל נמשך אחר רצון הראשון, ורק כשתחלת הביאה היתה באונס, אף אם נתרצ' אח"כ, בזה י"ל דאנוסה נחשב' דיצרה אלבשה.

★★

בגמ': דתניא רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למוזיד.

ביעלת חן (פר' בא) מבאר על פי דין זה את דברי הכתוב (שמות י, א), 'בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרב', ופירש רש"י: 'בא אל פרעה והתרה בו'. וצריך ביאור המשכו של הפסוק 'כי אני הכבדתי את לבו', דאדרבא משום שכבד לבו לכאורה אין סיבה להתרותו שממילא לא יכנע.

ויש לפרש, דעד מכת ברד היה אפשר לבאר בפשיטות למה הוצרך משה להתרותו, דאפשר דשוגג הוא, שסבור שבמקרה באו המכות או במעשה כשפים, אבל לאחר מכת הברד שאמר פרעה 'חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי

הרשעים', ובוזה הלא הודיע חטאתו לרבים שמזיד הוא, ואם כן היה מקום לומר שיותר לא יוצרך להתרות בו, שהרי אמרו, חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ופרעה שגילה שמזיד הוא אינו צריך יותר להתראה.

לכן באה התורה והוסיפה, 'כי אני הכבדתי את לבו וגו'', לומר, שכל המכות הללו אינם רק להענישו, אלא, ובעיקר 'למען שתי אותותי אלה בקרבך', לפרסם שמי ברבים כי אני הוא שהתעללתי במצרים שהתרתני בו והכבדתי בכל זאת את לבו למען שתי אותותי אלה בקרבך.

דף ז' ע"א

במשנה: רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אי"ל היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם.

שואלת על כך הגמרא: כיצד רבי טרפון ורבי עקיבא היו מונעים פיסקי דין מוות? עונה הגמרא: רבי טרפון ורבי עקיבא היו שואלים את העדים: האם ראיתם שהנרצח לא היה טריפה? והוסיף על כך רב אשי: "אם תמצא לומר שלם הוה, דילמא במקום סייף נקב הוה?".

הקשה בספר מרפסין איגרא (פרק מ' ע' רפט):

קשה: הנה לפנינו מצב בו אין מנוס מלהרוג את הרוצח: אדם שהכה את חברו ואמדוהו למיתה, ומת רק כעבור שנים עשר חודש. במקרה זה ודאי שהנרצח לא היה טריפה, שכן טריפה אינו חי יותר משנים עשר חודש. ואם כן, כיצד אמרו רבי טרפון ורבי עקיבא: "אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם"?

ויש לתרץ, דגם במקרה שמת רק כעבור שנים עשר חודש, עדיין יש לחוש שמא לאחר מעשה הרציחה ולפני תום שנים עשר חודש עד שמת נעשה הנרצח טריפה, כגון שניקב ליבו או הריאה. במקרה זה אולי ניתן לומר שהרוצח גם פטור, כיון שנאמר שהנרצח מת מחמת היותו טריפה ולא מחמת מעשה הרציחה שעשה בו הרוצח.

א"כ יוצא שגם במקרה של אדם שמת רק כעבור שנים עשר חודש מאז הכאתו, מכל מקום ניתן להפך בזכותו של הרוצח.

בגמ': ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו, מחו"ל לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל.

עפ"ז מבאר המהרי"ל דיסקין זצ"ל את דברי התרגום בפ' שופטים. דהנה כתיב שם "והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו" (יז, ה). וכתב שם רש"י "והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך וגו' המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה. שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו, או אינו אלא שער שנידון בו, נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה, (פסוק ב), מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו, ותרגומו לקרוך. ע"כ.

והנה התרגום יונתן, מתרגם 'לתרע בית דיניכון' והיינו התרגום ששלל רש"י, וצ"ב דהרי רש"י הוכיח שלמדים אנו מז"ש דאין הכוונה לשער בית הדין אלא לשער שעבד בו ע"ז.

אולם להמבואר בגמ' כאן, דמי שברח מא"י לחו"ל אין סותרין את דינו, אבל אם ברח מחו"ל לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל, וכך פסק הרמב"ם (פי"ג מהל' סנהדרין ה"ח), א"כ עפ"ז יש לדון באופן שעבד ע"ז בא"י וברח לחו"ל, והעידו שם עדים שעבד ע"ז בא"י, ונגמר דינו בב"ד שבחו"ל. והשתא אם נאמר שצריך לחזור אל השער שעבד ע"ז דהיינו בא"י הרי יתבטל דינו כשיבוא לא"י מפני זכותה דא"י, דמה לי אם ברח מחו"ל או שהביאו אותו, ועלינו למנוע את בטול פסק הדין שהלוא יתכן שבינתיים ימשיך לעבוד ע"ז, ואף יתכן שלא נוכל שוב לחדש את פסק הדין בא"י כגון שיקטע יד העדים, דהדין הוא דאם נקטעה יד העדים פטור הנידון, (כדכתב שם הרמב"ם פי"ד ה"ח).

וממילא לפי"ז נראה, שביכלתנו לומר שהמתרגם לא טעה, כי בחר להעמיד את דברי הפסוק באופן המסוים הנ"ל, וע"ז פי' התרגום יונתן דדברי הכתוב 'אל שעריך' יתקיימו בשער שנידון בו, ומיושבים איפוא דברי המתרגם.

שבת (כ"ב: ד"ה וכי לאורה וכו') שהביאו מבריייתא דאהרן
היה מסתכל בטפיח ויודע מה בתוכו ע"ש, וה"נ הי' יכול
לראות באדם שאין בו טריפה, ואין ראייה ממקושש עכ"ד.

★ ★

בגמ': במנאפים שיראו כדרך המנאפים.

הרא"ש יבמות (פ"ב סי' ח') הביא מהבה"ג דהיינו רק לענין
דיני נפשות, אבל להוציא אשה מבעלה בעיני שיראו
ממש כמכחול בשפופרת.

והרא"ש תמה ע"ז דאם לדיני נפשות שנא' "ושפטו העדה
והצילו העדה" חייבין כבר משיראו כדרך המנאפין,
ק"ו לגבי להוציא אשה מבעלה דסגי שיראה כדרך המנאפין.

ותירץ בנו"ב (תנינא אהע"ז סי' י"א) דטעמי' דהבה"ג הוא,
דדוקא לגבי דיני נפשות, שעל כרחק איירי שהתרו
בו והוא אמר אעפ"כ, הרי אנו רואים שהוא רוצה לבעול,
לכן אנו תולין שאכן כך עשה, משא"כ לגבי להוציא אשה
מבעלה, אין לנו ראי' שאכן המשיך לעשות את זממו.

בהגה"ה שם מבנו מהר"ש כתב ליישב באופן אחר על פי
מש"כ הרמב"ם (הל' איסורי"ב פ"א הי"ט): אלא
משיראו אותם דבוקים זה ע"ג זה כו' ואין אומרים שמא לא
הערה, חזקת צורה זו שהערה עכ"ל. נמצא שדין זה דסגי
כשיראו כדרך המנאפים, מטעם חזקה אתנו עלה. ולפי זה
ניחא דכל זה לגבי דיני נפשות מהני, אבל להוציא אשה
מבעלה, שיש מגד חזקת היתר לבעלה, אין חזקה זו יכולה
להוציא אותה מאותה חזקה של היתר לבעלה.

★ ★

בגמ': מה תלמוד לומר בשעריך, בשעריך אתה מושב
בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחזון
לארץ אתה מושב בכל פלך ופלך ואי אתה מושב בכל
עיר ועיר.

לפום ריהטא נראים הדברים תמהים מאד, היתכן שבחזון
לארץ יזדקקו לפחות דיינים מאשר בארץ ישראל, וכי
אנשי חוץ לארץ נוטים יותר לוותר זה לזה, ואינם באים לכדי
דין תורה. דבר זה מראה חלילה על העדר ישרת האומה וטוב
תכונתה.

בגמ': בשעריך אתה מושב בתי דינים בכל פלך ופלך
ובכל עיר ועיר ובחזון אתה מושב בכל פלך
ופלך ואי אתה מושב בכל עיר ועיר.

הנה הרמב"ם (בפ"א דסנהדרין ה"ב) כתב דבחזון אין צריך
למנות דיינים בעיירות ע"ש. אך ברמב"ן (דברים טז,
יח) תמה עליו, דבגמ' מכות (ז.) מפורש דגם בחזון בעי ב"ד,
ורק החילוק בין א"י לחזון הוא, דבא"י בעי ב"ד בכל פלך
ופלך ובכל עיר ועיר. ובחזון רק בכל פלך ופלך ולא בכל
עיר ועיר ע"ש בדבריו מש"כ.

והנה בגבורות ארי לבעל השאג"א בחי' למכות (כאן) הקשה
בהא דמבואר בגמ' כאן וכנ"ל דבחזון א"צ להושיב
ב"ד בכל עיר ועיר, דהרי בסנהדרין (נ"ו:) מבואר דכמו שבנ"י
חייבים להושיב ב"ד בכל עיר ועיר כן גם ב"נ ע"ש, וא"כ
מי גרעי ישראל שבחזון מ"נ ע"ש מש"כ. ויש לציין דברמב"ם
(פ"ט דמלכים הי"ד) מביא לגבי ב"נ בכל פלך ופלך והשמיט
בכל עיר ועיר ע"ש, וא"כ נפלא הדבר דלכן גם בחזון אין
הדין דבכל עיר ועיר, כיון שגם בב"נ אין להלכה הדין דבכל
עיר ועיר ודו"ק. אך זה גופו צ"ב מנין לקח הרמב"ם דבריו.
ואולי עפ"י הגמ' דמכות ומכוח קושית הגבור"א הנ"ל ודו"ק
היטב.

★ ★

ויש לציין, דברמב"ם (פ"ה דסנהדרין ה"א) לגבי הא דעשיית
סנהדרין קטנה בעי עפ"י ב"ד של ע"א, הזכיר רק סנהדרי
קטנה לכל שבט ושבת ולכל עיר ועיר והשמיט פלך ופלך,
ובריש הל' סנהדרין כתב בענין זה ג"כ פלך ופלך ע"ש. אך
ברש"י סנהדרין (ב.) הזכיר ג"כ רק עיר ועיר בענין זה וצ"ע
רחב בזה.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★ ★

בגמ': טריפה הרג - שלם הרג וכו'.

ובתוס' (ד"ה כמכחול וכו') הקשו תימא: עובד ע"ז ומחלל
שבת מאי איכא למימר וכו'. ובשו"ת בית יצחק
(יו"ד ח"א סי' לט) הקשה, דהרי חזינן במעשה דמקושש
שנידון למיתה, ולא חשש שהוא טריפה ומוכח דגם במחלל
שבת אין לחשוש לזה, ותירץ בבית יצחק שם עפ"י מש"כ בתוס'

לא כן אצלנו, כי הרופאים שוקדים על שמירת בריאותנו, ומזהירים ומודיעים לכל איש נגעו ומכאובו טרם הוא מרגיש בעצמו, למען יהיה נזהר לבלתי צאת החוצה באיזה ימים לסיבת השתנות האויר, מחמת שאתה חולה. נמצא שהדבר בהיפך, כי לפי רוב מצות ואזהרת הרופאים, כן ירבו החולים שמוזהרים ועומדים לשמור עצמם שלא יבואו לידי מחלה אנושה.

הנמשל, כי הזולת מהעמים, מפאת קוצר השגתם ודלת הבנתם, אין ביניהם עוולה, כי אם דבר מהמוחשים הגסים, כמו בקום אחד על חברו ורצחו נפש וכדומה, ולמיעוט הזדמנותם, יתמעטו השופטים, לא כן ישראל עם חכם ונבון מוזהרים על שמירת נפש יקרה גם מדברים בלתי מוחשים שהם למעלה מן השכל, ומחויבים באמת מפאת חכמת האלקות, ולכן ההכרח אצלינו לשופטים רבים.

המגיד מדובנא (משלי יעקב פר' משפטים), מיישב את הדברים בטוב טעם, וכותב, 'אמנם אחר השקפה הנאותה, נקנה דעת, כי הענין בהיפך כי מצד חכמתינו ושלמותנו עודף על כל העמים יחייב הדין להגדיל משפט אומתנו עודף על כל העמים'. ומבאר את הדברים כדרכו במשל.

פעם אחד שאל איש מאנשי המערב לאיש אשכנזי לאמר, הלא תגיד, מדוע במקומינו לא נמצא רופא בלתי בעירות הגדולות מאד, ועל כן אין החולים מצויים בינינו. לא כן אצלכם אשר בכל פלך ובכל עיר רופאים הרבה, וכשאני נושא ונותן עם האשכנזי עשרה ימים אמצא ביניהם כמה ימים שיאמר חולה אני והוא פלאי. אמר לו אשכילך ואורך הבדל אישיהם מהיושבים פה, כי פה לא יקרא אדם חולה בלתי אחרי נפלו למשכב, ומחלתו הכביד עליו ואך אז ידרשו בהרופאים, וזה לא יזדמן כל כך על כן מה לכם ולרופאים.

פרק שני

דף ז' ע"ב

בגמ': ת"ר אם בפתע פרט לקרן זוית.

ויעוי' ברש"י דמשמע דפטור מדהוי קרוב לאונס, וכ"כ בריטב"א ע"ש.

אך בר"ח כתב דהו"ל לעיוני, וע"כ דס"ל דמאי דאינו גולה מדהוי קרוב למזיד, וכ"כ הרמב"ם בפ"ו דרוצח ה"י, וכ"כ במאירי דהוי קרוב למזיד. ויעו"ש במגיה בכס"מ נהג"מ פאדווא] דהק' על הרמב"ם, דהא ברפ"ג דב"ק (כו:): גבי נזיקין משמע דקרן זוית פטור משום דאונס הוא ואמאי בגלות חשיב כמזיד, ויעו"ש מה שתירץ בדוחק.

ויש ליישב דהתם איירי בנתקל בחביות בקרן זוית שברה"ר ולא הו"ל לעסוקי אדעתיה שיתקל שם בחביות דאינו מצוי שיניח שם אדם לחביותיו, ובפרט "בקרן זוית" דמי שיגיע מהכיון השני ולא רואה לחביות דבקל יכול להתקל בו ולשוברם ולכן פטור הנתקל דלא הו"ל לחוש לזה כלל, ומשא"כ ברוצח דסכינו בידו דהו"ל להזהר טובא שלא להרוג ובפרט "בקרן זוית" דמי שיבוא מהכיון השני לא רואהו דיכול להורגו בקל עם סכינו שבידו דשפיר פושע הוי דבזה הו"ל לרוצח להזהר, והיינו דבנתקל בחביות אינו עושה דבר אלא הולך כדרך כל אדם ואי"צ לחוש כלל שמא יתקל בחביות, ומשא"כ ברוצח שהולך עם סכין או כל כיו"ב עליו להזהר שלא להרוג בזה ובפרט בקר"ז, והחילוק פשוט וברור בס"ד.

ולרש"י והריטב"א יל"ע למה הוי קרוב לאונס, דאטו לא הו"ל לעסוקי אדעתיה שיבוא אדם מהתם ויכנס בסכינו ואטו אינו שכיח, וצ"ע.

ועתה מצאתי בס"ד שכ"כ ליישב עד"ז ב"אור שמח" בפ"ו דרוצח יעו"ש, אולם צע"ג באו"ש דכ' בפ"ג דנזק"מ ה"ו דמאי דהשמיט הרמב"ם ל"קרן זוית" משום דעד כאן לא

שמענו בקר"ז רק במקום שאין לו רשות להניח שם כדו וא"כ לא הו"ל להזהר שמא יש שם ברה"ר כד אך כאן הניח במקום רשות דאיירי ב"קרנא דעצרי", וזה כש"כ בה' רוצח דמשו"ה בקרן זוית חייב כמזיד דהנכנס לשם בכלי זיין צריך לשמור עצמו וכו' ע"ש, ודלא כמש"כ הכס"מ בשם המגיה שם ופשוט עכ"ד ע"ש, ויש לתמוה, דלכאור' התם מבואר בדבריו איפכא דאכן איירי דהיה הנתקל שוגג גמור ולכן פטור ולא דוקא מדהיה ב"קרנא דעצרי", וצ"ע.

(נופת צופים)

★ ★

בגמ': בלא צדיה - פרט למתכוון לצד זה כו'.

וברש"י: בלא צדיה, לשון צידוד, שלא נתכוין לצדד לצד שני ע"כ.

בקובץ כרם שלמה (שנה י"ג קו' ח' ע' סה) כתב חכ"א להעיר: הנה ברש"י עה"ת בפ' משפטים עה"פ ואשר לא צדה כתב: לא ארב ולא נתכוין לו וכו', ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו, ואם יש לחברו וכו' לא צדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש להרהר עליו מ"מ לשון אורב הוא, עכלה"ק. ובמס' מכות (ז:): פירש בפשיטות כי הוא לשון צידוד, שלא נתכוין לזרוק בצדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק וכו', ע"כ. ואף לא הביא כלל לשון אורב, וצ"ב.

דף ח' ע"א

במשנה: ואשר יבא את רעהו ביער מה יער רשות למזיק ולניזק ליכנס לשם כו'.

ברמזי רבנו יואל עה"ת פ' שופטים כתב "את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה" בגימטריא: רשות למזיק ולניזק (1296).

★ ★

במשנה: אבא שאול אומר, מה הטיבת עצים רשות וכו' יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו וכו'.

מבואר כאן דאבא שאול פוטר בהכאת מצוה.

ונחלקו הראשונים בביאור דינו דאבא שאול, רש"י (בד"ה ושליח ב"ד) מפרש דאיירי בשליח ב"ד המכה את המחויב מלקות ארבעים כפי חיובו ומת מחמת הכאתו, וכן פירש רש"י לקמן (כ"ב:) בהא דתנן ואם מת תחת ידו פטור דשליח ב"ד הוא ואמרן לעיל יצא שליח ב"ד, ומבואר עוד התם שאם הוסיף השליח הכאה נוספת על חיובו ומת מחמתה ה"ז גולה על ידו, וטעמא דהכאה זו שוב אינה הכאת מצוה.

ובראב"ד (פ"ה מרוצח הלכה ו') מפרש לה בשליח ב"ד שהכהו יותר ממה שאמדהו ב"ד, כן היא הגירסא לפנינו, וזה קשה מהא דלקמן (כ"ב:) דבהוסיף לו רצועה אחת ומת על ידו ה"ז גולה, אכן בדפוס ר"ש פרנקל ז"ל הביא גירסא אחרת בלשון הראב"ד והיא שליח ב"ד שהכהו כמה שאמדהו ב"ד, והוא ממש כפירש"י.

★ ★

והרמב"ם (פ"ה מרוצח ה"ו) מפרש את פטורו של שליח ב"ד דאיירי בשליח ב"ד הוא השלוח מבי"ד להביא את בעל הדין הנמנע מלבא לבי"ד לידון לפני הדיינים והכרו ומת, וע"ז השיגו הראב"ד זו לא שמענו, ונראה דלראב"ד היא חייב השליח ב"ד גלות בכה"ג.

★ ★

וכתב חכ"א בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ב' גליון ד' ע' לא-ב):

והנה בסוגיא במכות (ח.) אהא דפטרינן אב המכה את בנו מגלות מדין הכאה דמצוה, פרכינן דאמאי לא נימא דמכיון דאילו גמיר הבן לאו מצוה קעביד השתא נמי לאו מצוה, ומשנינן דלעולם איכא מצוה לאגמורי לבנו, ופירשו התוס' [בד"ה אע"ג דגמיר] דלענין שליח ב"ד אין להקשות כיון דאילו לא חטא לאו מצוה היא וכו', לפי דההיא לאו שליח ב"ד מיקרי, מבואר מדבריהם שכל דבר שהוא הכרחי נפטר מדין הכאת מצוה אף שיכול הי' המחויב מלקות שלא לחטוא ולא להתחייב בהן, אמנם הריטב"א [שם] כתב דלא

תיקשי משליח ב"ד, לפי שמצותו מפורשת בתורה, ובכה"ג לא אמרינן אילו לא חטא וכו'.

ונראה שבהני סברות נחלקו נמי הרמב"ם והראב"ד דלעיל, דהרמב"ם ס"ל כריטב"א דכל שהוא מפורש פטור מגלות, אף דאיכא למימר אילו לא הוי וכו', אף הכא מכיון שצו ב"ד לשלוחם שילך ויביא את הבעל דבר הנמנע מלבוא לפניהם, הרי יש לשליח צווי מפורש לשמוע בקולם ולעשות כדבריהם, וע"כ כשהכהו נפש בהכאתו, נחשבת זו הכאת מצוה ופטור מגלות, אכן הראב"ד ס"ל כתוס' דרק בדבר שהוא הכרחי ובלתי נמנע נחשב כהכאת מצוה אף שהי' אפשר להמנע ממצב זה, ומה"ט פטור השליח ב"ד שלאחר החטא הרי הוא מחויב להלקות את המחויבים, משא"כ הכא שנשלח ע"י הבי"ד להביא את הבע"ד לדין, דדבר זה יכול הי' למונעו מהכאה באם הי' בא מעצמו לפני ב"ד, לפיכך אין זה קרוי הכאת מצוה, ושפיר מחייבו הראב"ד בגלות.

★ ★

ולשיטת הריטב"א הנ"ל יתבאר בטו"ט הא דאמרו שם בגמ' בע"ב במתני' דקתני האב גולה ע"י הבן, ופריך בגמ' והאמרת אע"ג דגמיר מצוה קעביד, ומתריך בשוליא דנגרי, ופריך שוליא דנגרי חיותא היא דלמדיה, ותמהו האחרונים דמה בכך, דהא מ"מ כיון דאילו גמיר לאו מצוה קעביד השתא נמי לאו מצוה היא, אך לשי' הריטב"א יבואר, דהנה לשון הגמ' משמע דאיירי שהרגו ע"י הלימוד גופא, ובוה כיון דהוא מצוה הכרחית דמי לשליח ב"ד דלא אמרינן אילו גמיר כו'.

★ ★

במשנה: יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין.

בספר מעשה איש (ח"ו) מובא בזה הלשון:

הרה"ג רבי אליעזר זאב דבורץ זצ"ל הציע בפני מרן החזו"א את השאלה הבאה:

במסכת מכות (ח', א') תנן: "אבא שאול אומר, מה חטבת עצים רשות אף כל רשות (שאז גולה), יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין", ובגמרא שם אמרו: "אמר ליה ההוא מרבנן לרבא, ממאי דמחטבת עצים דרשות, דלמא מחטבת עצים דסוכה ודמערכה

יש תקוה שישוב ויעשה סוכה בפעם האחרת, ומאי טעמא נאמר שמכין אותו עד שתצא נפשו ועד בכלל? וענה דמכין אותו לא משום זה שרוצים שיעשה סוכה, אלא כיון שמרד בדברי חכמים מכין אותו עד שישוב ממרידתו, ושפיר יש לומר שמכין אותו עד שתצא נפשו ממש, דלא חיישינן למצוותיו, אבל לעצם הדבר אמר כי נראה לו שלא עד בכלל.

★★

בגמ': כ"ה היכא דכתיב אשר דאי בעי הוא אלא מעתה וכו'.

הקשה הריטב"א כאן דהגמ' יכלה להקשות מהפסוק: אשר נשיא יחטא וגו', ה"נ נימא דאי בעי חוטא וע"ש מש"כ ליישב. ולכאורה היה לו להקשות (וגם לגמ') מהפסוק: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וגו'.

ואולי עפ"י רש"י שם שאמר הקב"ה למשה: לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה וכו', ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופרושם, לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן וכו' ע"כ. א"כ באמת י"ל דתיבת אשר היה אפשר לומר - אי בעי להבינם טעמי הדברים ופרושם או לא, וכיון שכתוב לפניהם, זה בא ללמד שר"ל כשלחן ערוך ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

בגמ': יצא אב המכה את בנו כו' אע"ג דגמיר מצוה היא כו'.

הגאון ר' דוד פיינשטיין שליט"א הקשה לאביו הגאון ר' משה ז"ל בדבר מה שהקשה רבינא על הא דאמר רבא בחטבת עצים דסוכה וחטבת עצים דמערכה שנחשב חטבת עצים דרשות מטעם שאם מצא חטוב אינו חוטב, דנימא גם באב המכה את בנו, כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה.

ולכאורה תמוה טובא, שהרי יש הרבה מצות שתלוי באיזה דבר, ולמשל, ברכת המזון שאינו חייב רק אם אכל פת, אבל לאחר שאכל פת ושבע נתחייב ואינו רק הכשר מצוה, אבל חטבת עצים דסוכה הוא רק הכשר מצוה, וע"ז אמר' בגמ' דכיון דאם יש לו עצים אינו מצוה השתא נמי

ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי? אמר ליה כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה - השתא נמי לאו מצוה. איתיביה רבינא לרבא (מהא דתנן) יצא האב המכה את בנו וכו', לימא כיון שאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה? (ומשני) התם אע"ג דגמיר מצוה דכתיב יסר בנך וגו'". והקשו שם התוס' (ד"ה אע"ג): "ואם תאמר מ"מ קשה משליח ב"ד, דכיון שאילו לקה כבר לאו מצוה קא עביד וכו'? ויש לומר דמ"מ איכא מצוה מתחילה, משא"כ בחטיבת עצים דסוכה, דאם מצאן חטובות לא היה שם חטיבת מצוה מעולם, וליכא למימר נמי כיון דאילו לא חטא לאו מצוה היא וכו', דההיא לאו שליח ב"ד מיקרי, ולא דמי לרבו ואביו, דלעולם שמו עליו - זה על בנו וזה על תלמידו", עכ"ל התוס'.

וקשה, דתירוץ התוס' לא יתכן אלא אם נפרש ששליח ב"ד היינו שהרג במלקות, אבל לדברי הרמב"ם ששליח ב"ד היינו המכה את בעל הדין הנמנע מלבוא לדין (עיין רמב"ם הל' רוצח פ"ה ה"ו), א"כ הרי שם שליח ב"ד עליו, מפני שנמנע פלוני מלבוא לדין, ושוב נימא כיון דאילו לא נמנע ליכא מצוה בהכאה, גם כשנמנע לאו מצוה היא?

רבי אליעזר דבורץ זצ"ל כותב: "הקשיתי קושיא זו (ביום ו' של פסח תש"ד) למרן הגאון "חזון איש", ואמר שהיא קושיא עצומה. ואחרי שחשב מעט בענין זה אמר, כי לפי הרמב"ם לא קשה כלל משליח ב"ד, דהכאה זו אינה באה כדי להביאו לבי"ד, אלא שהוא דין מיוחד של "שופטים ושוטרים תתן לך" - שצריך להכות המורדים, והרי זה כמי שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה שמכין אותו עד שתצא נפשו (כתובות פ"ו, א'), והרי זו מצוה מיוחדת!

שוב אמר מרן ז"ל שנסתפק לו אם זה שאמרו "עד שתצא נפשו", אם עד בכלל או לא עד בכלל, ופשט דלא עד בכלל. ואמרת' שיש להביא ראיה מכאן גופא, דאי טעמא דהכאה גופא משום מכין אותו וכו', אמאי צריך קרא למעוטיה מגלות, כיון דאפילו במזיד יכול להורגו. וענה, שמכאן אין ראיה, כי כאן מיירי שהכהו מכות גדולות בשעה שהיה יכול להכותו מכות קטנות.

שוב הקשיתי לו דמצינו בש"ס (יומא פ"ה, ב') גדר "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", ואם כן גם כאן במי שאינו עושה סוכה, מדוע נקטליה, נאמר אל יעשה סוכה אחת כדי שיעשה סוכות הרבה, כיון שאם יחיה

טריפה, ועיין שם בגליון דגרס עדים זוממים, ועיין בזה בספר שיח יצחק שכתב ג"כ כמנחת חינוך.

וְעֵינָן שם עוד שנסתפק אי חייב גלות אם הרג לאביו בשוגג דחייבי מיתות שוגגין פטור מגלות, ואף דהורג כל אדם הוי חייב מיתה שוגג וחייב גלות, שאני הכא דגלי קרא אבל במיתה אחרת דלא גלי קרא אפשר דפטור. ונוראות נפלאתי דבמכות (ח ע"ב) אב גולה ע"י בן ובן ע"י אב, ובגמרא דלרבי שמעון אינו גולה דשגגת סייף ניתן לכפרה ושגגת חנק לא ניתנה לכפרה, וצע"ג.

וְעוֹד נסתפק אם ב' בנים מכים אביהם במקל אי תלוי באין זה יכול כו', ובשפתי צדיק [משפטים אות כ"א] כתב דלא דמי, דבכל עבירה אי נחלק על זה חצי ועל זה חצי שניהם פטורים דבעשותה כולה ולא מקצתה [שבת ג.], אבל כאן אף אי נחלק על כל אחד מהבנים מחצית טיפת דם שהוציא ג"כ חייב מיתה, בודאי חייבים אף בזה יכול וזה יכול, עיין שם. ואדמו"ר מגור שליט"א אמר שכוונת המנחת חינוך בזה יכול וזה אינו יכול או בזה אינו יכול וזה אינו יכול.

דף ח' ע"ב

בגמ': כיון דאם מצא חרוש אינו חורש חרישה לאו מצוה.

הגאון בעל חלקת יואב הובא בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תנ"ט אות י') כתב דלפי זה לגבי סוכה שגם סוכה שעשאו גוי, סוכת גנב"ך כשרה, א"כ עשיית סוכה אינה מצוה.

והאבני נזר הקשה עליו מדברי רש"י לעיל ע"א (ד"ה השתא נמי): כי לא מצא חטובה, אין החטיבה מצוה, אלא עשיית הסוכה עכ"ל, הרי ש"עשיית" הסוכה אינה מצוה היא.

ותירץ החלקת יואב דהמצוה אינה העשייה אלא ההזמנה לקדושה, ובסוכת גנב"ך הקידוש נעשה בשעת הישיבה, לכן הוה הישיבה מצוה, אבל בשאר סוכות דשמתקדש ע"י עשייה, י"ל דהעשייה שפיר הוא מצוה.

וכתב באבני נזר דממשנה שבועות (כ"ט ע"א) לגבי נשבע לבטל את המצוה איתא: ונשבע לבטל את המצוה, שלא לעשות סוכה, הרי דעשיית סוכה היא עצמה מצוה.

לאו מצוה, וא"כ בהכאת בנו אף אם נאמר שהמצוה הוא רק בלא גמיר, אבל כשלא גמיר הוא חיוב כמו ברכת המזון, ואינו דומה לחטבת עצים שהוא רק הכשר מצוה.

ותירץ לו אביו הגאון ז"ל דרבינא המקשה הי' סבור שאינו רק הכשר מצוה לחינוך בנו ואין הראי' מזה דאם גמיר לאו מצוה, דהשתא דלא גמיר הוי מצוה כמו ברהמ"ז וכנ"ל.

אלא הוכחת רבינא היא מהא דבן שלא הי' גמיר, ומאליו התחרט והתחיל לגמור בלי הכאת האב, הי' סבור רבינא דא"צ להכותו על מה שלא גמיר תחילה כיון שעתה הרי גמיר וא"צ להכאה, וא"כ מוכח מזה דהכאה הוא רק הכשר מצוה כחטבת עצים דסוכה, וע"ז תירץ רבא דאע"ג דהתחיל למיגמר מאליו, מ"מ צריך להכותו על מה שבתחילה לא גמיר כדי שיראה ויווכח שעונשין ע"ז, וא"כ נמצא שהיא מצוה הכרחית והוי ממש כבהמ"ז אע"ג שהאכילה גרם.

ומטעם זה אי' (לקמן י"ג): דבדיני בי"ד של מטה לא מהני תשובה, ואף אם ידוע עפ"י נביא שהוא שב בתשובה צריך להכותו, שלדיני בי"ד של מטה לא מועיל תשובה, ולכן לא הקשה גם בשליח בי"ד דנימא דל"ה מצוה כיון דאי לא חטא לאו מצוה היא, דמ"מ מאחר שחטא, שוב הוי מצוה הכרחית, ומסיים "ולפי"ז נמצא כדמסתבר שאם הבן גמיר כל העת אין צריך להכותו" עכת"ד.

(אגרות משה יו"ד ח"א סי' ק"מ)

בגמ': יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד.

כתב בבעל הטורים (פ"ו ואתחנן) וזאת גולן בבשן (דברים ד, מג) - וסמיך וזאת התורה, רמז הוי גולה למקום תורה. גלן. חסר וי"ו ששה אינן גולין כגון אב המכה לבנו והרב לתלמידו, כדאיתא במסכת מכות'.

בפרדס יוסף (פ"ו משפטים) כתב, 'ובמנחת חינוך [מצוה מ"ח אות י"ד] חידש דאף על אביו טריפה חייב על חבלה כיון דשייך חבורה חייב עיין שם, וצריך עיון מתוס' (נדה ב ע"ב ד"ה דאיכא) איתא ממכה אביו כו' בחזקת שאינה

ועיין בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סי' נ"ה) שהשיג על כל דבריהם.

★★

בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' נ"ב מחודש ד') כתב ללמוד מכאן דאף דאיתא בב"מ (ע"ו ע"ב) שאם פועל הולך למקום העבודה, הוה ההליכה תחילת המלאכה, היינו דוקא בשכיר יום, שאמרו בר"פ השוכר את הפועלים שפועל ביציאתו משל בעלים הוא, אם כן מקבל שכר נוסף על ההילוך.

אבל קבלן שמקבל שכר על המלאכה, לא על הזמן, והרי אם ה' המלאכה לפניו, לא ה' צריך ללכת, א"כ שייך לומר הסברא כדאמרינן הכא כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה היא, השתא נמי לאו מצוה, וה"נ אין ההילוך חלק של התחלת המלאכה - כיון שאינה מוכרחת.

★★

בגמ': יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד.

כתב בספר חרדים (פכ"ט אות עב), 'המכה ישראל בין גדול בין קטן בין איש בין אשה אפילו היא אשתו, אם הכה דרך נציון, עובר בשני לאוין, שנאמר (דברים כה, ג) לא יוסיף פן יוסיף. ואפילו להרים יד אסור, ומשעת הרמת יד נקרא רשע ופסול לעדות, (ממנין תרי"ג). והמכה דרך מוסר אינו עובר על כל תוסיף דאמרינן במס' מכות, יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו, וכתב בספר עזרא ואכה מהם אנשים ואמרטם (נחמיה יג, כה)'.
★★

בגמ': טמא יהו' לרבות טבול יום, טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים.

בספר דבר משה עמ"ס זבחים (ח"ב ע' עה) מאריך בדברי הגמ' כאן ומסכם דיש ג' שיטות בראשונים בהבנת הדרשות שבגמ' כאן.

א. דרכם של תוס' בזבחים (יו ע"ב) שהכוונה היא לחייב כרת גם לפי המ"ד שסובר שמחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי, כי רק לענין פסח הבא בטומאה קאמר שלאו כזב דמי.

ב. תוס' ביבמות (דף ז) ביארו שכוונת הגמ' במה שאמרה שכו"ע כזב דמי הרי זה לענין פסח הבא בטומאה, אבל לענין ביאת מקדש לכו"ע לאו כזב דמי. וכתב הר"י קורקוס (בכס"מ פ"ג דביאת מקדש ה"ט) שלפ"ז הדרשות של "טמא יהי' עוד טומאתו בו" איירי בפסח הבא בטומאה.

ג. האור שמח כתב (שם) בדעת הרמב"ם, ש"טמא יהי'" לרבות טבול יום הוא לענין כרת, אבל "עוד טומאתו בו" הוא רק לענין איסור בעלמא. (אכן במנחת חינוך סוף מצוה שסב לא ס"ל כהאו"ש).

★★

במשך חכמה (פר' חוקת יט, יג) כתב לבאר דרשת הגמ' כאן, ד"יהיה" הוא עתיד, שעד הערב טמא, ואין בידו להסיר טומאתו ממנו, ואנו יודעים שלעתיד יהיה טמא. אבל מחוסר כיפורים, בידו להביא כפרתו ולהשליך טומאתו מעליו - "עוד טומאתו בו". לרבות שאם נטמא במת מצוה, חייב על כניסה במקדש (מכות ח, ב). וזה כתוב גבי (פסוק יג) "משכן ה' טמא", שבמשכן קרה לפעמים שהיו צריכים לטמא למת מצוה, וזה מישאל ואלצפן שנטמאו לנדב ואביהוא (ויקרא פרשת שמיני), ואפילו הכי לא היו רשאים ליכנס בטומאתם במקדש. ולכן כתב זה גבי משכן ולא גבי מקדש (פסוק כ).

★★

בגמ': יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו וכו' אע"ג דגמיר נמי מצוה קא עביד וכו'.

הגאון הצפנת פענח זצ"ל בחדושיו לרמב"ם (פ"ב דת"ת ה"ב) מעיר על כך שהרמב"ם לא מזכיר ענין זה שמותר לרדות בבנו ותלמידו בכל מכה שהיא, ולכן הוא רוצה לחדש, דיש הבדל בין הכאת תינוקות, היינו קטנים, להכאת גדולים, ומה שאמרו בגמ' כאן: "והרב הרודה בתלמידים", מיירי בתינוקות שהגיעו לגדלות כמו הך דכתובות (דף נ ע"א) שאמרו שם: "באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד י"ב שנה, מכאן ואילך יורד עמו לחייו וברש"י שם כתב: "לרדות ברצועה ובחוסר לחם".

מוכח מכאן שבנים גדולים מותר להכות אפילו במקלות ובשוטים ולאו דוקא ברצועה קטנה.

בגמ': מאי לאו בידי אדם לא בידי שמים וכו'.

בפני יהושע (ב"ק צב ע"א) כתב: "מי גרם לראובן שיודה יהודה, ופירש רש"י בשם מדרש אגדה כיון שהודה יהודה ואמר צדקה ממני עמד ראובן כו' עכ"ל.

ויש ליישב לפי הפשט ששניהם מענין אחד הם, וידוע מאמר רבותינו שבלהה היתה רק פילגש יעקב בלא כתובה וקידושין, ואם כן עיקר החטא של ראובן היה שנשא מפותת אביו, ולפי דברי חז"ל (יבמות צז א) אין בזה איסור, דדרך ליקוחין דוקא אסרה תורה, ועל זה הענין היה גם מעשה יהודה ותמר שלא נאסרה משום כלתו, לפי שמיאנה בער ואונן כדאיתא בסוטה (י א) שאמרה קטנה אני וכמו שפירש רש"י שם, וידוע דהא דממאנת מותרת בקרובים היינו משום שעוקרת הקידושין למפרע, והוה ליה כמפותה בעלמא, ולמאן דאסר באנוסת בנו כל שכן באנוסת ומפותת אביו.

ואם כן אתי שפיר, כיון שאמר יהודה צדקה ממני, והיינו על כרחך שסובר שהיא מותרת לו משום דדרך ליקוחין אסרה תורה ולא שייך איסור קורבה על ידי אונס ופיתוי אלא על ידי קידושין, על כן עמד ראובן והודה, שלפי זה לא חטא כל כך אלא בכלבול יצועי בלבד דהיינו בכבוד אביו, אבל אם היה האיסור איסור ערוה חלילה, שהיא עבירה שבין אדם למקום, לא היה רשאי להודיע ברכים כנודע בפרק בתרא דיומא (פו ב) ודוק". עכ"ד הפנ"י.

★ ★

וכתב הגר"ח סופר שליט"א בספרו הדר יעקב (ח"ב סי' מט):

מדברי הגאון פני יהושע ז"ל מבואר, דאיסור ערוה אף שהאשה נאסרת על בעלה, נקרא בין אדם למקום, ואיני מבין והלא האשה נאסרת על בעלה ואין לך בין אדם לחבירו גדול מזה, ומקרא מלא בספר מלכים א (ח לא) "את אשר יחטא איש לרעהו" וגו', ופירש רש"י ז"ל "בועל אשת איש", ועיין תוספתא סוטה (פ"א ה"ג), ומדרש תנחומא (פרשת נשא ס"א) ע"ש.

ובס"ד יש לי להביא ראייה מתלמוד ערוך במסכת מכות (ט סע"א): "איתיביה רבא לרב חסדא הנך מת על האשה

ומשוה הצפנת פענח דין "מלמד" לדין "אב", שמותר לו לרדות בתלמידים כמו האב בבנו, ואילו הרמב"ם (בהל' ת"ת שם) מיירי בתינוקות שלא הגיעו לגדלות, שכן בתחילת דבריו כותב: "מכניסין את התינוקות כבן שש כבן שבע", לכן, לא כתב הרמב"ם את ההלכה שמותר לרדות בהם גם במקלות ובשוטים, אלא רק ברצועה קטנה ולא ב"שוטים ובקלות".

★ ★

וכתב הגאון ר' אברהם אטלס זצ"ל בקובץ מוריה (שנה כה גליון יא-יב ע' לח בהג"ה ו):

העולה מדברי רבנו הצפנת פענח, כי ההלכה האמורה בגמרא, שרב הרודה בתלמידיו אינו גולה, אמורה בתלמידים גדולים, יוצא אם כן, שאם התלמידים קטנים אסור לרדות בהם, ואם רדה בהם הרב עשה שלא כדין, ומתחייב גלות, א"כ לפי"ז היה על הרמב"ם בהל' רוצח לחלק בין רב הרודה בתלמידים גדולים, שאינו גולה, לבין רב הרודה בקטנים שחייב גלות, ואילו הרמב"ם לא חילק ביניהם וכתב בסתם הרב הרודה בתלמידים. אולם לכשנדייק בלשון הרמב"ם שכתב בהל' רוצח פ"ה הל' ו' "וכן הרב המכה את תלמידיו", ולא כתב הרודה בתלמידיו, י"ל כי כוונתו לומר דווקא מכה ולא רודה.

וראה ב"שיטה מקובצת" שמביא בשם תלמידי רבינו יונה שמפרש יורד עמו לחייו, כלומר, מכה אותו על הלחי ומכריחם לתלמוד תורה.

דף ט' ע"א

בגמ': כאן בגר תושב שהרג גר תושב, כאן בגר תושב שהרג ישראל.

מבואר בגמ' דגר תושב שהרג ישראל אינו גולה אלא נהרג, וכתב הגאון רבי מאיר אשכנזי זצ"ל (אב"ד קונסטנטיין-ישן בנו של הגאון היעב"ץ זצ"ל בקובץ מוריה (שנה כז קו' א-ג ע' טז) דמש"כ בגמ' נהרג, ס"ל לרמב"ם דהכוונה בדיניהם של העכו"ם, וזה מקור הרמב"ם שכתב (בפרק י' דמלכים הלכה יב) דגר תושב לעולם דנין אותו כדיניהם, וקאי לשיטתו שפסק (בפ"ה דרוצח הלכה ד) כתירוקן הגמ' כאן דנהרג, והיינו בדיניהם של העכו"ם וכנ"ל עכ"ד.

★ ★

פטור מ"מ במצוות ב"נ חייב בודאי ע"ש, וראה עוד במנ"ח (מצוה כ"ו ס"ק י"ג) ע"ש. וא"כ אפי' אי סומא מגלות דבהריגה בודאי חייב דהוא מז' מצוות ב"נ וצ"ע.

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

במשנה: להיכן גולין לערי מקלט.

וצ"ב לשון המשנה בשאלה ותשובה "להיכן היו גולין" "לערי מקלט", הול"ל בסתמא - גולין לערי מקלט.

והנה בתוס' יום טוב העיר בהא דקאמר לקמן (י' ע"א) חילוק בין ר' ערי מקלט למ"ח ערי לויים, דו' ערי מקלט קולטין אפילו שלא לדעת, משא"כ מ"ח ערי לויים, אינם קולטים רק לדעת. וכתב התוס' יו"ט דלכאוי' יש עוד נק"מ מה דמבואר (לקמן י"ג ע"א) דאיכא מ"ד דבשש ערי מקלט לא הי' רוצח משלם שכירות, משא"כ במ"ח ערי הלויים לכו"ע הי' משלם שכירות.

וכתב בשו"ת דברי יציב (ח"מ סי' פ"ו) דיש לומר דחילוק זה גופא נרמז במתניתין, דהלא כיון שאין משלמין שכר כו' ערי מקלט, ברור שהרוצח הי' מעדיף לנוס שמה, כדי שלא יצטרך לשלם שכר דירתו, אלא ידור שם בחינם, וזהו עצם כוונת המשנה: "להיכן הוא גולה", לאן פניו של הרוצח מועדות לנוס, "לערי מקלט" היינו הו' ערי מקלט, ששם אינו צריך לשלם שכר בשביל דירתו.

★★

במשנה: עד שלא נבחרו שלש שבא"י, שלש שבעבר הירדן לא היו קולטות.

לכאוי' קשה דמאי דהוה הוה, וביותר יפלא על הרמב"ם (בפ"ח ה"ג) שכתב: והודיענו משה רבינו, שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען, וק' למה הביא הרמב"ם ד"ז בספרו "משנה תורה", הא מאי דהוה הוה, ומה זה נוגע לנו לדינא.

ותי' בשו"ת דברי יציב (ח"מ סי' פ"ו) דבתוספתא (פ"ב ה"ב) מבואר שאם נפל א' מהערי מקלט יכול לעשותו במקום אחר, עיי"ש שכ': נפלה אחת מהן בונה אותה כו' ואפילו במקום אחר.

אשר לקחת [והיא בעולת בעל], מאי לאו בידי אדם. לא בידי שמים, דייקא נמי דכתיב מחטוא לי. ולטעמיך וחטאתי לאלהים לאלהים ולא לאדם. אלא דינו מסור לאדם. הכא נמי דינו מסור לאדם" ע"ש, ומפורש שעון דאשת איש הוא גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחבירו וצ"ע. וע"ש עוד שהאריך בזה. ועיין בשו"ת נו"ב קמא או"ח סי' לה (ד"ה לכן העצה היעוצה).

★★

בגמ': ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא אשת נביא הוא דתיהדר דלא נביא לא תיהדר.

הנה איתא במסכת יבמות (ב, ב), 'או שנמצאו אילונית צרותיהן מותרות', והיינו משום דאילונית קידושי טעות הן ולא היתה אשת אחיו. וכתבו בתוספות (שם ד"ה או), שאם הכיר בה שהיא איילונית ועל דעת כן קידשה, הרי זה קידושין. על פי זה ביאר בחנוכת התורה את לשון הכתוב (בראשית כ, ז) 'ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא' וכבר הקשו, וכי רק משום שהוא נביא צריך להשיבה, וכי אם לא היה נביא לא היה צריך. ברם, לפי המובא כאן, דבאילונית אין תפיסת קידושין אם כן למה נאמר לאבימלך 'השב אשת האיש' והלא שרה אילונית היתה. אלא לכך הוסיף ואמר 'כי נביא הוא' והכיר בה אברהם שהיא אילונית ועל דעת כן קידשה ולכן היא אשת איש.

דף ט' ע"ב

במשנה: הסומא אינו גולה וכו'.

כתב הפרמ"ג (בפתיחה כוללת סוף ח"ז) וז"ל: והנה ראיתי, אע"ג דלר"י סומא פטור מכל המצוות היינו מעשיין, אבל מלאוין מצווה שלא לעבור, עי' מכות סומא אינו גולה מקרא ע"כ.

ובפשטות כוונתו להקשות, דכיון דילפינן מקרא דסומא אינו גולה, הרי מזה מוכח דבל"ת חייב, דאי לא, א"כ למה לי קרא, הרי אינו מצווה כלל ברציחה ופשיטא שלא חייב גלות, וע"כ מוכח דבל"ת חייב, וז"ב בכוונתו.

אך עדיין יש לדגות נרגא בדברי הפמ"ג הנ"ל, דהרי חידש לנו המנחת חנוך (מצוה ב ס"ק כ"ה) דאפי' דבל"ת סומא

לא עירות גדולות ולא כרכים גדולים וכו' ר"ל שלא יהיו מוקפים חומה ע"ש בדבריו באריכות.

והנה חברון מוקפת חומה ואיך נעשתה עיר מקלט, וי"ל עפ"מש"כ בשערי תשובה (או"ח סי' תרפ"ח ס"ק ג) דחברון לא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ע"ש וא"ש. ועי' בבעל הטורים (דברים י"ט, י"א) עה"פ: ונס אל אחת הערים האל וגו' שכתב וז"ל: לשון חוזק, לומר שחזקות היו וערי מבצר וכו' ע"כ וראה בפסיקתא זוטרא (מדרש לקח טוב) בפר' ואתחנן (שם) שכתב כדברי בעה"ט ע"ש. ולכאורה זה דלא כדברי המשל"מ הנ"ל. וראה בהסכמת הגרא"י קוק על ספר נפש חיה על שו"ע או"ח מש"כ בקו' זו ע"ש היטב.

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

בספר אזנים לתורה להגר"ז סורוצקין זצ"ל (דברים ד, מ"ג) כתב לבאר מש"כ שם: את בצר במדבר בארץ המישור וגו', ומדוע צריכה התורה לתת ב' סימנים על העיר בצר ולא סגי כמו בשאר הערים שהתורה נותנת רק סימן אחד על העיר (כמו: ראמת בגלעד, וכמו גולן בבשן ע"ש), וכתב לבאר דהרי שרו של רומי טעה וחשב שבצרה קולטת (ראה מכות י"ב). וכדי להוציא מטעותו כפלה התורה סימני העיר בצר כדי שלא יטעו בידיעת איזה עיר הכוונה עכ"ד ודפח"ח.

★★

י"ל לבאר הקשר בין הערים, בהקדם מש"כ בקו' דברי חפץ בסו"ס שו"ת מנחת יצחק חלק ד' לפר' וישב (ע' רפ-רפא) לבאר מה דאיתא במדרש (ב"ר פרשה פד, י"ד) דכיון שראובן פתח בהצלה תחילה לכן הפרישו ערי מקלט לראשונה מתחמומו ע"ש.

וביאר דהרי ראובן למעשה לא הציל את יוסף ורק התחיל בהצלה. וכאן רוצה התורה לק להדגיש החשיבות של התחלה במצוה אפי' שלא גומר, כמו שעשה משה רבינו כאן - שרק התחיל אפי' שלא גמר, ולכן שפיר יש כאן ענין של מידה כנגד מידה ודו"ק היטב ודפח"ח.

ולפי"ז מבואר, דיהודה המשיך בהצלה של יוסף מה שהתחיל ראובן - וזה הרמז כאן - שיהושע סיים מה שמשא רבינו התחיל לגבי ענין הערי מקלט. לכן מובן הקשר בין חברון שביהודה שאותה הבדיל יהושע, והיא השלמה והמשך

ולפי"ז שפיר אשמעינן דין הלכה, שאם נפלה א' מערי המקלט שבארץ ישראל, ועדיין לא הכינו מקום אחר לקלוט, בינתים אין אותם שלש שבעבר הירדן קולטות.

★★

במשנה: שנאמר שש ערי מקלט תהיינה.

החינוך בהקדמתו לספרו כתב שישנם שש מצוות תמידיות: אמונה בד', יחוד ד', שאין אל אחר, אהבת השם, יראת השם, ולא לתור אחרי הלב והעון. וכתב על זה סימן "שש ערי מקלט תהיינה לכם". והיינו שהמחשבה בשש מצוות אלו, הם מקלט ומחסה מכל פגע וצר.

★★

בגמ': ת"ר שלש ערים הבדיל וכו' ומכוונת היו כמין שתי שורות שבכרם וכו' בעבר הירדן תלת וכו'.

ולכאורה צ"ב, דהרי את עצם הקושיא הרי יכלנו לשאול על המשנה ולמה חיכינו אחרי דברי הברייטא, וכתב בכך יהודיע תירוץ נפלא, דבלא הברייטא היה ס"ד דבאמת הערים שבא"י גדולות בהרבה (בגודלם) מהערים שבעבר הירדן. לפי מש"כ בברייטא דהם מכוונות זו מול זו, שתי שורות שבכרם א"כ קשה דהרי א"י גדולה בהרבה יותר. ומדוע בעבר הירדן היו ג' ערים כמו בא"י כולה, וע"ז משני דבגלעד שכחי רוצחים וכו' ע"ש בדבריו.

מבואר מדבריו דס"ל, דכיון דאלו שבא"י מכוונות היו וכו' א"כ ס"ל לגמ' דהגודל של ג' ערים אלה היה כ' הערים שבא"י והיו מכוונים בדיוק. ולפי"ז באמת צ"ל שאורך א"י ואורך עבר הירדן שוה וזה תמוה. וכבר עמד בענין זה בעמק הנצי"ב על הספרי (ר"פ מסעי) ע"ש מש"כ. דכיון דמסקינן שהיו מכוונות וכו' וכדדריש בספרי (פר' שופטים) עה"פ: ושלת וגו' א"כ שפיר ה' צריך קודם משה רבינו לראות כל גבול א"י ואז יכול היה להבדיל הג' ערים ודו"ק היטב.

★★

בגמ': חברון ביהודה כנגד בצר במדבר.

במשל"מ (פ"ח מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ח) כתב דמש"כ הרמב"ם שם: ערי מקלט אין עושין אותם

לבצר שבמדבר בחלק ראובן שזה הבדיל משה, משה - ראובן
היו ההתחלה, ויהודה - יהושע היו ההמשך ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' ואתחנן)

★★

המהר"ל בס' גור אריה שם מיישב וז"ל: נ"ל כי כל שוגג,
הי' להיות נזהר שלא יהרוג, ולכך חייב גלות,
שאל"כ למה יגלה מה עשה, אלא שהי' לו להיות נזהר שלא
יהי' חבירו נהרג על ידו. ובגלעד נפישו רוצחים, אותם שהם
מזידים, וממילא לא תמצא אחד מהם אף הטובים שבהם,
שהיה נזהר שלא יהרוג חבירו בשוגג. ולפיכך כמו שתמצא
הרבה מזידין שהורגים במזיד, כ"ש שהיו יותר הרבה שוגגין,
שאינם נזהרים שלא יבוא על ידם שפיכות דמים, ולפיכך היה
צריך להרבה ערי מקלט. עכ"ל.

והנה בפירוש הרי"פ פערלא על ספר המצוות להרס"ג (ל"ת
פ"ד, צט-ב) הקשה על תירוצו הנ"ל של הגור אריה,
וז"ל: ודבריו תמוהים אצלי טובא, דא"כ קרובים למזיד הם,
וכבר אימעט קרוב למזיד מגלות (מכות ז:).

★★

בגמ': קדש בהר נפתלי וכו'.

בספר אמרי פנחס מהרה"ק ר"פ מקוריץ זצ"ל (מדור מעשיות
וסיפורים אות ל"ב) כתב וז"ל: כשביקש הרב ליסע
לאה"ק דיבר שרצונו מאוד לישב בערי מקלט, כיון שהיא
קולטת את הרוצח ויכולין להחבא שם וכו', והוא נ"י שמע
שצפת היא קדש הנזכרת בערי מקלט בספר יהושע עכ"ל והוא
פלא.

★★

בגמ': בעבר הירדן תלת וכו'.

וברש"י: בתמיה, בנחלת שני שבטים שלש כמו בנחלת
עשרה שבטים ע"כ.

וצ"ב לשון רש"י דהרי בעבר הירדן הי' ב' שבטים ומחצה
ובא"י נחלת ט' שבטים ומחצה, ורש"י נקט שני שבטים
ועשרה שבטים וצ"ב. נויש ליישב לפי המבואר ביהושע (פ'
י"ז) שרוב בני מנשה, לקח את חלקם בארץ ישראל, ולא
בעבר הירדן עיין שם].

ובאמת ברש"י עה"ת (במדבר לה, יד) כתב:

אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים
וחצי וכו' ע"כ. ולכאורה הול"ל: אע"פ שבארץ כנען
תשעה וחצי שבטים. ובספרי (פר' מסעי) אי' באמת כך ע"ש
וצ"ב.

★★

בגמ': בגלעד שכיחי רוצחים.

בפנים יפות (פ' מסעי) מבאר טעם לזה, על פי מה דאיתא
בנדרים (כ"ב ע"א) באחד שהתרגו על חבירו ומרוב
כעסו שחטו, ואמורא אחד שליוה אותו, אמר אחר כך משום
שעדיין היו בעבר הירדן ועוד לא עברו את הירדן, וכתיב
ונתתי לך שם לב רגז.

ומבאר טעמא בגלעד שהוא עבר הירדן, שכיח רוצחים,
ששם יש לב רגז וכעס.

ולכן הכה"ג אשם במיתת הנרצח, לפי שהוא יסוד החסדים
שבדור, וממילא יש לו להשפיע שיהיה חסד ורחמים
בין איש לרעהו, ולבטל הלב רגז.

★★

ובתוס', ובמהרש"א פירש דהוה קשיא להו, דמה הביאור
דבגלל דשכיחי רוצחים עשו בגלעד יותר ערי מקלט,
והרי ערי מקלט הם לרוצחים בשוגג, ורוצחים - ר"ל במזיד.
וע"ש במהרש"א עוד תי' עפ"י (להלן במשנה): דבתחילה א'
שוגג וא' מזיד מקדימים לערי מקלט וכו', וא"כ שפיר נצרכו
יותר ערי מקלט אם יש יותר רוצחים במזיד, דגם הם צריכים
בתחילה ללכת לערי המקלט עכ"ד המהרש"א.

★★

וראה ברמב"ן ופי' הטור הארוך מש"כ ליישב דהיו הרבה
שופכי דמים במרמה ומראים עצמם כשוגגים ע"ש.
וראה בנדרים (כ"ב.) דמבואר דבארץ גלעד - עבר הירדן היה
לב רגז וזה גרם לרציחות וע"ש בקרן אורה שביאר כן, וא"כ
זה גם גרם לענינים של שוגג ודו"ק.

★★

והנה בחדושי ופרושי המהרי"ק (פר' מסעי) כתב וז"ל:
שבמקום שמצויים המזידיים, יהיו מצויים השוגגים,

דף י' ע"א

בגמ': בשכם שכיחי רוצחים.

כתיב "ארחת ישמעאלים באה מגלעד" (בראשית לז, כה), למה הישמעאלים באו מגלעד לשכם, היינו, כיון שהשבטי י-ה היו בשכם (לפי פירוש רש"י שדתן הוא לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם, ואפילו לפי הפירוש הפשוט, דותן לא היתה רחוקה משכם).

ואולי יש לבאר, דהנה הגמרא אומרת כאן: אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב 'גלעד קרית פועלי און עקובה מדם' (הושע ו, ט). וגם אמר אביי שבשכם שכיחי רוצחים. ומשום זה היתה כאן ארחת ישמעאלים שבאה מגלעד לשכם, שאנשי גלעד ואנשי שכם היה להם שייכות אהדדי, אותם תכונות ואותם מאפיינים, ששניהם היו רוצחים.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא מרחקי וכו' אמר אביי, בשכם נמי שכיחי רוצחים וכו'.

וכתב במהרש"א כאן דע"כ צ"ל דבשכם לא היו שכיחי רוצחים כמו בגלעד. דאל"כ, תחזור הקושיה לדוכתא, בעבר הירדן תלת ובא"י תלת עכ"ד וז"ב, אך יש להעיר דברש"י וכן ברד"ק (בהושע שם) פי' דמש"כ שם "שכמה" לא קאי על העיר שכם שלנו ע"ש. וצ"ע להבין הדברים, אך במדרש (ב"ר פרשה פ, ב) משמע ברור דמש"כ שם "שכמה" קאי על העיר שכם דדריש פסוק זה על מה שעשו שמעון ולוי בשכם ע"ש, וצ"ע בכ"ז.

★★

בגמ': ועליהם תתנו וכו' אמר אביי, הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות.

כתב הגר"א גרינבלט שיחי' בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' ח' ע' מח):

ברמב"ם בספר המצות (במ"ע קפ"ה) כתב שצונו להכין שש ערי מקלט כדי שיהיו מוכנות למכה נפש

אחר שחרב איש בידו, וכן כל כלי זיינם עכ"ל. ויש להרחיב הדברים עפ"מש"כ הרמב"ם (רפ"ו דדעות) דדרכו של אדם להיות נמשך אחרי אנשי עירו ומדינתו ע"ש. וא"כ מובן, דכאשר בגלעד שכיחי רוצחים במזיד, זה גורם ג"כ שיהיו שם יותר רוצחים בשוגג ג"כ וצריכים לערי מקלט וכו"ל ודו"ק. וכע"ז הביא באגרות משה (ח"מ ח"א סי' ק"ז) ע"ש.

וראה (דברים כ"א, ז) שזקני הב"ד אמרו: ידינו לא שפכו את הדם וגו', וברש"י (מגמ' סוטה מ"ה:): וכי עלתה על לב שזקני ב"ד שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות וכו' ע"כ. ובאבן עזרא כתב: ויתכן שהשי"ת צוה לעשות כן העיר הקרובה. כי לולי שעשו עבירה כדומה לה, לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם. ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אצלנו עכ"ל.

וביאור דברי האבן עזרא הוא עפ"י הנ"ל. וביתר שאת, דאם זקני הב"ד יעשו עבירה הקלה ביותר (כמו שלא נתנו מזונות בעת הפרידה ולא ליוו וכדו'). זה יכול לגרום שבאותו מקום יהרוג אדם את חברו וכו"ל. וזה ענין מה שאחז"ל (עי' סוטה מ"ה). מלמד שהמקום גורם ודו"ק. וזה הפי' כאן לגבי שוגג ומזיד ודו"ק היטב.

וראה בפרדס יוסף (פר' בהעלתך אות ש"ו) רעיון כעין הנ"ל דשוגג של הצדיקים גורם מזיד לפשוטי העם ע"ש מהשפ"א וכל זה כהנ"ל, וראה בשבות יעקב (ח"ג סי' קמ"ז) שהוכיח דעל עבירה בשוגג ג"כ נקרא האדם רשע ע"ש, ומש"כ בדבריו כ"ק אדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בקובץ ישראל סבא (קובץ צ"ט - עמ' תרכ"א) ע"ש. ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

בגמ': אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב 'גלעד קרית פועלי און עקובה מדם' (הושע ו, ט).

כתיב לגבי מכירת יוסף: "ארחת ישמעאלים באה מגלעד" (בראשית לז, כה), והנה בגלעד נפישו רוצחים כמו שמבואר בגמ' כאן.

ואולי השבטי י-ה לא רצו להרוג את יוסף בעצמם, ומשום זה מכרו את יוסף לישמעאלים הבאים מגלעד דייקא, ממקום שנפישו רוצחים, כדי שהם יעשו את הדבר הלוה במקומם.

(וללוי אמר)

וכתב עוד (שנת תשט"ז) שששה אלו קולטים שלא לדעת, שע"י ששת התיבות של פסוק שמע ישראל, מסירות נפש, גם מי שאין לו דעת גם יש לו מקלט, וזהו מ"ש שקולט אפילו שלא לדעת.

★ ★

בגמ': ותו ליכא והא כתיב ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר, אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת וכו'.

בספר דרך שיחה (ח"ב פ' מסעי) עה"פ ואת הערים אשר תתנו ללויים וגו' (לה, ו), כתב בזה הלשון:

שאלה: הנה ב"אור החיים" חידש שחלוק דין שש הערי מקלט מהמ"ב ערים, דאי אין מקום לגולין וגם ללויים בשש, הלויים נדחים מפני רוצחין, ובמ"ב ערים הרוצחין נדחין. וקשה דא"כ במכות (י, א), דפריך ותו ליכא והא איכא מ"ב, ות"י אביי הללו קולטות בין לדעת וכו', ונתרץ דנפק"מ בהנ"ל.

והנה במהרש"א שם הק' על קו' הגמ' וחברון עיר מקלט והכתיב שניתנה לכלב, והקשה הרי זה קשה על הפסוק, ותירץ דבלא אביי י"ל דלכלב ניתנה לכל צרכיה, משא"כ לרוצחים ניתנה רק לקליטה, אבל כיון שאביי ת"י שקולטות שלא לדעת, ע"כ שניתנה לכל צרכי הרוצחים. וצ"ב דהיכן מונח בשלא לדעת שניתנו לכל צרכי הרוצחים.

ונראה בזה שיסוד דברי אביי, שחלוק הנך ו' ערי מקלט במהותו מהמ"ב, דהנך ו' אינן רק שקולטות אלא זה חלות שם בעיקר המקום והעיר, כמו שיש א"י וירושלים, וקרא כתיב והקריתם לכם, ושינה הכתוב וכ' "ערים" שהם "ערי מקלט", משא"כ הנך מ"ב דשם מקומם הוא ערי הלוויים - רק שקולטות, ולכן בו' ערים שהם בחפצא במהותם ערי מקלט ממילא נקלטין, שהרי זה מציאותן ומהותן שהם ערי מקלט, משא"כ מ"ב שאינן בחפצא ערי מקלט, שם צריך לדעת. ולכן חלוקין הן נמי לענין מי נדחה מפני מי, ולכן לא ת"י אביי החילוק לענין זה - שכך מדוייק בקרא, משום שמצד עצם הפסוקים י"ל שזה גזה"כ גרידא, אבל אביי ת"י שהחילוק בעיקרו ומהותו, שזה מודגש בחילוק של לדעת ושלא לדעת.

בשגגה, ובמצוה קפ"ג כתב, שצונו לתת ללויים ערים לשבת כי אין להם חלק ונחלה בארץ והוא אומרו יתברך ונתנו ללויים ערים לשבת, ואלו ערי הלוויים הם ערי המקלט הקולטות על תואר מיוחד במס' מכות, עכ"ל. ולכאורה מדוע לא כלל הרמב"ם גם את הפרשת המ"ב עיירות בתוך מצות הפרשת ערי מקלט, וע"י מ"ש בפ"ח הלכה א' שש ערי מקלט, ובהל' ט' כתב כל ערי הלוויים קולטות, ולא כלל פה את המ"ב עיירות רק השש.

וכן יש לדייק בפסוקי התורה, דלא מצינו שום מצות הפרשה בנוגע להמ"ב עיירות, דהרי בכל הפרשיות שנזכר בהן דין ערי מקלט אין המדובר אלא על השש, וליכא שם שום רמז כלל לדין קליטת המ"ב, ודוקא כאן בפרשת ערי הלוויים כתיב ריבוי לרבות דגם הנך מ"ב קולטות, וצריך ביאור בכ"ז.

★ ★

בגמ': הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות.

באוהב ישראל (פ' מסעי) כתב שש ערי מקלט הם כנגד ששה תיבות שיש בפסוק "שמע ישראל וגו'". שהם קולטים בין לדעת בין שלא לדעת, שהרי מסירות נפש היא למעלה מן הדעת. וארבעים ושתים עיר, הם נגד מ"ב תיבות שבפרשת ואהבת שהיא קבלת עול מצות, והם קולטים לדעת, שצריך דעת ושכל גדול איך לעבוד את השם.

ובפרשת בשלח הוסיף עוד שלכן לא קלטו הג' שבעבר הירדן עד שהפרישו אותן בג' שבארץ ישראל, לפי שהג' שבעבר הירדן הם נגד ג' התיבות הראשונות של "שמע ישראל", ומי שדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוך (כתובות ק"י ע"א), לכן "אלקינו ד' אחד" הוא רק בארץ ישראל, וזהו גמר היחוד, לכן רק אז קלטו ששתם.

אדמו"ר האמרי אמת ז"ל הוסיף על זה (בליקוט"י פ' מסעי) שלכן לעתיד לבא יתוספו עוד ערי מקלט, כיון שאז יתרחב הקדושה, ויעמיק האמונה, לכן יהי עוד ערי מקלט - שהם נגד התוכן של קריאת שמע.

בבית ישראל (פ' מסעי שנת תשי"ב) כ' להוסיף בביאור הרמז, שאותם עבירות שהם סרך של שפיכות דמים, ע"י ק"ש ניצול מהם, כמו שאחז"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר נצחו כו' יקרא קריאת שמע.

תשובה: בגמרא זבחים (ק"ז, א') מבואר דבמדבר גם מחנה לוי' היה קולט, ושם ודאי אין זה דין במקום עצמו, הרי דינו רק קליטה, וה"ה מ"ב ערי הלויים.

★★

בגמ': וחברון עיר מקלט הוא והכתיב ויתנו לכלב את חברון וכו' אמר אביי פרוודהא וכו'.

וברש"י: כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה לכלב ע"כ.

בספר תשובות גאוני בתראי (סי' כ"ז) מובא תשובת הגר"י מקראקא זצ"ל שהוכיח דסביבות העיר נקראות כשם העיר, מהא דאי' בגמ' כאן וכנ"ל דהקשתה הגמ': וחברון עיר מקלט היא, והכתיב ויתנו לכלב את חברון וכו' ומשני: אמר אביי, פרוודהא ע"כ. ופירש"י: כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב עכ"ל. ומזה מוכיח בתשו' הנ"ל דבכל עיר - הכפרים והחצרים הסמוכים לה נקראים כשם העיר, כמו כאן שזה נקרא ג"כ חברון עכ"ד.

ולכאורה יש להקשות בזה, דהנה במשנה נדרים (נ"ו): אי': הנודר מן העיר, מותר להכנס בתחומה של עיר ואסור ליכנס בעבורה ע"כ. וברש"י: בתחומה - בתוך אלפיים אמה, ולעיבורה פרש"י - היינו פגום נכנס - פגום יוצא של אותה העיר ע"כ. ובגמ' שם: מנלן דעיבורא דמתא כמתא דמי. א"ר יוחנן דאמר קרא ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' מאי ביריחו, אילימא ביריחו ממש, והכתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא ש"מ בעיבורה. ומקשה: אימא אפי' בתחומה. ומשני: הא כתיב בתחומה: ומדותם מחוץ לעיר ע"כ. והיינו, דמזה חזינן דתחומה חשיב חוץ לעיר. וע"כ דהתם קאי על עיבורא ומזה ילפינן דעיבורא דעיר כעיר ותחומה ע"כ דברי הגמ' בנדרים.

ולכאורה לפי"ד הגר"י מקראקא הנ"ל, נימא דמש"כ ויהי בהיות יהושע ביריחו קאי על פרוודהא דיריחו (דומיא דחברון הנ"ל), וזה מיקרי כמו שם העיר וכנ"ל לגבי חברון. וע"כ מוכח מזה דפרוודהא דחברון היו בתוך עיבורה של חברון. ולכן נחשבו כמו העיר, וא"כ אין ראייה לסביבות עיר ממש שאינם בתוך עיבורה, שג"כ יחשבו כשם העיר וכנ"ל.

אך נחמתי מקושיא זו, דהרי מהגמ' סוטה (כ"ז ע"א) מבואר, דסביב עיר מקלט לא היה אפשר לזרוע, כי אלף אמה היה צריך להיות מגרש פנוי לנוי ע"ש היטב. וא"כ כאן דאיירי בכפרים וחצרים הסמוכים לחברון, א"א לומר דאיירי בתוך עיבורה של העיר, דהרי בעיבור העיר מקלט אסור היה שיהיה כפרים וכנ"ל. ומוכח דמש"כ כאן פרוודהא, היה מחוץ לעיבור העיר, ומ"מ נקראו של שמה, ושפיר הוכיח הגר"י מקראקא וכנ"ל. (וביריחו כתיב: ויהי בהיות יהושע ביריחו, ומדכתיב: ביריחו, משמע שהיה סמוך מאוד לעיר, ולכן מוכח דע"כ שם היה זה בתוך עיבורה של העיר ודו"ק).

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

בגמ': אמר רב יוסף תרתי קדש הואי וכו'.

לפי"ז א"ש מה שהנביא (יהושע כ, ז) כותב: ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהרי יהודה וגו'. ומדוע לגבי קדש כתבו ב' סימנים - בגליל - בהר נפתלי, אך לפי"ד הגמ' הנ"ל הדבר נפלא, שהוא כדי שלא יטעו במקום העיר שהרי תרתי קדש הואי ודו"ק היטב.

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

בגמ': תלמיד שגלה מגליין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא.

בספר "דרך שיחה" פ' שופטים מובא:

שאלה: במסכת מכות (י', א') איתא: "תלמיד שגלה מגליין רבו עמו שנאמר וחי - עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא", וברמב"ם (הל' רוצח פ"ז ה"א) כתב שחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תורה, כמיתה חשובין.

ולכאורה אי מיירי במי שילמד גם בלא רבו ורק שחסר לו את רבו, וכי גם בזה כמיתה חשובין?

תשובה: זה שחסר לו את החלק של רבו - גם זה סגי להיחשב כמיתה.

★★

הרב דומה למלאך יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו, ותירץ דהגמ' בחגיגה הלא מסיקה שגדול יכול ללמוד מרב שאינו הגון וכדמצינו אצל ר' מאיר, וע"כ לא הביאה כאן הגמרא דבר זה.

ובספר ילקוט הגרשוני מבאר דהיות ובעל המימרא כאן הרב שגלה וכו' הוא ר' יוחנן, ור' יוחנן הוא גם בעל המימרא בחגיגה שם א"כ לא הוצרכה הגמ' לומר דבר זה כאן דנלמד מר' יוחנן דין זה, דהרי ר' יוחנן אמר דין זה בהדיא בחגיגה, וסמכה הגמרא כאן על הגמרא שם, משא"כ לגבי לשנות לתלמיד שאינו הגון, אף דגם זה אי' בגמרא חולין (קלג.) מ"מ שם הוא מימרא של אמורא, וכאן למד ר' זעירא דין זה מברייטא, שפיר הביאה הגמ' כאן דבר זה עיי"ש.

ובכאריה ישאג תירץ בפשטות, דדין זה שלא ישנה אדם מרב שאינו הגון הוא דבר פשוט, כי הלא השפעת הרב על התלמיד גדולה מאד, וע"כ לא הוצרכה הגמרא כאן לומר דבר זה, משא"כ לשנות לתלמיד שאינו הגון, אין זה דבר פשוט כ"כ, כי אין חשש כ"כ שהתלמיד ישפיע על הרב, ולהיפך אולי הרב יצליח לקרבו ע"י שישנה לו, על כן דבר זה קאמרה הגמרא דאעפ"כ לא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון, כי אם לא יצליח לקרבו אז לבסוף תלמיד שגלה מגלין רבו עמו.

★★

בגמ': מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

בספר מעשה איש (ח"ז) מובא בזה הלשון:

בשנת תשי"א ביקשני תלמיד חכם אחד לבוא למדרשיה בפרדס חנה ולמסור בה שיעורי תורה. מסרנו שיעורים כמה ימים, והנה ביום השלישי, רואה אני תלמיד אחד יושב בשיעור ומביט כלפי מטה, ולאחר שהערתי לו על כך בפעם השלישית נגשתי אליו וראיתי שמחזיק בידו ס' כל כתבי ביאליק. לקחתי ממנו הספר וזרקתי אותו החוצה. הלה פצח בדברי הבלים שטותיים וטען: "וכי אנחנו ב'ישיבה'? יש לנו היום מבחן בספרות, וזה לא פחות חשוב מגמרא..." וכך התערבו בשיחה עוד כמה תלמידים וסייעו לו. היתה לי הרגשה רעה בעקבות מה שנוכחתי לראות זה עתה, ובאותו יום אחז"צ נסעתי למרן החזו"א, הצעתי בפניו את הבעייה, ואמר: אז מה השאלה? ... אמרתי: כיוון שכן - הרי אסור

בגמ': תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא.

שאל אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל הרי אמרו בגמרא (תענית כג, ב) או חברותא או מיתותא, א"כ למה חברו אינו גולה עמו. ותירץ שחבר צריך לגלות מעצמו ואין צריך לצוות עליו, וחבר שצריך לצוותו אינו חבר. עוד תירץ שהגמ' אומרת שם מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון, לפי שאם יגלה יצטרך לגלות עמו. אבל בחבר לא טוב יש לחוש שאם יגלה עמו יגרר אחר מעשיו ויתקלקל, שאין טוב להתחבר עם רוצח.

★★

(פעם) נכנס בחור לכ"ק אדמו"ר הפני מנחם, שאלו הרבי מה הוא לומד, וענה מס' מכות. שאלו, היכי תימצי שאדם לא הרג נפש ואעפ"כ חייב גלות? הבחור התמהמה בתשובתו, ענהו הרבי, זו גמרא מפורשת (מכות יא.) תלמיד שגלה מגלין רבו עמו... מהרה"ג ר"ד ארזון).

★★

בגמ': מנין לדברי תורה שהן קולטין וכו'.

בבעל הטורים (דברים ד, מא) כתב: לומר שתורה ומצוות קולטות בפני הפורענות ע"כ. ובגמ' כאן אי' לגבי תורה, ומנין על מצוות. ואולי עפ"י דא"י ביבמות (ק"ט): כל האומר אין לי אלא תורה וכו' אפי' תורה אין לו. וא"כ ע"כ תורה שקולטת ר"ל עם מצוות ודו"ק היטב.

★★

וראה בקנ' "מאמרים נחמדים ומעשיות נוראות" בסוף קובץ הבאר (כרך ראשון - שני שנה שישית) מש"כ הג"ר צבי יחזקאל מיכלזון ז"ל לבאר, דאי גולים לעיר מקלט בלא תורה, הרי הגלות היא בחינת מיתה ממש, ולא זה העונש שנגזר, ולכן צריכה להיות הגלות לעיר מקלט להיות יחד עם התורה ע"ש היטב ודפח"ח.

★★

בגמ': תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו וכו' אמר ר' זעירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו.

במהרש"א הקשה מדוע לא קאמרה הגמ' מכאן שלא ישנה אדם מרב שאינו הגון, וכדאי' גם בחגיגה דאם

ללמד לתלמיד שאינו הגון, (כמבואר במסכת מכות דף י"ע"א). שאל מרן החזו"א בני כמה הם? אמרתי: בני 14-15 שנה. ואמר: אה, אצלם זה לא שייך, אין להם עדיין דעה, ואפשר לעבוד עליהם ולשנות דרכם. שאלתי: ומה זה כן "תלמיד שאינו הגון"? וענה לי: בני 17-18 הם הנקראים תלמיד שאינו הגון.

אמרת למרן החזו"א: אני הגעתי לכאן עם המזוודה, ולאן אסע מכאן, ל"פרדס חנה" או לביתי שבירושלים? השיב מרן החזו"א: תסע חזרה ל"פרדס חנה", ואם אי אפשר להצליח עם מאה אחוז תלמידים - כדאי לעבוד גם עבור חמישים אחוז!

כעבור שנים רבות פתחתי את הפנקס לבדוק מה עלה בגורלם ומה נהיה בסופם של התלמידים, והנה גיליתי שמתוך ל"ב תלמידים, ט"ז מהם עברו ללמוד בישיבות קדושות, כך שחכם עדיף מנביא ובדיוק חמישים אחוז (!) מהם גדלו והצליחו ועשו פרי...

★★

בגמ': הא בעידנא דעסיק בה, הא בעידנא דלא עסיק בה ואיבעית אימא וכו'.

ובפי' הר"ח כאן גורס בתירוץ הא': ופרקינן קולטין ממלאך המות בעידנא דעסיק בה ע"כ. הנה שהרכיב ב' התירוצים יחד וצ"ב בזה ע"ש היטב.

וראה בפי' הרוקח (פר' ואתחנן) שרמזו במ"ח ערים שקולטים (היינו ו' ערי מקלט ומ"ב ערי הלויים) שמרמזים על מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ע"ש.

★★

בגמ': סימן אשי ללמוד רבינא ללמד.

כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו מגלת סמנים (ע' קו):

קאי על מה שנחלקו בפי' הפסוק ומי אוהב בהמון לא תבואה, רב אשי דרש כל האוהב ללמוד בהמון [פרש"י עם חברים רבים] לו תבואה, והיינו דא"ר יוסי בר' חנינא חרב אל הבדים ונואלו, חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד כו'. ורבינא דרש כל האוהב ללמד בהמון כו' [מרבה תלמידים], והיינו דאמר רבי הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם.

הנה רישא דקרא אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה, ודרשו שם על משה רבינו ע"ה שהיה אוהב מצות. ונראה שהמשילו המצות לכסף והתורה לתבואה, דבכסף לא יוכל להיות כסף אחר רק ע"י עסק האדם, ואז אין עוד הכסף בעולם רק במחיר הכסף הוא שירותי, וכן הוא במצות שמצוה גוררת מצוה, ושכר מצוה מצוה, וכאשר יתום הכסף לא יוכל להרויח עוד, כן גם מצוה בעידנא דלא עסיק בה לא מצלא, כסוטה כ"א א', אבל התורה נמשלה לתבואה שהיא פרה ורבה, כחגיגה ג' ב', וכן התורה גם בעידנא דלא עסיק בה מגינא ומצלא.

★★

בגמ': אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהי' יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלשה שבא"י אמר מצוה שבאה לידי אקיימנה.

החפץ חיים אמר (ח"ח החדש עה"ת פ' ואתחנן) מעשיו של משה רבינו ע"ה, הם לימוד גדול לנו לעשות מצוות ד', ולא לחשוב על הפועל יוצא, כי אנו נעשה את המוטל עלינו, ומד' מענה לשון לסיים הדבר, ואנחנו נקבל שכר על העמל ועל היגיעה גרידא, וזהו ביאור המשך הפסוקים "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן וגו'" (דברים ד' מ"א) "וזאת התורה אשר שם משה לבני ישראל" (שם מ"ב), שזהו הלימוד אשר שם משה לפני כל בני ישראל, שאתה תעשה את שלך, והקב"ה הוא יעשה את שלו, והשכר הוא על העמל והיגיעה, ולא על התוצאה.

כע"ז ביאר החפץ חיים מה שאומרים בסיום מסכתא "אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלין שכר, והם עמלים ואינם מקבלין שכר", (והמקור הוא ג' ברכות כ"ח ע"ב) וקשה וכי הם עמלים ואינם מקבלים שכר, הלא החייט מקבל שכר עמלו על בגדו אשר תפר, וכן הנגר מקבל שכר על הארון אשר בנה אלא, תירץ החפץ חיים, הם החייט והנגר, מקבלים שכר על התוצאה - הבגד, הארון, אבל אם החייט יתפור בגד וצד אחד יצא יותר ארוך מצד השני, או שהנגר בנה ארון, ויצא לו עקום, אז כל עמלו לריק, והוא לא יקבל כלום עבור יגיעתו.

אבל אנו "עמלין" ומקבלין שכר, שכר על היגיעה והעמל לעצמו, בלי קשר לתוצאות גם אם ייגע וישנן דף גמרא, ולא יזכור מזה כלום, מקבל הוא שכר על עצם היגיעה.

★★

בגמ': אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו יודע
הי' כו' מצוה שבאה לידי אקיימנה.

בספר "דרך שיחה" (ח"א פ' ואתחנן) הובא בזה הלשון:

שאלה: גאון אחד שליט"א נסתפק אם יש דין "זריזין מקדימין למצוות" על חצי מצוה, כגון אם מתחיל לכתוב ספר תורה, ולא יגמור בכל אופן רק עוד שנה, ויכול להתחיל היום קצת, אבל הדבר יוסיף שלכן יגמור קודם, אם יש בזה עניין של "זריזין", ולכאורה יש להוכיח שאין בזה ענין של זריזין, ממש רבינו שהפריש ערי מקלט אף שלא היו קולטות, ושם אמרו משום "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", ולא משום "זריזין מקדימין למצוות".

תשובה: הוא אותו עניין, אבל אין ראייה מכאן, כי ע"ז לא היו צריכים אחר כך להפריש, ונהיה ע"ז יותר מהר.

שאלה: בגמרא מכות (י', א') הביאו על זה הפסוק אוהב כסף וגו', משמע שאין כאן דין של "זריזין", וזה א"כ קשה, הרי ע"ז יוקדם יותר?

תשובה: כי זה לא היה מוטל עליו רק בכניסתן לארץ ישראל.

★★

בגמ': רב אשי אמר, כל האוהב ללמוד בהמון לא תבואה, רבינא אמר, כל האוהב ללמוד בהמון לא תבואה.

וכתב רש"י בד"ה רב אשי אמר, וזה לשונו, בדרב אשי גרסינן ללמוד, בדרבינא גרסינן ללמד, עכ"ל. וכתב על דברי רש"י אלו, הגרע"א בגליון הש"ס, וזה לשונו, רצה לתרץ דלמה הקדים ראשון דברי רב אשי לדרבינא, הא רבינא קשיש מיני, לזה כתב רש"י דברי רב אשי ללמוד ודרבינא ללמד, משום הכי נקט כסדר, ללמוד ואח"כ ללמד, עכ"ל.

★★

וכתב הגרי"ח סופר שליט"א בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' י' ע' נד):

ודבריו נפלאו ממנו, איך יתכן לומר שלרש"י הי' קשה זה שהקדימה כאן דברי רב אשי דברי רבינא, והי' להגמרא להקדים דברי רבינא לרב אשי, משום דרבינא הי' קשיש מרב אשי, הרי ברוב המקומות שבש"ס כשזכרים בגמרא דברי רב אשי ורבינא ביחד, נזכר רב אשי לפני רבינא, דו"ק ותשכח.

ובר מן הדין, הרי רב אשי הי' רבו של רבינא, ורבינא הי' תלמיד חבר של רב אשי, ובודאי אין פליאה על זה שמקדימה הגמרא דברי הרב, רב אשי, לדברי התלמיד, רבינא, אף אם נקבל הנחת הגרע"א שרבינא הי' גדול בשנים מרב אשי, ולא כן דעת המהרש"א בבבא מציעא דף פ"ו ע"א, אבל באמת הכריעו האחרונים כותבי סדר הדורות ובראשם החיד"א, כהגרע"א דרבינא הי' קשיש מרב אשי.

ונביא כמה מהגמרות המוכיחות שרב אשי הי' רבו של רבינא:

במסכת עירובין דף ס"ג עמוד א' איתא: רבינא סר סכינא בבבל, אמר לי' רב אשי מאי טעמא עביד מר הכי, וענה לו רבינא, שרק תלמיד גמור אסור לבדוק סכין באתרא דרבי', אבל תלמיד חבר מותר לו לבדוק הסכין. ועיין ברש"י ד"ה סר סכינא וכו', ורב אשי רבו וכו'.

ובמסכת נדרים דף ח' עמוד ב' איתא, רבינא הוה לי' נדרא לדביתהו, אתא לקמי' דרב אשי, אמר לו בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו וכו' שמע מינה לא יאלי למשרי נדרא באתרא דרבי', וכתב בפירושו הרא"ש שם בד"ה אתא לקמי' וז"ל, ולא הי' רוצה להתיר לה במקום רב אשי שהי' רבו. ועיין ב"מ עה: שרב אשי התיר לעצמו שלא יאמר האמת בשביל לנסות את רבינא.

ולולי דברי הגרע"א, הי' נראה פשוט שהיו לפני רש"י כמה גרסאות, או שבשניהם גורסים ללמוד או בשניהם ללמד או שברבינא ללמוד וברב אשי ללמד, ולזה הודיענו רש"י את הגירסא הנכונה כדרכו בקודש בכל מקום.

★★

ויש להביא בהקשר להנ"ל מש"כ הגאון האדר"ת ז"ל בספרו מגלת סמנים (ע' קז):

כתוב בס' שאגת אריה [נדפס בביאליסטאק תקס"ה] עדרש"י שכו' בדרכי אשי גרסינן ללמוד בדרכינא ללמד התלמידים, ושמעתי דקשה לרש"י בכ"מ בגמ' נזכר רבינא קודם רב אשי ואמאי נזכר בכאן רב אשי קודם רבינא, ע"כ תי' כו' דדרך להזכיר מקודם ללמוד בעצמו ואח"כ כשיודע ומבין ללמד לאחרים, וע"כ הקדימו רב אשי.

וכאאמו"ר השיב על זה ברוב בקיאות בש"ס דנזכר רב אשי [קודם] לרבינא ויעו"ש בב"מ ע"א ב', אלא נראה דל"ג ברב אשי ללמד דא"כ למד מקודם, וה"ל לזכור הדרשא לענין ללמוד, אלא ודאי דבאמת הכי הגירסא, ורבינא שבא אח"כ דרש ג"כ לענין ללמד, ושפתים ישק עכ"ד.

★★

בגמ': חרב על הבדים וכו'.

בספר ברכת אברהם מביא בליקוטים דבר פלא מהרה"ק רבי אברהם דוד מבוטשאטש זצ"ל:

אמר שהיה דואג, שכיון שבא לק"ק בוטשאטש על שלא היה לו חבירים ולא תלמידים, ונתיירא ממאמר חז"ל על פסוק חרב [בין] [אל] הבדים ר"ל. עד שמצא בשל"ה הק' שפירש המשנה וקנה לך חבר דהיינו העט סופר שנקראת קנה תהיה לו כחבר. וכל מה שתחדש תכתוב עכ"ד.

★★

בגמ': ולא עוד אלא שמטפשיין.

חידוש כתב הגאון היעב"ץ בפתיחת סידורו בית יעקב שבארץ ישראל אין לחוש לכך, משום דאורא דא"י מחכים עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רבי הרבה תורה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן.

בברכה שיעקב אבינו בירך את יהודה כתוב "ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט, י), ומפרש רש"י - תלמידים, אלו נשיאי ארץ ישראל.

וחשבתי, שאומר לנו הפסוק, שהמחוקק - התורה באה מבין רגליו, מהתלמידים. ורמז למה שאומרים חז"ל כאן אמר רבי הרבה תורה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מהם "ומתלמידי יותר מכולן". ודו"ק.

והרה"ג ר' דוד אולווסקי שליט"א אמר לי פירוש יפה על גמרא זו. שהכוונה היא הכל על התלמידים, שהרבה למד ממידת הרב שבו נהג עם תלמידיו, וממה שנהג אתם בבחינת חבר למד יותר, וממה שנהג אתם בבחינת תלמיד מזה למד הרבה יותר. וזה מוסר השכל גדול למלמדים לרומם ולשבח את התלמידים היושבים לפניו.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': אמר ל' הקב"ה (לדוד) כי טוב יום בחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

כתיב: "זאת חנוכת המזבח אחרי המשח אתו. ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרובים וידבר אליו" (במדבר ז, פח-פט)

בפסוקים אלו אנו מוצאים רמז לדברי חז"ל הנ"ל, שכן לאחר הקרבת קרבנות הנשיאים וחנוכת המזבח - מסיימת הפרשה: 'וישמע את הקול וגו' אשר על ארון העדות וגו'. לאחר מאתיים וחמישים ושתיים קרבנות, ולאחר אלפים וארבע מאות כסף בשקל הקודש ועשרים ומאה שקלי זהב, ממשיכה התורה וכותבת: 'וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים', לרמז, שהעיקר והחשוב בעיני הקב"ה, יותר מכל הנ"ל, הוא קול התורה שנשמע מארון העדות, וזה חשוב יותר מכל הקרבנות.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': שש ערי מקלט ותו ליכא וכו' אמר אבוי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, והללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות.

בספר שם משמואל (פרשת מסעי) כתוב ששת ערי המקלט הם כנגד ששת התיבות של "יחוד שמע ישראל וגו'.

בגמ': הללו קולטות מדעת.

פרש"י מדעת הרוצח שברח לדעת קליטה.

וכתב השפת אמת זצ"ל בחדושו כאן: וצ"ע דא"כ כשיצא לחוץ ויחזור לתוכה תקלטנו, ומ"ט זה החילוק, ויותר הי' נראה לפרש כדאמרינן לקמן (יג ע"א) דערי הלוויים ברצונם תליא מילתא, וצריכין לשלם להם שכר, וז"ש מדעת, ר"ל מדעת הבע"ב שבעיר. אבל השש ערי מקלט קולטין בע"כ דבני העיר כנ"ל. והי' אפשר לפי"ז הפי' לקמן, תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, היינו ג"כ כנ"ל, כי הרב יוכל לבוא בע"כ דבע"ב וא"צ לשלם שכר, אבל לא דחובה על הרב לגלות. עכ"ד.

★★

מבואר דס"ל לשפת אמת, דמה דאי' בגמ': תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, אין הפי' שהרב חייב לגלות עם התלמיד, רק הפי' שאם הרב ילך למקום גלותו של התלמיד, בשש ערי המקלט, לא יצטרך לשלם שכר לבעלי העיר.

והעיר נכדו, כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל: ולכאורה קצ"ע, א"כ האיך דייקנין בגמ' מאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון, וי"ל.

★★

ובעצם דברי הגמ' כאן "מדעת", הנה בריטב"א כאן פירש לדעת, היינו כשהוא ער, ושלא מדעת היינו כשנכנס כשהוא ישן ע"ש. ובשיח יצחק פירש דלדעת ר"ל שחייב גלות בודאי, ושלא לדעת ר"ל קודם שהתחייב גלות וגלה רק מכח דברי ריב"י דאחד שוגג ואחד מזיד מקדימין וכו' ע"ש, וכן פירש בחוט המשולש (בפר' מסעי) ע"ש

דף י' ע"ב

בגמ': מקל"ט הי' כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם.

תמה הגאון רי"ש כהנמן מפוניביז' למה לדרך של ערי מקלט היו מכוונות שלטים מקלט מקלט, ואילו לאלו שעולים לרגל לראות בבית המקדש, לא מצינו שהציבו שלטים לכוון להם הדרך לירושלים.

וייחוד זה הוא מלמעלה למטה, כמו שאמרו חז"ל בברכות דף י"ג ע"ב - אמליכתי למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, וייחוד זה אינו זקוק ל'דעת' אלא 'אמונה' בלבד. ארבעים ושנים עיר הם כנגד מ"ב תיבות שבפסוק 'ואהבת', אהבת ה' והשתוקקות אליו אינה יכולה להיות בלי 'דעת', לכן 'אינן קולטות אלא לדעת'.

★★

בגמ': אמר לו הקב"ה כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

בבן יהוידע דקרק, די לומר טוב לי יום שאתה עוסק בתורה ואמאי הוצרך לומר אחד.

וביאר, דאיתא בגמרא דשבת [דף ל']. ששאל דוד המלך ע"ה מהקב"ה באיזה יום ימות, ואמר לו ביום שבת, והיה עוסק בתורה ביום שבת קלא דלא פסיק כדי שלא יוכל מלאך המות לבא אצלו, וכאשר הגיע יום שבת שיפטר בו, והוה גריס ולא יכול מלאך המות להתקרב אצלו, אז עשה לו סיבה שישתוק ונח נפשיה, נמצא לפי זה לימוד שהיה לומד ביום שבת היה משותף בו כונה של הנאה שיהיה ניצול בו מן מלאך המות, וידוע יום שבת הוא אחד המיוחד שבימים שאין לו זוג וכמו שאמרו רז"ל במדרש אמרה שבת לפני הקב"ה רבונו של עולם לכל הימים נתת זוג ולי לא נתת, ולזה אמר טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה שמשותף בעסק התורה כונה של הנאה, גם כן חביב עלי עסק התורה שלך מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני.

עוד ביאר, מה שאמר עסק התורה טוב לי מאלף עולות, כי עסק התורה מתקן ביצירה ועולה שם, אבל הקרבנות מתקנים בעשיה ועולים שם, ולכן עסק התורה עדיף לי, ומה שאמר לפני נ"ל כי דוד המלך ע"ה הוה גלי מסכתא שמכוין האמת לאמיתו, ולכך והי' עמו [שמואל א' י"ח י"ד] שהלכה כמותו בכל מקום, ולזה אמר שאתה עוסק בתורה לפני דייקא, שאתה גלי מסכתא שמכוין לאמת דלימוד זה נקרא פנים ויתחס לפנים.

★★

הוא מותיב והוא מפרק לה, כשהרוצח בורח לעיר מקלט, אם יפגוש מן דהו ויתחיל לשאול אותו מהו הדרך הקצרה ביותר לערי המקלט, בודאי יחקור אותו חבר, מה קרה, ואיך אירע הרצח, ובינתיים שתי יהודים מדברים על מעשה כה נורא, ואין הקב"ה רוצה שיזדהם האויר מהדיבור על פשע.

אבל כשעולה יהודי לרגל, ופוגש את חברו ושואל אותו, איזה הדרך ירושלימה, אז בינתיים מדברים על עלי לרגל, ומשוחחין על הזכות הגדול לראות פני האדון אלקי ישראל, ומה טוב ומה נעים שיחה כזאת.

כיוצ"ב כתב ברמב"ן (פ' כי תצא) עהפ"ס לא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלקים תלוי, כי אין נתלים אלא המגדף והעובד ע"ז, וקללה היא מלשון קלון ובזיון, שזהו בזיון ודבר נקלה לדבר על עבירות כאלו אשר נעשה ע"י איש יהודי.

★★

בגמ': ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו וכו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד וכו' הקב"ה מזמנן לפונדק אחד וכו'.

כתב האלשיך הקדוש בפרשת משפטים, דהנה כתיב בפסוק מכה איש ומת מות יומת, ואח"כ כתיב ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו וגו', ואח"כ כ' וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות, ולכאורה קשה דהיה ראוי שיסמוך הפסוק וכי יזיד וגו' להפסוק מכה איש ומת מות יומת ולא יפסוק באמצע בפסוק ואשר לא צדה וגו'.

אך לפי דברי הגמרא שפיר יש לפרש דהפסוק קאמר מכה איש ומת מות יומת, וע"ז ממשיך דאם לא הומת, אז ואשר לא צדה זולתו והמית פעם אחת שוגג ולא גלה, אז והאלקים אנה לידו את המכה איש ומת הנזכר שימיתו זה, ואז ושמתי לך מקום אשר ינוס וכו' מה שלא גלה בראשונה.

ושמא תאמר למה יעשה כן הוא יחברך להזמין את המכה איש שימות תחת יד ההורג בשגגה ולא יניחנה פה בעולם אולי יעשה מצוות ואז טוב לו ממותו מיד, לזה אמר וכי יזיד וכו', והכוונה, דאל תחשבו שטוב לו לעשות מצוות עד יפרע חובו, כי הלא אפילו יהיה כהן והוא על המזבח לא

ירצה שיעשה עבודתו ואח"כ יומת, רק מיד תקחנו למות, כי מנחה לא ארצה מידו, וטוב לו אשר יומת מיד ויכופר במותו וווידויו, כי כל המומתין מתוודין כדאי' בסנהדרין (מג:), וזה הוא תיקונו האמתי.

★★

בגמ': משל הקדמוני מרשעים יצא רשע כו'.

קיימא לן בחושן משפט (סי' ל"ב) שמי שעבר עבירה בשוגג אינו נפסל לעדות, והקשה בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קמ"ז) דהכא מפרש הך קרא בהורג בשוגג בלא עדים, והפסוק קראו "רשע", ואם כן קרינן בי' אל תשת ירך עם רשע וגו', ולמה הוא כשר לעדות.

ותירץ דצ"ל דהך דהכא דרשא בעלמא הוא, ואין למדין מן האגדות.

★★

בגמ': בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו' וכתוב קום לך אתם.

וכן הוא בתנחומא פר' בלק במדבר רבה (במדבר כ"ד, כ) (אות ח) ובמדרש רבה (פרשה כ, י"א) ע"ש. והובאו הדברים ברמב"ן (במדבר כד, לה) וע"ש מש"כ בזה. וראה ברש"י עה"פ בדברי המלאך לבלעם: לך עם האנשים וגו' שכתב: בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו ע"כ. וצ"ע שלא הביא רש"י הדברים על הפסוק הקדום כפי דרשת חז"ל וצ"ע.

(פרדס יוסף החדש פר' בלק)

★★

בגמ': בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה דכתיב לא תלך עמהם.

בפ' בלק עה"פ לך עם האנשים (כ"ב, ל"ה), פירש"י: "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו". ובספר דרך שיחה (שם, ח"ב) כתב בזה הלשון:

שאלה: קשה דבמס' מכות (י', ב') למדו זאת מקרא דלעיל (פסוק כ') "קום לך אתם", ולמה כתבו רש"י על פסוק זה, ואמנם כך הוא במד"ר, אבל הא גופא למה המדרש לא יליף מקרא המוקדם יותר.

ומביאין אותם משם, מי שנתחייב מיתה הרגוהו וכו', מי שלא נתחייב מיתה פטרוהו וכו' מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו.

בספר "יוסף לקח" (בפ' ואתחנן) ביאר עפ"ז את הפסוק "אז יבדיל משה שלוש ערים בעבר הירדן וגו'. לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול שלשום ונס אל אחת מן הערים האל וחי" (ד, מא-מב). דלכאורה צ"ב מדוע חזרה התורה ואמרה 'ונס אל אחת מן הערים' הלא כבר נאמר 'לנוס שמה רוצח'. ועוד צריך להבין דבתחילה נאמר 'לנוס שמה' דמשמע מעצמו, ואילו בסוף נאמר 'ונס אל אחת מן הערים' דמשמע דזה דינו.

וי"ל דכוונת התורה למה דמצינו בגמ' כאן דבתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותם משם, מי שנתחייב מיתה הרגוהו וכו', מי שלא נתחייב מיתה פטרוהו וכו' מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו, וכן פסק הרמב"ם (פ"ה מהל' רוצח ה"ז). ולפיכך, בתחילה אמרה התורה 'לנוס שמה רוצח', דהיינו דכל רוצח אף מי שרצח בכוונה צריך 'לנוס שמה' כלומר מעצמו עד שיצא דינו לאור, ואולם 'אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול שלשום ונס אל אחת מן הערים האל וחי', דאם רצח בשוגג הרי זה דינו ומחויב הוא לנוס אל עיר מקלט.

★ ★

כתב המהרש"א דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו, והוא על פי מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע, ועל כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך, שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ב"ה, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו, עיי"ש.

ומעשה היה אצל אחד מנכדי בעל האמרי אמת זצוק"ל מגור, שבהיותו ילד פעוט היה מרשה לעצמו לפעמים לשקר, קרא לו זקנו האמרי אמת ואמר לו, דע לך, שכאשר אדם משקר, נוצר מלאך שלא נותן לו אח"כ לומר אמת.

★ ★

תשובה: בפסוק המאוחר יש רבותא טפי, אף שנענש ע"י האתון וכ"כ משמים מעכבין אותו, אפ"ה אם בא ליטמא פותחין לו. [ואמרת למור, דלפי"ז אין זה מחלוקת המדרש והגמ' במכות, דיש כאן ב' חידושים מב' מקראות נפרדים, קרא קמא מחדש שאף שלא כ"כ "בא" כבר פותחין לו, וקרא בתרא מחדש שאף שכ"כ מעכבין מן השמים מ"מ אם בא ליטמא יפתחו לו, ונהנה מזה מו"ר].

★ ★

בגמ': בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

העולם מפרש (הובא בס' מפי ספרים וסופרים פניני חסידות לפ' אמור אות י"ט) שאותו דרך ומסלול שאדם הולך מעיר לעיר וממקום למקום, "מוליכין אותו" הקב"ה שהוא מכין מצעדי גבר, והוא מוליכו ומעבירו לשם, כי בודאי מוטל עליו לתקן שם איזה דבר.

★ ★

כתב "ליצר משפחת היצרי לשלם משפחת השלמי" (במדבר כו, מט).

ראיתי בשם הרבי ר' יחיאל מיכל מזלוצ'וב זי"ע שיש בזה רמז לדברי חז"ל - בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

וזהו "ליצר: רוצה אדם לסור אחר היצר, ללכת בדרכו לבו, "משפחת היצרי", משפחות שלמות יתחברו אליו בהתנהגותו זו.

"לשלם", ואם רוצה אדם לקנות שלימות, להיות שלם עם קונו ושלם במעשיו, "משפחת השלמי", יתוספו לו הרבה חברים טובים שיתלוו אליו בדרך הטוב.

וחשבתי להוסיף בזה, שזה הפסוק האחרון של היחוס המשפחתי שיש בהתורה, ואולי להגיד שזה נוהג גם בזמן הזה, שנותנין לאדם את האפשרות לבחור את הדרך שרוצה ללכת בה.

(וללוי אמר)

★ ★

בגמ': והא תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין

בגמ': בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד כו' מי שנתחייב מיתה ב"ד ממיתין אותו שנאמר ונתנו אותו ביד גואל הדם.

בשו"ת חות יאיר (סי' קמ"ו) תמה דמה זו נתינה ביד גואל הדם, הרי אם הרג במזיד ב"ד ממיתין אותו.

ותי' דע"כ צריך לפרש דאירי שהרג במזיד בלי התרא' וכדו', שאז אין ב"ד יכולין להמית אותו, ואע"פ כן נותנין אותו ביד גואל הדם.

אלא שהקשה ע"ז דהכי האי גוונא כונסין אותו לכיפה עד שימות, כדאיתא בסנהדרין (פ"א ע"ב).

לכן פירש דמה שנאמר "ונתנו" אותו ביד גואל הדם, הוא מלשון ולא נתנו אלקים להרע עמדי (בראשית ל"א נו) שהוא לשון עזיבה והנחה, וכן כאן אירי בעמד בדין ונתחייב וברח, דבכה"ג מניחין לגואל הדם להרוג אותו.

★ ★

עיינ' שם עוד שדן בגדר הקירבה "גואל הדם", והביא מלקמן (י"ב ע"א) שגם בן בנו של הנהרג הוא בכלל גואל הדם, ועדיין צ"ע עד איזה קירבה הוא בכלל גואל הדם.

ובשו"ת צמח צדק (סי' קי"א) כתב שאין גבול לדבר, ומי שאין קרוב יותר ממנו, הוא בכלל גואל הדם.

★ ★

בגמ': עיר שרובה רוצחים אינה קולטת וכו'.

הרמב"ם (כפ"ז מה' רוצח ה"ו) כתב עיר שרובה רוצחים אינה קולטת, והשיג עליו הראב"ד וכתב עיר שיש בה רוצחים וכו' אמר אברהם שיש בה רוב רוצחים. ויש להבין מה חלק הראב"ד על הרמב"ם.

ובמגדל עוז וכסף משנה כתבו דלהראב"ד היה ספר מוטעה של הרמב"ם שהיה כתוב שם "שיש בה" רוצחים, וע"כ השיג שצריך שיהא בה רוב, אמנם לנו יש ספר מוגה של הרמב"ם ורואים שגם הוא עצמו כתב "שרובה" רוצחים.

ובצפנת פענח כתב דהרמב"ם והראב"ד חולקים אם צריך רוב מלבד הרוצח או שהרוצח יכול להשלים להרוב, דהרמב"ם כתב עיר "שרובה" רוצחים והיינו עם הרוצח, וע"ז

השיג הראב"ד שיש בה רוב רוצחים, והיינו מלבד הרוצח ע"ש.

וכתב על זה הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א בספרו כאריה ישאג, דהנה מהעתקת הראב"ד לשון הרמב"ם משמע בהדיא כדברי הכסף משנה, אך מלבד זה קשה קצת דלשון הרמב"ם "שרובה" רוצחים, זהו לשון הגמרא, ואם נאמר דהרמב"ם הבין בלשון הרמב"ם דכוונתו שרובה רוצחים עם הרוצח, א"כ זה הכוונה גם בדברי הגמרא, וא"כ מאין לקח הראב"ד דינו שצריך שיהיה בה רוב רוצחים והיינו מבלעדי הרוצח.

וכתב עוד, דאם אנו הולכים בדרך הצפנת פענח שיש מחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד, י"ל עוד דפליגי במה שכתבו המנחת חינוך (מצוה ת"י) והצפנת פענח, דאין צריך שיהיה רוב תושבי העיר רוצחים, אלא אף אם כעת רוב אנשי העיר הם רוצחים כי הרוצחים ברחו לעיר מקלט הזה, זה ג"כ נחשב עיר שרובה רוצחים וכעת אינה קולטת עיי"ש, וי"ל דבזה פליגי הרמב"ם והראב"ד, דהרמב"ם כתב עיר שרובה רוצחים והיינו תושבי העיר, וע"ז השיב הראב"ד עיר שיש בה רוב רוצחים, והיינו שהרוב רוצחים נמצאים שם ואף שהם אינם תושבי העיר.

וכתב עוד בכאריה ישאג הנ"ל, דהנה המנחת חינוך נסתפק מה הדין אם הרוצח בא לעיר מקלט כי לא הי' רובה רוצחים, אך במשך הזמן ששהה שם נהיתה העיר רובה רוצחין, האם צריך לברוח משם למקום אחר, וכן האם מותר לגואל הדם להורגו כשלא ברח למקום אחר, או שרק אם מתחילה היתה העיר רובה רוצחים אינה קולטת את הרוצח, אבל אם בעת קליטתו לא היתה רובה רוצחים, שפיר לא מתבטלת הקליטה. וא"צ לצאת משם.

וכתב דהיות וילפי' דבר זה מספר יהושע ושם כתוב ועמד פתח השער ודבר באזני זקני העיר, משמע דהכל תלוי בשעת הבריחה בפתח השער, אך סיים דכן נראה, ומ"מ צ"ע עד יבא ויורה צדק לנו ע"ש.

וכמו כן יש להסתפק אם להיפך, באופן שהרוצח בא לעיר מקלט כשהיתה עיר שרובה רוצחים, והעיר לא קלטה אותו, אך הוא נשאר שם, אם יכול להישאר שם כי כעת העיר קולטת אותו, או שהיות ובעת הגיעו לא קלטה אותו, אז גם

כעת אינה קולטת אותו אלא צריך לעבור למקום אחר באותה העיר כמו דאי' לקמן בדף יב.

★★

בגמ': ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ור' אסי, חד אמר נעשה בה בן פורר ומורה וחד אמר אין נעשה בה בן פורר ומורה. בעינן זקני עירו וליכא וכו'.

ראה בלקח טוב להגר"י ענגיל ז"ל (כלל ה אות י) מש"כ להוכיח מכאן דיש חילוק בדאורייתא בין לכתחילה ודיעבד (דלא כתוס' גיטין ב: ועוד ע"ש). והנה שם הפלוגתא היא לגבי עגלה ערופה ג"כ. ולגבי ע"ע הביא זאת הרמב"ם (בפ"ט דרוצח ה"ד) ע"ש. אך לגבי בן סו"מ לא הזכיר זאת, וע"י במשל"מ (בפ"ז דממרים ה"ז) מש"כ בזה.

★★

בגמ': מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עזה דכתיב וידבר וכו'.

הרמב"ם בסה"מ (ל"ת נ"ח) מנה מש"כ בתורה (דברים ג, כב) לא תיראום לל"ת ע"ש. אך הראב"ד בהשגותיו (בתחלת סה"מ) וכן הרמב"ן (בל"ת הנ"ל) ס"ל דהוה רק הבטחה ולא ציווי ע"ש. וראה גם ברמב"ם (פ"ז דמלכים הלכה ט"ו) שמביא כדבריו בסה"מ הנ"ל דהוה ל"ת ע"ש.

ויש להעיר לפי"ד הרמב"ם הנ"ל, דבגמ' כאן מבואר דלכן כתיב גבי ערי מקלט: "וידבר ה' אל יהושע" וגו' לשון עזה - כיון שהמדובר היה לקיים מצוה הכתובה בתורה ע"ש בפרש"י. ולפי"ז צ"ע, דביהושע (י, ח) כתיב: ויאמר ה' אל יהושע אל תירא מהם וגו'. וכיון שזהו ג"כ מצוה הכתובה בתורה לפי"ד הרמב"ם הנ"ל הו"ל לכתוב גם כאן "וידבר" לשון עזה ולא "ויאמר" שהוא לשון רכה וצע"ג.

והנה עפ"י מש"כ בזוה"ק הק' (ח"ב ד' ע"ט ע"ב) דדיבור הוא לשון רכה ואמירה הוא לשון קשה ע"ש ולפי"ז א"ש הנ"ל וכמובן. אך הגמ' דמכות הנ"ל לא ס"ל כן, אלא ס"ל איפכא, דדיבור הוא לשון קשה ואמירה לשון רכה ע"ש ולפי"ז קשה וכנ"ל ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' דברים)

★★

בגמ': הבא לטהר מסייעין אותו.

מהו הלשון 'מסייעין' ולא מסייעי, לשון יחיד, דלהוי משמע דהקב"ה מסייע, אלא אמר החוזה מלובלין שכתוב בלשון רבים, מפני שכולם מסייעים להאדם הרוצה להתקרב בעבודת השי"ת, וכמו שאחז"ל במדרש (פ' בראשית) "הכל מסייעין לעבודת המלך".

★★

בגמ': כאשר יאמר מש"ל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמין לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הפולס וזה שהרג בשוגג יורד בפולס ונפל עליו והרגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה.

בכלי חמדה (פר' משפטים אות ו) הקשה, כיון דהנהרג נתחייב עתה מיתה, אם כן גברא קטילא קטל, ולמה חייב גלות, ואין לומר משום דהרג קודם בשוגג, שהרי בדיני נפשות אין מועיל אומדנא, ואפילו מודה שהרג אינו גולה:

ותירץ, דגולה על ידי הריגתו של עכשיו, ואף על פי שמוכח, שנהנהג היה חייב מיתה, מכל מקום בדיני נפשות צריך עדים והתראה וכאן לא היה זה, וההורגו במזיד חייב מיתה ובשוגג גלות, אך בשמים חושבים זה לכפרה על הריגת הראשון כיון שזה שנהרג עתה גברא קטילא.

דף י"א ע"א

בגמ': סימני רבנן מהימני וספרי.

הגאון האדר"ת ז"ל בספרו מגלת סמנים (ע' קז) כותב:

לפי הנראה הוא סימן על פלוגתת תנאים שבכאן, אן על פרשת רוצחים הנשנה בס' יהושע, פליגי בה ר' יהודה ורבנן, חד אמר מפני ששיהם וחד אמר מפני שהן של תורה. ב] ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים, ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמונה פסוקים וחד אמר ערי מקלט. ג] ספר שתפרו בפשתן, פליגי בה ר' יהודה ור"מ חד אמר כשר וחד אמר פסול.

תשובה: שם הברכה על מה שקיבל ירושה והמיתה היא רק היכי תימצי שתהיה לו ירושה, אולם כאן המיתה היא המוציאה אותו ול"ש ברכה על "מיתה".

אמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וכי מה כ"כ חמור עונש הגלות שהוא מכפר, הרי יכול להביא שם את משפחתו ויהיה שם. אכן אמנם אדם יכול לשבת זמן רב במקום אחד ולא לצאת, אכן אם "לא יכול" לצאת, כשאסור לו לצאת, אזי קשה הוא מאד שלא לצאת. הנה שלמה המלך עשה בחכמתו להרוג את יואב כצווי אביו (הפטרת ויחי), ע"י שצויה שלא יצא ממקומו, והיה בטוח שיצא אף שע"כ דמו בראשו. ובתלמוד ירושלמי (יומא פ"ו ה"ד) אמרו "אין יצה"ר תאב אלא בדבר שאסור לו", ע"ש. ולכן גם "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו". וכבר הובא בקדמונים מעשה ע"ז בזקן אחד שכאשר המלך אסר עליו לעבור את הנהר, לא יכול היה להתגבר, והיה מוכרח לעברו, אף לאחר צ' שנים שלא עבר בו, ואכמ"ל.

★★

במשנה: לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן כו'.
למה נקט דוקא אמותיהן של כהנים גדולים, ולא שאר קרוביו ומשרתו, תירץ החתם סופר בחדושינו לב"מ (ק"ח ע"א) לפי שאחז"ל יומא (מ"ז ע"א) שמחמת צניעות האם, זוכה שבניה יהיו כה"ג, כמוש"נ "כל כבודה בת מלך פנימה, ממשבצות זהב לבושה", לכן היא גרמה בזה שבנה יהי כה"ג, לכן היא מספקת להרוצחים מזון וכסות.

★★

במשנה: כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.

בספר "דרך שיחה" ח"א בפ' חיי שרה מובא:

מעשה שהיה בכלה בזמן נישואיה נקבע ליום ט"ו באב. הכלה מתגוררת עם אביה האלמן, וקיבל האב הודעה על מחלה קשה שפקדה אותו. ניגש האב אל בתו הכלה ובקשתו בפיו לדחות זמן נישואיה בשנה, באומרו לה שאם תעבור לביתה החדש לא יוכל להסתדר בכוחות עצמו... תגובת החתן היתה "תיגשי לרב, ומה שיאמר לך - כך נעשה". השאלה הגיעה אל רבינו שליט"א והכריע בה לפי האמור במסכת מכות (י"א, א') שכיון שהרוצחים בשגגה שגלו לערי

ונראה שמלת סימני הוא טעות וצ"ל סימן, והוא סימן על שלשה הדברים שמצאנו ר' יהודה חולק, א] עם רבנן, ב] נחמיה, ג] וסופר, שהוא ר"מ שהיה סופר כמו שאמרו בערובין י"ג א', וע"י מגילה י"ח ב', ושם מהימן, הוא דומה לנחמיה, וכן מצאתי בהגהת פורת יוסף שנדפס מחדש.

ומה שנתחברו כל השלשה, אולי מפני שבאותם השלשה נחלקו ביחד, וכה"ג ע"י בקדושין ו' א'. וע"י סנהדרין י"ב א' רב יהודה ורב נחמן חד אמר ממונה על כולם וחד אמר (א' לכל חו"ח) [כנגד חדש העיבור], והוא ט"ס וצ"ל ר' יהודה ור' נחמיה כמפורש בתוספתא פ"ב דב"ב.

★★

בגמ': אמר רב חזינן להו לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה.

כתב בשבלי הלקט (הל' תפלה סי' ה') מאריך בזה, וכותב: "ודברים אילו כמה הם אדירים וחזקים ואין אדם יכול לצלול בהם ולהעמידן, וכל איש מקבל שכר על מה שרואה בדעתו אם דעתו מכוון לשמים, שהרי אתה רואה שתפילין שתפרן בפשתן פסולות, כדאמרינן בפרק אלו הן הלוקין (מכות יא, א), ואמר רב חזינא לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה, ובודאי רבי חייא הגדול היה לו שכר תפילין כשאר החסידים ואף על פי שתפורות בפשתן.

באגרות חזו"א ח"ג סי' י"ז כתב: הדבר תימא דרבי חייא (דאמרו פ' הפועלים מי גילה רז זה) לא קיים מצות תפילין חלילה. - ומיהו אי ר"ח ובית דינו קבעו הלכה דכיתנא, כשר, היה הדין כשר, וכשאמרו בגמ' ולית הלכתא כוותיה, נקבע הדין שהוא פסול.

★★

במשנה: אחד משוח בשמן המשחה וכו' מחזירין את הרוצח.

בספר דרך שיחה פ' מסעי, מובא בזה הלשון:

שאלה: כה"ג שמת שע"ז יוצא הרוצח בשוגג מעיר מקלט, אם יברך הטוב והמטיב, דלא גרע מבשורה טובה, וכמו במת אביו שמברך הטוה"מ על הירושה, אף שזה ע"י מיתה.

עוד הביא בשם רבני אשכנז שתירצו, שאין הכהנים בעצמן מספיקים אלא אמותיהם, דחוששין למרמה, דכתב מהרש"א, הרוצח בשוגג אפילו אין עליו עדים הרי זה גולה על פי הודאת עצמו, ולפי זה אם יהיה כהן גדול עצמו מספק לרוצח יבא אדם ערמן ויאמר שרצח בשוגג כדי שינוס לעיר מקלטו ויתפרנס מן כהן גדול, ואם ימות כהן גדול גם הוא יצא מעיר מקלטו, אבל עתה שמספקין אמותיהם לא ירצה לעשות תחבולה לומר חטאתי ויכנס בבית האסורים הזה של עיר מקלט, דחושש אולי תמות האם קודם בנה בכמה שנים ומי יפרנסו באותם הימים דאין האם קיימת.

ובזה יתורץ היטב למה לא יספיקו הנשים שלהם, דאם יספיקו הנשים עושין רמאות, דאם תמות אשתו מוכרח לישא אשה אחרת, דכתיב (ויקרא טז, יז), 'זכפר בעדו ובעד ביתו', ואשה האחרת תספיק במקום הראשונה, אבל אם תמות אמו אין לו אם אחרת.

★★

בגמ': דאמר קרא וישב בה עד מות הכהן הגדול.

הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פ"מ) מבאר טעם הגלות עד מות הכה"ג, כדי להשקיט נפש 'גואל הדם', שלא יראה מי שבאה תקלה הזאת על ידו. ותלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל 'ישראל', שבוה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו. שזה ענין טבעי לאדם, כל מי שתקרוהו צרה, כשתבוא גם כן לזולתו, כיוצא בה או גדולה ממנה, ימצא נחמה בזה על מקרהו, ואין במקרי מות בני אדם אצלינו יותר גדול ממיתת 'כהן גדול'.

כתב הרא"ש (וכן בספורנו ועוד) מפני שהגלות היא על השוגג. ואין כל השוגגים שוים, מהם קרובות לאונס ומהן קרובות למזיד, לכן ניתן עונש הגלות זמן בלתי שווה בכל השוגגים. כי מהם שתהיה שגגתו מעט קודם מיתת הכהן, ומהן שימות הרוצח בגלות קודם שימות הכהן. הקב"ה היודע הנסתר יודע כמה שנים רוצח זה חייב לגלות, והוא ב"ה יודע חיי הכה"ג עד כמה, באופן שלא יאונה לזה להיות הורג וגולה טרם מות הכהן רק כפי השנים שהוא חייב גלות, ואם היתה התורה קובעת זמן קבוע לגולה שיהיה לכולם היה משפט מעוקל, כי יש מי שחייב גלות שנים הרבה ויש שאינו חייב רק מעט.

מקלט משתחררים במיתת כהן גדול, "אמותיהן של כהנים היו מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו", וגם בנידון הנ"ל, אם נעכב את החתן מלישא את כלתו, הרי הוא יתפלל בסתר לבו על חותנו שימות...

שאלה: לכאורה חלוק העניין מהאמור במסכת מכות, כי שם אמרו בגמ' שמה שמועיל התפילה כיון שהיה להם להתפלל ולבקש רחמים על בני דורם שלא יהיה אצלם עניין כזה ולא ביקשו, א"כ הכהן הגדול הוא גורם ברציחתו, ומה עניינו לכאן?

תשובה: גם כאן האב הוא גורם, כי למה ביקש שידחו החתונה.

שאלה: האם באמת האב א"צ לבקש, הרי זה מצות כבוד אב לבתו, ואם תהיה מצוה ע"י בקשתו למה שלא יבקש?

תשובה: אם היא תשמע לו והשידוך לא יתבטל, מותר לו לבקש, כי היא תהיה מצווה בכיבוד אב, אבל אינו חייב לבקש, וזה סגי שיש מקום שאינו "בחנם".

★★

בגמ': לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.

בבבן יהודיע הקשה, למה לא יספקו להם הכהנים עצמן, ואם משום דנשים לבם רך, אם כן למה לא יספקו להם נשותיהן של כהנים, ולמה דוקא אמותיהם.

ותירץ, דלכהנים גדולים עצמן יש זילותא בכך, שיהיו חוששים לקללה של זה הרוצח, ואפילו אם ירצו להספיק לא יניחום הבית דין וכל ישראל דזילותא גדולה היא זו לכל ישראל, דאיך הכהן גדול אשר הוא מאורן של ישראל וכל כפרתם תלויה בו ובתפלתו, יהיה חושש לתפלתו של זה הרוצח המאוס פן ימיתנו בתפלתו, ויהיה נצרך לפייסו בעבור זאת בהספקה של מחיה וכסות, על כן אפילו אם ירצה הכהן הגדול להספיק, לא יניחוהו הסנהדרין וכל ישראל שכולם מתייקרים בו, ועל כן אם תרצה אשתו להספיק מוחין בידה כי מה שתעשה אשתו כאלו הוא עשה כי מכיסו לוקחת, אבל אמו אין מוחין בידה, כי אומרים העולם נשים דעתן קלה ולבם רך מאד ועושין כן שלא לצורך.

אותו הגדול ינוחו במנוחה על משכבותם. (דבש לפי, ערך כהן גדול בשם ליקוטי האר"י ז"ל).

הלב שמחה זצ"ל כתב לפי זה, שכמו שבעת מיתת הצדיק יש עליה לנשמות נדחות, כן הוא בכל שנה ביום דהילולא של הצדיק יש עליה לנשמות הצריכות תיקון.

★ ★

בגמ': אמותיהן של כהנים מספקות כו' מאי הו"ל למיעבד הי' להם לבקש רחמים על דורן ולא בקשו.

ובתרגום יונתן במדבר (ל"ה כ"ה) כתב שעל הכהן גדול מוטל בעת שהי' נכנס ביום הכיפורים לפני ולפנים לקדשי קדשים להתפלל שלא יהי' בישראל לא עון ע"ז ולא ג"ע ולא שפיכות דמים.

האדמו"ר מהר"ש (השני) מבאבוב ז"ל בקונטרס עטרת שלמה (בסו"ס קדושת ציון) ביאר על פי זה מסורה: יפקוד ד' אלקי רוחות לכל בשר איש על העדה וגו', "ואשר יבא" לפניהם, וכן גבי גלות כתיב "ואשר יבא" את רעהו לחטוב עצים וגו'.

כי האיש על העדה, מנהיג הדור, עליו מוטל התפקיד להתפלל ולבקש, שלא יהי' דבר כזה של שפיכת דמים בדורו.

★ ★

בגמ': התם אמרי שכם נסיב ומבגאי גזיר.

ופירש"י שכם בן חמור וכו' מלו עצמן ונצטערו וכו' ע"ש, וכן עי' בר"ח עד"ז.

והנה בדפירש"י שנצטערו במאי דמלו עצמם ולא פי' דנצטערו במה שמתו ע"י שמעון ולוי, דגם בזה אפ"ל דשכם נהנה דלקח לדינה והם נצטערו שמתו עי"ז, י"ל דדייק רש"י מדכ' "גזיר" דמשמע "שחתך" והיינו שחתך לערלתו ולא משמע שחתכו ראשיהם בסייף, דהו"ל לכתוב דמבגאי "נהרג" ולא "גזיר", וכן דגזיר היינו בעצמו וזה שייך לומר רק על המילה שעשו זאת בעצמם ולא על מיתה שהרגום אחרים.

אך הא גופא יל"ע בגמ' למה לא אמרי' יותר דמבגאי נהרג ולא רק שנצטערו במילה, וי"ל דנקטי' למילה דדוקא זה היה בחינם ודומיא דהכה"ג דלכאו' נענש בחינם וכזיגוד דלא

בספר החינוך כתב, לפי שעון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם, לכן ראוי למי שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה, שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים. ועוד יש תיקון העולם במצוה, כמו שביאר הכתוב שינצל עם זה מיד גואל הדם לבל יהרגנו על לא חמס בכפיו שהרי שוגג היה. ועוד תועלת בדבר לבלי יראו קרובי המוכה הרוצח לעיניהם תמיד במקום שנעשתה הרעה, וכל דרכי התורה נועם.

★ ★

החזקוני מבאר שלא יהיו העולם מרננין על הכהן הגדול כשיראו הרוצח יוצא חוץ לעיר מקלטו, ואומרים ראיתם זה שהרג את הנפש חנם יוצא ונכנס עם בני אדם, ואין הכהן עושה בו נקמה, והדבר מוטל עליו לעשות, כדכתיב והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו', אבל הכהן שקם אחריו אין לרנן עליו ממה שלא נעשה בימיו.

הכלי יקר כתב (במדבר לה, ו) ומה שאמרה תורה ברוצחים שישב שם עד מות הכהן הגדול, לפי שאהרן מדתו השלום על כן היה לו להתפלל על בני דורו שאך שלום ואמת יהיה בימיו ולא תקראנה כאלה מקרה בלתי טהור זה, על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול ואז יתפלל הוא וכל ביתו על מיתת הכהן הגדול כדי שיחזור מהרה לביתו, ומטעם זה אמר עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה וכי עדיין לא ידענו שהכהן גדול נמשח בשמן המשחה. אלא לפי שהכהן זה שנעשה רציחה בימיו, זה הרוצח כיבה נר אלהים נשמת אדם, וכיבה נר מצוה ותורה אור, ודאי לא זכר כהן זה בשמן משחת קודש שעליו שהיה מחציתו חמשים ומאתים דהיינו שני פעמים נר, כי כל כהן צריך לעמוד על שמירת שתי נרות אלו בימיו ולהתפלל על זה, ומאחר שמעשה זה קרה בימיו על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול.

עוד טעם כתב החיד"א זצ"ל כי בפטירת כהן גדול בהעלות נשמתו השמימה יש עליה לכל הנשמות שלא מצאו מנוחה, ולכן מאחר שגם הנרצח הולך אל המנוחה, אז גם כן הרוצח ישוב אל נחלתו. וכן היו נוהגים הכנענים שבארץ ישראל שהיו מכניסים מתיהם בארונות במערות עד מות אחד מגדולי הדור ואז קוברים את כולם באותו יום, כי על ידי

בגמ': מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא וכו'.
וברש"י: פן ימחקוהו המים ועובר משום וכו' ולא תעשו
וכו'.

כתב חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (גליון קט):
לכאורה תמוה מאוד דהא הוי רק גרם מחיקה, ובפירוש
אמרינן בשבת (דף ק"כ ע"ב) עשיה הוא דאסור
גרמא מותר, ואף דלפי הס"ד שם תליא זה בפלוגתא דר' יוסי
ורבנן, בכל זאת אליבא דאמת מסקינן שם דגם לרבנן גרם מחיקה
מותר, וכן פסק גם הרמב"ם (בפ"ו מה' יסודי התורה הלכה ר').
ובהשקפה ראשונה רציתי לומר דכתיבת השם אחספא
ומישדא בתהומא, הוא כעין פסיק רישא, דודאי
ימחק השם והוי עשיה ולא גרמא, משא"כ שם בשבת בכותב
שם על בשרו וכורך עליו גמי וטובל כדרכו, דלא הוה המחיקה
וודאי, אף שהגמי לא מיהדק, אבל על דברי רש"י שכתב
בפירוש "פן ימחקוהו המים" דמלשון זה משמע דרק ספק
הוא ולא וודאי הוה מחיקה, הדרא הקושי' לדוכתיה וצל"ע.

★★

והנה באבני נזר (יו"ד סי' ש"ע ס"ק א') הביא הקושי' הנ"ל
בשם כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלז זצ"ל ע"ש.

ועיין בנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' י"ז) הביא דבגמ'
מגילה (כ"ו ע"ב) נראה דס"ל להש"ס דגרם מחיקת
השם אסור, וא"כ הוא מחלוקת הסוגיות עם הסוגי' דשבת ע"ש.

★★

ובאבני נזר שם תירץ עפ"י הרשב"א (שבת ק"כ): דהא
דגרמא שרי, היינו דוקא כשאין ברור לו שימחק
ע"ש, ולפי"ז כאן אצל דוד הרי היה ברור לו שימחק כיון
שיהיה במים הרבה זמן וכה"ג אסור גם גרמא עכ"ד האב"נ.
וכ"כ מדנפשיה בדובב מישרים (ח"א סי' צ"ט) לדחות הראייה
הנ"ל מהכא דגרם אסור ע"ש ודו"ק.

★★

ובעצם יסוד הרשב"א בשבת הנ"ל שהביא באב"נ, יש לציין
שבשלטי הגבורים פרק ד' מיתות בסנהדרין כתב
להדיא דאפי' גרם מחיקת השם שהוא פסיק רישא שרי עפ"י
הגמ' דשבת הנ"ל, ולפי"ז צ"ע כאן.

★★

חטא ולקה, ומשא"כ בדהרגו לבני שכם דלא הוי בחינם אלא
ע"פ דין היו חייבים מיתה וכש"כ הרמב"ן בוישלה (פל"ד
פי"ג) דהא דהרגום מדהיו רשעים בעלמא [ועי' בע"ז (רדכ"ו):
בתוס', ודו"ק], וברמב"ם (בספ"ט דמלכים הי"ד) מבואר
דנתחייבו מיתה על שראו וידעו ששכם גזל ולא "דנוהו" ע"ז
[וע"ש בכס"מ ובלח"מ]. וע"ע במשך חכמה בוישלה (פל"ד
פכ"ה) דפי' דנתחייבו מיתה על "שחבלו בעצמם" כשמלו
עצמם דלא היה לצורך ואסור לב"נ לחבול בעצמו. וא"כ שפיר
נקטו לצער המילה ולא למיתתם, דלא היה בחינם.

אולם יל"ע, דזיגוד שהלקהו ר' פפא לא היה בחינם אלא
ע"פ דין מדעבר על לא תלך רכיל וכברשב"ם בפסחים
(קיג): ע"ש, וא"כ מה הדמיון לכה"ג, וצ"ע.

(נופת צופים)

★★

בגמ': ההוא גברא דאכלי' ארי' ברחוק תלתא פרסא
מיני' דריב"ל ולא אשתעי אליהו בהדי' תלתא
יומי.

עפי"ז פירש המשך חכמה (במדבר ו' ח') לגבי נזיר: וכי
ימות עליו מת בפתע פתאום וגוי' וכפר עליו מאשר
חטא על הנפש, איזה חטא יש כאן, הרי נטמא בפתע פתאום
באונס, אלא עצם המקרה שמת משהו באופן פתאומי, בפתע
בלי התראה מקודם, בקרבתו של הנזיר, לגבי דידי' חטא
יחשב, וצריך להביא ע"ז כפרה.

★★

בס' ילקוט דברי אסף ערך "משפטי ד'" (אות א') מביא
הגמרא כאן, ומוסיף שמכאן יש ללמוד שמי שקורה
אסון בשכונתו הקרובה, מוטל עליו לפשפש במעשיו, שיש
לו גם כן אחריות לזה.

ובהגה"ה שם מציין דברי האבן עזרא (סו"פ שופטים)
שהטעם שהעיר הקרובה אל החלל צריכה להביא
"עגלה ערופה" לכפר עליהם, כי לולא שחטאו במשהו מעוון
שפיכת דמים, לא הי' מזדמן שיהרג אדם קרוב אליהם.

ועיין בסה"ק דברי חיים עה"ת (פ' שופטים) שהביא הך
עובדא דהכא, לבאר הך ענין דעיר הקרובה אל החלל,
צריך להביא לכפרה עגלה ערופה.

★★

בספר אשכבתא דרבי להגרמ"ד ריבקינ ז"ל (ע' 43) מביא כקושית הרה"ק מבעלזא זצ"ל הנ"ל בשם ספר קסת הסופר להגר"ש גנצפריד זצ"ל ומביא בשמו ליישב: "לפענ"ד דשם לא הוי גרמא אלא מעשה בידים וכמ"ש הר"ן בפ' כל כתבי בהא דאמר ר' ישמעאל על האי גברא דשקען לברכות בספל מים, דגדול עונש האחרון מן הראשון, מפני שמאבדן בידים. ועוד נלפענ"ד כי לכתוב לכתחלה שם, על דעת לאבדו ע"י גרמא, זאת אינו גרמא אלא עשי' ממש, והיינו דשאל דוד אי שרי למיכתב כו'".

וטוען על הנ"ל בספר אשכבתא דרבי הנ"ל: אמנם לדעתי אין זה מן הישוב, דמ"ש בתירוצו הב' דכשכותב מתחלה על דעת לאבד אפי' ע"י גרמא הוי עשי' ממש, תיתי לי שגם אני בשעורי מתחלה העירותי ליישב בסברא זאת, אבל תיכף חזרתי מזה, כי באמת אין בזה סברא, דהרי במעשה הכתיבה מצד עצמה אין בזה מחיקה, וכי משו"ז דכתב ע"ד למחוק, יחשב גם מעשה הכתיבה למחיקה, וגם אפילו אם נאמר שיש איסור בכתיבה שהוא ע"ד למחוק, אבל הרי כאן גם דעתו לא ה' למחיקה האסורה, רק לגרם מחיקה שאינו אסור, ואיזה סברא הוא למיחשב מעשה הכתיבה למעשה מחיקה האסורה.

★★

בתשו' הרמ"א (סי' ק' ס"י) מבואר, דהא דשרי למחוק השם בפר' סוטה הטעם בזה הוא דכיון דהוא לצורך אין בזה כלל איסור מחיקת השם. וכמו דמצינו דאם נפל טיפת דיו על השם מותר למחוקו כדי לתקנו ה"ה כאן. וזהו מה שלמד אחיתופל מכאן דענין שהוא לצורך אין בו האיסור של מחיקת השם ע"ש. וזה חידוש בהבנת הענין הזה, (וראה גם בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' ב' שנראה כע"ז).

ועי' חולין (קמ"א). דמבואר, דסד"א דיהי' עשה דטהרת מצורע דוחה עשה דשלוח הקן, ומשום גדול השלום, וכעין דמצינו לגבי סוטה דשמו שנכתב בקדושה וכו' ועשה דגדול השלום דוחה הל"ת ה"נ שם ע"ש. ולדברי הרמ"א הנ"ל הרי לגבי הא דסוטה אין כלל האיסור, ומה שייך ללמוד ולהקשות מזה וי"ל.

★★

באחרונים הביאו ראייה מכאן, דמחיקת פרשת סוטה אל מי המרים היינו שהמחיקה אינה נעשית ע"י

שמכניסה לתוך המים, אלא המחיקה מחוץ למים והדיו הנגרר נופל אל תוך המים. דאי נימא דמחיקת מגילת סוטה היא ע"י שמכניס המגילה אל המים ונמחק מאליו, א"כ מאי ראייה איכא מדשרי מחיקת השם בסוטה דלמא שאני התם דאינו מוחק אלא מאליו נמחק ע"י המים ובכה"ג שרי כדאי' בשבת ק"ב ב' דמי שהיה שם כתוב על בשרו יורד וטובל כדרכו ואינו עובר משום מחיקת השם משום דהוי גרמא ע"ש, וא"כ דוקא גבי סוטה שרי אבל בהא דכרה דוד שיתין המחיקה ע"י שטף המים ומנין דשרי. והיה נראה מזה דאף גבי סוטה המחיקה היא בידים ומשו"ה כ"ש הוא להא דדוד.

אך לכאורה אין זו ראייה מכמה פנים. חדא דאפשר דהמחיקה היא בתוך המים אך לא מאליה אלא ע"י גירוד ושפשוף, וא"כ שפיר הוי כ"ש דשרי גבי דוד. ועוד דאפי' אם בסוטה המחיקה ע"י שמכניסין המגילה בתוך המים ונמחקת מאליה והוי גרמא, לכאו' עדיין שייך להביא ראייה מק"ו להא דדוד דאע"ג דהתם המחיקה אינה מאליה אלא ע"י שטף המים י"ל דג"ז חשיב גרמא ושרי. ועוד דמנין המחיקה ע"י שטף המים דמנין שהיו עולין במרוצה כ"כ. אמנם בזה י"ל דהא בעו למישטפא לעלמא ומשמע קצת שהיו עולין באופן שתוך מעט זמן ישטפו העולם. אך מ"מ אי"ז ראייה כנ"ל די"ל דבתרוייהו חשיב גרמא. ואף לשי' הרשב"א שבת שם דהיכא דודאי ימחק ע"י המים ל"ח גרמא ואסור וא"כ היה מקום להקשות דבהא דדוד הוא יותר ודאי שימחק וא"כ מה הראיה מסוטה דאי"ז ודאי. ג"ז ל"ק דאף בסוטה אע"ג דאין המים שוטפין מ"מ ודאי תמחק המגילה ומצד מחיקת השם אסור מדאו' ושפיר איכא ק"ו דמדשרי למחוק משום שלום איש ואשתו כ"ש דשרי למחוק לשלום כל העולם כולו. (עכ"פ לשי' הרשב"א הוי דאו'). ואי איכא ראייה מהתם אי"ז ראייה מעצם הק"ו וכנ"ל אלא דמדעבדי' ק"ו משמע טפי דאיירי באותו ענין. וכן מלשון הגמ' שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים משמע דנמחקת המגילה מעל המים.

★★

בגמ': א"ר אבהו, קל"ת חכם אפילו על תנאי היא באה וכו'.

בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קו' ד' ע' ט) מובא מהגאון רבי אברהם טיקטין זצ"ל שכתב:

ויש לספק אם הכונה דוקא שקילל לנוכח, אבל אם אמר לרבים מי שלא יאמר דבר פלוני שיוודע יהא בקללה

וכשסיפרו מעשה זו לפני הרה"צ כ"ק אדמו"ר רבי אהרן ראטה, מייסד חברת שומרי אמונים, התפעל מאד וחזר עליה כמה פעמים.

★★

בספר יעלת חן (פר' ראה) הקשה במש"כ שם (דברים יא, כח): הברכה וגו' והקללה אם לא תשמעו וגו', והרי עפ"י חז"ל כאן גם קללה על תנאי באה ח"ו.

ובפשטות יש לחלק אם החכם אומר קללה על תנאי דאז חלה, אך כשאומר ברכה וקללה יחד ועושה תנאי, כה"ג י"ל דלא חלה הקללה וז"פ. וראה בדברי שאול (פר' ראה) מהדו"ק (דף ק"ל ע"ב) ומהדורא תליתאי (דף פ"ד ע"א) מש"כ ליישב בזה כעין הנ"ל בשם כסא דהרסנא ע"ש.

וראה בספר נאות דשא (פר' ראה) שהביא בשם הרה"ק רי"א מספינקא זצ"ל שפירש דגם מש"כ בפסוק הנ"ל קללה ר"ל ברכות אך נאמרו בלשון קללה ע"ש ודפח"ח, והובא גם בספר חקל יצחק עה"ת (עמ' רמ"ז) ע"ש. ולפי"ז בודאי א"ש הנ"ל, דכיון שכתוב הברכה ליד הקללה. הרי זה מרמז שהקללה היא גם ברכה. ואפי' כשתחול על תנאי הרי היא ברכה וכנ"ל ודו"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' ראה)

★★

בפסוק בפר' ויצא כתיב: עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. פירש"י ומאותה קללה מתה רחל בדרך, והוסיף בפענח רזא וז"ל כי קללת חכם אפילו על תנאי היא באה. ותימא האיך א"כ היה מקללים על תנאי בימי תנאים ואמוראים כמו שמצינו גבי ענן, ענן מקרקעי או מטלטלי וכו' מאן דלא ידע וכו' ליהוי בשמתא, וכיוצא בזה הרבה בתלמוד, ותירץ דדוקא היכא דאין בידו לקיים התנאי כגון הכא שלא היה ביד לבן למצוא אז באה הקללה אף על תנאי, אבל היכא דבידו לקיים לא עכ"ל.

★★

וכתב בספר נחלת יעקב יהושע (שם): ותמוה בעיני מש"ס מכות דף י"א אר"א קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה לשמואל כה יעשה לך אלקים

ח"ו, ואחד יודע ואומר אם ג"כ נתקיימה. וקצת ראוי מאחיתופל דמשמע שם שלא הי' לנוכח, אולם יש לספק קצת דאפשר דוקא שם הי' להם קצת אשם בדבר, שהי' להם להגיד מיד, משא"כ היכא שלא שאל כלל תחילה, רק מיד אומר הקללה אם לא יאמר וכו' ואומר מיד מי שיודע, אפשר לא באה וק"ל.

אכן באחיתופל קשה טובא, דמשמע אחר הקללה נשא ק"ו בעצמו, וא"כ מדוע נתקיימה בו טפי מאחריני, אם נימא שהי' לו ללמוד ק"ו, גם לאחריני הי' להם ללמוד, וכעת לא עיינתי במהרש"א בח"א שם.

★★

בספר עולמות שחרבו (ע' צו) מובא מהרה"ק ר' יואל מסטמר זצ"ל שאמר תוכחת מוסר כדלהלן:

עד היכן אין העולם זהיר בזה למהר ולהחיש למנוע צער יפה שעה אחת קודם מיהודי השרוי בדאגה ועגמת נפש, כל השהיה קלה עבירה חמורה היא.

ראיתי ברמב"ן (מכות יא) - אומר מרן זיע"א - דאמרינן בגמרא, אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה, מנלן מאחיתופל וכו' אמר כל היודע דבר זה ואינו אומר וכו' נשא אחיתופל ק"ו בעצמו וכו', ואפ"ה כתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו וגו'.

פירש"י וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר.

אבל הרמב"ן מסביר "לפי שדוד קלל כל מי שלא יאמר לו "מיד" כדי שלא ישטוף תהום את העולם, ואחיתופל לא היה יודע עד שדרש ק"ו, ואפ"ה כיון שלא אמר "מיד" ונצטער דוד "בינתיים", אתקיים ביה".

משמע מתוך הרמב"ן, כי העונש הגיע לאחיתופל על שהשהה כמה רגעים את תשובתו, ולא אמר לו "מיד", וגרם לדוד צער "בינתיים", ועל רגעי צער אלה חלה עליו קללת דוד.

ללמדנו עד כמה צריכים לגלות דברים כחץ מקשת למנוע צער כלשהו מחבירו.

דס"ת שתפרו בפשתן פסול, ושפיר ילפי גז"ש מהלכתא יעו"ש ודו"ק.

★★

בגמ': קפא תהומא ובעא למשטפה לעלמא.

וברש"י דאי' בירושלמי (פרק חלק ה"ב) בשעה שכרה דוד את השיתין למזבח מצא חרס ע"פ התהום, והחרס הרים קולו ואמר לדוד אל תטלני מכאן, שאני כבוש אל התהום מיום שהשמיע הקב"ה קולו בסיני ורעדה האדמה ושקעה, ולא אבה דוד לשמוע אליו ונטלו ע"כ. ולכאורה מה הוצרך רש"י להביא דברי הירושלמי, וכתב הגאון ר' יהודה עייאש בספר וזאת ליהודה (בקונטרס השלום דף י"א ע"ג) דבא לתרין מאי דקשה דאמאי הוצרכו דוד ואחיתופל ללמוד היתר המחיקה מק"ו, והרי הלכה רווחת היא בישראל שאין לך דבר העומד בפני פקו"נ, שנא' וחי בהם ולא שימות בהם.

ולפי"ד הירושלמי ניחא, דשאני הכא שדוד עצמו גרם לכ"ז, שהוא נטל החרס שע"פ התהום ואע"פ שאבן מקיר תזעק לבל יטלנו והי"ל לחזור לאחוריו ולא חזר, לפיכך כיון שהוא הגורם לזה הו"ל כמאבד עצמו לדעת, שלא שייך להתירו מטעם הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם, שהכתוב מדבר בסכנה שבאה ממילא ולא בסכנה שאדם מביא ע"ע בידים ולכן הוצרך אחיתופל ללמוד מק"ו, שהרי בסוטה גם היא גרמה לעצמה, שנתייחדה עם זה שקינא לה בעלה עליו, ואעפ"כ מוחקין את השם במים.

★★

בגמ': קללת חכם אפי' על חנם היא באה.

בספר כנה"ג או"ח סי' רפ"א כתב, ונהגו במקומנו שחכם הקהל קורא שירת הים ועשה"ד והתוכחות שבתור' והקללות שבמשנה תורה, והטעם ברור שאין ראוי להוכיח אלא הגדול שבקהל,

אמנם בספר חסידים (סי' תשס"ו) כתב בשם הראשונים שהיו קוראים ע"ה לפרשת התוכחות כדי שלא יהא אדם חשוב קורא הקללות ונתקיימו דבריו, ונאמר ומקללך אאור.

ולפי דרכו הי' נ"ל שאין לקרוא חכם לפרשת התוכחות והקללות, משום דקיי"ל קללת חכם אפילו על חנם היא באה. ועכשיו אני רואה שאין זה כלום, שלא נאמר כן

וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר, ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו ואפ"ה כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו, ופירש"י וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנים עי"ש.

ולדברי הפענח רזא דהיכא דבידו לקיים לא חלה קללת חכם על תנאי, יקשה אמאי נתקיים בשמואל הקללה, הא היה בידו לקיים, ובאמת קיים ג"כ, שלא כחד ממנו, ואמאי נתקיימה הקללה וצ"ע.

★★

בגמ': כי איתקש למותר בפוך להלכותיו לא איתקש.

הרמב"ם פסק (בפ"ט מה' ס"ת הי"ג) כמ"ד דפסול ולכאורה צ"ע, שהרי אין למדין גז"ש מהלכה כמ"ש רש"י שבת קל"ב. והיקש וגז"ש דינם שוה, וא"כ אין ללמוד היקש מהלכה ג"כ, ובספר באר יצחק להגרי"א ז"ל מקאונע מתרין עפי"ד הצ"ח פסחים פ"א. גבי טומאת התהום שהוא הלל"מ, וילפי' מגז"ש דמועדו מועדו מפסח, ולפי"ד רש"י הנ"ל איך ילפינן גז"ש מהלכה, וכתב שם שהקשה לו קושיא זו אחד מחכמי הספרדים.

וכתב ליישב דהא דאין דנין י"ג מדות מהלכה, הוא רק אם אין דנין כי אם דבר זה, אבל בגז"ש דמועדו, כיון דילפי' מינ' גוף הדין שתמיד דוחה טומאה וכן ילפי' דפסח דוחה שבת, כיון דילפי' דבר המפורש בקרא, ילפי' שוב גם דבר שהוא רק הלל"מ.

ולפי"ז י"ל גם כאן, דכיון דאתקיש לענין מן המותר בפוך, א"כ אין היקש למחצה ויכולין ללמוד ג"כ הדין דס"ת צריך לתופרן בגידין ואם תפרן בפשתן פסול עכת"ד.

וע"ע בשו"ת תורת חסד לובלין (סי' מ"א) שכתב לתרין קו' הפמ"ג בס' גינת וורדים (כלל י"ג) אהא דאמרי' בקידושין (ל"ד:): דהו"א נילף ט"ו ט"ו מחג הסוכות לפטור, והרי בסוכה ליכא אלא הלל"מ לפטורן וכמ"ש בסוכה (כ"ח.), ולפ"ד רש"י הנ"ל לא ילפי' היקש וגז"ש מהלל"מ.

ומתריך דדבר זה תלוי במחלוקת הנ"ל דלמ"ד ס"ת שתפרו בפשתן פסול דאתקיש כה"ת לתפילין הגם שבתפילין גופא הוא רק הלל"מ, א"כ רואים דלדידי' שפיר ילפי' גז"ש והיקש מהלל"מ, וא"כ הגמ' קידושין אזלא אליבא דהלכתא

כפל התנאי, והוא קיים התנאי, היה טועה שסבר שהנידוי אינו חל, אבל האמת שלא הועיל התנאי כיון שלא כפל תנאו. ואם היה כופל לא היה חל הנידוי, ומה שאמר רב יהודה דנידוי על תנאי צריך הפרה, היינו בלא כפל התנאי.

ויש להעיר דבספר ראשון לציון (בלשונות הרמב"ם הלכות ת"ת) כתב רבינו דבנדריים ושבועות אי"צ תנאי כפול גם לר"מ, ולכן שולל דאי אפשר לומר דיהודה נענש על שלא כפל תנאו, וזה סותר לכאורה למשנתו כאן.

וזל"ק: אומר אני, כי במציאות זה יודה ר"מ דלא בעי כפל, דהא קי"ל בהלכות שבועות (שבועות כזף א) 'האדם בשבועה' (ויקרא ה, ד) שצריך שיהיה פיו ולבו שוין, והוא הדין לנידוי, וכאן כשנידה עצמו יהודה לא היה דעתו אלא (גם) אם לא יביאנו (לא), וכמו כן היה דעתו של אביו.

ועוד נראה דבנדריים יודה ר"מ (-דאי"צ תנאי כפול), דהלך אחר לשון בני אדם ודרכם שלא לכפול. וזה דרש רב יהודה דנידוי על תנאי, הגם דבנדריים דוגמתו לא הוי נדר, נידוי בעי הפרה, ובזה נתיישבו דברי רב יהודה, עכ"ל"ק.

★★

אמנם באמת רבינו מתייחס לסברא הראשונה גם באוה"ח, ומסביר דאדרבה זה מה שבא רב יהודה לחדש דלמדים מיהודה דגם בנידוי ונדריים דיש סברא דלא בעינן תנאי כפול, אעפ"כ בעינן תנאי כפול, דהנה רבינו מקשה לפי פירושו דרב יהודה דאמר דנידוי על תנאי צריך הפרה, היינו דוקא בלא כפל התנאי, א"כ מה אתי להשימענו, הרי משנה שלימה במסכת קידושין דחכמים סוברים דבעינן תנאי כפול, ומתריך רבינו: כי בנדריים ושבועות העיקר הוא הלב, כמאמר רבי עקיבא (שבועות כו) שדרש "האדם בשבועה" שצריך לבו ופיו שוים, וזולת זה אינו שבועה והוא הדין נדריים ונדויים, ומעתה יאמר אדם כי בנידוי הגם שלא התנה תנאי כפול כיון שלבו לא גמר לנדות אלא אם יהיה כן, למה יתחייב בדבר שלא היה כן בלבו והתורה אמרה "האדם בשבועה", לזה הודיע רב יהודה שאם לא כפל, הגם שעשאו נידוי על תנאי, צריך התרה, ואין הוכחה לדין זה אלא מיהודה. וטעם דין זה כטעם דין זה קללת חכם האמורה בסמוך, ואין לנו אלא מה שגילה לנו הכתוב במעשה יהודה ובמעשה עלי, גם מעשה יעקב שקלל עם אשר וגו' לא יחיה (לעיל לא לב), וכולן לא היה

אלא במתכוון לקלל, אבל בקורא בתורה תוכחות וקללות שאין כוונתו לקלל, אין באלו חשש כלל עכת"ד.

★★

במס' שבת (ק"כ): אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת, לייט עלה אביי ע"ש.

ובספר יראים סי' ק"ב במלאכת המכבה והמבעיר כתב אהא דלייט עלה אביי "ויש לחוש לקללת חכם".

וכתב הגר"י ענגיל ז"ל בספר גליוני הש"ס (שם) דס"ל דאף אם לפי דרכי ההלכה אין ראוי להיות הלכה כדבריו, מ"מ כיון דלייט עלה אביי יש ליזהר בדבר מפאת "קללת חכם שאפילו בחנם היא באה".

דף י"א ע"ב

בגמ': אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך התרה, מנלן מיהודה דכתיב אם לא הביאותיו וגו'. ואמר רבי ישראל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב (דברים לג ו) יחי ראובן וגו', כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מתגלגלין עד שעמד משה וכו'.

וכתב באור החיים הק' (בראשית מג, ט): ואם תאמר דלמא עונשו של יהודה היה שלא כפל התנאי כתנאי בני גד וכו' (קידושין סא). שהמעשה קיים על כל פנים וכו', והנכון הוא, כי כוונת דברי רב יהודה שאמר נידוי על תנאי צריך התרה, הוא על זה הדרך, אם נידה על תנאי ולא כפל לומר ואם לא לא אהיה בנידוי, זה הוא שצריך התרה, אבל אם כפל ושלל אינו צריך התרה וכו'.

ונשאר לנו לדעת למה לא התיר יהודה נידויו. והנה לפי מה שהעליתי בפירוש דברי רב יהודה שטעם ההתרה היא שלא כפל התנאי, כפי זה טעמו של יהודה הוא שהיה סובר כרבי חנינא בן גמליאל שאינו צריך כפל התנאי ובזה טעה. עכ"ל"ק.

★★

וכתב בגליון ניצוצי אור החיים הק' (שנה ג' גליון קכ"ז): תמצית דברי רבינו: מקשה מדוע לא התיר את נידויו, ותריך כיון דעשה תנאי, והוא סבר דתנאי מועיל אפילו בלא

כמו שדקדק בלשונו 'בקש רחמים' וכי דבר זה תלוי ברחמים. (וכונתו משום דנידוי שעשו בחייו על האדם חל גם לאחר מותו, וכדאיתא בסנהדרין סח, א דלאחר פטירתו של ר' אליעזר התירו הנידוי שהיה עליו, וכמו שביאר בחידושי הר"ן שם ובשו"ת הרשב"א ח"א י' תתשס"ג). ב. מדוע אומרת הגמ' דכל ארבעים שנה היו עצמותיו מתגלגלין, וקשה שהיה לו לומר מיום שמת יהודה נתגלגלו עצמותיו, למה דוקא כל אותן ארבעים שנה.

ומתריך רבינו לפי זה, וזל"ק: דדוקא משנתנה תורה היה מעשה יהודה בלתי הגון, כי לפי תורה הוה צריך התרה. והגם שבזמן המעשה שנידה לא היה חייב להתיר, אעפ"כ אחר שניתנה תורה הוכר עונו לפני הקורא בתורה (בראשית מד, לב) וחטאתי לאבי כל הימים, ויראה שלא התיר, יש פגם בדבר, וכל שיש רינון אחריו אינו מציג מקומו בעולם העליון. וצא ולמד מדוד (-) שהיו מרננים אחריו בחטא בת שבע, ואף שלא היתה אשת איש מ"מ היה חילול השם וכמו שביאר רבינו בחפץ ה' שבת ל', א), וממעשה דר' מאיר דלא אמר הלכה משמיה קב"ה (-) כונתו למה דאיתא בחגיגה טז, ב' דקוב"ה אמר שמעתתא מכוליה רבנן, ומפומיה דר"מ לא קאמר, משום דקא גמר מפומיה דאחר, וכשסיפר אליהו הנביא הדבר לרבה בר שילא, אמר לו רבה בר שילא דרבי מאיר רמוך מצא תוכו אבל קליפתו זרק, אמר ליה אליהו דהשתא קאמר הקב"ה בשם רבי מאיר, ובאווה"ח (דברים טו, כא) ביאר הענין, וזל"ק: דע כי יקפיד ה' על האדם בעשותו דבר שלא יהיה בו נקי אלא מה' ולא מאדם, ויחשוב לו לחטא, עד שיהיה נקי מה' ואדם. ולזה כשעשה רבי מאיר מעשה זה, שלמד מאדם שאינו כמלאך, היה רבי מאיר נקי מה', אבל לא מאדם, כל עוד שלא נודע טעמו אם זך וישר פעלו, וזה סבב שלא היה ה' אומר שמועה מפיו להיותו חסר השלימות, ואחר שנאמר בישיבה של מטה טעם לשבח במעשיו, נכנס בגדר והייתם נקיים - גם מישראל, ולזה תיכף ומיד חזר ואמר שמעתא משמו, ולעולם האמת כדברי רבי מאיר, עכל"ק. וזהו כוונת רבינו להוכיח מר' מאיר דהגם שעפ"י תורה היה צודק, מ"מ כל זמן שרינונו אחריו בעולם הזה לא היו אומרים שמועה מפיו בעוה"ב).

ולזה בקש רחמים משה [שישיג יהודה מקומו בעולם העליון], ולא הוצרך להתיר [את הנידוי] לצד שאז לא

סתירת הדבר בכפל התנאי. עכל"ק. והרי לפנינו דרבינו מסביר בשיטת רב יהודה דגם בנידוי דמסברא אי"צ תנאי כפול, אעפ"כ גזירת הכתוב דחל הנידוי אם לא כפל התנאי.

ועכ"פ למדנו מדברי רבינו [בב' המקומות] דבנדרים אי"צ תנאי כפול מב' טעמים: א. מדין האדם בשבועה, שכן היה דעתו בשעת הנדר. ב. דבנדרים הלך אחר לשון בנ"א ודרכם שלא לכפול.

★★

עוד יש להעיר בסתירה בדברי רבינו, דבראשון לציון שם כתב לתריך עוד מדוע לא התיר יהודה את נידויו וזל"ק: נראה כי שאני יהודה שנשבע על דעת אביו בשביל הנאה שעשה לו שצריך להתיר מדעתו ומרצון אביו וההנאה שעשה היא ששלח אתו בנימין כדי שיוכל ללכת להביא שבר רעבון בניו ובני ביתו. [ויש לצייץ שכן תירץ הכסף משנה בהלכות ת"ת פ"ז הי"א].

וזה סותר לדברי רבינו כאן שדחה תירוץ זה, וזל"ק: ואין בזה דין דעת חבירו שצריך מדעתו, שהרי נסתלק חיובו ששיעבד עצמו לפניו. ועוד היה לו להודיעו [לאביו], ויהא ההתרה מדעתו], ופשיטא כי לא יחפוץ לצער את יהודה בנו ללא דבר. עכל"ק.

וצריך ליבון רב בישוב הסברות הסותרות שכתב רבינו.

★★

יש לצייץ תירוץ נוסף שכתב רבינו, כי קודם מתן תורה לא ניתן לבני יעקב דין זה דנידוי על תנאי בעי הפרה עד שניתנה תורה, והם לא קיבלו על עצמם דין זה, ואם כן הותר הנידוי מאליו כיון שהיה על תנאי, ורק לאחר מתן תורה שנתחדש הדין דנידוי על תנאי צריך התרה, התעורר אצל בני אדם רינון על יהודה שלא הותר נדרו, ונחשב לו פגם, ולכן ביקש עליו רחמים.

ובזה מתריך רבינו באופן נפלא את דברי הגמ' (כאן) אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה, כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עד שבא משה ובקש רחמים. ומקשה רבינו: א. מדוע לא נאמר שהתיר לו משה נידויו אלא בקש רחמים,

ניתנה תורה עדיין לא היה חייב בדבר [-ובאמת לא הי' כאן נידוין].

★★

ויש לציין לדבריו הנפלאים של הגאון הרוגאצ'ובי (צפנת פענח, פרשת וזאת הברכה לג, ו) שהקשה מדוע לא התיר משה רבינו את נדרו של יהודה ולכן נתגלגלו עצמותיו של יהודה כל הארבעים שנה במדבר, ולמה חכה עד סוף הארבעים שנה. ומתוך דמיון שעל פי הגמרא במועד קטן (דף יז ע"א) צריך המתיר הנדר - להיות לא פחות בגדולה כמו המנדה, והרי יעקב אבינו נחשב כהמדיר ליהודה, ועד סוף הארבעים שנה עדיין לא היה משה רבינו ע"ה גדול כל כך כיעקב אבינו ע"ה כבספרי פרשת בהעלתך פסקא קא "מכל האדם" ולא מאבות, "ואם כן אינו יכול להתיר" את נדרו של יעקב, ורק קודם מיתה של משה רבינו ע"ה שנקרא "איש האלקים" אז נתגדל יותר, ולכך אז היה יכול להתיר את החרם של יהודה ויעקב. יעו"ש.

ומדבריו נראה דס"ל דמשה התיר נדרו לאחר ארבעים שנה, וקודם לכן לא היה יכול להתיר כיון שלא היה גדול יותר מיעקב המנדה. [ויש להעיר דלפי שיטת האוה"ח הק' מצאנו סימוכין ליסוד זה, דרבינו כותב בכמ"ק (אור החיים פרשת וזאת הברכה עה"פ משה איש האלקים, ובראשון לציין יהושע) דמשה יכול לעמוד ולהיות זכאי גם לפי מידת הדין, משא"כ האבות הק' צריכים בדין למידת הרחמים, ולפי"ז משה גדול מהאבות הק', ודו"ק.

ועוד תירץ רבינו זול"ק: אפשר שיהודה נידה עצמו מפי יעקב כמו שדייק באומרו וחטאתי לאבי, והרי הוא כמנודה מפי יעקב שאין יכול להתיר לעצמו עכ"ד בגליון הנ"ל ודפח"ח.

★★

בגמ': אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך הפרה מנ"ל מיהודה כו.

הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ז הי"א) תמה כיון דנידוי אפילו על תנאי צריך הפרה, קשה ל"ל התיר לו יעקב את נידויו שנידה ליהודה.

וכתב שם בכסף משנה דיש לומר שמאחר שקיים מה שאמר, שהעלה עמו את בנימין והציגו לפני יעקב כמ"ש רבינו בחיי (ויגש מ"ה כ"ד), היה סובר יעקב שלא הי' צריך התרה.

בהמגדל עוז (שם) כתב בזה דברים נפלאים, וז"ל: ולפי דעתי מהשם יצא הדבר, למשקלי' למטרפסי' בהכי, ולא כל דבר, כי מאז הטה הדרך לתמר ויחשבה לזונה, וכ"ש אם בפומבי בא עליה, נתחייב בכך [-בנידוין]. וגדולה מזו אמרו (יבמות נ"ב ע"א) דרב מגיד אמאן דמקדש בביאה, ואמאן דמקדש בשוקא משום פריצותא, ונגידו ושמתא כי הדדי נינהו, ובהדי כבשי דרחמנא ל"ל כו', ויתעלה שמו מאריך אפי' וגבי דילי'.

ובחפץ חיים בשמירת הלשון (ח"ב פ' וישב) כתב שכיון שהוא גרם שכ"ב שנה תסתלק השכינה מיעקב אבינו ע"ה, שנעצב על אבידת יוסף, לכן מדה כנגד מדה הביאו אותו מן השמים, שהוא יחרים את עצמו.

בצפנת פענח על הרמב"ם (שם) תירץ על פי הירושלמי (פ"ט דנוזיר) דבן נח אין לו היתר נדר ע"י חכם, וא"כ י"ל דהשבטים היה להם דין של בן נח, לכן לא הי' יכול יעקב להתיר את נידויו.

בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סי' תר"ס) תי' דהכא נידה א"ע בעוה"ז ובעוה"ב אין לו התרה, או מפני חומרו של הנדר, או מפני שהנידוי עדיין לא חל - לגבי עולם הבא. וע"ע בב"ח יו"ד שלד (סי"ח) ובאור החיים הק' בראשית (מ"ג ט').

ובשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' ע"ב) כתב דיהודה לא נידה עצמו כלל בעוה"ז, שהרי מצאנו שיוסף נישק אותו, כמו"ש (בראשית מ"ה ט"ו) וינשק לכל אחיו, והרי ממנודה צריך להתרחק ד' אמות, ונידה את עצמו רק לעולם הבא.

★★

בגמ': מי גרם לראובן שיודה יהודה כו.

הקשה אדמו"ר האמרי אמת ז"ל הא מצאנו כבר קודם שנא' (בראשית ל"ז כ"ט) וישב ראובן אל הבור, והביא רש"י ממדרש שראובן הי' עסוק בשקו ובתעניתו.

ותירץ דבודאי גם לפני יהודה הי' ראובן עושה תשובה, אלא שבתחלה חשב שדרך התשובה היא ע"י שקו

ותעניתו, ויהודה הורה לו דרך שיש תשובה ע"י 'הודאה' הכנעה ושברון הלב, שזהו עיקר התשובה כמו שאחז"ל (תענית ט"ז ע"א) על הפסוק קרעו לבבכם ואל בגדיכם, לא שק ותענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים.

(ליקוטי יהודה פ' וזאת הברכה)

★★

בגמ': לא הוה ידע ל'מישקל' ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן.

בספר דרך שיחה (ח"ב פ' ויחי) עה"פ מאשר שמנה לחמו (מ"ט, כ), כתב בזה הלשון:

שאלה: גאון אחד שליט"א שאל על מה שהובא בס' "תורת הבית" (פרק ו') מחז"ל על הפסוק מאשר שמנה לחמו - שאשר בן יעקב עומד בפתח גיהנום, ומי שיודע משניות לא נותן לו להיכנס שם, וצ"ב דהרי ריב"ז בכה שאינו יודע לאיזה דרך מוליכין אותו (ברכות כ"ח, ב'), הרי ריב"ז ידע משניות בע"פ ומה פחד. ואולי פחד שישכח תלמודו (עיין סנהדרין ק"ו, ב' שרוד המלך התפלל על דואג שישכח תלמודו), ויכניסוהו לגיהנום.

תשובה: וכי אם אדם יעשה כל העבירות שבעולם וידע משניות בע"פ, לא יכנס לגיהנום? יש דרגות בגיהנום, והכוונה שהעומק של גיהנום ע"ז אשר בא וחוסם הדרך.

וגם הנה אפשר לשכת בג"ע ויהיה לו גיהנום גדול, הגמ' (סוף פ"ב דמכות) אומרת על יהודה שהתפלל עליו משה כיון שלא ידע למישקל בד"ת. נמצא שיושב בג"ע והוא לו גיהנום גדול.

שאלה: הגאון הנ"ל שליט"א העיר על דברי מו"ר שליט"א, כי הרי בגמ' איתא שאחר אלישע בן אבויה ניצל בזכות תורתו, וכן אלמלא היה דוד מתפלל על דואג שישכח תלמודו היה עומד לו תלמודו.

תשובה: היה עומד לו תלמודו שינצל מגיהנום, אבל יש עונשים אחרים מה שמורידים לו משכרו, זה גם

גיהנום, וגם לא כתוב שהיה נכנס לג"ע אלא שהיה ניצל מגיהנום.

ובגמ' דריב"ז - לא כתוב שיכנס לגיהנום, אלא שיוליכוהו בדרך לגיהנום, ואז אשר יעכבהו וישאר מחוץ לגיהנום, אבל גם לא יכנס לג"ע.

★★

בספר "דרך שיחה" בפ' שופטים עה"פ כי תשמור את כל המצוה הזאת וגו' לאהבה את ה' א' וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים וגו' (י"ט, ט). מובא בזה הלשון:

שאלה: וכי בשביל לקיים דבר פעוט כזה צריך להיות "לאהבה את ה' וללכת בדרכיו כל הימים"?

תשובה: זה בא לומר שמדברים על לעתיד לבוא, בזמן שכולם יהיו אוהבי ה' וילכו בדרכיו "כל הימים", רק השאלה וכי לעת"ל יהיו רוצחים? והבאתי בס' "נחל איתן" (דף י"ד טור א') מהמדרש שאלו שהרגו נפש בשגגה, לאחר תחיית המתים ילכו לגלות.

שאלה: וכי ימות אז הכהן הגדול, ואם כן לא יצא לעולם? **תשובה:** ברמב"ם הרי כתב שעולם כמנהגו ינהג, וימות הכה"ג, ואמנם יש חילוקי דעות בזה, אבל המדרש הנ"ל הוא כהרמב"ם.

שאלה: הרי בגמרא (מכות י"א, א') אמרו שהכה"ג מוציא במיתתו, שזה עונש לכה"ג שימות וזה מכפר, ולכן הקשו שם "מאי הוה ליה למיעבד", וגם כאן איך יצא במיתת כה"ג, הרי הנך רוצחים הם מדורות קודמים שהכה"ג אינו שייך אליהם?

תשובה: עכשיו זה כבר כלל שאף שלא שייך מיתת כה"ג אליו, יוצא. ושם בגמרא אמרו [לגבי מי שרצח לפני שנתמנה כהן גדול, ורק נגמר דינו אחר שנתמנה שגם הוא יוצא במיתת כה"ג] היה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש, ופלא הוא, וכי יבקש שהדין לא יהיה אמת? ובשם הגר"א מובא שהיה לו לבקש שיהיו כולם מחייבין ואז הוא פטור.

★★

ורק כאשר תמו ושלמו ימי הנרצח אז יכול גם הרוצח להשתחרר מעיר המקלט ודפח"ח.

ועפ"י דברים אלו שפיר יכולים להסביר ולהבין, שהכהן גדול היה גדול בשנים מכל אחיו הכהנים, שקבל שנותיהם של אלו שנספו קודם זמנם.

ובזה אפשר להסביר את הדין כאן: משנגמר דינו מת כ"ג הרי זה אינו גולה, שכן כיון שמת כה"ג, זה מוכיח שלנרצח לא היו עוד שנים של חיים. וכן את הדין שאם נגמר דינו בלא כ"ג וההורג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם, שכן אז אין את המורד לדעת מתי תמו שנות הנרצח, שכן את שנות הנרצח לא קבל הכה"ג, אלא ת"ח אחר שאינו ידוע מיהו, ודו"ק.

(וללוי אמר)

★ ★

במשנה: וכהן גדול שהרג אינו יוצא משם לעולם.

יש להעיר בכה"ג שהרג איך קולטת אותו עיר המקלט, והרי אחז"ל (מכות י"ב). דא' הטעויות של שרו של אדם היא שהוא מלאך והעיר קולטת רק בני אדם ע"ש. ולפי"ז קשה הרי מתבאר לנו בחז"ל דכה"ג הוא כמלאך ראה בתוס' מנחות (ק"ט): מהירושלמי דלכן לא נאמר עליו מש"כ: וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו' ע"ש היטב, וא"כ איך עיר המקלט קולטת את הכה"ג וצ"ע.

(ועי') בסנהדרין (נ"ט). דס"ל לר"מ דעכו"ם העוסק בתורה הוא ככהן גדול ע"ש. וברש"י כתב דר"מ לא ס"ל כר"ש ביבמות (ס"א). דעכו"ם לא נקרא אדם ע"ש, ובתוס' פליג על רש"י ע"ש. אך להנ"ל גם הכה"ג אינו בתואר אדם ושוה לעכו"ם במובן זה, אם כי כמובן הוי בגדר זה לעומת זה עשה וכו' ודו"ק).

וראה ברדב"ז (ח"ב סי' תשע"ב) שנשאל לגבי מלך שהרג בשוגג אי גולה, והשיב: זו לא שמעתי, אלא שמצאתי לו פיטור, דקי"ל הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו, ואם המלך גולה צריך להגלות כל ישראל שכולן עבדיו ע"כ. ומכאן הקשה בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ז גליון ה עמ' ק"ב) על מש"כ השואל ומשיב (מהדו"ב ח"א סי' נ"ו) שכל בני

במשנה: משנגמר דינו מת כה"ג הרי זה אינו גולה.

הנה כתיב (ויקרא כא, י'): "והכהן הגדול מאחיו" וגו', וכתב בבעל הטורים - ה' גדול מאחיו, בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים.

והנה בחז"ל מצינו נוסחאות שונות בדברים שכה"ג גדול משאר הכהנים: במס' יומא (יח). איתא: והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בכח בנוי בחכמה ובעושר (וכן בהוריות ט). ובירושלמי יומא איתא - רבי אומר בנוי בכח בעושר בחכמה ובמראה (וכן יש גורסים בתוספתא). ובמדרש אי': למה נקרא שמו כהן גדול, שהוא גדול בה' דברים בחכמה בכח בנוי בעושר ובשנים (וכדברי הבעה"ט). ובילקו"ש מביא המדרשים הנ"ל וגם בקטע נוסף אי': בנוי בכח בעושר [בחכמה] ובמדה. ובפיהמ"ש לרמב"ם (פ"א דיומא מ"ג) כתב: העיקר אצלינו כי כהן גדול צריך שלא יהיה באנשי דורו מן הכהנים יותר שלם ממנו בחכמה ובאמונה וביופי ובעושר ובכח. אמר השם יתברך, והכהן הגדול מאחיו, ובאה הקבלה שיהא גדול מהם בנוי בעושר ובחכמה. ובהלכות כלי המקדש פ"ה ה"א כתב: כהן גדול צריך שיהיה גדול מכל אחיו הכהנים בנוי בכח בעושר בחכמה ובמראה.

ולכאורה ענין של השנים שהכה"ג הוא גדול מאחיו אינו מובן כ"כ, דבשלמא שאר הדברים שייך לקחת הכה"ג הנאה ביותר הגבור והחכם, ואפשר להעשירו, אבל בשנים האין יפורש?

וחשבתי להסביר עפ"י מה ששמעתי מחכם א' שביאר מדוע קבעה התורה שהרוצח בשגגה יהיה בערי מקלט עד מות הכהן הגדול, וכי מה ענין מיתת כה"ג לזה הרוצח בשגגה, וביאר בזה, עפ"י דאיתא בגמ' (חגיגה ה). שרבי ביבי בר אביי שאל את מלאך המות מה עושים עם השנים של אלו שנספו קודם זמנם והשיב: אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה מוסיפנא להו ליה והויא חלופיה.

וממילא הכהן גדול כשאוחז מעשה אבותיו ומתנהג בדרך אהרן הכהן "אוהב שלום ורודף שלום וכו'", הרי הוא מעביר על מדותיו, ומקבל את השנים של זה שנהרג בשגגה קודם זמנו, כך ששפיר הרוצח ישאר שם עד כלות ימיו ושנותיו של הכהן גדול שהוא ממלא את שנות הנרצח,

במשנה: אפילו כל ישראל צריכים לו אינו יוצא משם.

כתב במשך חכמה (במדבר לה, כח) הקשתי בחיבורי (אור שמח ה' רוצח ב- ד), למה אמרו שאינו יוצא מעיר מקלטו אפילו כל ישראל צריכים לו (כגון שר צבא ישראל כיוצא בן צרויה, מכות יא, ב), שיתקנו המלך וב"ד הגדול שכל ההורגו יהרג, הרי כל ישראל צריכים לו. אמנם החשש שמא כשיצא יעשה תחבולות להמית את הכהן המשיח, כדי שלא לשוב אל עיר מקלטו, והוא סכנה לנפש הכה"ג, לכן אמר כי בעיר מקלטו כו', ואחרי מות הכה"ג, לכן יש חשש גדול עבור חייו של כהן המשוח.

★★

בגמ': וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה וכי הוא מושחו, אל"א זה שנמשח בימיו, כו'.

במשך חכמה (במדבר ל"ה כ"ה) מבאר הדרשא על פי מה שהאריך הרמב"ם בהקדמותו לפירוש המשניות שההשגחה העליונה מגלגלת ענינים וסיבות רחוקות לתועלת אדם פרטי, כגון איש עשיר שבנה ארמון גדול ומפואר, ותכלית הדבר הוא שכשיעבור חסיד א' ינצל שם מגשם זלעפות היורד בחוץ.

ולפ"ז זה הכוונה כאן "וישב בה עד מות הכהן גדול - אשר משח אותו" שהוא הרוצח באמת משח את הכה"ג, שבסיבתו נמשח כהן זה לכה"ג ולא כהן אחר, לפי שנגזר על הרוצח שיהי' שם שהות קצרה בערי מקלט, לכן נגזר שאותו כהן שלא יאריך ימים, אותו ימשחו לכהן גדול, נמצא שאמת הוא שהרוצח מושח להכהן גדול.

★★

בגמ': מאי הוה לוי' למיעבד היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ול"א ביקש.

והדבר תמוה שכיון שכבר נעשית הרציחה על ידו, למה יתפלל שיגמור דינו של הרוצח לזכות.

ובשפת אמת (מסעי תרנ"ד) הביא בזה בשם החי' הרי"ם וכתב שזה "דבר נפלא", דבבית יוסף (או"ח סי' תקפ"ב) מביא בשם רבינו מנוח, שהטעם שאומרים בעשיית "מלך המשפט" לפי שהוא בעצמו המשפט, ולכן אם הי' נגמר

נקראים עבדים של המלך ושל הכה"ג ע"ש. ואם כדבריו דנקראים עבדים של הכה"ג, א"כ איך כה"ג גולה, דהרי א"כ יצטרכו כל בני לגלות וכמו שכתב הרדב"ז הנ"ל לגבי מלך וע"כ דליתא לדברי השו"מ עכ"ד ויפה העיר, ועי' בקומץ מנחה לבעל המנחת חנוך (מצוה ת"י) דחולק על הרדב"ז וס"ל דבמלך יש דין גלות ע"ש.

(פרס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

במשנה: ואינו יוצא לא לעדות מצוה אפילו ישראל צריכים לו ואפילו שר צבא ישראל כיוצא בן צרוי' כו'.

וברמב"ם הל' רוצח (פ"ז ה"ח): אפילו כל ישראל צריכים לתשועתו כיוצא בן צרוי', אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה ע"כ.

וכתב שם באור שמח שהטעם הוא משום שאין לו לאדם להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל אחרים אפילו מודאי סכנה, וכאן אם יצא מערי המקלט, הוא בספק סכנה שיפגשנו גואל הדם, ויהרוג אותו.

ובמשך חכמה (פ' שמות) הביא כל זה, וכתב שיש לזה סימוכין מקרא שנאמר "ויאמר ד' אל משה במדין לך שוב מצרימה, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך". מכלל הן אתה שומע לאו, שאם מבקשי נפשו היו חיים, לא הי' לו להכניס את עצמו בספק סכנה, אפילו עבור הצלת כלל ישראל.

★★

במשנה: ואפילו שר צבא ישראל כיוצא בן צרוי' אינו יוצא משם.

אדמו"ר מצאנו-קלויזנברג בהגה"ה שבספרו שו"ת דברי יציב (חו"מ סי' ע"ט) מובא מגליון המשניות שלו שתמה ע"ז דהא פיקו"נ דוחה הכל, והאיך לא נתיר לו לשר צבא לצאת מערי מקלט לערוך הצבא נגד האויב.

ותירץ דמזה אנו למדין שמערכות ישראל אינן תלויים בהערכות של בשר ודם, רק בתפלות ותחנונים, ואם כן אין ביציאת שר הצבא לנהל מערכת המלחמה, משום פיקוח נפש.

★★

לפי זה יתכן שסתם רוצח בשגגה שמוצא עוד קצת זכות לעצמו, ולכן צריך לגלות. אבל רוצח כזה שכולם פסקו לחובתו, מרגיש את עצמו שבור ביותר, אף אחד לא מוצא לו זכות. במקרה כזה, פטור מגלות. כעין מש"כ הריטב"א בחי' למכות (יא, ב ד"ה חד אמר בטלה כהונה) שיש דיעה בגמ' שאם התברר שהכהן גדול פסול, בן גרושה, ומשלחים אותו מכהונתו, חוזר הרוצח מעיר מקלטו, שזה נחשב כמו שהכה"ג מת. מבאר הריטב"א שהצער של הכה"ג שנפסל מכהונתו חשוב כמיתה ומכפר על הרוצח. כמו כן כאן, כאשר כל הדיינים פסקו לחובתו, הבושה והעגמת נפש שיש לרוצח מכפרת עליו כאילו גלה.

★★

וחשבתי ליישב קושיא זאת שאולי הפשט של 'היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש' הוא אחרת.

שהפירוש, שהכהן הגדול השני היה צריך לבקש שיגמור דינו - של הכהן הגדול הראשון, שהכהן הגדול שהיה לפניו, הכה"ג הראשון, לא ימות, ואז הכהן הגדול השני לא היה צריך למות, שהרוצח כבר יצא מגלות אחר שכהן הגדול הראשון נפטר, שנפטר אחר גמר דינו של הרוצח.

נמצא שכיון שהכה"ג השני לא ביקש רחמים על הכה"ג הראשון שיגמור דינו לזכות ולא ימות, על כן, הכה"ג השני צריך למות, כדי שהרוצח יצא מגלותו.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': נגמר דינו ומת מוֹלֵיכִין את עצמותיו לַשֵּׁם.

במשך חכמה (במדבר ל"ה ל"ג) מבאר שענין ישיבת ערי מקלט הוא מחמת שכיון שרוצח נפש בשגגה, נדבק בו טומאה בנפשו, כמוש"נ (שם לא) ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה, ולפני זה כתיב: ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו. וכן הוא בשבועות ח' ע"א.

ועל ידי ישיבה בעיר מקלט הוא כמו טבילה במקוה לטהר את הנפש, ולהכי גם אם מת מגלין עצמותיו, דלזה

דינו לזכות, היה באמת המשפט לזכות, שההמשפט נמשך אחר רצונו ית'.

ואדמו"ר האמרי אמת (בליקוט"י פ' מסעי) הוסיף לבאר, לפי שסוף כל הדין הוא חסד, כדאי בר"ה (י"ז ע"ב) עהפ"ס "ולך ד' החסד, כי את תתשלם לאיש כמעשהו", בתחילה כמעשהו ואח"כ חסד, לכן הי"ל לבקש שיגמר דינו בחסד.

★★

האחרונים תירצו (תשובה מאהבה ח"א סי' קצ"ד, עיון יעקב על עין יעקב, חידושי הש"ס להגר"י פיק, ועוד) עפ"י דברי הגמ' בסנהדרין סוף"ק (י"ז ע"א) "אמר רב כהנא: סנהדרין שראו כולם לחובה פוטרין אותו", ומעתה אתי שפיר, אי זכאי הוא, מכל מקום הוה ליה לכה"ג להתפלל שלא יטעו המזכים בדין ויהא רוב לזכות. ואי חייב הוא, הוה ליה להתפלל שלא יטעו הדיינים וכולהו ליחייבוהו ואז יגמר דינו לזכות.

וציין בספר אגרות ורשימות קהלות יעקב בסוה"ס בקו' אגרות משה (סי' סא) ויש להעיר דהלכה זו ד"סנהדרין שראו כולם לחובה - פוטרין אותו, מן הדין", אינה מוסכמת, דמצינו שיטה חדתא בתוס' הרא"ש בסנהדרין שהביא מרבינו מאיר ד"פוטרין אותו" הכוונה מיד להריגה [וכן העתיקו בספר "הליכות אלי" ריש כללי הפ"א ועוד] וא"כ משמעות הענין שונה לגמרי וכמובן דא"א ליישב כנ"ל. וע"ש עוד בזה.

★★

שאל אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל הרי בגלות יש כפרה לרוצח, ומדוע באמת על הכה"ג לבקש שלא יגלה. והסביר שטעם ההלכה שכאשר כל הדיינים פסקו לחובה, זכאי, כמ"ש השפת אמת בשם החידושי הרי"ם על הפ' "ושמתי לך מקום", שהרוצח מרגיש מאחר שנודמן לו חטא כה גדול, של רציחה, אינו מוצא לעצמו מקום. לפיכך אמרה תורה שילך לעיר מקלט, כיון שיודע שאין לו מקום, נותן לו הקב"ה מקום. כמו שמצינו במשנה (מכות ב, ח) רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני. אמרו לו אף על פי כן, יקבל מהם. רואים שעיקר הגלות היא הבושה, שיבוש בעצמו על חטאו.

קשה הא אין כפרה למתים, אלא שענין הערי המקלט הוא כענין הטבילה, ורק ע"י זה יטהר מטומאה שנדבקה בו.

★★

בגמ': 'אשר משה אותו בשמן הקודש, וכי הוא משחו אלא זה שנמשח בימיו'

הגמרא בחגיגה (דף ד' ע"ב) כותב אודות מרים מגדלא דרדקי שמלאך המות הרגה במקום מרים מגדלא שער נשייא. ואמר הגמרא שם, הואיל ואייתיה ליהוי למניינא. רואים שיכולים לקחת מי שהוא בלא זמניה.

וממשיך הגמרא סוף סוף שניה מאי עבדת, אמר אי איכא צורבא מרבנן דמעבר במיליה מוסיפנא להו ליה והויא חלופיה.

ושמעתי מחכם א' לפרש, שהסמל של צורבא מרבנן דמעבר במיליה הוא אהרן הכה"ג שהוא "אוהב שלום ורודף שלום", ולפיכך אהרן הכהן וכל הכהנים הגדולים אחריו קיבלו שנותיו של מי שנהרג בשוגג.

ומשום זה, יש הדין כשאחד הורג בשוגג הוא צריך ללכת לגלות עד מות כהן הגדול, ומה ענין כה"ג להרוצח שהרג בשוגג? אלא, כיון שהכה"ג מקבל שנות ההרוג, נמצא כשכה"ג מת, הרי זה סימן שההרוג כבר היה מת אפילו אם הרוצח לא היה הורג אותו, ולפיכך זהו הזמן שהרוצח יוצא מגלות, שכבר נתמלאו שנותיו של הנרצח.

וחשבתני, שאולי זה מה שהגמרא אומרת כאן, 'אשר משח אותו' - וכו' וכי הוא משחו לכהן, או הכהן משח אותו, אלא את הנמשח בימיו.

והפירוש הוא, - שהכהן הגדול נהיה כהן גדול על ידי ימיו של מי שהרוצח הרג, ועכשיו שהכהן הגדול מת, זה סימן שמי שהרוצח הרג בין כך היה מת, וממילא יוצא הרוצח מהעיר מקלטו.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': נדוי על תנאי צריך הפרה.

בתוס' כתובות סט. (ד"ה ובשמתא להוי מאן דלא לימא ליה) הקשו דאע"פ שיאמר לו, מ"מ צריך הפרה, נדויו על תנאי צריך הפרה.

ותרצו דה"מ בדבר שהמנודה מסופק בשעת נידוי אם יתקיים התנאי, כמו ביהודה דלא הי' יכול לשומרו מדבר שהוא בידי שמים, והוי כאילו אין תנאי כלל, אבל במקום שבידו לקיים התנאי א"צ הפרה עכ"ד.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ד חו"מ סי' ג') ס"ק ג' מביא בשם מו"ר הגאון ר' עזרא עטייא זצ"ל לתרץ דכיון דאמר בלשון נסתר בשמתא מאן דלא אמר, ולא אמר בלשון נוכח בשמתא תהא אם לא תאמר לו, א"צ הפרה. ול"ד ליהודה שאמר אנפשיה "וחטאתי" לאבי כל הימים, לכן צריך הפרה אפילו על תנאי, וע"ש שהביא רא"י לדבריו משו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ס"ח דבהטלת חרם סתם אין אומרים בלשון נוכח, ולכן אין שום מיחוש משום קללת חכם אפילו על תנאי עכ"ד.

★★

בגמ': אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך הפרה מנאן מיהודה דכתיב אם לא הביאותיו אליך וגו' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים וכו'.

וצריך ביאור, למה נשתנה נידוי מכל הדינים שבתורה שמועיל בהם תנאי. אך הנה הקשה בפני יהושע, דלפי מה שאמרו כאן שדבר שאינו בשליחות אין מועיל בו תנאי, אם כן למה מועיל תנאי בנזירות ושבועות, הרי אין מועיל בהם תנאי. ותירץ, דמה שבכל מקום מועיל תנאי היינו שבאמת מצד הסברא לא אתי דיבור ומבטל מעשה, אלא שנלמד מבני גד ובני ראובן שמועיל תנאי, ולכן צריכים שיהיה דומה לשם שמועיל על ידי שליח.

ברם נזירות ושבועות נוצרים בדיבור בלבד, ולכן מועיל בהם מצד הסברא מועיל תנאי, דדיבור מבטל דיבור, ואינם נזקקים לבני גד ובני ראובן. אמנם נידוי נחשב לחטא כמו שכתוב (בראשית מג, ט) 'וחטאתי לאבי', וחטא הוא רק במעשה, ואם כן חוזר הדין לקדמותו, דצריך להגיע לבני גד ובני ראובן, וכיון שנידוי אינו בשליחות אינו אף בתנאי.

★★

גסה, שבג' דברים יחשוב שהוא קולט, ובאמת אינו קולט, ותירץ שזהו מדה כנגד מדה, לפי שהוא מתנכל לישראל וברוב ערמומיתו מפתה אותם על דבר שאינו גאולה שזהו אתחלתא דגאולה, לכך מדה כנגד מדה, מטעין אותו שיחשוב על שאינו מקלט שזהו מקלט.

★★

בגמ': שלש טעיות עתיד שרו של אדום לטעות וכו'.
טועה שאינו קולטת אלף בצר, וזהו גולה לבצרה.
טועה שאינה קולטת אלף שוגג והוא מזיד היה. טועה שאינה קולטת אלף אדם והוא מלאך הוא כו'.

בשם משמואל (פרשת שופטים) כותב, שקשה בשלמא שתי טעיות אפשר לטעות, אך הטעות 'מזיד בשוגג' איך אפשר לטעות, הלוא אותו המקור בתורה המלמד שערי מקלט קולטים גם מלמד שקולט רק שוגג ולא מזיד, איך נגרם לו טעות כזה? אלא אמרו במדרש (ספרי דברים, קפה) על הפסוק "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך" - הכוונה לעתיד לבוא שאז יתווספו שלש ערים נוספות. ממוצא דברים אלו נראה כי שלשת הערים שיהיו לעתיד יהיו במעלה גדולה יותר מהששה שקדמו, ויקלטו גם מה שלא קלטו הקודמים, כגון שוגג קרוב למזיד, או מזיד בלי התראה, דבר זה יגרום טעות של שר אדום, הוא יחשוב שגם ששת הקודמים יהיו כמו החדשים שקלטו מזיד כשוגג, ואינו כן.

★★

בגמ': טועה שאינה קולטת אלף בצר והוא גולה לבצרה.

הנה בילקוט שמעוני (פר' וישלח רמז קל"ג) אי': הוא בורח לבצרה ונגלה עליו הקב"ה להרגו. והוא אומר: ולא צוית ונס אל אחת ההרים האל וחי, והקב"ה משיב לו לא קראת מה כתיב בצדו, גואל הדם הוא ימית את הרוצח ע"כ.

ובהגהות הג"ר משה הכהן נראל ז"ל ממיץ שנדפסו בקובץ כרם שלמה (שנה ט קו' ז עמ' ז) הקשה, דאי בצרה היא מערי מקלט, א"כ ג"כ גואל הדם אסור לו להרוג שם. וגם הקשה שהקב"ה יכול לטעון שהשר של אדום הוא מזיד ע"ש מש"כ. וראה בזית רענן למג"א על הילקוט שתירץ ב' הקושיות כאחד, דכין שהשר של אדום היה מזיד, מותר להורגו אפי' כשהוא בתוך העיר מקלט ודו"ק היטב, וע"ש

בשו"ת תשב"ץ (ב, עב) הקשה, אם נידויו של יהודה לא הופר, כיצד היו יושבים בד' אמותיו, הלוא אסור לישוב בד' אמותיו של המנוחה, ומקרא מלא דיבר הכתוב (שם מה, טו) 'וינשק לכל אחיו' ויהודה בכללם. עוד צריך להבין, למה באמת לא התיר יהודה את נדרו על ידי חכם.

ותירץ בתפארת יוסף (ויגש), דמכאן מוכח, שיהודה לא נידה את עצמו בעולם הזה, אלא מהעולם הבא בלבד, וכן מצינו במדרש (בראשית רבה צא, י), 'וחטאתי לאבי כל הימים - לעולם הבא שכולו ימים', כלומר, שאין בו לילות, וכיון שלא נידה את עצמו בעולם הזה, לא היה צריך להפרה. ולכן אף לא התיר את נידויו מהעולם הבא, כי הנדר עדיין לא חל, וכמבואר כאן בגמרא, כל עוד שלא חל הנדר, אין אפשרות להתירו, ולכן היו עצמותיו מגולגלין בארון, עד שמשה רבנו ביקש עליו רחמים.

דף י"ב ע"א

בגמ': שלש טעויות עתיד שרו של אדום לטעות וכו'.
שאינה קולטת אלף בצר והוא גולה לבצרה. כו'.

ביאר החידושי הרי"ם הובא בשפת אמת (מסעי תרל"ד) ושפתי צדיק (נשא אות ו') שבעל תשובה צריך להיות שפל ומדוכדך בקרבו, על אשר יצא כזה מכשול מתחת ידו להרוג נפש מישראל, עד אשר לא יוכל למצא לעצמו מקום, ואז הקב"ה נותן לו מקום, וזהו לשון בצר, כמו "בצרי רבנן חדא" (לקמן כ"ב ע"ב),

אבל שרו של אדום טועה וחושב "בצרה" בלשון הרחבה, שמגיע לו מקום לנוס שמה, ואז אינו קולט כלל

★★

ב' טעיות אלו של שרו של אדום רמוזים בקרא בפ' ואתחנן "לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בכלי דעת" ולא מזיד, "את בצר במדבר" ולא בצרה, "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" ולא לפני מלאכים.

(נעים זמירות ישראל)

★★

הגיד האדמו"ר מהר"י מסטמר ז"ל (זמירות דברי יואל) איך יתכן ששרו של אדום שהוא מלאך, יטעה בכזאת טעות

עוד מש"כ להקשות דהקב"ה יכול לומר לו שאין העיר קולטת אלא אדם ולא מלאך ע"ש.

★★

בגמ': א"ר יהודה א"ר, ב' טעויות טעה יואב וכו' שאין קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו רק בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה. ועוד טעות (לאביי) שקולט רק כהן ועבודה בידו והוא זר.

ולכאורה מדוע לא קאמר דהיה לו עוד טעות שאין קולט אלא שוגג והוא היה מזיד. והנה רש"י ס"ל (ביומא פ"ה:): דמזבח קולט ג"כ במזיד ע"ש ולפי"ז א"ש. אך לשיטת שאר הראשונים דפליגי על רש"י (ועי' ברמב"ם פ"ה דרוצח הי"ב ועוד) קשה. ועי' בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תקכ"ד) מש"כ ליישב דבמשפטי מלוכה אפי' במזיד קולט ע"ש.

★★

בכס"מ (פ"ה דרוצח ושמירת נפש הי"ב) כתב להקשות דלפי"ד הרמב"ם שם דמי שבורח מהמלך למזבח הרי זה ניצול ע"ש, וא"כ לא טעה יואב כשאחז בקרנות המזבח. ותי' דאפ"ל דמורד במלכות אין המזבח קולטו ע"כ. ולכאורה לפי"ז היתה הגמ' צריכה לומר טעות אחת שהיתה ליואב שהוא היה מורד במלכות (כמש"כ בתוס' סנהדרין מ"ט). ולכן המזבח לא קלט אותו, והו"ל לגמ' לנקוט טעות זו שזה היה יסוד טעויותיו האחרות של יואב וצ"ע.

וראה עוד במשל"מ (פ"ה דרוצח הי"ב) שהקשה דביומא (פ"ה). א"י: מעם מזבחי ולא מעל מזבחי, וברש"י שם שאם התחיל בעבודה אין מפסיקים אותו. ומוכח דאפי' מזיד אין מפסיק עבודתו במזבח. והרמב"ם כתב דבשוגג קולט רק כהן ועבודה בידו, א"כ מאי שנא שוגג ומזיד, בתרוייהו אין המזבח קולט אלא כהן ועבודה בידו וע"ש מש"כ.

(פרדס יוסף החדש פר' מסעי)

★★

בגמ': תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה לו גואל הדם וכו' אלא לא קשיא הא בבנו והא בבן בנו.

המהרי"ק (שורש מד) פסק, דאין אדם מחויב בכבוד אבי אביו, והובא בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמ

סעיף כ"ד). ואולם הרמב"ן (פר' ויגש) הקשה, דבפרשת וישלח כתיב (בראשית לב, י'), 'אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק' ומבואר דחשש גם לכבוד אבי אביו, ובפרשת ויגש (שם מו, א) כתיב, 'ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק' לחוד.

ובלוי'ת חן (פר' ויגש) תירץ, על פי מה שכתב בשאגת אריה (על אתר), דאם אביו חי, כן הבן חייב בכבוד אביו זקנו, כמו שאמרו במסכת קידושין (לא, א), אביו אומר השקיני מים ואמו אמרה השקיני, את ואמך חייבין בכבוד אביך, אבל אם אביו מת דנעשה חפשי מכל מצוות, אינו חייב מצד אביו, ופטור מכיבוד אביו זקנו.

לפי זה מיושב היטב דבפרשת וישלח היה יצחק עדיין חי, ונמצא היה על יצחק חיוב כבוד אב אפילו אחר שמת אברהם, ואם כן גם יעקב חייב בכיבוד אביו זקנו אברהם, אבל בפרשת ויגש דכבר מת יצחק וכבר נפטר ממצות כיבוד אב, לכן גם יעקב פטור מכבוד אברהם.

★★

בגמ': תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גוה"ד ותניא אידך אין בנו נעשה לו גוה"ד לימא הא ריה"ג והא ר"ע וכו', ופירש"י דהא דתניא דנעשה גוה"ד ריה"ג היא דאמר מצוה לגוה"ד.

אמנם צ"ע אמאי לא העמידה הגמ' דהא דתניא דנעשה גוה"ד הוי ר"ע דס"ל דהוי רשות והא דתניא דאינו נעשה לו גוה"ד הוי ר' אליעזר דס"ל לעיל בגמ' דאין נעשה גוה"ד עד עמדו לפני העדה וכו' וכגון שלא עמד עדיין האב במשפט, דהא בדכ' אין בנו נעשה וכו' משמע שאסור לו להורגו מדין גוה"ד ולא רק שאינו מצוה אלא רשות וא"כ אמאי לא אוקמי' כר"א ובכה"ג שלא עמד במשפט, וכן מש"כ דנעשה לו גוה"ד נר' דלא מוכח דהוי מצוה וכו' ישמעאל, דאכתי אפ"ל דהוי רשות כר"ע, וצ"ע ודו"ק.

ואפשר דבדכ' דאין בנו נעשה וכו' משמע דלעולם אינו נעשה לו גוה"ד ולר"א אכתי נעשה לו גוה"ד אחר שעמד במשפט, ולכן העדיפה הגמ' להעמיד דהוי רק רשות ואע"פ דיותר דמשמע דאף אסור מלהעמיד כר"א, דמשמע יותר דדינו כן "לעולם" ולא לפי שעה.

ועוד י"ל דלא רצתה הגמ' להעמיד כר' אליעזר דשמותי הוא [וכבנדה (ז):] וע"ש ברש"י דברכהו, אך בתוס'

מהלכות רוצח [הלכה ג'] פסק כשיטת רש"י ז"ל, ודברי הר"ח נפלאים לפרש כדבריו ז"ל, דהא הגמרא פריך ותסברא בין למ"ד מצוה בין למ"ד רשות מי שרי, והאמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי רבי ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא (תרחם) [תכסה] עליו, וא"כ איך נאמר דבנו ובן בנו דקאמר הוא של הרוצח, שבשביל שעשיו הרג בנו של אליפז מותר לאליפז להורגו, ואם הרג את אחיו אסור להורגו, מאי נפק"מ בין זה לזה.

ולחומר הנושא היה נראה לכאורה דבאמת קושית הגמרא לא קשה כל כך רק למ"ד רשות, אבל למ"ד מצוה יש לומר דלא קשה כלל, דהא דאמר רבה בר רב הונא ותנא דבי רבי ישמעאל דאין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו - הוא משום שדין זה אפשר לקיים ע"י אחרים, וא"כ למה יוסיף על זה לבטל גם מצות כיבוד ומורא, כיון שאפשר באחרים, אבל במצות גואל הדם למ"ד מצוה א"כ כל הראוי ליורשו הוא הגואל הדם, וכמו שכתב שם הרמב"ם בפרק א' מהלכות רוצח [הלכה ב'], וא"כ משכחת לה שפיר שאין לו גואל הדם להנרצח אלא זה הבן בלבד, ועל כן נעשה לו שפיר גואל הדם, דמצוה זו אי אפשר לקיימה באחר, דהא המצוה בקרוביו שהוא גואלו הקרוב אליו, וא"כ אתי שפיר פירוש הר"ח שיש לומר דפוסק כמ"ד מצוה, והכא שאני.

אלא שיש לעיין לפי זה גם באחיו של נרצח, מאי טעמא לא נעשה לו גואל הדם (להווי) [להרוג] את אביו אם אין גואל אחר הקרוב לו, הרי המצוה עליה רמיא.

★★

וכן יש להקשות לפי מה שכתב שם הרמב"ם אחד הזכר ואחד הנקיבה בגאולת הדם, והוא מצד הסברא כיון דמתורת ירושה קאתינן עלה, והרי במקום שאין בן גם הבת יורשת. ולפי זה יש לומר דכשעשיו הרג לבנו של אליפז, אז תמנע אשת אליפז נעשית גואל הדם ואסור לאליפז להרוג את אביו כיון שאפשר באחר.

או יש לומר דכיון דבמקום שיש בן אין בת יורשת, והאב קודם לכל יוצאי יריכו, א"כ כשאלפז חי, עליו המצוה להיות גואל הדם ולא על אשת אליפז. ואף שבעיקר הדין גם

כ' בשם ר"ת ורשב"ם מדהוי מתלמידי שמאי וכש"כ בירושלמי ע"ש. (וע"ש בער"ל בזה). וכ"כ ר"ח בשבת רפ"ט (קל:): ובתוס' שם]. ועד"ז איתא בכס"מ בפ"ה דרוצח ה"י דלכן לא פסק הרמב"ם כר"א דהוי שמותי. [ועי' בער"ל הכא בד"ה הוא]. ועוד אשכחן כה"ג, וא"כ אתי שפיר.

(נופת צופים)

★★

בגמ': אלא לא קשיא. הא בבנו הא בן בנו.

והנה ברבינו חננאל בגליון הגמ' מפרש, דבכריתא הראשונה דבנו נעשה גואל הדם, היינו שאם האב הרג לנכדו, אז בנו של הרוצח שהוא אבי הנרצח נעשה לבנו הנרצח לגואל הדם, ובכריתא השניה דתניא שאינו נעשה גואל הדם היינו שאם האב הרג לבנו אין בנו השני נעשה לו גואל הדם.

וזהו פירוש הא בבנו הא בן בנו שאמרו בגמרא, היינו, כאן כשהאב הרג את בנו, כאן כשהרג את בן בנו, דאם הרג לבנו אין חובת הבן השני לנקום דמו שהוא דם אחיו, שלענין זה אין הוא גואל הדם לנקום מאביו הרוצח, אבל כשהרג לבן בנו אז בנו גואל דמו מיד זקיננו המרצח אף שהוא אבי אביו.

ואולם רש"י ז"ל (ד"ה אלא) לא פירש כן, אלא דתרווייהו מודו דאין הבן עצמו נעשה גואל הדם להרוג את אביו, אף אם רצח לבנו, (היינו בן בנו של הרוצח), אבל הכריתא הראשונה שנעשה לו גואל הדם מיירי כשהרג את בנו דאז בן הנרצח שהוא בן בנו של הרוצח נעשה לו גואל הדם, ובנו דקאמר היינו של הנרצח, ובכריתא השניה בבנו של הרוצח קאמר שהוא אחי הנרצח.

ויש לציין דבספרי (פר' שופטים פ"קא קפא) איתא: אין לי אלא מי שיש לו חמות לב, האב את הבן והבן את האב מנין ת"ל וכו' ע"כ. מבואר כאן א"כ להדיא, דבן נעשה גואל הדם להרוג את אביו (כשהרג האב את אחיו של הבן). **ומדברי** הספרי נראה כדעת הר"ח הנ"ל ודלא כרש"י וצ"ע.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

והגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (אות פו) דן בדברי הר"ח כאן וכותב: גם הרמב"ם ז"ל בפרק [א']

היא כמותו, זהו רק כשאין איש, אבל כשיש איש אין האשה נעשית גואל הדם.

★★

אולם לאחר העיון ראיתי שבעיקר קושית הגמרא מהך דרבה בר רב הונא ותנא דבי ר' ישמעאל תמוה לי, דלכאורה מעיקרא לא קשה כלל, דהא באמת דרשינן בעמך בעושה מעשה עמך, וא"כ אין חיוב למקלל [אביו] רשע משום דאינו בכלל עמך, וא"כ אינהו דס"ל דגם [באביו] רשע אסור להכותו הוא משום דס"ל דלא מקשינן הכאה לקללה וכמו שכתב שם רש"י בסנהדרין [פה, ב ד"ה מכה], ועיין שם היטב, דתנאי פליגי בהכי אם (דרשינן) [מקשינן] הכאה לקללה, ועיין לעיל מכות [ט, א] דמוקי לה ברייתא דלא מקשינן הכאה לקללה, אבל איכא מ"ד דמקשינן, ועיין יבמות [קא, א] דר' יהודה ס"ל הכי, וא"כ להך מ"ד אין הכי נמי דגם בהכאה כמו בקללה דרשינן בעמך בעושה מעשה עמך, וא"כ בעל כרחו לא ס"ל כתנא דבי ר' ישמעאל ורבה בר רב הונא, וא"כ לא פריך מידי מינייהו דשפיר יש לומר דהאב שהרג, בנו נעשה לו גואל הדם משום דלא הוי עוד עושה מעשה עמך, ואינו חייב בכבודו, וכי גברא אגברא קרמינן.

★★

על כן היה נראה לכאורה דבאמת לא גרס הר"ח הקושיא הזאת כלל, רק דמעצמה קאמרה הגמרא ליישב כן סתירת הברייתות.

ועיין בתוספות ביבמות [כב, ב ד"ה כשעשה] דמבואר בדבריהם שאם לא עשה תשובה באמת מותר להכותו גם לתנא דבי ר' ישמעאל, ועיין שם היטב. ולפי זה הוה ליה לאוקמי הברייתות בכי האי גוונא.

ובעיקר הקושיא יש לעיין, דלכאורה נראה בפשיטות דברייתא דנעשה [גואל הדם] מיירי כשהרגו במזיד דלא הוי עושה מעשה עמך, משא"כ כשהרגו בשוגג. אולם בהא דגואל הדם אם הוא לשוגג או למזיד נחלקו בזה רש"י [סנהדרין מה, ב ד"ה וגואל] ורמב"ן ז"ל [במנין המצוות י"ג] והובא במשנה למלך פרק א' מהלכות רוצח [הלכה ב'].

ומיהו דברי הר"ח ז"ל עדיין צריכים ביאור, שגם אם לא גרס הך קושיא דתנא דבי ר' ישמעאל, מכל מקום לא אתי שפיר, דהא גם באם הרג את בנו לא הוי עושה

מעשה עמך, ומה לי הרג את בנו, או את בן בנו בשניהם אינו עושה מעשה עמך, וא"כ ממה נפשך קשה.

★★

בגמ': דכתיב ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפילו חללין שבו.

בספר דרך שיחה (ח"ב פ' וזאת הברכה), הובא בזה הלשון:

במסכת מכות (י"ב, א') למדו מכאן שגם חלל שעבד עבודתו כשרה, ונסתפק חכם אחד מהו לענין נשיאות כפיים. וכשטען הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א שהרי זה רק בדיעבד, וא"כ למאי נפק"מ, אמרתי די"ל שנפק"מ בכהן שנ"כ יחד עם הך חלל, אם צריך לחפש כהן אחר כדי לצאת את הדאורייתא שצריך ב' כהנים. ועוד טענו כי נפק"מ בקראו לו כהן לקריאה"ת ונודע מיד, אם יקרא אחריו לוי.

ואמר מו"ר כי בירושלמי (תרומות פ"ח ה"א) פליגי רב ור"י אם הך דינא דחלל נלמד מובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם או מפועל ידיו תרצה, ושם בירושלמי לרב רק קדשי מקדש ולר"י אף קדשי הגבול, ומפורש שם לרב כהן המקריב ולר"י כל כהן, ובפנ"מ שם דנפק"מ לענין שאר ענייני כהונה כמו נגעים, וה"נ נש"כ.

★★

בגמ': אמר ר' אבהו ערי מקלט לא נתנו לקבורה דכתיב ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לחיים ניתנו ולא לקבורה.

יש לעיין לפי"ז איך קברו את עצמות יוסף בשכם כדכתיב (יהושע כד, לב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברום בשכם וגו', והרי איתא לעיל (ט, ב) שכם הוה עיר מקלט, ומבואר כאן והכי קי"ל דערי מקלט לחיים ניתנו ולא לקבורה.

וביאר ה"צפנת פענח", דהנה קי"ל (נזיר סה, א) מת שחסר אין לו תפוסה ולא שכונת קברות, ועי"ש שאם המת חסר, לא קנה מקום קבורתו. ואפשר דלכך נקט קרא הלשון "עצמות", דחסר הוא, ומשום כן שרי לקברו בעיר מקלט, דהא דנאסר קבורה בע"מ משום דלחיים ניתנו ולא לקבורה, ומת קונה מקומו, וא"כ מת חסר שאין קונה מקומו שרי

לקברו, וזה ר"ל יוסף "והעלתם את עצמותי" ואז הקבורה בשכם ע"פ דין הוא.

★★

בגמ': רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם וכו'.
כותב הגאון האדר"ת ז"ל בספר "זכור לדוד" ערך "שליחות":

בימי עלומי נסתפקתי איך הדין אם הגואל הדם יכול לעשות שליח להורגו, די"ל כיון שבו הוא מצוה או רשות עכ"פ יכול לעשות שליח.

או כיון שלרבי עקיבא כל אדם חייבין עליו. א"כ הוה ליה עבירה לדידיה ולא שייך שליחות.

וי"ל דגם לרבי יוסי הגלילי שלכל אדם הוא רשות, יש להסתפק ולומר שיכול לעשות שליח ויהיה גם לאותו שליח מצוה, שהוא הורגו בשליחות גואל הדם.

ובהמשך פושט זאת מדברי הרא"ש בגיטין פ"א סימן י"ג שתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה, זהו אפילו אם עשהו שליח לתפוס. דלאו כל כמיניה לשוויה שליח כדי לחוב לאחרים, א"כ א"א לגואל הדם לעשות שליח. עיי"ש.

★★

בגמ': מצוה ביד גואל הדם כו'.

קיי"ל דגואל הדם דרוצח במזיד מצוה ביד גואל הדם להרגו, ורוצח בשוגג פסק הרמב"ם דרשות ביד גואל הדם להרגו, ועיין בחות יאיר (סי' קמ"ו) שדן אם מורין לו כן לכתחילה או לא.

ועיין שם עוד שכתב דזהו רק בזמן שהסנהדרין נוהג, אבל בזמן הזה שבטלה דין סנהדרין, בטלה דין גואל הדם.

וכן בתומים סי' ב' (סוס"ק ב') נקט גם כאן דהאידינא דאין לנו סמוכין בטלה דין גואל הדם, אבל בקצות החושן (סק"א) תמה עליו דהרמב"ם שהביא התומים, לא איירי לענין גואל הדם, אלא לענין העדים דוקא, אבל לענין גואל הדם כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' רוצח דכל הרצחנים שהרגו בע"א או שלא בהתראה וכיו"ב, אם הרגו גואל הדם, אין לו דמים, וממילא גם בזה"ז שייך דין גואל הדם.

ובס' ישועת ישראל (חור"מ שם) כתב דאע"ג דאין ממיטין אותו, מ"מ איסורא איכא, אבל בשם רבינו ירוחם מביא שדין גואל הדם נוהג גם בזמן הזה.

וע"ש ובקצוה"ח מה שדנו אם רק גמר דין לא בעי בב"ד, אבל קבלת עדות בעי בב"ד, אם כן בזה"ז דאין לנו ב"ד סמוכין אינו נוהג, או דגם קבלת עדות לא בעי.

ובחזון איש חור"מ (סי' י"ז) מוכיח מדברי הרמב"ם דלא בעי גמר דין וגם לא קבלת עדות.

★★

ובשו"ת צמח צדק (סי' קי"א) והובא בפתחי תשובה חור"מ (סי' תכ"ו סק"א) במי שרצחו את אביו, כתב שישנה מצוה ביד בנו לרדוף אחריו ולהנמק ממנו, והוא ככל מצות עשה שצריך להוציא ממונו על זה, ואף למסרו לערכאות. ועיין בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד' (סי' י"ג).

★★

בגמ': אי"ן שהוא עומד לפנים מן החומה כלפנים.

בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' כ"ז צ"ה ט') מסתפק אם מותר לטוס בהליקופטר למעלה מהר הבית, ומביא מהתוס' כאן שהקשו דאיך מותר לאכול מע"ש ע"ג האילן, הא גגות ועליות לא נתקדשו. ותי' בתירוץ הב' כפי שפירש המהרש"א דרק לגבי קדושת העזרה אמרי' דגגין ועליות לא נתקדשו, אבל לגבי קדושת ירושלים לא אמרי' כן, אלא דמותר לאכול מע"ש ע"ג האילן דאזיר ירושלים כירושלים.

נמצא דאזיר העזרה לא נתקדש, ומותר לנסוע שם עם הליקופטר, אמנם במהר"ם שם מפרש דרק גגות שע"ג הבתים לא נתקדשו, אבל האזיר שע"ג האילן נתקדש עד לרקיע וכן מבואר בחידושי הראב"ד למס' תמיד (ל:): אהא דאמרי' בסוטה (מ"א:): לגבי הבימה של פרשת הקהל שהיה יושב עליה המלך וקורא, והא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד ומשני בעזרת נשים, וקשה דהא הבימה הו"ל כגגין ועליות שלא נתקדשו, ותי' הראב"ד שאפי' את"ל שהבימה היתה בנין קבע, מ"מ הגג שלה קדוש נשאר קדושת העזרה, שאפילו לרב דגגין ועליות לא נתקדשו, ה"מ אותן שהיו בשעה שנתקדשה העזרה, אבל מכאן ואילך כ"מ שנעשה באזיר העזרה שום דבר הכל קדוש, דלאו כל כמיני' להפקיע הקדושה ע"י

באים לכבדו יש לו להודיע ולפרסם כן. וברביד הזהב הביא מהמרדכי דבלא שבאים לכבדו א"צ לפרסם וכן נראה ברמב"ם ע"ש. אך לפי דברי המאירי הנ"ל נראה שתמיד צריך להודיע ולפרסם שהוא נכנע ועצב. וכן נראה בפ"י ר' חיים פלטיאל ז"ל (בפר' שופטים) שכתב: צריך שיאמר רוצח אני. וכן נכון לכל בעלי תשובה להודות ע"כ. והיינו לכאורה גם בשלא באים אליו לכבדו, ובשפתי צדיק פר' שופטים (אות מ"ג) תמה: נפלאתי, מנין למדו שאזהרת תוה"ק וזה דבר הרוצח דוקא כשרצו לכבדו, פשטות היא אזהרה שיגלה פשעיו כדכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ע"כ. והנה נחלקו הראשונים בזה וכו"ל.

(פרדס יוסף החדש פר' שופטים)

★★

בירושלמי שביעית (פ"י סוף ה"ג) והובא בארחות צדיקים (שער השקר) למה רבי יוסי ממשנה זו, שמי ששנה מסכתא אחת, ובא לעיר אחד, ורוצים לכבד אותו משום שחושבין ששנה שתי מסכתות, צריך לומר להם, לא, לא שנית רק מסכתא אחת, כמו שכאן הרוצח שרוצים לכבד אותו צריך לומר "רוצח אני", ומזה יש ללמוד דשייך מדת השקר אפילו בשב ואל תעשה.

★★

בגמ': תנו רבנן ושמתי לך מקום וגו' ושמתי לך בחייך מקום ממקומך אשר ינום שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן למחנה לזויה מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו.

כתב במשאת המלך (פר' מסעי), 'נראה דערי מקלט יסודם מה שהם ערי הלויים, ולא אך שקבעו אותן הערים גם לערי הלויים וגם לערי מקלט, וכן מבואר ממש"כ הרמב"ם בפ"ג משמיטה ויובל (הל"א) וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימות המשיח הכל ללויים, והרי דתלי זב"ז שלכך אלו הערים יהיו ללויים כדי שיוכלו לעשותן ערי מקלט, וכן משמע במכות (י"ב ע"ב) מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן מגלין למחנה לזויה, הרי דהקליטה יסודה מחנה לזויה, וכן ראיתי במשך חכמה (כאן) שכתב כן.

וכן נראה ממה שמוכח בתשובות הגאונים שאין נוהג בזה"ז גלות לפי שאין ערי מקלט, והנה אין נראה דהכונה לפי

בנינו, שהאזיר נתקדש עד רום הרקיע ע"ש, ולפי"ז אסור ליכנס שם ע"י הליקופטר ע"ש שהאריך.

דף י"ב ע"ב

בגמ': מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר, להיכן מגלין, למחנה לזויה.

הגאון בעל משך חכמה כתב לבאר מש"כ (במדבר ב, כט): ויבכו את אהרן שלושים יום כל בית ישראל וגו', דמש"כ "כל" בית ישראל בא לרמז ענין נפלא. דהנה (לעיל י"א ע"א) למדנו במשנה דע"י מיתת הכה"ג יוצא הרוצח מעיר מקלטו, והשתא, ברור הדבר, שאילו היה רוצח בשוגג נמצא במחנה לזויה בדור המדבר, לא יכל לבכות בלב שלם על מותו של אהרן, שהרי מותו של אהרן הביא לו את הגאולה, את הרווח של היציאה מגלות חזרה אל משפחתו, וכאשר התורה כותבת ויבכו מתכוננת התורה לבכי אמיתי מקירות הלב, רוצח בשוגג כאשר הוא שומע שהכהן הגדול מת, הוא לא יכול לבכות בכי אמיתי, הרי סוף סוף יש לו שמחה על יציאתו מן הגלות..

ואם התורה מדגישה כאן שעל אהרן הכהן בכו "כל בית ישראל", הרי זה מוכיח לנו, דמש"כ כאן דבמדבר הי' מגלין למחנה לזויה. אין הכוונה שבאמת קרה כזה מקרה, שבמדבר רצח א' את השני בשוגג וגלה למחנה לזויה. אלא שניתן דין, שאילו היה רוצח בשוגג, הוא היה גולה למחנה לזויה והדבר נכתב ברמזו כאן בפטירתו של אהרן הכהן, והוא דבר פלא שבמדבר במשך ארבעים שנה לא הי' מקרא של הריגה בשוגג עכ"ד ודפח"ח.

ולפי מה שנתבאר לעיל י"א ע"א שהיתה תביעה על הכהן גדול שאירע דבר כזה בימיו, ולא התפלל ע"ז שלא יהי' רציחה בשוגג, מובן היטב שבימי "אהרן הכהן" באמת לא הי' שום מחוייב בגלות, שעל ידי תפילתו וזכותו לא נהרג אף א' בשוגג.

★★

במשנה: רוצח שגלה וכו' ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני וכו'.

וכתב במאירי כאן: שצריך להודיע ולפרסם שהוא נכנע ועצב למה שבא תקלה על ידו ע"כ. וצ"ע אי גם כשלא

לשלם, אך לרש"י דהמחלוקת עם הערים משלמים עבורם או לא צ"ע, דמה בכך אם ישלמו הערים בשבילם הא אין זה חסר ב"לכם לכל צרכיכם" דמשמע מזה שעושים להם כל צרכיהם דאכתי עושים להם כל צרכיהם וא"כ אמאי לא ישלמו הערים עבורם אף בשש הערי מקלט ואע"פ שכ' "לכם", וצ"ע ברש"י. [וע"ש בתוס' דס"ל דהרוצחים משלמים "מס וארנונא" ללוים, ודלא כהרמב"ם ודעימיה שכ' שמשלמים "דמי שכירות" לבה"ב, וע"ש בער"ל בזה].

והגרד"ק הכהן שליט"א א"ל לתרץ, דע"כ דאם כ' "לכם" היינו דהתורה נתנה זאת לרוצחים לגמרי וא"כ ע"כ שאף הערים לא יצטרכו לשלם עבורם שכירות ומס וכו' דאם ניתן זאת "להם" אמאי ישלמו עבורם לזה, עכ"ד. ודפח"ח.

(נופת צופים)

בגמ': מר סבר ועליהם תתנו כי הנך ומר סבר ועליהם תתנו כי הנך מה הנך לכל צרכיהם כו'.

לכאור' יש להקשות מהו סברתו של ר' יהודה שמקיש המ"ח עיר להשש ערי מקלט רק לענין קליטה, ולא לענין שאין מעלין שכר, הא קיי"ל שאין היקש למחצה, ובמה פליגי ר"מ ור"י.

וביאר הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת הא' סוף כלל קי"ב) דהרי לענין שאין קולטין אלא לדעת מובדל המ"ח ערים מהו ערי מקלט לכולי עלמא, וא"כ בזה פליגי ר"מ ור"י, דר"מ סובר דעכ"פ לענין שאר דברים אין היקש למחצה, וממילא גם במ"ח ערים א"צ להעלות שכר, כמו בו ערי מקלט, אבל ר"י סובר כיון דלגבי מה שאין קולטין אלא לדעת - חלוק הוא המ"ח ערים מהו ערי מקלט, א"כ בכה"ג ליתא להכלל דאין היקש למחצה, ולא הוקשו רק לענין עצם הקליטה, ולא לענין שאר דברים כגון שאין מעלים שכר, ד"אין היקש למחצה" הוא רק כשאפשר להקיש בהכל.

שאינ אנו יודעים היכן הערי מקלט, אלא נראה כמבואר לפי שבטלו ערי הלוים לכך בטלו הערי מקלט וכמוש"כ דתלי עיר מקלט בערי הלוים. [גם מטעם אחר לא משכח"ל שהרי עיר שאין בה זקנים אינה קולטת, ובחינוך (מצוה ת"י) כתב דליכא דין גלות כל שאין סנהדרין במקומה בירושלים וע"ש במנ"ח].

אמנם לפ"ז יקשה מש"כ הרמב"ם (בפ"ח מהל' רוצח ה"א) דאין ערי מקלט נוהגות אלא באר"י, ולמבואר הא בלא"ה הרי לא משכחת ערי לויים בחו"ל, וכמו"כ מש"כ שאין קולטות עד שיובדלו כולן, ולכך לא קלטו אלו שבעבר הירדן אף שהבדילן משה לשלש ערים, וצ"ע דבלא"ה אין קולטות לפי שלא ניתנו ללוים עד לחלוקת הארץ שהיה ע"י יהושע וכדאיתא בס' יהושע (כ"א).

דף י"ג ע"א

במשנה: מעלים הווי שכר ללוים דברי ר' יהודה וכו'.
ופירש"י הערים שכר ללוים שרוצחים שוכרים מהם את בתי הדירה.

אמנם ברמב"ם בפ"ח דרוצח ה"י ס"ל שהרוצח משלם דכ' בזה"ל דרוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו, והדר בשאר ערי הלויים נותן שכר לבה"ב עכ"ל. וכ"כ שם רע"ב דהרוצח מעלה שכר לבה"ב שהוא דר בו, וכ"כ במאירי ע"ש. והיינו דנחלקו מי משלם השכר ללוים, דרש"י ס"ל דהערים מעלים השכר, ונ' דהיה שם איזה "קופת העיר" שהיא שכרה לרוצחים בתים לדור בו, אך לרמב"ם ודעימיה ס"ל דהרוצחים עצמם שילמוהו מכיסם.

והנה יעוי' בגמ' דכ' א"ר כהנא מחלוקת בשש דמר סבר לכם לקליטה ומר סבר לכם לכל צרכיכם וכו' א"ל רבא הא ודאי לכם לכל צרכיכם משמע וכו' ע"ש [וכ' תוס' לכל צרכיכם, דאין צרכיכם להעלות שום דבר ללוים], וא"כ לרמב"ם ודעימיה דהרוצח מעלה השכר מוכן שפיר, דכיון דכ' לכם דע"כ משמע שעושים שם לרוצחים כל צרכיהם ואי"צ

פרק שלישי

רש"י אף שהביא דרשה זו דכי קדש הם מיותר ודרשינן שאר קדשים מיני' במכות (דף י"ח) בד"ה ה"ג, עם כל זה אולי לא נראה לו פירוש רבו, שהרי אמרינן (שם) ה"מ היכי דלכהניס חזי וכו', הרי דלא שייך למילף מזה אזהרה לכל ההקדשות דגם לכהנים לא חזי, ועוד דלא יאכל כי קדש הם לאו שבכללות הוא, ואין לוקין עליו כמו שכתבו התוספ' שם, ולכן כתב דילפינן בגז"ש חטא חטא מתרומה.

שוב ראיתי בריטב"א על מתניתין דמכות (פ' ג') שכבר הזכיר דעת ריב"ז בתשובה הזאת, רק שלא הזכיר בפירוש שם אומרה וז"ל שם: והקדש שלא נפדה, איכא דמפיק ל' מדכתיב בהאי קרא ונדריך, והקדש בכלל נדרים הוא, ולא נהירא דבגמרא אוקימנא סתמא כר"ש, ור"ש דרש ונדריך זו עולה. ואיכא דמסיק לה מן וזר לא יאכל כי קדש הם, וגם זה אינו שלא אמרוהו בגמרא אלא לענין עולה וקדשי מזבח, ולית לן למידרש מדעת' מה דלא אמור בגמרא או בספרא וספרי ושאר תוספתא, והנכון כדפירש רש"י ז"ל דנפקא לן מגז"ש עכ"ל, והנה דיעה הראשונה דאתיא מונדריך היא דעת הרמב"ם הל' מעילה (פ' א'), ודיעה השני' דאתיא מוכל זר היא דעת ריב"ז בתשובה, וזה מורה שראה הריטב"א תשובה זו.

ולפ"ז יש לנו ג' שיטות מנ"ל אזהרה למעילה, שיטת ריב"ז ושיטת רש"י ושיטת הרמב"ם, והסמ"ג כתב כהרמב"ם והראב"ד כרש"י, אבל קשה לענ"ד למה טרחו הראשונים למצוא אזהרה למעילה, ולא הזכירו דמצינו אזהרה מפורשת לפי מה דאמרינן בנדה (דף מ"ו) הקדיש ואכל לוקה משום ולא יחל דברו, וזה שייך בכל הקדש, דכל הקדש בא על ידי קדושת פה כמו שכתב הרמב"ם לענין אזהרה מונדריך, ואין לומר דלא יחל לא שייך רק למקדיש עצמו, דזה אינו, דהא בפירוש אמרינן שם הקדיש הוא ואכלו אחרים, ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו לוקין ע"ש, ואפי' למ"ד אין לוקין, אין הטעם

במשנה: והקדש שלא נפדו וכו'.

וברש"י: אזהרתו אינו מפורשת כל כך ונראה בעיני דמהכא אתא וכו'.

הנה בקובץ שומר ציון הנאמן (ד' י' ע"ב) נדפסה תשובת רבינו יצחק ב"ר יהודה:

וששאל הזיד במעילה באזהרה דכתיב במילואים ואכלו אותם אשר כופר בהם וזר לא יאכל כי קדש הוא כל שהוא קדש טעון שריפה הכי נמי וזר לא יאכל כי קדש הם כל שהוא קדש הרי הוא בלא יאכל, אלמא הזיד במעילה באזהרה עכ"ל.

ומבאר שם הגאון בעל ערוך לנר בהג"ה:

וגם השאלה אשר הושבה עלי' התשובה הזאת הובאה ברש"י במכות (דף י"ג) דעל מה דתנן הקדש שלא נפדה כתב אזהרתו אינו מפורשת כ"כ ונראה בעיני וכו' ע"ש, הרי שנסתפק לרש"י אזהרת מעילה מהיכי אתיא, ועל זה השיב לו רבו דאתיא ממה דכתיב במילואים וזר לא יאכל כי קדש הם (ונראה שבין תיבת קדש לתיבת הוא חסרו התיבות הם וכמו דדרשינן ממה דכתיב כי קדש).

וכוונתו, כמו דדרשינן ממה דכתיב ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא, כל שבקדש פסול הוא בלא יאכל וטעון שריפה כנותר, והיינו מדכתיב כי קדש הוא יתירא כמו שכתב רש"י בפסחים (דף כ"ד), הכי נמי דרשינן מוזר לא יאכל כי קדש הם מדכתיב כי קדש הם יתירא, דכל שהוא קדש הרי הוא בלא יאכל לזר, ומזה נפקא אזהרה להזיד במעילה כלענ"ד בביאור תשובה זאת.

אלא שמה שכתב כל שהוא קדש טעון שריפה לאו דוק' הוא, ע"פ מה דמסקינן בפסחים (דף פ"ג) דפסולו בקדש בשריפה לא מקרא נפקא אלא גמרא גמירי לה, והנה

אולם יש לפרש באופן אחר דה"ט שלא כ' דחורש "בשבת", משום דכיון דאיכא בזה אף חיוב מיתת ב"ד והיינו "סקילה" א"כ לא שכיח שיתרו בו משום "מלקות" ולא משום "סקילה" דאם כבר יתרו בו א"כ מן הסתם יתרו בו על העונש החמור ולא על הקל, ולזה י"ל שכ' דאיירי דחורש ביו"ט ולא בחורש בשבת, דבזה ע"כ שיתרו בו למלקות דהא לית ביה מיתת ב"ד דאף לר' ישמעאל דס"ל דאיכא "מלקות" על חילול שבת מ"מ לא שכיח כלל "שילקוהו" ע"ז כש"נ, וא"כ ליכא להוכיח מהמשנה שם דס"ל כר"ע מדכ' דחורש ביו"ט, ודו"ק.

ולפי"ז יל"ע ברש"י מהו שכ' דנקטי' ליו"ט מדס"ל כוותיה דר"ע הא אינו בהכרח כלל די"ל דס"ל כר' ישמעאל ומ"מ לא נקט לשבת מדאינו שכיח, וכש"נ. וי"ל דכוונת רש"י בזה דאחר שקי"ל בשאר דוכתי כוותיה דר"ע א"כ יל"פ דה"ט דלא כ' דחורש בשבת, אך לא דמוכח מהכא דס"ל כר"ע, די"ל כנ"ל דלא נקט לשבת מדאינו שכיח וכו'. וע"ע במכות שם "בגבורת ארי" בד"ה ואין חילוק וכו' בזה.

(נופת צופים)

דף י"ג ע"ב

בגמ': חייבי מיתות ב"ד כו' שאם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין להן.

בשו"ת נו"ב (קמא או"ח סי' ל"ה) חקר בטעמו של דבר למה לא מועיל תשובה לכפר עונו ולבטל ממנו דין מיתת בית דין.

וכתב דאם כן תבטל כל מיתת בית דין, שכל אחד יאמר שהוא שב מעונו, והרי מיתת בית דין מוכרח, ולכן בע"כ דלא מועיל תשובה.

אלא שהקשה דעדיין נאמר שכל שעשה תשובת המשקל המוזכר ברוקח ובשאר ספרי קודש, בטל ממנו דין מיתת ב"ד, ומיתת ב"ד יצויר במי שלא עשה תשובת המשקל.

וכתב דמזה מוכח שכל דין תשובת המשקל המבואר בספרים אינו מעכב בעיקר דין תשובה, ועיקר התשובה היא החרטה בלב, וברגע אחד, ובכל השאר אינו מעכב.

★★

רק משום דס"ל הקדש מופלא סמוך לאיש דרבנן, אבל בהקדש גדול ואכלו אחרים לכ"ע לוקין מבל יחל, וכן מוכח ג"כ ממה דאמרינן נדרים (דף נ"ז) לאחר הפסח בבל יחל דשייך לאו דבל יחל אם נהנה ממה שהדירו אחר ע"ש, וא"כ יש לנו אזהרה מפורשת ששייכת בכל הקדש ועיין שם (דף ט"ו) במה שכתב הר"ן עכ"ד בעל ערוך לנר.

★★

במשנה: וא"ז הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו וכו' ממזרת ונתנה ל'ישראל' בת ישראל ל'נתין'.

הקשה בגור אריה (פר' ניצבים), דכאן מבואר דאיסור נתין הוא מדאורייתא, ובכמה מקומות מוכח שהם אסורים מן התורה, ובפרק הערל (יבמות עט.) משמע שיהושע ודוד גזרו עליהן.

ותירץ, דמן הלאו ד"לא תתחתן בהם" אינו אסור רק אותו המתגייר בלבד, אבל בנו ובן בנו אינו אסור מדאורייתא, ורק רבנן גזרו עליהם.

★★

בגמ': כי פליגי דאתרו ביה למלקות ר' ישמעאל סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו, ור"ע סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו.

ויעוי' ברפכ"ד דשבת (קנר), ובספ"ק דעירובין (יז:), ובפ"ז דב"ק (עד:), ובסנהדרין (פו:), דסתמה הגמ' כוותיה דר"ע דאין לוקין ע"ז, דמקשה הגמ' הא הוי לאו שניתן לאזהרת מיב"ד ואין לוקין ע"ז יעו"ש.

וכן יעוי' בפ"ג לקמן (כא:), במשנה, והובא בפ"ג דפסחים (מז:), דיש חורש תלם א' וחיביין עליה משום שמונה לאוין, החורש בשור וחמור והם מוקדשים וכו' וכיום טוב וכהן וכו', ופירש"י בפסחים שם דשבת לא תנא, משום דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא דאין לוקין עליו, עכ"ל יעו"ש. וא"כ זהו שכ' במשנה שחורש ביו"ט ולא בשבת, משום דשבת ניתן לאזהרת מב"ד וע"כ דליכא ע"ז "מלקות" ארבעים ורק ביו"ט שלא ניתן לאמיב"ד לוקין ע"ז, וא"כ מבואר דסתם התנא הנ"ל כוותיה דר"ע. וכן יעוי' בסנהדרין (פו:), דסתם משנה ר' מאיר וכו', וכולהו אליבא דר"ע יעו"ש וברש"י, וא"כ שפיר סתם לן ר"מ כוותיה דרבו ר"ע בזה וכדרכו בכלא הש"ס, ודו"ק.

החיד"א ז"ל (דברים אחרים דרוש ז') מבאר שלכן לא מועיל תשובה לב"ד שלמטה, לפי שהאדם יראה לעינים וד' יראה ללבב, ואין אנו יודעין אם תשובתו אמיתית או לא.

ועפי"ז כתב שמדויק הפסוק שנאמר במלקות: ונקלה אחיך "לעיניך", כלומר שבמלקות אפשר לראות בעינים שאחיו לקה, מה שאכן כן - בתשובה זאת לא יראה האדם לעינים, רק ד' יראה ללבב, ולכן אי אפשר לכפר ע"י זה.

★★

בגמ': רבי עקיבא אומר חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים, שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן, חייבי מיתות ב"ד אינו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין להן.

עפ"ז מבאר הגר"א את הפסוק בפ' כי תצא "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת" וגו' (כא, כב). דלכאורה צ"ב, דהרי חטא הוא בשוגג, וא"כ מדוע נאמר 'חטא משפט מוות', והלוא משפט מוות הוא דוקא על עבירות במזיד ולא על עבירות בשוגג.

אולם ע"פ הגמ' כאן אפשר לפרש את הפסוק, דכשמוציאים את הנידון למיתה הרי צועק ומתחרט על העבר ועושה תשובה מיראה, ובכה"ג נעשים לו זדונות כשגגות, ועל כן אמרה התורה 'וכי יהיה באיש חטא משפט מות' דהיינו דאכתי יש בידו רק 'חטא' דהוא בשוגג מחמת שחזר בתשובה בכ"ז 'והומת', דאין ב"ד של מטה מוחלין לו.

★★

בגמ': חייבי כריתות לא צריכי התראה וכו'.

הנה בגמ' סוטה (ה, א) ילפי' מינה אזהרה לגסי הרוח מדכתיב (דברים ח' י"ד) ורם לבבך ושכחת את יהוה אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. והקשה שם המהרש"א בח"א מאי קאתי לאשמעינן בזה, דאי לאשמעינן איסורא הרי כבר מבואר בכמה מקומות, ואם לענין מלקות אין למדין מדברי קבלה, ות"י דאפשר וקאי אדלעיל דאמרינן דלא ינקה מדינה של גהינם, לזה קאמר דאיכא לזה אזהרה דאין עונשין אלא א"כ מזהירין.

ודבריו תמוהין, שהרי איתא במכות (יג, ב) דיש מלקות בחייבי כריתות ולא בעי אזהרה לחייבי כריתות כיון דאזהרה בעינן רק בעונשי ב"ד, אלא דקו' זו איכא לאקשווי על הרמב"ם שכתב בפיה"מ במכות (פ"ג מ"א) דהתורה אינה מחייבת מיתה וכתת עד שיהי' באותו ענין לאו פשוט, הרי מפורש בדבריהם דלכתת בעינן אזהרה, ולכאורה זו סוגיא מפורשת דלא כוותיהו.

ובדעת הרמב"ם נראה לפרש דודאי לעולם גם בכרת בעינן אזהרה, אלא שיש שתי גדרי אזהרה, א. אזהרה שבאה בצורת לאו מוחלט והאיסור כצורתו, ואזהרה מעין זו בעינן בכל חייבי ב"ד, ב. אזהרה שהתורה הזהירה בצורה כל שהיא, אם בצורת עשה וכגון במילה אה"נ דלית בה אזהרה גמורה אבל ודאי בעי שהתורה תקבע זאת לאיסור, ומהעונש איננו רואים שום איסור אלא עונש, רק לזה די לנו שהתורה תרמוזו האיסור בצורה מסוימת ואפילו בלשון עשה, ודי בזה להחשב אזהרה בחייבי מיתות בידי שמים, וזוהי כוונת הרמב"ם שגם כרת בעי אזהרה היינו אזהרה מעין זו.

אמנם בדעת המהרש"א קשה להלמו, שהרי שיש איסור ודאי מרומז בקרא דתועבת ה' כל גבה לב, ורק לאו ממשי לא מצינו אלא הכא, ובכה"ג בחייבי כריתות לא צריך אזהרה מפורשת כ"כ.

(הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א)

★★

בגמ': דאמר רבי אבין א"ר איצ'ני כל מקום שנאמר השמר פן וא"ל אינו אלא לא תעשה.

בפרשת חיי שרה נאמר (בראשית כד, לט), 'ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי', ופירש רש"י: 'אלי לא תלך האשה - אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר, והיה מחזר למצוא עילה, שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם, בני ברוך, ואתה ארוו, ואין ארוו מתדבק בברוך'. ויש לדקדק מהיכן הוכיחו חז"ל לחשוד את אליעזר בחדש כזה, הרי באמת אליעזר היה מוכרח להתנות עם אברהם איך יעשה באם שלא תאבה האשה ללכת אחריו.

וביאר הגר"א (קול אליהו שם), דהנה ללשון ספק בלשון הקודש יש שני שמות נרדפים, בלשון 'פן' ובלשון

נערה בתולה [פ"ב, יז] דהא דחייבה התורה קנס במפותה, דלאו דלא תהיה קדשה שיש בו מלקות, שהיא עצמה הכינה לזנות, אבל ע"י פיתוי אין זו קדשה, והיינו דאמר והיא תראה שאין בה איסור קדשה שלא הכינה עצמה לזנות אלא ע"י פיתוי, ואפ"ה חייבת כרת כמותו.

'ועוד נראה לפי מאי דאמר בקידושין דף מ"ג דמודים ב"ש בחלבים ועריות שאין בה שליח לדבר עבירה הואיל ונהנה, כתב הש"ך בח"ה סי' ל"ב [סק"ג] דהא דאמרינן גבי נחש דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, אף על גב דבדיני שמים יש שלד"ע מכל מקום היכא דנהנה אפילו בידי שמים אין שליח לדבר עבירה, ונראה ראייה לזה ממפותה דגם היא חייבת כרת אעפ"י שפיתה ובדיני שמים המשלח חייב, מ"מ היא חייבת שכן נהנה, והיינו דכתיב והיא תראה אעפ"י שהיה ע"י פיתוי אפ"ה חייבת, ועוד נראה דאע"ג דאמרינן בכתובות דף נ"א ע"ב והיא לא נתפשה, ויש לך אחרת שאפילו לא נתפשה מותרת ואיזה זה תחילתה באונס וסופה ברצון, מ"ט יצרה אלבשה, ונראה דהיינו לענין שהיא מותרת לבעלה אבל אם התרה בה לאחר שנתרצית, והיא יכולה לפרוש ממנו חייבת מיתה אע"ג דיצרה אלבשה, שהרי מצינו שהם חייבים על כל כח וכח כדס"ל לר"א בכריתות [טו]. א"כ טובא קמ"ל קרא אע"ג שהיה תחילתה באונס ויצרה אלבשה, אפ"ה אם התרה בה ולא פירשה חייבת כרת כמותו, והיינו דכתיב בסופו ערות אחרת גילה היינו כשהיתה באונס מתחלה ועד סוף, כמ"ש הרמב"ן וכדאייתא בסוגיא שם אונס דשרייה רחמנא שצווחה מתחלה ועד סוף.

★ ★

בגמ': מאי אמרת הא לא עביד תשובה, לא פסיקא מילתא לכרת וכו'.

וברש"י הואיל והוא תלוי בתשובה ע"כ.

הגרי"מ חרל"פ ז"ל הקשה (בספר הזכרון להגרש"ב ורנר ז"ל ע' צט) על דעת הרדב"ז (פ"י דתרומות הלכה ו) דבמלקות הפוטרת ממיתה בידי שמים, לוקה ואינו משלם. ומקשה, דהרי כל הדין דחייבי כריתות לוקין אעפ"י דהוי ב' רשעיות, הוא כרבינא בגמ' כאן, שאם עשו תשובה בי"ד שלמעלה מוחלין אותו, מאי אמרת הא לא עבוד תשובה לא פסיקא מילתא לכרת, ופירש"י הואיל והוא תלוי בתשובה,

'אולי', והחילוק ביניהם, דאם האומר חפץ שלא יתקיים הספק נאמר בלשון 'פן', כמו 'פן יפתה לבככם' (דברים עקב יא, טז), 'פן יהיה דבר עם לבבך בליעל' (שם טו, ט), וכמו שאמרו כאן בגמרא, דהשמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, ואם האומר יחפון שיתקיים הדבר אז אומר בלשון 'אולי', כמו 'אולי אבנה ממנה' (בראשית טז, ב), 'אולי ישא פני' (שם לב, כ), 'אולי יש חמשים צדיקים' (שם יח, כד), 'אולי אכפרה בעד חטאתכם' (שמות לב, ל). וכשאליעזר אמר בלשון אולי לא תלך ולא בלשון פן, מוכח דרצה שהתנאי יתקיים ובאמת חפץ שלא תאבה ללכת, ולכך דרשו, בת היתה לו וכו'.

דף י"ד ע"א

בגמ': לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו והיכי משכחת לה ברשיעא בר רשיעא.

הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (אות קמח) כותב: **שאלני** [הרב ר' זלמן שאכאראוויץ נ"י מוואלאזין] על דברי הבית שמואל בסימן א' [ס"ק י'] שמסתפק [בשם החלקת מחוקק שבס"ק ח'] אם המתעברת באמבטי יהא הולד נחשב לאביו ויוצאים בו ידי חובת פרו ורבו, דיש לפשוט מהא דמכות [י"ד, א] דמשכחת לה אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו ברשיעא בר רשיעא, והרי משכחת לה בהיתר כגון שנתעברה באמבטי והיא אחות אביו בהיתר וכו'. והשבתיו שהתבואות שור בחידושיו [בבכור שור שם] הקשה דבפשוטו משכחת לה בשנים ואין צריך שלשה.

★ ★

בגמ': רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות.

כתב בפנים יפות (פר' קדושים), 'בסנהדרין דף מ, ב יליף מראה את ערותה התראה דהיינו שהתרה בה, והנה לר' יצחק דס"ל למה פרט הכתוב כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות, וכן לר' יוסי ב"ר יהודה [שם מא]. דס"ל דלא ניתן התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ע"כ צ"ל הא דקאמר וראה את ערותה דהיינו שהוא מזיד, וכן היא תראה ערותו היינו שהיא מזידה, אלא דצריך להבין למה כתיב והיא תראה ולא כתיב והיא ראתה, ונראה דא"ש לפמ"ש הרמב"ם בהלכות

ע"ש. והלחם משנה ה' סנהדרין פי"ח הוכיח דהרמב"ם פסק כרבינא ע"ש.

והנה ידועה שיטת הפוסקים, דבקלב"מ חייב לצאת לידי שמים, א"כ בהזיד בתרומה אפי" בהתראה, הלא ידוע לנו בבירור דעד שלא ישלם, המלקות אינה פוטרת מן המיתה, כי צריך תשובה, ובכאן פסיקא לנו דעד שלא ישלם דמי התרומה לא תועיל תשובתו לשמים, כי חייב לשלם לצי"ש, וא"כ יהי מוכרח לשלם בכדי לתקן את תשובתו. וכיון דסוף סוף צריך לשלם, אמאי לוקה ואינו משלם, דבנ"ד תהי' ב' רשעיות מלקות וכתר, וסוף סוף עוד יצטרך לשלם, ומאי הועילו חכמים בתקנתן, יותר טוב ישלם ולא ילקה, ולכל הפחות לא תהיינה ב' רשעיות עכ"ד.

★★

והשיב לו על כך הגרש"ב ורנר ז"ל (שם ע' קב): מה ענין תשלומי התרומה עם חיוב הכרת, הלא אם ילקה יפטור מהכרת כשיעשה תשובה, ומה שצריך לשלם לצאת י"ש הוא רק כמזיק שהפסיד לחבירו, ואינו שייך כלל להכרת לומר שהכרת לא נתכפרה עד שישלם, וכיון שאינו משלם, הוא חייב כרת, ושוב הוי ב' רשעיות כרת ומלקות. וכי האוכל תרומת עצמו שאינו חייב בתשלומין וילקה וישוב בתשובה שלמה, וכי לא מתכפרה לו הכרת.

וה"ה באוכל תרומה של חבירו, איסור הכרת נתכפרה במה שילקה ואין כאן ב' רשעיות, ומה שצריך לשלם בנוגע להזיק ממון, אינו ענין לכפרת הכרת.

★★

בגמ': ונראין דברים מק"ו, ומה נדה שהיא שם אחד חייב על כל אחת ואחת, כאן שש"שה שמות לא כ"ש וכו'.

והקשה הריטב"א כאן, דהרי אין עונשין מן הדין, וכיצד אפשר לחייב מחמת ק"ו קרבן על כל אחת ואחת. ותירץ בתירוץ הראשון, דקרבן עונשין מן הדין, [ובריטב"א בדפוסים אחרים הגירסא היא "דכרת"]. ותירוץ שני כתב הריטב"א בשם הראב"ד, דכיון דכאן הק"ו בא רק לחלק דליחייב משום שלשה שמות, הוה גילוי מילתא בעלמא, וגילוי מילתא בעלמא ילפינן מקל וחומר ע"כ.

★★

ולכאורה נראה ברור, דהראב"ד שהובאו דבריו בריטב"א בתירוץ השני, סובר דאין עונשין קרבן מן הדין, ולכן הוצרך לתרץ ולומר דהסוגיא כאן שאני משום דהוה הק"ו גילוי מילתא בעלמא, דזה ילפינן בק"ו, ומשמע דבאופן שהק"ו לא בא לגילוי מילתא אלא לגוף החיוב, לא ילפינן בק"ו גם לענין קרבן, וכ"כ הערוך לנר (כריתות דף ב ע"ב) בדעת הראב"ד.

אך בכללי התלמוד (מהספר שיירי כנסת הגדולה כללי הקל וחומר אות ה) כתב בשם הריטב"א שבקרבן עונשין מן הדין, ולא הביא דיש בריטב"א ב' תירוצים בענין זה וכנ"ל.

★★

ולענין האם בכרת עונשין מן הדין, נחלקו בזה הראשונים. דדעת התוס' בחולין (דף קטו ע"ב ד"ה מה לחמץ), והרשב"ם בבא בתרא (דף פח ע"ב ד"ה למעוטי), דכמו דאמרינן דאין עונשין מלקות מן הדין, ה"ה דאין עונשין כרת מן הדין. אמנם דעת תוספות הרא"ש בקדושין (דף נו ע"ב), דעונשי שמים עונשין מן הדין, ועוד עיין באור שמח (שם), באתוון דאורייתא (כלל כה), ובמה שכתב בערוך לנר (כאן ד"ה ונראין).

ולפי הגירסא האחרת בדברי הריטב"א כאן שגורסים דעונשין "כרת" מן הדין, מבואר לכאורה דגם הריטב"א סובר דכרת עונשין מן הדין. אמנם כיון דהסוגיא כאן במכות איירי לענין קרבן ולא לענין כרת, נראה דהגירסא הנכונה בריטב"א היא קרבן ולא כרת ודו"ק.

★★

בגמ': אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזר קאי. **בשפת** אמת (ליקוטים פ"ו ראה) כותב על מש"כ בעיר הנדחת (דברים יג, יז): והיתה תל עולם לא תבנה, לכאורה נראה דוהיתה תל עולם מ"ע, א"כ אי עבר ובנה מצוה לסתור הבנין, ולפי"ז י"ל אי בנה אינו חייב מלקות דהוי ניתק לעשה, אך הרמב"ם כתב בהדיא (פ"ד דע"ז ה"ח) דבנה לוקה, וצ"ע, דאפי' למ"ד לאו שקדמו עשה לוקין. מ"מ הכא דכתיב תל עולם, הוי כמו באונס דכל ימיו בעמוד והחזר קאי ע"ש פ"ג דמכות, דאל"ה תל עולם מיותר, דכיון דכתיב לא תבנה. **ואפשר** משמע לי' לשון: "והיתה", בהווייתה תהי', א"כ המצוה רק אחר השריפה להיות נשאר כך תל, ולא

אינו מסברא, אלא גזו"כ דבעינן שיהיה דומה ללאו דדחסימה וצ"ב.

★ ★

וכתב חכ"א בקובץ בית התלמוד (ע' קעח): צריכים אנו לפרש כוונת רבא כאן, דבאמת יסוד הפטור הוא משום דלא דמי ללאו דחסימה, אלא שלא כל לאו שלא דמי ללאו דחסימה נפטר ממלקות, וכדאמר הכא "אטו משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מיגרע גרע", דרק לאו שיש לנו לומר שאותה הבחינה שבה הוא אינו דומה ללאו דחסימה היא סיבה לפוטרו ממלקות, כגון לאו שאין בו מעשה דאמרינן לעיל (יג ע"ב) שאין לוקין עליו משום דלא דמי ללאו דחסימה, דיש סברא לומר שכיון שאין בו מעשה קיל טפי.

וה"נ בלאו הניתק לעשה, דכיון שאין העשה מתקיים רק לאחר עבירת הלאו, יש כאן סיבה וטעם לומר שנשתנה לאו זה משאר לאוין לקולא, ולכן פטרינן ליה מצד שלא דמי ללאו דחסימה.

★ ★

ובהג"ה שם מובא: יש להעיר דמרש"י בפסחים (פד ע"א) משמע דיש ב' טעמים לפטור לאו הניתק לעשה. וז"ל שם (בד"ה 'בא הכתוב'): "כל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו, דמשמע זו היא תקנתו אם תעבור על הלאו עשה זאת והינצל. ועוד, דלא דמי ללאו דחסימה שהמלקות נסמך לו". עכ"ל. וצריך עיון בזה.

★ ★

בספר ברוך טעם (בדיני עשה דוחה ל"ת) מקשה, בהא דאיתא בראשונים דהטעם דלאו הניתק לעשה לא לוקה, הוא משום דלא דמי ללאו דחסימה. והרי בגמ' כאן מבואר להדיא שיסוד הטעם הוא רק משום דהעשה מנתק הלאו ממלקות ולא משום דלא דמי ללאו דחסימה, וכן יש להקשות להיפך, מדוע בלאו הניתק לעשה אם לא קיים העשה הוא לוקה, סוף סוף זה לא דומה ללאו דחסימה, דבחסימה אין שום צד לפוטרו ממלקות.

וכתב שם לבאר, דיש ב' סוגים של לאו הניתק לעשה. א. שהעשה בא לבטל את מעשה האיסור שעשה, כמו אם גזל ובא העשה דוהשיב להחזיר את הגזילה ולבטל את מעשה האיסור, וכן שילוח הקן, או אונס שגירש, ולכן אם

קאי אם חזר ובנאה, מיהו עכ"פ הו"ל לחשבו למ"ע כדין לאו הבא מכלל עשה, וגם לשון תל עולם משמע כפשטא.

ואח"כ מצאתי בירושלמי ובספר קרבן העדה שם בסנהדרין (פ"י ה"ח) דמסופק בדין זה, אם בנאה [אם] חייב לסתרה מטעם אי עביד לא מהני. וזה אינו נכון לע"ד, ואין להאריך בזה. גם מה שעושה מחלוקת בין הספרי לירושלמי, אינו נראה כלל ע"ש. ולמ"ש אין ענין עיר הנדחת דומה ליריחו, מטעם דהכא כתיב והיתה תל עולם כמ"ש וצ"ע לדינא עכ"ד.

★ ★

ובנו הגה"ק רבי נחמ"י אלטר זצ"ל בספרו חדושי רבי נחמ"י בשו"ת (סי' כז) כותב ליישב קושית אביו השפת אמת וצ"ל הנ"ל:

בעיר הנדחת, כיון דבאמת שייך המצוה על כל אחד מישראל, ואפי' אם הוא יתחיל לבנות אותו בחזרה, לא יוכל לבנות בשעה אחת, וממילא יקדמנו כל אחד מישראל ויהרוס, כי על כל אחד מוטל לעקור ע"ז ולהחריב את כל עיר הנדחת, שצריך לשרש אחר ע"ז, כדי שישוּב ה' מחרון אפו, א"כ אינו במציאות שהוא יקיים כל העשה, ושפיר דמי ללאו דחסימה, כיון דבודאי יקיימו כל ישראל מקודם אותו שעבר ובנה. כיון שעבר ובנה לא ימהר כל כך מלבנות מקודם עכ"ד.

★ ★

בגמ': א"ל רב פפא לרבא, והא לא דמי לאוי' ללאו דחסימה וכו' א"כ לאו שניתק לעשה נמי וכו', ההוא לנתוקי ללאו הוא דאתא וכו'.

בפשטות דברי הגמ' נראה דהא דאין לוקין אלאו שניתק לעשה, הוא משום דלא דמי ללאו דחסימה, ולכן הקשה רב פפא, דמטעם זה לא ילקה גם אלאו שקדמו עשה. אולם לכאורה יש לדייק לא כן מסוף דברי רבא - "ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא", ופירש"י: "עשה שאינו מתקיים אלא לאחר עבירת הלאו, לנתק את הלאו מעונש מלקות הוא בא". ומשמע, דהא דאין לוקין אלאו הניתק לעשה הוא מסברא, שכיון ששייך לקיימו רק אחר עבירת הלאו, יש לנו להבין שלכן נתנתו תורה להעשה, בכדי לנתק הלאו. ובפשטות קשה לומר כן, דהלא גמרא ערוכה היא לעיל (יג ע"ב) "לאו שניתק לעשה נמי דומיא דלאו דחסימה". הרי להדיא שטעם הפטור

בלשון נגיעה. ובדוחק אפשר לומר דכיון דנלמד מריבויא גרידא לא אמר כן שילקה בנגיעה.

אך אפשר לבאר דהנגיעה היא רק כסייג אל האכילה שהאכילה בקדשים היא בכרת, ולכן עשתה התורה סייג לדבריה דילקה גם על הנגיעה גרידא, וכמו שמצינו מן התורה איסור קריבה בעריות וכיו"ב.

אבל בתרומה טמאה שאם אכל כהן טמא פטור ממיתה בידי שמים, דכתיב (לקמן כב, ט) "ומתו בו כי יחלוהו", ודרשו חז"ל (סנהדרין פג, א) פרט לזו שמחוללת ועומדת, וא"כ כשיאכל טמא תרומה טהורה הלא יטמאנה באכילה ולא משכחת טמא שאכל תרומה שיהא במיתה, כי אם באופן רחוק דהיינו בפירות שלא הוכשרו או בתחב לו חבירו בבית בליעתו, ולכן לא שייך לעשות בתרומה סייג לאכילה שיהא אפילו הנוגע בתרומה לוקה.

★★

בגמ': טמא שנגע בקדש ריש לקיש אומר לוקה רבי יוחנן אומר אינו לוקה ריש לקיש אומר לוקה בכל קדש לא תגע רבי יוחנן אומר אין לוקה ההוא אזהרה לתרומה הוא דאתא טמא שנגע בקדש מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה.

במסכת יבמות (עה, א) דרשו, 'בכל קדש לא תגע לרבות התרומה'.

במשך חכמה (פר' תזריע) הקשה, דכאן מובא, דדרשו דטמא שנגע בקודש לוקה, מכך שהתורה ציינה את האיסור בנגיעה, ואם פסוק זה מרבה גם תרומה, אם כן יהיה מלקות גם בטמא שנגע בתרומה.

ותירץ, דאיסור נגיעה הוא רק כסייג אל האכילה, שהאכילה בקדשים היא בכרת, ולכן עשתה התורה סייג לדבריה שילקה גם על הנגיעה, וכמו שמצינו איסור קריבה בעריות. אכן בתרומה טמאה שאף אם אכל כהן טמא פטור ממיתה בידי שמים, ולא מצינו טמא שאכל תרומה שיהא במיתה, כי אם באופן רחוק דהיינו בפירות שלא הוכשרו, או בתחב לו חבירו בבית בליעתו, על כך לא עשו סייג בנגיעת תרומה.

★★

הוא מקיים את העשה הרי תיקן מה שעשה וכאילו לא עבר, ואם לא קיים את העשה הרי נשאר הלאו כמו שהוא, וזה ממש כמו לאו דחסימה. [ומה שיכול לבטל המעשה זה לא נוגע לעצם הלאו כשלא ביטל המעשה].

ב. ויש עוד סוג של ניתק לעשה שלא מבטל את המעשה, כמו נותר, שהלאו שלא יותיר מהקדשים כדי שיאכל הכל בזמנו, וכשהותיר יש לו מצוה לשרוף. אבל השריפה של הנותר לא תבטל את מעשה האיסור במה שהותיר ולא אכל, אלא שיש גזה"כ שהעשה שבא אחרי הלאו מנתק ממלקות, אבל כאן זה כבר קולא בלאו, שלאו שיש אחריו עשה הוא לאו קל יותר, ממילא לאו זה אינו דומה ללאו דחסימה.

ולכן רש"י בפסחים (פב ע"א) לגבי נותר, מביא את ב' הטעמים, שהם דבר אחד, דכיון שהתורה נתנה עשה על הלאו, אף שאינו עוקר את המעשה עבירה, אבל התורה גילתה שללאו הזה יש תיקון של עשה, ע"כ שהלאו עצמו קל יותר, שיש בו עשה, וממילא לא דמי ללאו דחסימה, ויש נ"מ לדינא, שבנותר, גם אם לא יקיים מצות שריפת נותר לא ילקה על הלאו, כי זה לא דמי ללאו דחסימה עכ"ד הברוך טעם ודפח"ח.

דף י"ד ע"ב

אמר ר"ע שאלתי את רבן גמליאל ורבי יהושע באיטליז של עמאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל.

דבר זה הוא משנה בכריתות (ט"ו ע"א).

וכתבו שם בתוספות (ד"ה שהלכו ליקח בהמה למשתה כו'): להודיע שבחן, שאף על פי שהיו טרודין (בהתעסקות והכנות להשיא בנו של רבנן גמליאל), היו עוסקין בדברי תורה עכ"ל.

★★

בגמ': טמא שנגע בקודש ר"ל אומר לוקה וכו' מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה.

ב"משך חכמה" (פ' תזריע עה"פ בכל קודש לא תגע) הקשה, דאי קרא זה בא לרבות את התרומה, אמאי לא אמרינן גם גבי תרומה דטמא הנוגע לוקה, מדאפקיה רחמנא

בגמ': כל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו.

וברש"י דר"ל, אפי' למ"ד דלאו הניתק לעשה אין לוקין עליו, ס"ל לר"י שלא נאמרו הדברים אלא בעשה שבא אחרי הלאו, שאין לך אפשרות לקיים את העשה א"כ עברת קודם את עבירת הלאו, כמו אותה דוגמא של לאו של לא תותירו שנאמר אחריו עשה והנותר באש תשרופו, הרי א"א לקיים את המצות עשה של שריפת הנותר באש, א"כ קדמה לכך עבירת הלאו שהוא השאיר מבשר הפסח, משא"כ אם יש אפשרות לקיים את העשה גם בלי שיעבור לפני כן את הלאו, זה נקרא לאו שקדמו עשה, שהעשה קודם לעברת הלאו, ויתכן לקיים את העשה גם בלי שיעבור לפני כן את הלאו, וזה נקרא לאו שקדמו עשה, שהעשה קודם בזמן להעברת הלאו, ויתכן לקיים את העשה גם בלי לעבור את הלאו, ואז העשה הזה אינו ניתוקו של הלאו, ואפי' אם קודם הוא עבר את הלאו ולאחר מכן הוא מקיים את העשה, לא נפטר עיי"כ מן המלקות, כיון שעשה זה לא ניתן כדי לנתק את הלאו מחיוב מלקות שלו, שהרי אפשר לקיים את העשה גם מבלי שעובר לפני כן את הלאו.

★★

והנה ידועה קושית העולם דכל ל"ת הוא ניתק לעשה דתשובה, ואיך יש מלקות בל"ת.

ובספר מהרי"ד מבעלו זצ"ל (ע' שא) מביא שתירץ עפ"י דברי רש"י כאן הנ"ל.

דלא אמרינן לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו רק בעשה הבא אחר הלאו שאין אתה יכול לקיימה אלא אחר עבירת הלאו, אבל עשה שאתה יכול לקיימה קודם עבירת הלאו אין זה ניתוק הלאו, ואינה פוטרת מן המלקות. וזה ידוע שגם על המ"ע צריך תשובה כשלא עשאו כראוי. וזה פירוש הפסוק (איכה ג-ט) "מה יתאוונן אדם חיי" הינו איש צדיק "גבר על חטאיו" הא הצדיק שאין לו על מה לשוב, אבל באמת "נחפשה דרכינו" היינו במצוות שעלינו לעשות "ונחקורה ונשובה אל ה'" על שלא קיימנו אותן כראוי ובשלמות כמצווה עלינו. וכיון שצריך לקיים העשה דתשובה גם בלי הלאו, ממילא אין התשובה מנתקת את הלאו.

★★

במדבר קדמות (אות ת', י"ז) הביא מס' נחלת בנימין שהקשה שהרי כל הלאוין הן לאו הניתק לעשה, שלכולם יש את העשה של "תשובה", ואם כן איך שייך מלקות על שום לאו.

ותירץ דכמו שלא "שבכללות" אין לוקין עליו, ה"נ עשה "שבכללות" אינו מועיל לנתק את הלאו, ותשובה הלא היא עשה שבכללות, שהיא נוהגת בכל העבירות, לכן אינו מועיל לנתק את הלאוין.

דף ט"ז ע"א

בגמ': אמר רחמנא ולו תהיה לאשה.

כתב בתורה תמימה (פר' כי תצא), 'ולי נראה לפרש בביאור עיקר טעם גזירת התורה ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה, הוא בודאי משום תקנתה, אולי לא ימצא מי שישאנה משום השם רע שיצא עליה והוה אמינא דלאחר זמן מרובה שכבר נשתקע השם רע וביכולתה להנשא אז מותר לו לגרשה, קמ"ל אפילו לאחר זמן.

והנה לקמן בפרשת אונס בפסוק לא יוכל לשלחה כל ימיו (פ' כ"ט) דרשינן במכות (ט"ז א') כל ימיו בעמוד והחזיר קאי, ונ"מ לענין שאם גירש אינו לוקה דהו"ל לאו הניתק לעשה, וקשה למה לא דריש כהאי גונא גם כאן, אחרי דלפי האמת גם במוציא שם רע הדין כן כמבואר בדרשות הקודמות דדריש כן מן ולו תהיה לאשה.

ונראה בזה משום דכיון דכאן במוציא שם רע איירי שהיא כבר אשתו א"כ הפסוק ולו תהיה לאשה מיותר כלל לענינו, לכן בהכרח צ"ל דאתא להורות ולו תהיה לאשה לעולם אף אחר שגירשה כמבואר לעיל, וא"צ לדרוש כזה מן כל ימיו, ולכן דריש מן כל ימיו דרשה אחרת כמבואר לפנינו, משא"כ באונס שצ"ל ולו תהיה לאשה לגוף הענין שמחויב לקחתה לאשה, לכן דריש הא דמחויב להחזירה כשגירשה מן כל ימיו, וכמו שהבאנו הדרשה כל ימיו בעמוד והחזיר קאי ודו"ק.

★★

בגמ': אמרו לו אמרת, אמר להו לא אמר רבה האלהים אמרה וכו'.

והנה לא ברור לפי סוגית הגמ' האם ר' יוחנן נשאר בדעתו דל"ת שקדמו עשה לוקין עליו.

ובמאיירי כאן כתב וז"ל: "ומ"מ לענין לאו שקדמו עשה אע"פ שטרחנו בסוגיא זה לישב שלוקה לדעת ר' יוחנן ולגלגל טעמים באונס ומוציא שם רע, צער גלגול וטורח הרבה יש ביישובן ואין לדחוק בה כל כך וכל שכן שנאמר בסוגיא שחזר בו וכששאלו לו אמריתה כפר בעיקר הדברים לומר שאף לאו שקדמו עשה ניתק לעשה הוא וכפשוטן של דברים באונס ומוציא שם רע אבל טמא שנכנס למקדש טעם אחר יש כמו שביארנו" עכ"ד.

ולכאורה מבואר דהמאירי למד מסוגין דר' יוחנן חזר בו מדעתו, בכך שאמר: אמר להו לא, אכן צ"ב בזה, דהרי את הקושיות שהקשתה בגמ' על ר"י יישבנו בסיום הסוגיא: אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזר וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן כל ימיו בעמוד והחזר עיי"ש. ומה הדוחק הגדול שראה המאירי בתירוץ זה.

ואכן בריטב"א כאן כתב:

"אבל רבותינו ז"ל הקשו דהא לקמן אמרינן דטעמא דהדר ביה וכפר משום דקשיא ליה אונס ואלו לקמן אמר רבין משמיה דר' יוחנן גופיה דלא קשיא אאונס משום דכתיב כל ימיו כל ימיו בעמוד והחזר קאי, ויש לתרץ דכי כפר ר' יוחנן לא אסיק אדעתיה ההוא טעמא דכל ימיו ובתור הכי יהיב דעתיה ואמר ליה לההוא טעמא באנפי רבין תלמידיה כן נראה לי, אבל רבותינו ז"ל פירשו אמרו לו לרבה בר בר חנה אחרים ששמעו דבר זה בשמו אמרת כן משמיה דר"י ואמר להו לא".

הרי חזינן מדברו דס"ל דגם אם נפרש דר' יוחנן הוא זה שחזר בו, מ"מ א"א לומר דכל ימיו דר' יוחנן עמד בחזרתו, אלא חזר לדבריו הראשונים, וכ"ש לפי מה שכתב הריטב"א דר' יוחנן גופיה מעולם לא חזר בו וכ"כ המהרש"ל כאן בחכמת שלמה ע"ש.

★★

וכתב חכ"א בקובץ מקבציאל (קובץ ל"ב ע' תעז):

אמנם מה שיש לעיין הוא בדברי הרמב"ם. שכתב (בפ"א מנערה בתולה ה"ז) וז"ל "אע"פ שנ' באונס לא יוכל שלחה כיון שקדמו עשה שנ' ולו תהיה לאשה הרי נתקן לעשה, ונמצאת זו מצות לא תעשה שנתקה לעשה שאין לוקין עליה אלא אם לא קיים עשה שבה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין", משמע מזה, דדעתו דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו והמשמעות היא משתי פנים - א' ממה שכתב 'כיון שקדמו עשה', וב' ממה שלא הזכיר את דדרשת הגמ', דהרי באמת לפי ר' יוחנן הא דאינו לוקה נפקא לן ממה שכתוב כל ימיו. וכן כתב שם הכ"מ דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו וכתב דר' יוחנן הדר ביה.

אמנם בלח"מ (פי"ח מסנהדרין) ד"ה וכל לאו כו' כתב, שודאי הרמב"ם ס"ל דלאו שקדמו עשה לוקין עליו "אלא מה שכתב שם כיון שקדמו עשה, ר"ל שנאמר ולו תהיה לאשה עם כל ימיו שאמר בתר הכי, וכתירוצא דרבא דאמר כל ימיו בעמוד והחזר קאי, כלומר דכל ימיו קאי אולו תהיה לאשה, וכדפירשו התוס' וכיון שאמר ולו תהיה לאשה כל ימיו הרי נתקן לעשה".

ולמבואר לעיל בדברי הריטב"א דבגמ' מוכח שא"א לומר שר' יוחנן חזר בו, יש לנו להעדיף את פירושו של הלח"מ וי"ל.

★★

בגמ': משום דקשיא ל'י' אונס וכו'.

וברש"י בתו"ד: לא יוכל לשלחה וכו'.

כתב בספר אמרי בנימין (כאן): צ"ל לא יוכל "שלחה", דהכי כתיב בקרא גבי אונס, וגבי מוצש"ר הוא דכתיב "לשלחה", וכן צריך להגיה ברש"י ד"ה אלא אמר רבא, ובתוס' סוף ד"ה הניחא וכו'.

וכבר העיר זה המנ"ח במצוה תקנ"ח, וכתב דנפק"מ דלכו"ע אם מתרין משום לאו אחר, אין התראה כלום דסבר דאחוכי ביה, א"כ אם התרו בו שלא לגרש מפסוק לא יוכל לשלחה, אין לוקין, כי פסוק זה לא נאמר באונס רק במוצש"ר, וכן במוצש"ר אם התרו משום פסוק זה דאונס ג"כ אינו כלום כו' והדברים ברורים, עכ"ל.

דף ט"ו ע"ב

בגמ': במאי קא מיפלאגי בהתראת ספק קא מיפלאגי מר סבר התראת ספק שמה התראה ומר סבר התראת ספק לא שמה התראה.

כתבו בתוספות (ד"ה במאי), 'ואם תאמר, לא קיים שילוח האם כשבית דין הזהירו לו לא לילקי, דבשעה שעבר התראת ספק היא, דשמה יקיים העשה וישלחנה תכף לאחר שנטלה. ויש לומר, דהשתא מיהא עובר בלא תקח האם, דהא לא לקי מחוסר מעשה, וא"כ יש לנו לומר שלא יקיימנה אם הוא עושה לעולם מה שהוא עושה עתה שלא משלחה שעובר בלאו ואינו מקיים העשה. דהכי נמי אמרינן בנזיר שהיה שותה דלוקה על כל אחת, (לקמן דף כא.), דלא הוי התראת ספק, משום דשמה ישאל על נזירותו משום דכיון שהוא עומד הוא עובר ויש לנו לומר שמעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו ולא ישאל לחכם לעולם והלכך לקי כל כמה דלא שאל ושפיר הוי התראת ודאי הכא נמי יש לנו לומר דלעולם לא יקיים העשה והוי התראת ודאי

בפנים יפות (פר' כי תצא) ביאר על פי דברי התוספות, מה שמובא במסכת סנהדרין (פח, ב), דהגמרא לומדת ממנה שאביו ואמו צריכים לתפוש את הבן סורר ומורה, שאם החליטו למחול לו מוחלין לו ואין מענישין אותו. ולכאורה אם כן, כיצד אפשר להעניש בן סורר ומורה, הרי זה התראת ספק, דאם אביו ואמו ימחלו לו לא יענש. ותירץ דיש חזקה על אביו ואמו, דמכיון שלא מחלו לו עד עתה, לא ימחלו לו גם בעתיד וממילא אין התראתם נחשבת להתראת ספק.

ואולם בפענח רזא (משפטים) כתב לגבי מקלל אביו ואמו, שיכולין למחול עד ההתראה, ולפי זה כתב במרגליות הים (סנהדרין שם), דכמו כן בן סורר ומורה דנידון על שם שסופו לקלל, יכולים אביו ואמו למחול רק עד ההתראה אך לא אחר כך, וממילא אין זה התראת ספק.

★★

על דברי התוספות שנזיר יכול להישאל על נזירותו הקשה המהרש"א (גיטין לג, א), אם כן כיצד מצינו נזיר לוקה, הרי ודאי ישאל על נזירותו כדי שלא ללקות. ותירץ, דודאי כשיודעים בו שעבר נזירותו בכוונה, החכם לא יתיר לו הנדר כדי שלא ילקה.

בגליוני הש"ס (שם) תירץ, דהנה מובא בתוספתא (נזיר ג, טו), 'מי שנדר בנזיר והיה שותה יין ומיטמא למתים, ואחר כך נשאל לחכם והתיר לו, אינו סופג את הארבעים. אמר רבי יהודה, אם אינו סופג את הארבעים יספוג מכות מרדות'. ועל כן, כיון שגם אם ישאל על נזירותו ילקה מכת מרדות לדעת רבי יהודה, ואף על פי שהם מכות חלושות ממלקות דאורייתא, מכל מקום לא ירצה להפסיד זכות נזירותו, היות שבין כך ילקה.

בפרי יוסף (הנספח לחשרת מים על גיטין) הוכיח, שאין אנו נוקטים את דברי התוספתא להלכה. דהנה צריך להבין, למה שילקה מכת מרדות, הרי החכם עוקר את הנדר למפרע. וצריך לומר, שאין וודאות שימצא חכם להתיר, ולכן כיון שבשעת מעשה כשאכל, היה לו לחשוב שמה לא אמצא חכם, והיות שבכל זאת עבר על נזירותו ואכל, חייב מכת מרדות.

והנה במסכת שבת (מו, ב) מובא, ששלשה הדיוטות מצויים בכל מקום ובקל ניתן להשיגם, ואולם במסכת קידושין (סב, א) מצינו סתירה לכך, שהגמרא אומרת, מי יאמר שימצא שלשה. ובספר לימודי ה' (קד) מתרץ, שלדבר צריך או חכם בלבד או שלשה הדיוטות בלבד, יש קושי להשיג, אבל אם מועיל בין חכם ובין שלשה הדיוטות, וצריך לבחור אחד מהם, זאת ניתן להשיג בקלות.

לפי זה נמצא, שאם צריך את שני הדברים, כלומר, גם שלשה הדיוטות, ולא זו בלבד, אלא אחד מההדיוטות צריך להיות חכם, בודאי שקשה להשיג, ואנו אומרים מי יאמר שישגיג. והנה במסכת בכורות (לו, א) איתא, רבי יהודה אומר, היתר נדרים בשלשה ואחד מהם חכם.

נמצא אם כן, שלדעת רבי יהודה היה לו להסתפק בשעת אכילתו, שמה לא ימצא חכם להתיר את נדרו בנוסף לשני הדיוטות, ולכן חייב מכת מרדות, אבל לדעת רבנן, שדי בשלשה הדיוטות, אם כן לא היה לו להסתפק שמה לא ימצא, כיון שזאת ניתן להשיג בקלות, ולכן אין סיבה שילקה מכת מרדות.

★★

בגמ': תני ביטלו ולא ביטלו, ורשב"ל אומר, קיימו ולא קיימו, במאי קא מיפלאגי, בהתראת ספק קא

העשה, ור"ל סובר בטלו ולא בטלו והוה התראת ודאי, משום שמתרהו בשעה שעושה מעשה לבטל העשה, אמנם הוקשה לו מש"כ רש"י שצריך התראה בשעת עבירת הלאו, וכתב ע"ז בזה"ל: "אבל ביטול העשה שניתק בו לא תעשה ונתלה בו מלקותו של לא תעשה, מגופו של לא תעשה הוא חשוב לענין ההתראה, כי עיקרו של לאו זה הכתוב תלאו בעשה זה למלקות וזה ברור, ור' מאיר ז"ל הוסיף עוד בזה, דכיון שניתק הכתוב את הלאו בעשה הרי הן כחדא מילתא, וכאילו הלאו התחלת העבירה והעשה גמר העבירה וכו' וגם זה נכון ומפולפל, אבל התירוץ הראשון מרווח יותר וכו' עכ"ד.

★★

וכתב חכ"א בקובץ מבי מדרשא (כרך כא ע' תצד): מה שהביא הריטב"א בשם הר"מ מובן, שהוא סובר שהלאו והעשה הם שני חלקי האיסור ממש והווי כאיסור אחד, ע"כ שייך להתרות בשעת העשה. אך דברי הריטב"א שכתב אופן אחר, שאינו כאיסור ארוך אינם מובנים, דוכי מפני שמתקן הלאו ותלוי הלאו בעשה לענין מלקות, חשיב מגופו של ל"ת, וע"ש מש"כ עוד בזה.

דף ט"ז ע"א

בגמ': אלא אונס ביטלו ולא ביטלו היכי משכחת לה וכו'.

חידוש המנחת חנוך (מצוה תקנ"ח) דגבי חרשת אין העשה שלו ולו תהי' לאשה ע"ש. ולפי"ז הקשה בגמ' כאן דהקשתה הגמ' אלא אונס, בטלו ולא בטלו היכי משכחת לה, והרי משכחת לה באנס חרשת קטנה ונשאה וגרשה ע"י אביה, ואינו יכול לקדשה שנית דהוה לי' יתומה בחיי האב, ע"כ.

★★

ובקובץ אור תורה - ירושלים (שנה ב' חוברת ד סי' י"ג ס"ק ד) כתב הגרצ"פ פרנק זצ"ל לפלפל בקושיא זו. וכתב לחדש, דבאופן שנשא אשה ששומעת וחירשה בידיים אחר הנשואין אינו לוקה משום לא יוכל לשלחה, דכיון דיש בו חיוב ממון מדין חובל, הרי קי"ל דאין לוקה ומשלם, וע"ש מש"כ לפי"ז.

★★

ובקובץ מוריה (שנה י"ג גליון י"ב ע' מז) נדפס מכתב מהגאון בעל אפיקי ים וכותב שם לחכ"א:

מיפלא, מר סבר התראת ספק שמה התראה, ומר סבר התראת ספק לא שמה התראה.

הנה כידוע הרי"ף גורס כאן איפכא, דר"י תני קיימו ולא קיימו, ורשב"ל ביטלו ולא ביטלו, ולפי"ז יצא לכאורה דלר' יוחנן התראת ספק לא שמי' התראה ולר"ל התראה ספק שמי' התראה, והקשו המפרשים מדברי הר"מ להלן לגבי שבועה שאוכל ככר זה היום, דלר"י אינו לוקה משום דהוה לאו שאין בו מעשה, ולר"ל אינו לוקה משום דהוה התראת ספק. ולכאורה נראה כאן ברור דר"י ס"ל דהתראת ספק שמי' התראה, ור"ל ס"ל דלאו שמי' התראה, וזה דלא כמבואר לעיל לגירסת הרי"ף.

★★

וכתב הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר ז"ל (בקובץ הדרום קובץ יז ע' 10) די"ל עפ"י מה שהקשו בתוס' יבמות (קא, א) בהא דקאמר ר' יהודה דהכה שניהם בבת אחת חייב, אף דלר' יהודה ס"ל לר"ל דהוה התראת ספק לא שמה התראה, ומאי שנא מפיגול ונותר וטמא שבללן זה בזה דפטור משום דהוה התראת ספק, ותירצו דשאני התם דהא מכה אביו בכיורו, אבל בזבחים אינו יודע איזהו מין רבה על חברו אם עובר משו פיגול או משום נותר עכ"ל.

ולפי"ז יש ליישב, דאף דר"י ס"ל התראת ספק שמה התראה, היינו רק אי הספק הוא למותרה, משא"כ אי החיוב עצמו בגדר הספק דיש להסתפק שנתבטל בזה אף ר' יוחנן מודה, וא"ש דברי הגמ' כאן גם לגירסת הרי"ף.

★★

בגמ': מר סבר (רבי יוחנן) התראת ספק שמה התראה וכו'.

וברש"י ד"ה רבי יוחנן סבר התראת ספק שמה התראה וכו' כתב להקשות: ואע"ג דכל לא תעשה שניתק לעשה לדבריו התראת ספק היא, שהרי כשעובר על הלאו צריך להתרות בו, והוא אמר שגמר הלאו בבטול העשה תלוי, וכשמתרין בו אל תגרש, ספק הוא שמא לא יבטל את העשה להדירה בהנאה, ולכשידירה ויבטלנו קאמר דלקי אלא התראת ספק שמה התראה" עכ"ד.

והנה בריטב"א כאן ס"ל כגירסת הרי"ף הנ"ל שר"י סובר קיימו ולא קיימו והוה התראת ספק שמא יקיים אח"כ

ממלקות כמבואר ברמב"ם פ"ד מחובל ה"ט. ומלבד זה רחוק לאוקמי בכל הני גוני:

★★

וכתב חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (ד' רצ"ו ע"ב):

בספר ערוך לנו יבמות דף י' ע"ד הביא ספק אם בת אשתו שנולדה מאיש אחר לאחר שגירשה אסורה לו משום בת אשתו, כיון שכשהי' אשתו לא היתה בתה, ומשנעש' בתה לא נקראת עוד אשתו.

ונ"ל לפשוט ספק זה ממה דאמרינן במכות (דף ט"ז) דבאונס שגירש לא משכחת בטלו ע"ש, ואי ס"ד דאין בזה משום בת אשתו, שפיר משכחת בטלו, כגון שגרש אנוסתו וזנתה לאחר גירושין וילדה בת, וקידש הוא את הבת, הרי ביטל, שלא יכול להחזיר שוב אנוסתו משום חמותו, אלא ע"כ דנקראת בת אשתו גם הנולדת לאחר גירושין, וא"כ אין קידושין תופסין לו בה.

★★

ובתשו' בנין ציון (סי' קלו) כתב להשיב על הנ"ל:

אבל יצאתי לדון בדבר חדש דרך כלל שבענינים הללו לא נקרא ביטל, דאחר שעבר על הל"ת שניתק לעשה והתורה נתנה לו תקנה שיקיים העשה לתקן הלאו, אזי לא נענש על בטול העשה אלא אם ביטל העשה באותו דבר עצמו שעליו מצו' לקיימה בו, אבל אם באותו דבר עצמו לא עשה שום דבר, רק בדבר אחר עשה מעשה או ענין ועי"ז נתבטל שלא יכול לקיים העשה עוד, זה לא נקרא בטלו.

והנה כל עניני בטלו שהוזכרו במכות שם, הם בהדברים עצמם שהתורה הטילה עליו לקיים העשה כגון בשלוח הקן שהתורה צותה שלא תשלח האם, והוא הרגה או שבר כנפי', או באונס שהתורה צו' לו תהי' לאשה והוא הרגה או קדשה לאחר או הדירה על עצמו, וכן במשכון או בגזילה ששרף ולא יכול להחזיר, וכן בפיאה שהתורה צו' לעני תעזוב והוא אכלה, או בנותר שהתורה צוה באש תשרפנו והוא השליכו לנהר דזה ג"כ מקרי בטלו לדעת הרמב"ן בספר הזכות, ובכל הני הבטול הוא בהדבר שעליו נאמרה העשה, אבל אם בטל העשה דלו תהי' לאשה ע"י שקדש את בתה או ע"י שעשה עצמו ממזר ע"י עדותו, זה לא נקרא בטלו, כיון שאין

דבר הקושיא בספרי סי' מ"א במכות דט"ז דמשכח"ל בטלו באונס אם חרשה בידים אחר הגירושין, דתו לא מצי לקיים העשה דולו תהי', ועי"ז כ' כ"ת דכיון דמשכח"ל שתתפקח, תו לא מקרי בטלו, דאפשר שתתפקח ויקיים העשה, והאריך בה.

והנה מאי דפשיטא לי' לכ"ת דאם תתפקח החרשית יחול עלי' החיוב לקיים העשה דולו תהי', מספקא לי' לדידי טובא, ומקום הספק עפי"מ דחקר במנחת חינוך (מ' תקנ"ה) בדין בא על אחות אשתו דאינו חייב בעשה דולו תהי' לאשה, ואח"כ מתה אשתו, אם מחויב עתה לישא אותה, או דכיון דאדחי אדחי, ויעוי"ש שמסתפק אם שייך בכה"ג דחוי אצל מצות, וכן מצייר שם אופן דנראה ונדחה, וכתב דבזה עוד יותר מסתבר לומר דהואיל ואדחי אדחי. וכן ראיתי בחי' הגרע"א בכתובות ד"מ שמסתפק בקטנה שנאנסה והגדילה אח"כ, אם מחויב לישא אותה, כיון דלא היתה בת הוי' בשעת ביאה, יעוי"ש מלתא בטעמא וע"ש עוד.

★★

בשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' לא) כותב בתשובה לש"ב הגאון ר' פנחס פינקלשטיין ז"ל-הי"ד וז"ל:

ע"ד קושיתך על מה שראית במנ"ח (בקומץ המנחה מצוה תקמ"ט) שהביא בשם מרבי דוד ערמאה, דאשה שסירסה עצמה אסורה לבוא בקהל. והקשית ממכות (ד' טז) דמשכחת בטלו באונס שגירש כגון שסירסה עצמה. גם הקשית נוקמי בשתתה כוס עיקרין דלרש"י סוטה דכ"ו אסור לקיימה ואינו לוקה:

תשובה. הנה כל האחרונים הקשו דנוקמי שם במכות כשעשה עצמו פצוע דכא. אמנם יפה תירץ בתשו' בנין ציון שצריך לבטל באותו דבר שמצוה עליו לקיימו, וכמו בשלוח הקן בשובר כנפי', אבל לא כשעשה עצמו פ"ד לא ביטל באותו דבר. ולפי"ז ל"ק קושיתך בשותה כוס עיקרי'.

ומלבד זה אין זה קושי' כלל, דגם לרש"י סוטה רק מדרבנן אסור לקיימה, ומ"מ אינה שותה כמו מעוברת חבירו, וכשאי אפשר לעולם להחזירה לכ"ע אינה שותית.

וקושיתך על ר"ד ערמאה י"ל אם ברצונה סירסה הרי בטלה היא לעשה, ואי בע"כ הוי כחובל בחבירו ובתשלומין, ובחובל אף כשהוי עוד לאו מ"מ תשלומין פוטר

את עצמו בנפשו, ואם-כן באותה שעה ממילא דלא חל עליו לאו דלא יוכל לשלחה, משום דהותר דמו וקים ליה בדרבא מיניה, ואם-כן שפיר מקשה הגמרא סתמא: 'אי דקטלה', כלומר באיזה אופן שהוא ואף בטרפה, הא קים ליה בדרבא מיניה?

★★

ובעצם קושית הגרע"א זצ"ל הנ"ל כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (אות כג):

אמר לי [השד"ר מורנו הרב בנימין שימאנאוויץ מקישאק] לפשוט ספיקו של המנחת חינוך [מצוה תר-א, רצו-ז] במי שרודף אחר הטריפה, האם הטריפה מותר לו להרגו, דיש לומר דככהאי גוונא לא ניתן להצילו בנפשו. שיש להביא ראייה מקושית הגאון רבי עקיבא איגר במכות [טז, א בגיליון הש"ס] דשקיל וטרי באונס היכי משכחת לה ביטלו, אי דקטלה קים ליה בדרבא מיניה, ומאי טעמא לא משכחת לה שהיתה טריפה והרגה דלא הוה קים ליה בדרבה מיניה, ומ"מ מחוייב לקיים מצות עשה דולו תהיה לאשה ואסור לגרשה.

ולהאמור יש לומר דמ"מ קים ליה בדרבה מיניה משום שניתן להצילו בנפשו וכדאיתא בסנהדרין [עג, ב], דכהאי גוונא הו"ל קלב"מ, ואתי שפיר קושית הגאון רעק"א ז"ל.

ותיכף ומיד כיוונתי לסברתו ביישוב קושית הגאון רעק"א. ובאמת אין הדעת סובלתו לומר כספיקת המנחת חינוך דאין הטריפה רשאי להורגו, וכלל גדול אמרה תורה הבא להרגך השכם להרגו.

ויש להביא ראייה מהבא במחלת שהיא ענין ממון ואמרה תורה אין לו דמים, ודלמא הגנב טריפה וא"כ יתחייב לשלם, ויש לדחות. וצריך עיון במנחת חינוך שם.

★★

בגמ': והרי גזל דרחמנא אמר לא תגזול, והשיב את הגזילה.

בהגהות שעל ספר חות יאיר (סי' קצ"ט) בשם ספר "הלכה למשה" מקשה לפי המבואר בבבא מציעא (ס"א ע"ב) דלא תגנובו איתא לרבות אפילו גונב ע"מ לשלם תשלומי כפל, א"כ מה הרויח כמה שמשיב הגניבה, הא מכל מקום עבר על לא תגנובו.

המעשה של הבטול באנוסה עצמה שעלי' נאמרה העשה רק בדבר אחר והבטול נעשה ממילא.

ובזה מיושב ג"כ הקושיא ששמעתי דלמה לא משכחת בטלו באונס שגרש בשעשה עצמו כרות שפכה שאסור להחזירה, או שסירס עצמו שלא יכול שוב להחזירה ועי"ז ביטל העשה, ואף שבספרי ערוך לנר למסכת מכות כתבתי יישוב לקושיא זו, אמנם ע"פ כלל זה בלא"ה אתי שפיר טפי, דזה לא מקרי בטלו כיון שלא נעשה מעשה הביטול בהאנוסה שעלי' נאמרה העשה.

★★

בהגהות מלא הרועים כאן הקשה דמשכחת לה באונס שגירש, והאנוסה היתה טריפה וקטלה דאינו חייב מיתה. ומ"מ הרי העשה של ולו תהי' לאשה הי' מוטל עליו וכעת הוא ביטל אותו ע"י שהרגה. וראה בבית יצחק (או"ח סי' י"ח ס"ק ד) ובזכר ישעיהו (בשור"ת סי' מ) שדן אי באנוסה שהיא טריפה (ואינה יכולה ללדת) יש העשה של ולו תהי' לאשה (כיון שאין אשה אלא לבנים וכו') ע"ש בדבריהם ולפי"ז א"ש הקושי' הנ"ל ודר"ק.

(פרדס יוסף החדש פר' כי תצא)

★★

בגמ': היכי משכחת לה, אי דקטלה - קלב"מ וכו'.

הגרע"א זצ"ל בגליון הש"ס כאן מקשה: קשה לי הא משכחת דהיתה טרפה דאינו חייב מיתה. ומכל-מקום בפשוטו היה החיוב עליו דלא יוכל לשלחה והעשה ד"לו תהיה לאשה" וצ"ע עכ"ל.

וכתב הגרש"א שזורי ז"ל בקובץ קול תורה - ירושלים (שנה י"ג (ל) חוברת ח' ע' טז):

אמרתי בעזה"י לישיב קושית רבנו ז"ל, דהא משנה מפורשת שנינו (סנהדרין ע"ב ע"א) ד"בא במחלת ושבר את החבית ואין לו דמים פטור", ואמר רבא עלה: "מאי טעמא דמחלת? חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו... מאי טעמא - בדמים קניניהו" (בדמי נפשו קנאן, הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתן: רש"י), ואם-כן גם בהורג הטרפה נהי דפטור ממיתת ב"ד, מכל-מקום בשעשה שהוא עומד להרוג ודאי שאין לו דמים מטעם שהטרפה יעמוד כנגדו, וודאי ניתן לו להציל

אותם, ג"כ הו"ל להתיר הנדר, דהו"ל צורך דבר מצוה, כדי לקיים מצות לא תחיה כל נשמה.

ותירץ רבינו תם דלסתם דבר מצוה, אסור להתיר נדר שהותר עד"ר, ורק התם בההוא מלמד, שמה שהדירוחו היתה לתועלת התינוקות, כיון דפשע בינוקי, ולבסוף התברר שאדרכה אין מלמד כמוהו, א"כ מלמד כזה הוא תועלת לתינוקות, לכן ככה"ג דוקא מותר להתיר נדר שהודר עד"ר.

והקשה בשו"ת מהרי"ק (שורש נ"ב) א"כ אמאי אמרינן הכא באונס שגירש ונדר עד"ר רבים, יכול הוא להתיר נדרו, כיון שהוא לצורך דבר מצוה, הא לפי דעת רבינו תם א"א להתיר לצורך שום מצוה, רק כגון ההוא דמלמד דרדקי שהי' טעות בהנדר.

ותירץ המהרי"ק דאף לפי רבינו תם, הא דלא אפשר להתיר לצורך כל מצוה, הוא כמוש"כ הרמב"ן בשמו, דחיישינן שמא אין בדעתו באמת להתחרט לצורך הדבר מצוה, ולכן רק בדבר שהתברר התועלת בדבר זה עצמו שמחמת כן נדר בשבילו, יכול הוא להתיר, אבל אם יבא אליהו ויאמר שהוא מתחרט באמת לצורך הדבר מצוה, שפיר אפשר להתיר אפי' בנדר שהודר עד"ר.

וא"כ הכא לענין מלקות שאנס אשה וגירשה ונדר עד"ר רבים להחזירה, הרי עכ"פ לא יצא מידי ספק דלמא רוצה הוא באמת להתחרט לצורך הדבר מצוה, וממילא אינו לוקה.

★★

בגמ': המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו כו' האי מאן דשתה בקרנא דאומנא עובר משום לא תשקצו כו'.

בריטב"א כאן נקט דמשהה נקביו אינו עובר משום כל תשקצו מן התורה, דקרא אינו אלא אסמכתא, אבל בשותה בקרנא דאומנא בשם הרמ"ה מביא דאיסורו הוא מן התורה, אבל משאר ראשונים מביא שחולקים וסוברים שגם זה מדרבנן, דעיקר קרא אתי לאסור שרצים.

בט"ז יו"ד סי' קט"ז (סק"ו) נקט שהוא מן התורה, ואין לוקין עליו לפי שהוא לאו שבכללות, ובהגהות יד אברהם מביא מהפרישה שסובר שאינו לאו שבכללות, שכל מין שיקוץ אחת הוא.

ומוכיח מזה שהאיסור לגנוב ע"מ להחזיר אינו אלא מדרבנן.

ובשו"ת אגרות משה (ח"א קדשים סי' ט"ו ענף ב') גם כן הקשה קושיא זו, ותירץ דמ"מ מנתק הלאו לגבי להבא ע"ש.

★★

בגמ': דאמר אמימר הלכתא נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה.

במגלה עמוקות להרה"ק רבי נתן שפירא (פר' ואתחנן) ביאר על פי זה את המשא ומתן שהיה בין הקדוש ברוך הוא לבין משה רבנו בענין השבועה שלא יכנס לארץ. שמשא רבנו פתח ואמר (דברים ג, כד), 'אתה החילת להראות את עבדך וגו'', והיינו, שטען שכבר הקדוש ברוך הוא התחיל כבר בביטול שבועה, וזה היה כמעשה העגל שמשא רבנו ביקש (שמות לב יג), 'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם כך', וביטל בזה את השבועה, וגם עתה ביקש משה לבטל את השבועה שלא יכנסו לארץ.

אמנם הקדוש ברוך הוא השיבו, 'רב לך', אז באת בטענה גדולה שאי אפשר היה לי להתיר השבועה הראשונה שנשבעתי לאבות העולם, שהם היו שלשה דהיינו אברהם יצחק וישראל, והנודר על דעת רבים אין לו הפרה, ואין רבים פחות משלשה כפי שמבואר במסכת כתובות (עה, א), ואם כן כיון שנשבעתי לשלשה לא היתה לי אפשרות לבטל את השבועה, אבל אצלך נשבעתי ליחיד, ואין זה נדר על דעת רבים, ועל כן אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה'.

דף ט"ז ע"ב

בגמ': אבל אונס לא כו' על דעת רבים כו' לדבר מצוה יש לו הפרה כי הא מההוא מקרי דרדקי דפשע בינוקי כו'.

בראשונים בגיטין (ל"ו ע"א) הביאו מרבינו תם שהקשה דמ"ש דבאותו מלמד שפשע בינוקי, והדירוחו עד"ר רבים שלא ילמד תינוקות, ואח"כ לא מצאו מלמד טוב כמותו, כיון דהוה לדבר מצוה, הי' מותר להתיר הנדר שהותר עד"ר רבים. וא"כ כשיהושע נדר עד"ר להגבעונים, שלא יהרוג

ובשדי חמד (פאת השדה מערכת הבית סימן ח') מביא מהיראים והסמ"ק שנקטו דגם אוכל דברים מאוסים, איסורו הוא מן התורה.

★★

אם הוא דבר שמאוס לרוב העולם ולדידי' אינו מאוס, אם מותר לו או דאזלינן בתר רוב העולם, עיין בפמ"ג יו"ד (סי' פ"ד מ"ז סק"ב) מהפרי חדש דאזלינן בתר דידי', ולדידי' שרי, ובשפ"ד (סק"ג) מביא מהכנה"ג שחולק וס"ל דאזלינן בתר רובא בעלמא. ובפמ"ג (או"ח סו"ס קנ"ד) כתב דאף להפ"ח, דאזלינן בתר דידי', אבל לענין להדליק בשמן שנפל בו עכבר בבית הכנסת, דאיכא משום הקריבוהו נא לפחתך, פשיטא דלא אזלינן בתר דידי', אלא בתר רובא דעלמא.

ועיין בשדי חמד פאת השדה מערכת הבית (סימן ה').

ועיין בשו"ת כת"ס (או"ח סי' פ"ח) בתשובתו לאחיו הג"ר שמעון סופר בענין חטה שמורה שנתערב בו גללי הני עכברי רשיעי, מה שהאריך בנידון.

★★

בגמ': אמר רב, אכל' טבל' של מעשר עני לוקה וכו'.

בקובץ וילקט יוסף (שנה י"ג קו' כ"א סי' קצט) מובא מהג"ר אברהם סגל פאללאק ז"ל שכתב לחכ"א:

ע"ד מה שהעיר על מד"ר איכה גלתה יהודי' מעוני שאכלו מעשר עני. ואמר רב האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה. והרי במכות (דף ט"ז ע"ב) אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה.

הנה במתנות כהונה נראה דהרגיש בזה, ומפרש מיתה דדברי קבלה אל תגזל דל וכו' וקבע את קובעייהם נפש וכמרז"ל ברכות פ"ק הגוזל פרוטה מעני וכו'.

ולענין הלכה הרמב"ם ז"ל פ"י ממאכלו' אסורות פסק ג"כ דלוקה ואינו חייב מיתה וגם הראב"ד קלס"י דיפה אמר. אמנם תוס' יבמות (דף פ"ו ע"א) ד"ה אי מהתם וכו' אסתפקא להו מלתא. ועי' בית יוסף טיו"ד (סי' אש"ל) ד"ה וכל אלו התרומות וכו' משמע דתרי תנאי אליבא דר' יוסי, דרב אליבי' דר' יוסי אמרה למלתי'. ועיי' משנה למלך שם מה שמציין ברוב בקיאותו.

★★

בגמ': כי הא דההוא מקרי דרדקי דהוה פשע בינוקי אדריה רב אחא ואהדריה רבינא דלא אשתכח דדייק כוותיה.

בקהלת יצחק (פר' נצבים) ביאר לפי מעשה זה, את מה שאמרו חז"ל על הפסוק (דברים לא, ב), 'ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגו'', ופירש רש"י: 'לצאת ולבוא' בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה. (הובא ברש"י שם). וצריך ביאור, מה היתה מטרת סתימת מעיינות החכמה של משה רבינו.

אלא שכמסופר כאן על אותו מלמד תינוקות שהיה חובט בתינוקות יותר מדאי, ורב אחא הדיחו על דעת רבים, אולם רבינא החזירו כיון שלא נמצא מלמד כמוהו. לפ"ז, היה מהראוי שהקב"ה יתיר את שבועתו שנשבע שמושה רבנו לא יכנס לארץ ישראל, כיון שאין בנמצא כמושה רבינו שהרי פני משה כפני חמה (בבא בתרא עה, א) לזה היה בהכרח שיסתמו לו מעיינות החכמה כדי שתתקיים השבועה.

דף י"ז ע"א

בגמ': אי אתם מודים לי באוכל' נמל'ה כ"ש שהוא חייב כו' כברייתא.

קיי"ל ביו"ד (סי' ק') דדבר שהוא ברי' שלימה כגון נמלה אינו בטל, וכתב שם הט"ז (ס"ק א') שכיון שעל ברי' חייב מלקות אף שהיא פחותה מכזית, א"כ חשיב הוא בזה שלוקין עליו אף שדבר מיעוט הוא, ולכן מחמת חשיבותו אינו בטל בהיתר.

וכתב הפמ"ג בשער התערובת (ח"ג פ"ב) ובמשבצ"ז (סי' ק' ס"ק א) דלפי זה באיסור דרבנן שהוא ברי', כיון דאין לוקין עליו, אין לו חשיבות, וממילא בטל הוא. **אלא** שהביא מהש"ך בסי' פ"ו דביצת נבילה אינה בטלה בשאר ביצים, משום דהו"ל ברי', והלא ביצת נבילה אינה אסורה רק מדרבנן, ואפילו הכי לא בטל.

לכן ביאר במשבצ"ז דלאו מטעם דלוקין עליו חשיבא, אלא שכיון דאנו רואין שהתורה החשיבה ברי' לענין מלקות שלוקין עליו, ממילא החשיבוהו חז"ל לענין תערובת שאינו

בטל. היינו שמה שברי' לוקין עליו, אינו "סיבה" שבגלל כן אינו בטל, אלא "סימן" לדבר. ועיין כאן בתוס' רעק"א מה שדן בזה, לענין ברי' אליבא דרבי שמעון.

★★

בגמ': ורבנן בריית נשמה חשובה כו.

הרמ"א ביו"ד (סי' ק"ד ס"א) כתב דשמונה שרצים האמורים בתורה אינם בטלים, והקשו האחרונים דממ"נ אם הם שלמים אף נמלה אינה בטלה דברי' היא, ואם נתרסקו תו לא הוה ברי'.

והמקור של הרמ"א הוא מדברי רש"י ע"ז (ס"ט ע"א) שכתב כן דאפילו נתרסק, כיון ששרץ שיעורו בכעדשה אינו בטל, וגם על דבריו קשה דהא כל איסור שיעור בכזית ואם יש ברי' יותר מכזית אבל נתרסק, בטל, וא"כ מ"ש שרץ.

וביאר ביד אברהם בשם הדרכי משה, דקיי"ל (חגיגה י"א ע"א) דשרץ שיעורו בכעדשה, הואיל ותחילת ברייתו בכעדשה, ולפי זה יש לשיעור עדשה חשיבות יתר, ולכן בשמונה שרצים, אע"פ שהן מרוסקין, אם יש שיעור בכעדשה שזהו שיעור תחילת ברייתו לא בטיל.

★★

בגמ': ר"ש אומר כ"ש למכות לא אמרו כזית אלא לענין קרבן.

בריטב"א מפרש דגם ר"ש מודה דבעינן שיעורא דכזית, אבל באכלה במזיד, אחשבי' לר"ש, ולכן לוקה אפילו בדליכא שיעורא, משא"כ לענין קרבן דהיינו באכל בשוגג, ליכא כאן "אחשבי", לכן בעי שיעור.

והנה בשו"ת נו"ב (קמא יו"ד סי' צ"א) הקשה בשם הרב החסיד מו' ר' בער בלאך ז"ל, דבתוס' ע"ז ס"ח ע"א (ד"ה ואידך) כתבו בשם רבינו יקיר, שרק כשהאיסור בעין ס"ל לר"ש דכ"ש למכות, אבל כשהאיסור הוא בתערובות מודה ר"ש דבעי כזית. דא"כ מאי מוכיח בשבועות (כ"א ע"ב) דר"ע דסובר היתר מצטרף לאיסור לית לי' דר"ש דכ"ש למלקות, הא היתר מצטרף לאיסור איירי בתערובת, אבל בעומד לחודי' דלמא ס"ל ר"ע כר"ש דכ"ש למכות.

בחתם סופר (חי' שבועות שם) הביא בשם רבינו משולם איגרא שתיירן דסברת רבינו יקיר הוא כסברת הריטב"א, דהיכי דנתערב אבדה חשיבותיה, וממילא ליכא כאן "אחשבי" ובעי כזית, אבל היכי דעירב בידיים כגון בהא דרבי עקיבא שהנזיר שרה פתו ביין, בכה"ג לא אבדה חשיבותו, וס"ל לר"ש דסגי בכ"ש אף לפי סברת רבינו יקיר.

★★

בגמ': לא תוכל לאכול בשעריך וכו' לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דם שהוא לוקה.

במשך חכמה (פ' קדושים) הקשה על מש"כ בתו"כ דמקרא ד"לא תשחטו על הדם" ילפינן שאסור לאכול בשר קדשים כשהדם עדיין במזרק, וקשה דהא ילפינן לה הכא מלא תוכל לאכול בשעריך. ואין לומר שבא לחייבו בעוד לאו, ונפק"מ לגבי מלקות, דהא על לא תאכלו על הדם אין מלקין דהו"ל לאו שבכללות.

ותי' ג' תירוצים א' דס"ד דבמדבר שנאסר להם בשר תאווה, א"כ מה שהביאו קרבנות הי' יכול להיות רק כדי שיהי' להם אופן להיתר לאכול לעצמם בשר, וא"כ ס"ד דבכה"ג מותר לאכול הבשר מיד, שאין הקרבן כ"כ צורך גבוה, קמ"ל דגם אז אסור.

א"נ דקמ"ל דגם בכמות יש איסור לאכול את הבשר לפני זריקת הדם, כמש"כ הרד"ק שמואל א' י"ד ל"ב,

ובשם חתנו הג' ר' אברהם לופטביר מביא לתרץ שקמ"ל שאף לפני שפיכת שיריים גם כן אסור לאכול הבשר, אף ששיריים אינם מעכבים.

★★

בגמ': אלא לאוכל מן הבכור אפי' לאחר זריקה שהוא לוקה.

בקובץ כרם שלמה (שנה כ"א קו' ג' ע' מ) כתב חכ"א להביא מקור לשיטת המאירי (סוכה ט). דגם קדשים קלים אסורים לזרים, ורק לבעל הקרבן התירה התורה שיהא רשאי לאכול מזבחו משום דמשולחן גבוה קא זכה, עי"ש. והגם שדבריו אינם צריכים חיזוק, נ"ל להביא ראיה לזה, דהא בכור הוא קדשים קלים, כדתנן בהדיא בזבחים (פ"ה מ"ח)

באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו.

ועל כן אמרו חכמים זכרונם לברכה [מכות דף ב"ג ע"ב] רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו, להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זכרונם לברכה על זה באמרם [מנחות דף מ"ג ע"ב] כל מי שיש לו מזווה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו מובטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בענין זכירת ניסי מצרים, שהן עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו עכ"ל.

דף י"ז ע"ב

בגמ': אמר רבא דילדא אימיה כר' שמעון תוליד ואי לא לא תוליד.

וברש"י דילדא אימיה כר' שמעון תוליד, כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כר' שמעון.

בקונטרס ציונים יקרים לל"ג בעומר מביא מהרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א שאמר שדברי הגמרא אלו הם המקור ומה שאומרים בפיוט בר יוחאי, נעשה אדם נאמר בעבורך, דהלא רבא קאמר דילידא אימיה כר' שמעון תוליד ואי לא לא תוליד, וא"כ כל המטרה של "נעשה אדם" זה שיהיו ילדים כר' שמעון, וזהו המכוון "נעשה אדם נאמר בעבורך".

הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים, ואפ"ה אסור לזרים כמבואר בגמ' כאן וברמב"מ הלכות בכורות (פ"א הט"ז), ובהלכות סנהדרין (פי"ט הלכה ד'). מאי טעמא, מאי שנא משאר קדשים קלים. אלא וודאי דלבעלים בלבד הותרה אכילת הקרבן (בקדשים קלים), ובעליו של בכור הם הכהנים ואין לזר חלק בו. ואולי שימש זה כמקור לדברי המאירי.

★★

במשנה: השובר את העצם בפסח הטהור ה"ז לוקה ארבעים.

כתב החינוך (מצוה טז), בענין זה דברים נפלאים, וראוי להביאם כאן וז"ל: 'שלא לשבור עצם מכל עצמות הפסח, שנאמר [שמות י"ב, מ"ו] ועצם לא תשברו בו'.

משרשי המצוה, לזכור ניסי מצרים, כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין נקבע בנפשותינו הדבר לעולם.

ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והטה אונך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצוות, אם אולי יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום

כן, ע"כ משום דר"ש הוא הרואה ומבין בסודות התורה והוא השליט לדעת איך ללמוד סדר המקראות עפ"י הסודות הקדושים ורזין טמירין, ויודע שהכתוב מוכרח להיות בסדר הזה ולא חש לפירכא, על כן אמר, דילידת אימי תיליד כוותי.

★★

ופירש"י: כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כרבי שמעון.

הגאון מבראשוב בספרו שו"ת אפרקסתא דעניא (בקונטרס על תגלחת הקטנים) כתב דמכאן יש מקור להמנהג שמוליכין התינוק לקברו של רבי שמעון במירון ושם עושים לו חאלאקע-תגלחת ומשאירים לו פאות בראש, כי כיון דאמר הכא רבא שכל אם תתפלל יהי רצון שיהי בנה כמו רבי שמעון, לכן מעלין אותו לקברו של רבי שמעון שתתקבל תפלותי שיהי בנה כמו רבי שמעון.

★★

בגמ': אמר רבא דיילידא אימיה כר"ש תיליד ואי לא לא תיליד וכו'.

צ"ע דאטו אם לא תילד בן כר"ש עדיף שלא תלד? דודאי יש לבקש רחמים שיהיה כר"ש אך אם לא תזכה לזה אמאי עדיף שלא תילד עכ"פ בן כשר?

אמנם נר' לבאר בזה בס"ד, דהנה יעוי' בסוכה (מה): דאמר חזקיה אר"י משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין וכו' אם שנים הם אני ובני הן יעו"ש, ואי בפ"ק דעירובין (יג): דנמנו ב"ש וב"ה וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו', ובתוס' שם כ' דאיירי בסתם בנ"א אבל צדיק אשריו ואשרי דורו יעו"ש, וכ"כ תוס' בפ"ק דע"ז (ה). ע"ש. וא"כ מובן היטב בדאמר רבא "דילידא אימיה כר"ש תיליד" דאז אשריו ואשרי דורו, אך "אי לא לא תיליד" דאם לא יהיה כר"ש [וסתם ר"ש היינו רשב"י] דהיינו דלא יהיה צדיק ומבני העלייה המועטים, ולא דוקא שלא יהיה בדרגת רשב"י אלא שלא יהיה צדיק דעדיף שלא תילד, דהא נמנו וגמרו "דנחו לו לאדם שלא נברא", וזה כפתור ופרח.

(נופת צופים)

★★

וכן פי' במה שאומרים בסוף הפיוט בר יוחאי אשרי יולדתך, ודו"ק.

★★

בגמ': אמר רבא, דיילידא אימי, כר"ש תיליד וכו' ואע"ג דאית לאו פירכא וכו'.

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה ט"ז קו' א' ע' נ'): **לכאורה** יש לדקדק איזה דבר גדול מצא רבא בדברי ר"ש, ובפרט שהרי לבסוף איפרך ילפוטא דר"ש. וי"ל בזה, עפמ"ש האוה"ח הק' בפ' נשא, עה"פ ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וז"ל, רז"ל אמרו כלת כתיב, ורואני כי בס"ת כתובה בוא"ו, ואני אומר כי דברי תורה כאלו וכיוצא באלו, אינם נמסרים לכל מרים יד בתופשי התורה, כי יסובב הדבר הכפירה והזלזול בכבוד מורי, ויש לך לדעת כי סדר תורתנו הקדושה ותיבותי ואותיותי ספורות מזוקקות חצובות ממחצב קדוש ונורא נפלאים המה למכיר בהם, ויתר פליאות נעלמים מעין כל וכו', והנה מביני מערכות האותיות המה ישכילו משבצותם והם אומרים כי כל"ת כתיב, והוא"ו היא מושאלת שם בהשאלה, והמשכיל יבין כי היא סודו של משה וכו', ודרשה זו אין אדם דורשה מדעתו אם לא תקדים ההכרה בדברים על בוריין ואמיתותם מפי מקבלי תורה וסודותי ורמזי, עכ"ל"ק.

ובאמת כן מבואר בזה"ק בכמה מקומות, עיין בפ' לך פ"ג: ד"ה וילך למסעיו, למסע כתיב. ובהגהות דרך אמת כתב וז"ל, תימה כי אין כתוב כך. ובזה"ק פ' בלק ר"ג:, ומגבעות אמר מתיבתא מלא וא"ו כתוב, ובמתיבתא עלאה חסר וא"ו, וכן אל תירא אותו, וכן עד דרוש אחיך אותו, וכן כלת, וכן ויהי ריב, עכ"ל. ועיין בהגהות מורינו רבי חיים ויטאל ז"ל בפ' תצוה דף ק"פ: בזה"ק כתוב את שועתם ישמע, באשרי הוא בלא וא"ו, ובתהלים שלנו כתיב בוא"ו, דבתורה שבשמים כתיב חסר. וצ"ע לזה"ק פ' פנחס רנ"ד ע"א ברעיא מהימנא, ממש כדברי האוה"ח הנ"ל. וכו'.

היוצא לנו מזה דלצדיקים קדושים יודעי רזי התורה יש להם פתח מיוחד לדרוש מקראות אף במקום הנראה לעין כל שלא כתוב כן, כי סודם עמוק והם יודעים פי' התורה הסתום והמוסתר מעין האדם.

וזהו שאמר רבא, כיון שאנו רואים דרבי שמעון סרס הקרא ודורשו, שלכאורה ע"פ הנראה הקרא כסדרו לא משמע

תתק"ס פחות ג', ועם ד' אותיות בריה הרי תתקס"א. או לפי שיש ה' בג' ציורין כנודע, וק"ל וא"ש.

ולפי שרש"ל ותי"ט בקשו טעם למשנה זו דתרומה פרק י' יעו"ש, לא מנעתי לכתוב גם אני טעם שעלה במצודתי. והנה תתק"ס הוא ששה עשר פעמים ס', כמ"ש רש"ל שם.

★★

והנה שורש ביטול איסור בס"א נראה לי, על פי ששמעתי מגדול א' פי' הש"ס אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלהים חיים וכו' (עירובין יג ע"ב). שדברי חז"ל הוא ב' הפכים בנושא א', כי איך אפשר ששניהם יהיו אמת, אבל הענין כי ענין ג' קוין שהם חסד ודין ורחמים, הוא מתחיל מן ששת ימי הבנין מחסד ולמטה, בסוד עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), והוא בסוד ששה קצוות שהם כשר ופסול, היתר ואיסור, טמא וטהור. כי שם יש ב' הפכים, אבל מו' קצוות ולמעלה הכל מתייחד ביחוד גמור ואין שם טמא ופסול ואיסור כנודע. והנה בינה שהיא למעלה מששת ימי הבנין נקרא אלהים חיים כנודע. וז"ש אף על פי שאלו אוסרים ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלהים חיים. כי בכינה מתייחד יחוד גמור, וכשיורד בששת ימי הבנין, שהוא צריך לדין ורחמים, יצר הרע ויצר הטוב, עונש ושכר, אז נעשה ההפכים הנ"ל. ודפח"ח.

וידוע כי כל א' מששה קצוות כלול מעשר, הרי ס' ששם הוא כשר ופסול וכו'. מה שאין כן כשיש עם האיסור ס"א, שהוא למעלה מו' קצוות ששם היא בינה, מקוה המטהר כל טומאה, והוא היתר בלי שום איסור וק"ל.

★★

ומעתה תבין טעם בריה שבטילה דוקא בששה עשר פעמים ס' שהוא תתק"ס לת"ק, ולר' יוסי ששה עשר לבד. כי נודע שיש ד' עולמות אבי"ע, ושרשן ד' שמות הויה במילוי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן גי' רל"ב גימטריא טהו"ר הו"א, עיין בל"ב כללים בזה, והוא שורש אל ד' יסודות דומם צומח חי מדבר. והנה משום חשיבות דברים אינו בטל שיהיה טהור כי אם בצירוף ד' שמות הנ"ל, גימטריא טהור הוא, שעל ידי זה נתבטל מטומאתו וטהור הוא. ור' יוסי סבירא ליה כי די בשורש ד' שמות שבו כלול הכל והוא י"ו אותיות לכך בטל בששה עשר, ותנא קמא סבירא ליה דמשום חשיבותו ביותר

בגמ': אין מזהירין מן הדין. בפרשת שמיני נאמר (ויקרא יא, ח), 'מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו', ופירש רש"י: 'מבשרם לא תאכלו - אין לי אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין, אמרת קל וחומר, ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו'. והקשה הרמב"ן, והלא אין מזהירין מן הדין.

ותירין המהר"ל (גור אריה שם), דמה שאמרו 'אין מזהירין מן הדין', היינו במקום שאנו באים ללמוד מגוף הדין, כגון במקום שהתורה אסרה בת בתו, אם אנו באים ללמוד בתו ממנה אמרינן בזה 'אין מזהירין מן הדין', דשמא גזירת הכתוב הוא דדוקא בת בתו, ואין להזהיר מן הדין. אבל כאן שהתורה נתנה טעם לדבר, מפני שהוא מעלה גירה ופרסה לא יפריס בודאי לומדים שאם אין לה סימן טהרה כלל דיותר עדיף, שהרי התורה נתנה טעם, ושפיר נלמד בקל וחומר. ובמקום שהתורה נתנה טעם לא שייך 'אין מזהירין', דדוקא כאשר אינו נותן טעם אמרינן ש'אין מזהירין מן הדין', דיש טעם אחר בלמד ואין ללמוד ממנו, אבל במקום שנותן טעם, מן הטעם יש ללמוד שפיר.

דף י"ח ע"א

בגמ': ולי"קו נמי משום ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר הני מילי היכא דבפנים חזי הכא דבפנים נמי לא חזי.

כתב בספר תולדות יעקב יוסף (פר' משפטים), 'מצוה ובשר בשדה טריפה לא תאכלו. הנה מצוה זו כולל כל דיני טריפה שהם ע' טריפות שמנה הרמב"ם. וגם דרשו חז"ל בשר שיצא חוץ למחיצתו שהוא בשדה הוא טרפה לא תאכלו (מכות יח.). והנה שניהם עולין בקנה א'. ולהבין טעם מצוה זו, גם להבין טעם כל אסורין שבתורה בטלים בס' (חולין צח.), ועם האיסור הוא ס"א.

ונראה לי, דכתב בטור יו"ד סוף סי' ק' וז"ל, 'י"א דבריה בטלה בתתק"ס, ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל עכ"ל. והוא ממשנה דתרומה על פי הירושלמי, יעו"ש בב"י ובתו"יט. וכן הסכים הרשב"א ושאר פוסקים, דבריה בטילה בתתק"ס, ועם הבריה עצמה הוא תתק"ס"א. טעם מספר תתק"ס נראה לי כי בריה במילוי כזה ב"ת רי"ש יו"ד ה"י עולה

הוא מטעם שהדבר צריך להיות נאכל בפנים, ע"כ אסור לאכול חוץ למחיצות, נמצא דובר שאי אפשר לאוכלו בפנים אין בו איסור יוצא דחוץ למחיצות, (ראה לעיל (יז). אם לאכלן חוץ לחומה וכו', ושם האיסור גם בחומה אסור, ובעיני שיאכל תוך הקלעים, א"כ עלינו לומר דבחוץ לחומה אינו עובר מטעם חוץ לחומה, רק מטעם שהוא חוץ לקלעים, מ"מ אמרינן דיש בזה איסור חוץ לחומה, ודו"ק).

והא דאמר הני מילי היכי דקודם פסולו חזי וכו', אפשר לומר דבטוי "פסול" הכונה שנפסל ונפסק, ממילא אם גם מקודם היה פסול שוב אין שייך לומר כל שבקודש פסול, כיון שכבר נפסל ממילא, ודו"ק.

★★

בגמ': גופא אמר רבא, זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לר"ש לוקה חמש וכו'.

וכתב בספר מגיד חדשות (ע' תה אות ד): לכאורה מצי לאשכוחי מלקיות אחרני, כגון שהוא חלב ונותר וטמא או שאכל ביום הכפורים, וכה"ג פריך הש"ס בכריתות (דף יד) וניתני חמש חטאות כגון שאכל כזית פיגול וכו'.

ואין לומר דלא נחית לאשמעינן אלא דלר"ש לוקה חמש ולא לרבנן, ולא חשיב אלא איסור חדשים לר"ש דליתנהו לרבנן, דהרי איסור חוץ לחומה איתיה גם לרבנן וכן מאי דפריך ולילקי וכו', וע"כ לומר דכוונת רבא דלר"ש נוספים איסורים חדשים, וא"כ אמאי לא נקט הנך.

ולמאי דמסיק דרבא מהאי קרא קאמר ודאי דא"ש, אך לס"ד אמאי לא פריך מנייהו. ולפי הפשט ודאי דלא קשה דעדיפא מינה פריך.

★★

וכתב שם להלן ליישב, וי"ל בהקדם מה שהקשה בספר שיח יצחק דאיך מיחייב אכל הני איסורי, והרי קי"ל דאין איסור חל על איסור, ובשלמא איסור זרות ולפני זריקה ועולה חיילי בבת אחת, דמיד שנשחטה חיילי כולהו בבת אחת, אבל חוץ לקלעים וחוץ לחומה לא חייל עד שמוציאה לחוץ וכבר אסורה ועומדת ע"ש.

ולע"ד אפשר לומר, דגם איסורים אלו הם איסור בת אחת, דאין אזהרת הכתוב שכשיצאה אסור לאוכלה, אלא

צריך ששה עשר פעמים ס', כי כל אות כלול מחבירו ובכל א' יש ו' קצוות הכלול מעשר הרי י"ו פעמים ס', ובדבר שאינו חשוב בטל בפעם א' ס' כנ"ל, ודי בזה. ואם שגיתי הש"י יכפר.

וז"ש ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, כי נודע כי הקדושה נקרא שדה אשר ברכו ה', והקליפות נקראים מדבר, וגם יסוד נקרא בשר. וז"ש וב"שר בשד"ה, ר"ל כל זמן שהבשר הוא בקדושה הנקרא שדה חלק הטוב כשר וטהור ומותר, מה שאין כן כשהוא טריפה, ר"ל שטרפה אריה שהם הקליפה ויצא חוץ למחיצות הקדושה, אז לא תאכלו שהוא מסטרא אחרא וישראל קדושים הם וצריך להתקדש במאכלם והבן.

והיותר מובן כי צדיק יסוד עליון נקרא בשר, והמלכות נקרא שדה. ואדם שלם צריך לייחד ב' מדות אלו הן בתורתו ותפלתו, ומכל שכן באכילתו בסוד חיל בלע וכו' (איוב כ, טו), דהיינו להעלות הניצוצין מתוך הקליפה בתוך היסוד הנקרא בשר חי, ומשם להשפיע למלכות, כמ"ש בתיקונים שובב"י להאר"י ביחוד ובני דן חושים והבן, והש"י יכפר.

★★

בגמ': ולילקי נמי משום וזר לא יאכל כי קודש הוא וכו' ולילקי נמי משום ובשר בשדה טריפה וכו'.

כתב בספר כלי גולה: אפשר לפרש דהמקשן סובר דהא דזר אסור לאכול קודש הוא מטעם איסור זר שמוטל עליו שלא יאכל קודש, ע"כ שפיר הקשה דילקי כשאכל עולה לפני זריקה חוץ לחומה, דהא קודש הוא וזר אסור לאכול דבר הקדוש.

והתרצן גילה, דהאיסור לאכול קודש הוא לא מטעם שהוא זר, רק מטעם שדבר הקדש צריך להיות נאכל לכהנים, ואם יאכל הזר את הקודש לא יהיה באפשרות שכהנים יאכלוהו, ע"כ אמרה תורה שזר לא יאכל קודש, ממילא בבשר קודש, שגם הכהנים אינם יכולים לאכול, ליתא לאיסור של זר לא יאכל קודש.

והקושי' השני ולילקי משום ובשר בשדה טרפה וכו', י"ל דהמקשן סבר דאיסור יוצא חוץ למחיצתו האיסור הוא מה שיצא לחוץ, והחוץ גורם האיסור שלא יהיה נאכל מפני שיצא חוץ למחיצתו, והתרצן גילה דאיסור חוץ למחיצתו

השיבני: אין כוונת הגמרא לומר דתלי היכא דלא חזי לדינו לפני פסולו הוא דאינו לוקה, אלא כוונת הגמרא: היכא דלא חזי לאכילה לפני פסולו אינו לוקה, והיינו דבעולה כיון דאינה בת אכילה אין בה איסור כל שבקודש וכו', משא"כ חטאת, אף אם הפסול היה בה לפני זריקה, הנה עצמותה ראויה לאכילה ודאי דילקה. ועי' בלשון רש"י במכות שם. [ועי' בס' חזו"א חו"מ לקוטים סי' כ"ג ד"ה ה"מ].

★ ★

בגמ': דאמר ר' זירא כ"ל הראוי לביצה אין ביצה מעכבת בו וכ"ל שאינו ראוי לביצה ביצה מעכבת בו.

בעמק ברכה (הגדה של פסח) הביא דברי המדרש, דלאחר החורבן הקריבו קרבן פסח במקום המקדש, והקשה שם, דמכך שהקריבו את קרבן הפסח מוכרח שבנו שם מזבח, וקשה אם כן למה לא הקריבו בו עוד קרבנות.

והביא בשם הנצי"ב שתירץ, דבמסכת זבחים (מו, ב) מובא, שלשם ששה דברים הזבח נזבח וכו', לשם ריח ולשם ניחוח, והנה, כבר אמרה התורה (דברים כו, לא) ויהשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם, שלאחר החורבן, אין ריח ניחוח, ולמרות שאין ששה דברים הללו מעכבין בדיעבד, מכל מקום זקוקים שיהיה ראוי לכך, וכיון שלריח ניחוח אין ראויים כלל, אף הקרבן אינו כשר. ברם קרבן פסח שפיר הקריבו, כיון שבו לא נאמר ריח ניחוח.

בבאר מים חיים (מצורע), פירש לפי זה מה שאמרו במסכת קידושין (טז, ב), המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, אף על פי שהוא רשע גמור קידושיו קידושין, שמא הרהר בתשובה. ולכאורה אף אם הרהר בתשובה, איך נעשה בזה צדיק גמור, הלוא עדיין הוא משוקץ ומטונף בכל מיני רשע. אלא כיון שכבר ראוי לכך, אין בילה מעכבת.

★ ★

בגמ': מתיב רבא וכ"ל בהמה מפרסת פרסה וכו' ואי כדקאמרת וכו'.

כתב הגאון ר' זליג ראובן בנגיס זצ"ל בספרו לפלגות ראובן (חלק ז ע' 102): לכאורה יש להקשות דילמא אתא קרא לחייבי בשני לאוין.

שלא לאוכלה חוץ לחומה וחוץ לקלעים, שמיד שנשחטה מוזהר שלא להוציאה ולאוכלה שם, ואילו מוציאה לבד אין כאן איסור, ומיד שחלו הנך איסורי חלו גם הני בהדייהו. וכח"ג מצינו ביבמות (דף לג) שדקאמר דזר ששימש בשבת משכחת לה איסור בת אחת כגון שהביא שתי שערות בשבת, והשתא מה בכך, הרי איסור שבת חל עליו מיד שקדש היום ואיסור זרות לא מיחייב עד שנכנס למקדש ומחוסר הליכה, אלא ודאי כיון שהאזהרה היא שלא לשמש במקדש, הרי נכלל בה שלא ליכנס למקדש לשמש, ושפיר הווי בת אחת דלא אזלינן רק בתר האזהרה. ולומר דמיד שקדש היום היה בפנים במקדש זה דוחק דלא נתבאר כלל, אלא ודאי כנז'. וה"נ כיון שהאזהרה שלא להוציאו לחוץ ולאוכלו שם, הו"ל בת אחת, דווחי עיקר האזהרה, ולא אחר היציאה, ולא דמי לאיסור נותר ופיגול, דהאזהרה היא כשנעשה פיגול ונותר שאסור לאוכלו, ושפיר הוי מחוסר מעשה.

ולחכי לא נקט להו, דלא חלו על איסור עולה, וכן איסור חלב, נהי דאיסור הקדש חל דהו"ל איסור מוסיף כדאיתא בכריתות (דף יד), מ"מ הנך איסורי לא חיילי, וכ"ש דהכא אליבא דר"ש קיימינן דלית ליה איסור מוסיף ואיסור כולל.

★ ★

מיהו לפ"ז קשה דא"כ מאי פריך ולילקי משום ובשר בשדה וכו', הרי התם האזהרה היא אחר היציאה, ולא שלא להוציאו ולאוכלו שם, וא"כ לא הוי בת אחת ולא חייל על הנך איסורי.

ואולי יש להעמיס זה בשינויא דגמ', הני מילי היכא דבפנים חזי דאז חייל שפיר איסור יוצא, אבל הכא דבפנים לא חזי לא חייל עליה, האי איסורא דלא הוי בת אחת.

דף י"ח ע"ב

בגמ': הני מילי היכא דקודם פסולו חזי הכא דקודם פסולו נמי לא חזי.

בספר "מעשה איש" (ח"ג) מובא: הקשיתי למרן בעל חזו"א מהא דפרק ב' דפסחים (כ"ד, א') דדם חטאת שנכנס לפנים דקיי"ל דהחטאת פסולה והאוכלה לוקה עליה משום כל שבקודש פסול, ואמאי הא לא חזי קודם פסולו, דעדיין לא נזרק הדם.

בדברי הריטב"א הנ"ל דן בספר בדי הארון לרא"מ הכהן על זרעים (ע' 109) והוא כותב שם:

לפי ר' יהודה, בתחילה נותן המביא את הסל לכהן, והכהן מניח אותו לפני המזבח, ואח"כ לוקח המביא אותו שוב ומקיים מצות תנופה (ר' יהודה מבאר את ההנחה השניה כתנופה), אולם, לא ברור באיזה שלב בוצעה התנופה לפי ר' יהודה. אם נתיחס לסדר המקראות - התנופה בוצעה בסוף הקריאה.

אולם הריטב"א על אתר מפרש: "וא"ת האי ויהנחתו לבתר קריאה כתיב, ותנופה היא קודם קריאה, כמו ששנויה במקומו?! - וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה, וכבר הנחתו לפני ה' קאמר קרא".

מקור הריטב"א לכך שהתנופה נעשית לפני הקריאה היא ממשנה ו בפ"ג במסכת ביכורים, אולם במשנה שם לא מבואר שהיתה הנחה בתחילה, כפי שביאר רש"י, ואולי לדעת הריטב"א, החולק על באורו של רש"י בכרייתא, לא בוצעה הנחה לפני תנופה, אלא רק בסוף, לאחר גמר הקריאה, כפי שמשמע מן המשנה וצ"ע.

★★

ומבאר שם עוד את דעת ראב"י החולק על ר"י:

בשיטת ר"א בן יעקב ברור שישנה תנופה לפני ההנחה הראשונה, והיא פעולה משותפת של הכהן והבעלים, ברם, לא ברור, כיצד יבאר ר"א בן יעקב את ההנחה שבסוף הפרשה: "והנחתו לפני ה' אלקיך".

לכאורה, אפשר היה לבאר בדעת ר"א בן יעקב שאחרי הקריאה והתנופה, מניח הבעלים את הביכורים לפני ה' - כפשוטו, שהרי כאן אין גזירה שווה כמו בתחילת הפרשה.

אולם, מהגמ' במכות (דף יח ע"ב, לפי באור רש"י) משמע, שלר"א בן יעקב, מטרת החזרה איננה לתאר שתי הנחות, שהראשונה שבהן נעשית לאחר התנופה, והשניה היא הנחה כפשוטו, אלא שהתורה שונה על מנת ללמד שההנחה מעכבת, עפ"י הכלל שכל מקום ששנה הכתוב - אי קיום מעכב גם בדיעבד.

★★

אמנם נראה ליישב עפ"י מש"כ בתו"כ פ' שמיני (פ"ג אות ט) בזה"ל: בל"ת מנין, ת"ל הגמל והארנבת וכו', שאר בהמה טמאה מנין, ומה אלו שיש בהם סימני טהרה וכו' נמצאו הגמל וכו' מן הכתוב, ושאר בע"ח מק"ו, נמצא מ"ע שלהם מן הכתוב, ומל"ת שלהם מק"ו עכ"ל. ומבואר בדברי המ"מ רפ"ב מה' מ"א דמ"מ לקי משום דאלו כבר נאסרו בלאו הבא מכלל עשה, דמה"ט אפשר ללאו שלהן לבוא מק"ו ע"ש, ומובן לפ"ז דאם היינו אומרים דלאו הבא מכלל עשה חשוב ג"כ כל"ת, והי' מן הדין ללקות שנים, אז הי' שייך לומר כן רק על הני ארבעה דכתיבי בהני קראי הגמל וכו', אבל שאר בהמה טמאה, א"א הי' לחייב רק על הלאו הראשון הבא מכלל עשה, אבל לא על הלאו השני, שלא נאמר אלא בהני ארבעה, ולא על אינך שנלמד רק מק"ו מה שאין בו סימני טהרה, דהא אין עונשין מן הדין, ובמקום שאינו חייב מלקות הא ל"ש לומר דאתא קרא לעבור עליו בשני לאוין כמ"ש התוס' ר"פ איזהו נשך.

ואין לומר דאה"נ שעל שאר בהמה טמאה לא ילקה רק אחת, ובהני ארבעה יתחייב שתיים, דא"כ לקתה מידת הדין, דהא אינהו חמירי מה שאין בהם סימני טהרה, ולבר מן דין הא מבואר לעיל יז ב, דאפילו למ"ד עונשין מן הדין הא אין מזהירין מן הדין וכמובן וז"נ.

★★

בגמ': ר' יהודה אומר, והנחתו זו תנופה, אתה אומר זו תנופה או אינו אלא הנחה ממש וכו' הא מה אני מקיים והנחתו, זו תנופה.

וכתב הריטב"א כאן ד"ה מאי וז"ל: וא"ת והא האי והנחתו לבתר קריאה כתיב, ותנופה היא קודם קריאה כמו ששנוי במקומו (בכורים פ"ג מ"ו). וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה, וכבר הנחתו לפני ה' קאמר קרא עכ"ל.

והקשה חכ"א בקובץ האהל (שנה כג ע' מז): ודבריו צ"ע דהא בהדיא אמרינן בפסחים (ו ע"ב) דהאי כללא דאין מוקדם ומאוחר בתורה, לא אמרן אלא בתרי ענינא [בשתי פרשיות, רש"י], אבל בחד ענינא [במקראות הסדורות בפרשה אחת] מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר, עיי"ש. וכאן ג"כ חד ענינא הוא, דבחדא פרשה כתיבה כל פרשת הבכורים, ואיך נאמר בו אין מוקדם ומאוחר בתורה ע"כ.

★★

דף י"ט ע"א

בגמ': יכול יעלה מעשר שני בזה"ז כו' מה בכור אינו אלא בפני הבית כו'.

בתוס' זבחים (נ"ט ע"ב) כתבו שאפילו למ"ד שמקריבין אע"פ שאין בית, לפי שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, דיינו דוקא כשיש מזבח, אבל אם אין מזבח אין מקריבין, דאפילו אם רק נפגם המזבח נפסלו כל הקרבנות, וממילא גם מעשר שני א"א לאכול האידנא בירושלים לפי שבוקש לבכור.

המהר"מ גאלאנטי ז"ל בסוף ספרו קרבן חגיגה (הובא בהגה"ה לשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' י"ד) כתב לרמז דבר זה בפסוק "גדול ד' ומהולל מאוד בעיר אלקינו, הר קדשו", והיינו אפילו בזמנינו שהבית חרב, ולא נשאר רק ההר בשוממותו, מ"מ גדול ד' שם, לפי שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ומסיים הפסוק ובתנאי - "יפה נוף משוש כל הארץ וגו' ירכתי צפון" היינו שהמזבח ששוחטים בצפון קרבנות ק"ק (ע"ש בתהלים במפרשים) הוא יפה נוף שעומד יפה בשלמותו, שאפילו לא נפגם, אז מקריבין אע"פ שאין בית.

ועיין במגן אברהם סי' תקס"א (סק"ב).

★★

בגמ': לעולם קדושה ראשונה קדשה לעת"ל וכיון דבכור לא מתאכיל מעשר נמי לא מתאכיל (גירסת התוס').

במג"א (סי' תקס"א ס"ק ב') הביא קו' הראב"ד על הרמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה) שקדושת העזרה וירושלים קדש לעת"ל, שהרי בכמה מקומות במשנה אמרי' ואם אין מקדש ירק וכו', אלא ע"כ לא קדשה לעת"ל, לפיכך הנכנס עתה לעזרה אין בו כרת. ובכס"מ כתב שזהו ודאי קושיא שהרי הרמב"ם בעצמו פסק כן בפ"ז מה' מע"ש דכיון דאין מקדש ירקו פירות מע"ש לפי שצריך לאכלם בירושלים.

ומתריך המג"א עפ"י גי' התוס' דלעולם נקטי דקדושה קדשה לעת"ל, והא דאין אוכלין מע"ש, הוא משום דאתקיש לבכור, ובכור אתקיש בשרו לדמו, דבעינן שיהא המזבח קיים

ולהלן מביא מהספרי (פר' כי תבוא) דמבואר בו להדיא שישנן שתי תנופות וז"ל הספרי:

"והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחית לפני ה' אלהיך - מלמד שטעונים הנפה ב' פעמים, אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחואה".

כך מבואר גם ברש"י בפר' כי תבוא (כו, י).

תוס' כאן חולקים על ביאור רש"י בגמרא, בדעת ר"א בן יעקב, ומביאים בשם הר"ר אברהם בר יצחק, שלפי ר"א בן יעקב היו שתי תנופות, כדרשת ה"ספרי", ואם כן, גם לר"א בן יעקב אין מקור המלמד שההנחה מעכבת, שהרי גם את ההנחה השניה יבאר כתנופה.

תוס' סוברים, שהתנא החולק על רבי יהודה בברייתא וסובר שהנחה מעכבת - הוא ת"ק של המשנה בביכורים, שלדידו אין כלל תנופה, ואם כן שנה הכתוב לעכב. על-פי ת"ק, היתה רק הנחה אחת בסוף הקריאה, והקריאה אינה מפוצלת לשנים ע"ש היטב.

★★

ובסו"ד הוא מסכם את הסוגי' על פי הנ"ל:

סיכום הדעות השונות בדיון הנחה ותנופה:

1. ר"א בן יעקב על פי תוס' - שתי תנופות. אף תנופה אינה מעכבת, והנחה אינה מעכבת.
2. ר"א בן יעקב על פי רש"י - תנופה אחת והנחה אחת, וההנחה מעכבת.
3. ר' יהודה על פי הברייתא - הנחה בתחילה ואח"כ תנופה. הנחה ותנופה אינן מעכבות.
4. ר' יהודה על פי המשנה - רק תנופה אחת בין שני חלקי הפרשה, והנחה אחרי הקריאה. מסתבר, שהנחה אינה מעכבת.
5. ת"ק על פי תוס' - הנחה אחת ללא תנופה, מעכבת.
6. ת"ק על פי הרמב"ם בפירוש המשנה - תנופה אחת, והנחה בסוף הקריאה. לפי דבריו בהלכות ביכורים - התנופה מלווה את הקריאה מ"ארמי", ברם, אינה מפסיקה את הקריאה. ההנחה מעכבת.

וטוען על דבריו הגרש"ב ליברמן ז"ל בספרו בשבילי הפסח (ע' רפג): ודבריו צע"ג מאד, דהגמ' קאמר, רבי ישמעאל אומר יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן הזה בירושלים ויאכלנו, דין הוא, בכור טעון הבאת מקום ומעשר שני טעון הבאת מקום, מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית, ואהא מקשה "ומאי קסבר, אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא אפי' בכור נמי, אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי תבעי". ולדברי הבנין ציון דמאי דקאמר אפי' בכור נמי, היינו בגוונא דקאמר נביא, א"כ עדיין יש לומר דס"ל דקדשה לעתיד לבא, ובגוונא דלא קאמר נביא, והו"ל לגמ' לומר "אהא נמי תבעי לך". ובכלל דוחק לומר דהגמ' איירי בכה"ג, שנביא יאמר, וע"ז איירי הגמ' לר' ישמעאל ולא הזכירו מזה כלום.

★ ★

בגמ': אפילו בכור נמי תבעי וכו'.

בתוס' בזבחים (ס ע"ב) ד"ה מאי וכו' כתבו: קשה מאי קאמר אפילו בכור נמי תבעי ולא תיבעי מעשר אדרבה כיון דלא קדשה, פשיטא דלא קרינן בי' לפני ה' דמחיצה לאכול דאורייתא, ועוד דבכור פשיטא דמיפסל ביוצא כשחרב הבית ונפלו מחיצות כיון דלא קדשה, ומה צריך כלל היקישא דבשר ודם, וכ"ת כשחרב הבית ונהרס המזבח, אבל החומות ירושלים קיימות ולא בטלה קדושתה לענין קדשים קלים ומעשר שני, זהו תימא לומר, דהא ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא עכ"ל.

★ ★

וכתב הגאון רבי אברהם לופטביר זצ"ל בספר זרע אברהם (סי ה) דלפי דברי הקרית ספר (בפ"ז דבית הבחירה) שכתב לחדש דבעירות המוקפות חומה מותר אכילת קדשים קלים, ניחא, דהא ירושלים היא עיר המוקפת חומה וכמבואר בערכין (דף לב.) במשנה ואלו הן בתי ערי חומה כו' וגדוד וחדוד ואונה וירושלים וכן כיוצא בהן עיי"ש, ולכן מותר לאכול בה קדשים קלים מתורת מוקף חומה, ואין קדושתה מחמת הבית, ופשוט.

בשעת אכילת הבשר, ולכן מעשר ג"כ לא מתאכיל אע"ג דקדשה לע"ל. ומסיק המג"א דדברי הרמב"ם שרירין וקיימין, והנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת, שכולנו טמאי מתים.

★ ★

בגמ': קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא.

בפרשת לך נאמר (בראשית יב, ז), 'וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח וגו'. והנה לשון הכתוב קשה, לפי מה שכתוב אחר כך (יג, טו), 'כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם', דשינה הכתוב באותה הבטחה עצמה, דבפעם הראשונה מזכיר הכתוב שיתננה רק לו, ובפעם השנית הוסיף הכתוב שתהיה לו הארץ עד עולם.

וכתב בספר 'קול רנה' לבאר, דכפילות המקראות על הבטחה זו רומזת על ב' קדושות שנתקדשה ארץ ישראל, דבתחילה קידשה יהושע, ובטלה קדושה זו כשגלו גלות ראשונה ואחר כך נתקדשה בימי עזרא, והרי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, ואין נופל בה לשון עד עולם, מה שאין כן הפסוק השני הרומז על קדושה שניה שנתקדשה בימי עזרא גם לעתיד לבוא, שפיר שייך בזה הלשון דעד עולם, שהרי קדושתה עולמית.

★ ★

בגמ': אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, אפילו בכור נמי תבעי וכו'.

הנה בשו"ת בנין ציון (סי' א) דן לגבי הקרבת קרבנות בזה"ז אחר חורבן הבית, וס"ל דאין להקריב (כמו שרצה בספר דרישת ציון לרצ"ה קלישר ז"ל לומר), וכותב שם דלכאורה יש להקשות על דבריו, דהרי בכל המקומות דמייתי הגמרא להקריב בזמן הזה כגון במכות דפריך אי ס"ל קדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי, הפירוש כן שמצד קדושה לעתיד לבא יכול להקריב ואפילו לכתחלה, וא"כ מוכח דשרי להקריב בזה"ז. ותירץ הבנין ציון: "שזהו כשיצוה נביא על כך, אבל בלא זה לכתחלה אסור להקריב כיון דבפירוש אמר הכתוב שלא יהי' לריח ניחוח". ע"כ.

★ ★

דף י"ט ע"ב

בגמ': מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפי' בירושלים ת"ל כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה וכו'.

כתב בספר נחלת יעקב יהושע (פר' ראה):

קשה לי לפי מה שביאר המנחת חינוך (מצוה אמ"ת) דדעת הר"מ והרא"ה והרמב"ן דבמעשר שני ליכא רק מצוה של הפרשה, ואכילה בירושלים לא הוי שום מצוה כלל מה"ת, רק אסור לאכלו חוץ לירושלים, אבל שיהיה מצות עשה מוטל שיאכל בירושלים ואם אוכל בירושלים מקיים מ"ע לא שמענו מכל הראשונים ויכול להיות שהוא רשות, רק חוץ לירושלים אסור ע"כ.

ונודע דעת מהרלנ"ח ליישב קושית הכס"מ (פ"א מחמץ ומצה) על הרמב"ם דמרבה חצי שיעור בחמץ מקרא לא יאכל חמץ, והקשה דתיפוק ל"י מכל חלב לרבות ח"ש, ותירץ דוקא חלב דלא היה לו שעת הכושר אז חצי שיעור אסור מה"ת, אבל חמץ דהיה לו שעת הכושר הו"א דלא נילף מחלב משו"ה אצטריך קרא ע"ש.

וא"כ מע"ש שנטמא הרי היה לו שעת הכושר, וחצי שיעור מותר מה"ת, וא"כ יש עצה לאכול מע"ש שנטמא פחות פחות מכשיעור, וא"כ אמאי נאמר בזה כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה, הא שפיר יוכל לאכול פחות מכשיעור כיון דליכא חיוב מצוה שיצטרך שיעור, וא"כ אמאי פודין אותו אפילו בירושלים הא היכא דיוכל לאכול אסור לפדות בירושלים ולא קרינן בו לאתוכל שאתו.

★ ★

ונראה ליישב, דעד כאן לא כתב מהרלנ"ח דהיכי דלא היה לו שעת הכושר ר' יוחנן מודה לר"ל דמותר חצי שיעור מה"ת, אלא היכי דר"ל ס"ל בחצי שיעור מותר מה"ת, אבל היכי דגם ר"ל מודה דחצי שיעור אסור מה"ת אפילו בהיה לו שעת הכושר, שוב גם ר' יוחנן ס"ל דאסור מה"ת, ואפילו בהי' לו שעת הכושר. והנה מבואר בירושלמי פ"ו מתרומות דמודה ר"ל היכי דדעתו להשלים דחצי שיעור אסור מה"ת, וא"כ במע"ש דאסור לאכול חוץ לירושלים, הרי דעתו להשלים ור"ל מודה דאסור מה"ת, שוב גם ר' יוחנן סובר

דח"ש אסור מן התורה אפילו היכי דהיתה לו שעת הכושר ואתי שפיר.

★ ★

בגמ': רישא במעשר שני טמא.

ברש"י (סוד"ה רישא) מובא בזה הלשון, 'רבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה לא פירש יותר מכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה בר' נתן'. כתב בספר קורא הדורות (דף טז, ב), 'והנה על ענין זה (שאלני) החכם השלם הרב המובהק שמה"ר שלמה אלגאזי נר"ו, והרי רש"י ז"ל נפטר כשהיה מפרש מ' בבא בתרא בפ' חזקת הבתים כנודע, ורשב"ם נכדו השלים פ"י המסכתא, ואיך קאמר שם במכות שנפטר כשהיה מפרש פ' אלו הן הלוקין. ואני השבתי לו, כי אפשר לומר, כי באותו הפרד שנפטר היה רש"י ז"ל עסוק בפ"י פ' חזקת הבתים, וגם בפ"י אלו הן הלוקין, שניהם ביחד, ונפטר לבית עולמו הצדק, והסכים הרב הנז' עמי בתשובה זו, שכן נראה האמת כמו שאמרתי'.

★ ★

בספר אור החיים (אות ש) כתב, 'ונראה מלשון הזה, שהרב לא פירש התלמוד כסדר, ופירש ב"ב ומכות אחר שכבר סיים פירוש סדר קדשים ומסכת נדה מסכת טהרות, ולא זכה להשלים יען כי נתבקש בישיבה של מעלה, והרב בעל שם הגדולים נתן בהם סימן - ויקדש ב"ם'.

וראה ב"דברים אחדים" בתחילת הספר עוד בענין זה.

★ ★

בגמ': דם ובשר חדא מילתא היא.

כתב הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בספרו בית האוצר (ח"א כלל קנב בתו"ד):

ודע דהא דאמרי' בכמה דוכתי דדם ובשר (דקדשים) חדא מילתא הוא, כתבתי במ"א בטעמו, דכיון דהדם הוא המתיר של הבשר, ע"כ הפועל והמתפעל יש להם חיבור זה עם זה, במה שזה פועל וזה מקבל ממנו הפעולה וכמובן, וע' תוס' ביצה (דף לט ע"א) ד"ה משום דמים ומלח בעיסה חשיבי מין אחד הואיל ותיקון העיסה בא ע"י המים ומלח ע"ש, ועל כן ה"נ כיון דהדם הוא המתיר של הבשר, ונמצא

ב, אא"כ נימא שבסנהדרין כתבו התוס' למ"ד בתר מלמד אזלינן, ובזבחים אזלי למ"ד בתר למד, אלא שא"כ יהי צ"ע בזבחים שם מה יתרוץ על הברייתא האמורא שסובר בתר מלמד אזלינן.

★★

ורצה שם לומר: ואולי צ"ל שיש כאן שני דרכים בתוס' בהבנת המאן דאמר שסובר בתר מלמד אזלינן: דבזבחים סברי התוס' דמ"מ אם הלמד האחרון הוא חולין אפשר ללמוד, ולכן עולה תירוץ גם למ"ד בתר מלמד אזלינן, ואילו בסנהדרין סברי התוס' דלמ"ד בתר מלמד אזלינן, אם המלמד הראשון הוא קדשים, שוב א"א ללמוד, אפילו כשהלמד האחרון הוא חולין, אבל אם המלמד הראשון הוא חולין שפיר אפשר למילף מיני, דהכל תלוי במלמד הראשון: דאם הוא קדשים - א"א ללמד אפילו כשהלמד האחרון הוא חולין, ואם הוא חולין - אפשר ללמד אפילו כשכל הלמדים הם קדשים.

★★

ושוב כתב (שם ע' קמו): שוב זכיתי בס"ד ללמוד בגמ' מכות (יט ע"א) וראיתי שמבואר שם להדיא דאי אפשר לומר כנ"ל שיהי' כאן שני דרכים בתוס' בהבנת המאן דאמר שסובר דבתר מלמד אזלינן, דבסוגיא שם למדו מעשר שני בהיקש מבשר בכור, ובשר הבכור בהיקש מדמו, מה דמו במזבח אף בשרו במזבח [שבשעה שהיא ראוי לזריקת דם אתה אוכל את הבשר, ולא משנהרס המזבח], ומה בשר הבכור אינו נאכל בירושלים משנהרס המזבח, אף מעשר שני אינו נאכל בירושלים משנהרס המזבח, וע"ז שאלו בגמרא: "וכי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש", ותירצו: "מעשר דגן חולין הוא", ושוב שאלו: "הניחא למ"ד בתר למד אזלינן, אלא למ"ד בתר מלמד אזלינן מאי איכא למימר", ותירצו: "דם ובשר חדא מילתא היא".

וא"כ הרי לנו סוגיא מפורשת ממש כנידון דידן, שהמלמד הראשון והלמד הראשון ממנו הם קדשים [דם הבכור - המלמד הראשון, בשר הבכור - הלמד הראשון], והלמד השני הוא חולין [מעשר דגן חולין הוא], וע"ז אמרו בגמרא שרק למ"ד בתר למד אזלינן אפשר ללמוד בכה"ג, אבל למ"ד בתר מלמד אזלינן אי אפשר ללמוד בכה"ג, אפילו כשהלמד האחרון הוא חולין.

תיקון הבשר בא ע"י הדם לכן ג"כ דם ובשר חדא מלתא הוא, וכמו דמים ומלח בעיסה חשיבי מפאת זה מין במינו.

ונזכרתי עוד דמיון יותר קרוב לסברא זאת, מש"ס ב"ק (דף עח ע"ב) דלענין טביחה ומכירה בעי' שימכור שלא בשויר, וע"ש דאמר בעי ר' ירמי' מכרה חוץ מעוברת מהו, אליבא דמ"ד עובר ירך אמו הוא לא תיבעי לך, כי תיבעי לך אליבא דמ"ד לאו ירך אמו הוא מאי כו' כיון דלאו ירך אמו לא הוי שויר, או דילמא כיון דצריך (העובר לאם) לאישתרוי בהדה בשחיטה כמאן דשייר בגופה דמי עכ"ל הגמ', ומבואר דהמתיר והניתר כגוף אחד יחשבו [ועמ"ש בזה באתון דאורייתא כלל י"ד, ואולם גם כדברינו פה בפשיטות ניתן להאמר], וע' פסחים (דף פג ע"א) שם ור' יוחנן סבר דם ובשר חדא מילתא היא, וברש"י וה"ל פסולו בגופו כאילו נטמא בשר עצמו עכ"ל, ולהנ"ל מוכן לנכון, דכיון דהדם הוא המתיר של הבשר, ה"ל כגוף אחד, ושפיר חשוב פסול הדם לגבי בשר פסולו בגופו, וכהך דב"ק דכיון דצריך לאישתרוי בהדה כו' כמאן דשייר בגופה כו' ודו"ק.

★★

בגמ': אלא למ"ד בתר מלמד אזלינן מאי איכא למימר.

הנה בזבחים (קה ע"ב) בעי ללמוד מפר יוהכ"פ לפרה אדומה בגז"ש, ופר יוהכ"פ ילפינן מפר כהן משיח ע"ש. והקשו בתוס' (שם ד"ה מה כאן וכו') דהא מספקינן אי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בגז"ש או לא, ועל זה כתבו התוס': "ויש לפרש דפרה קדשי בדק הבית היא", דהיינו שלכן אין זה כאן בגדר קדשים, וכאן מיירי שהלמד האחרון הוא חולין, ועל זה כתבו התוס' שבכה"ג ל"ש לכלל של קדשים.

ובספר פניני רבינו הקהלות יעקב (ח"ב ע' קמה) מביא מתוס' בסנהדרין מב ב (ד"ה ונאמר) שכתבו: "תימה והא בקדשים דבר הלמד בהיקש אין חוזר ומלמד בגז"ש, ואיכא למ"ד בפרק איזהו מקומן דבתר המלמד אזלינן, כיון דמלמד קדש, אע"ג דלמד חול", הרי שסברי כאן התוס' שלמ"ד בתר מלמד אזלינן, אע"ג דלמד האחרון הוא חול, מ"מ כיון שהמלמד הראשון [וגם הלמד ממנו] הוא קדשים, שוב א"א לחזור וללמד אפילו על למד חול, ולכאורה דברי התוס' הללו דסנהדרין אינם כדברי התוס' הנ"ל דבזבחים קה

ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתה: מה זה שתירצו התוס' בזבחים הנ"ל ס"פ טבול יום קה ב דפרה קדשי בדה"ב היא, והלא המלמד הוא קדשים [פר כהן משיח], ואיך יפרש את הברייתא הזו מאן דאמר דבתר מלמד אזלינן, וכקושיית התוס' הנ"ל ביומא סח א, וצ"ע בזה.

★★

בגמ': יתיב רב חנינא ורב הושעיא וקא מיבעיא להו אפיתחא דירושלים מהו וכו', הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו וכו', בעי רב פפא נקיט ליה בקניא מאי.

וברש"י שם נראה שמחק תיבת מהו וגרס יתיב רב חנינא ורב הושעיה אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו וכו', ולפי"ז נסתפקו רק בהוא בפנים ומשאו בחוץ מהו.

וכתב הגרש"ב ליברמן ז"ל בספרו בשבילי המקדש (סי' כו אות ו): יש לקיים הגירסא אפיתחא דירושלים מהו, שזה גופא היה ספיקם הראשון מה דין פיתחא דירושלים כמו שיתבאר, ובעיא זו היא הקדמה לשאר בעיות, דהנה עובי חומת ירושלים נתקדשה וגם החלונות כדאמרינן בפסחים (פה), (ב) החלונות ועובי החומה כלפנים, וכ"ה ברמב"ם (פ"ב מהל' מע"ש הט"ז), אך שערי ירושלים לא נתקדשו מפני שמצורעין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כדאמרינן בפסחים שם.

ואולי גם למעלה מן השער בעובי החומה היו חלונות שנתקדשו, והנה לגבי מצורע הגם ששער ניקנור לא נתקדש, מ"מ נקרא שפיר לפני ה' כדמוכח מדברי התוס' ביבמות (ז, ב ד"ה נכנס) ע"ש מש"כ בשם הריב"ן, דעמידה בתוך חלל השער אף שלא נתקדש מיקרי לפני ה' טפי מעמידה חוץ לשער, ויכניס ידיו לשער אף שהשער נתקדש.

והעולה מזה שבתוך חלל השער אף שלא נתקדש מיקרי לפני ה' טפי מהעומד בחוץ סמוך לשער, שוב מצאתי בסדרי טהרות (כלים ס, א ד"ה ומכניסין) שכתב כע"ז יעו"ש.

★★

ולפי זה יש לקיים הגירסא וקא מיבעיא להו אפיתחא דירושלים מהו, דנסתפקו על תוך חלל השער דירושלים אף שלא נתקדש מ"מ הרי בעצם שער הזה, שער העיר הוא,

ואולי כשנכנס לשער חשוב כאילו כבר נכנס לתוך העיר ולא מהני פדיון דאין זה ריחוק מקום, ודוקא מחוץ לחומה ממש חוץ לחלל השער בזה אמרינן דאפילו פסיעה אחת מיקרי ירחק ממך המקום, ולא בתוך חלל השער, או שמא הענין של רחוק וקרוב תלוי ג"כ בקדושת ירושלים לא בהמציאות, וממילא שערי ירושלים דלא נתקדשו לא חשיבי ירושלים ודו"ק, ובעיא זו היא הקדמה לשאר האבעיות, הוא בפנים ומשאו בחוץ וכו' דהרי א"א שיהיה הוא בפנים ומשאו בחוץ אם לא שיעמוד בשער וכעין שכתב בערל"ג שם יעו"ש.

דף כ' ע"א

במשנה: והמקיף פאת ראשו.

החתם סופר בתשובה יו"ד (סי' קל"ט) השיב לחותנו הגאון מו' רבי עקיבא איגר זצ"ל וז"ל:

אשר בדק לן מר, מנ"ל היתר סריקת פאות הראש למאן דמחמיר בשו"ע יו"ד (ס' קפ"א) אפילו במספרים כעין תער, משום דלא ילפינן ראש מזקן, א"כ יש לאסור כל מיני הקפה, ואפי' במסרק, וכדתנן (במס' נזיר) נזיר חופף ומפספס, אבל לא סורק אלו דברי קדשו.

והשיב ע"ז החת"ס: והנה ברור דמנזיר אין ראייה דהתם כתיב "גדל פרע שער ראשו" שמצוה לגדלם, ולכן אפילו תולש [ביד] אסור, שהרי עכ"פ אינם מגודלים. אבל הכא [בפאות הראש] לא הקפידה תורה אלא - ההסרה, ואפשר לומר שאין הקפדה בתלישה.

וכן אין ראי' מתוספתא דמייתי סמ"ג, הובאה ביתה יוסף, דתולש ב' שערות חייב משום נזיר "ומשום מקיף", דע"כ לא מותבינן מההיא תוספתא כו', אבל לישנא דתולש - איידי דנזיר נקט, ושגרת לישנא בעלמא הוא.

אלא ניהו דאין "ראי" לאסור, מ"מ מסברא נראין דברי פר"מ, וכיון דהקפיד על ההקפה - שלא להשוות אחורי אזנים עם צדעיו, א"כ מה לי תולש [ביד, וממילא אסור לסרוק], או גוזז.

איברא, לא חזינא לרבנן קשישי דמזהרו בהכי, וגם ראיתי למורי הגאון חסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלר זצ"ל מה דעובדא דעבד הכי, ש"מ לית דחש להאי מילתא, ומיהו טעמא בעי, ואנן עיינינן ואשכחנא בה טעמי בעזה"י כו'.

וע"ש ובתשובה הבאה מה שהאריך בזה להתיר.

★★

במשנה: והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו וכו'.

איתא במדרש (בראשית רבה יא, ו), 'פילוסופוס אחד שאל את רבי הושעיה, אמר לו: אם חביבה היא המילה, מפני מה לא נתנה לאדם הראשון. אמר לו: מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו ומניח את פאת זקנו, אמר לו: מפני שגדל עמו בשטות. אמר לו: אם כן יסמא את עינו ויקטע את ידיו וישבר את רגליו על ידי שגדלו עמו בשטות. וצריך ביאור, על מה נסב הויכוח ביניהם.

במשך חכמה (פר' קדושים) ביאר, דלא מצאנו על מצוה שהבורא יעשה סיג בטבע, לבד על עריות עשאה ההשגחה שנוי בטבע, שהנשים אין להן זקן, וזה סיג לעריות, אמנם שער הראש מצאנו באותו נזיר שהיו קווצותיו תלתלים ופחו עליו יצרו (נדרים ט, א) נמצא אם כן, ששער הראש מביא להסתת היצר וזה גדל בשטות, מה שאין כן שער הזקן מגדירו מעבירות ולכן גדל בפקחות.

★★

בבן יהודע (נזיר לט, א) מבאר, דהנה העינים והידיים והרגלים הם מכלל הגוף ובלעדם יהיה האדם מחוסר, ואיך יקטעם בשביל שהיו עמו בעודו קטן, אך השערות אין מעיקר הגוף אלא הם מותרות, ולכן כיון שגדלו בשטות יש טעם להסירם ולגלחם, אך שער הזקן אף על פי שגם הוא נחשב ממותרות הגוף, עם כל זה כיון דגדל בזמן שהאדם נשלם בשכלו ובינתו, לכן חביב הוא לאדם ולא יעבירונו.

והנה שני מיני שערות אלו על הראש ועל הזקן הם מותרות הגוף נחשבים, אך שער הראש הוא כנגד רבוי ההנאות והתענוגים בימי החול, שאין ראוי לאדם להיות נגרר אחריהם, ולכן צריך שער זה גילוח, אבל שערות הזקן הם כנגד מותרות אכילה ושתייה ותענוגים בשבת ויום טוב דנחשבים למצוה, ולכן לא יגלח שער זקנו, ובזה נפשטה חקירתנו דמפורש בזה הטעם, ששער הראש גדל באדם מן הלידה בעודו קטן שאין בו דעת, מפני שהוא כנגד מותרות המאוסים לפני ה', אך שער הזקן גדל עמו אחר שנשלם בדעת ובתבונה, מפני שהוא רומז למותרות שהם טובים לפני ה'.

והנה ידוע מה שכתבו המפרשים, שיש שני מיני יצר הרע הגורמים לאדם לחטוא, האחד מצד התולדה שהוא בא מטיפת זרע של אב ואם, שקשור ואחוז בהם הזוהמה שהיתה מצד התולדה מן חטא אדם וחוה, ואותו כח הזוהמה הקשור בזרע האדם מסבב להחטיא את האדם, והשני הוא היצירה שבא מן הקליפה שיש כנגד עולם הנשמות, וזה היצר הרע נקרא בדברי חז"ל בשם מלאך רע, ועליו אמר הקדוש ברוך הוא, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קדושין ל, ב), ויש עונות שמתהווים ונעשים מכח היצר הרע הבא מצד התולדה שהות כח זוהמת הנחש, ויש מיני עונות שנעשים מכח יצר הרע הנמשך מן הקליפה שכנגד עולם הנשמות, וברור דרבוי התאוה הגופנית שהם מותרות האכילה והשתייה שרודף האדם אחריהם, זה בא לו מיצר הרע הבא מצד התולדה, יען כי זוהמת הנחש שדבקה בתולדה נתהווית מצד רבוי התאוה של אכילה, דכתיב (בראשית ג, ו), 'ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ותקח מפריו ותאכל'.

★★

בגמ': כגון דעיילינהו בטיבלייהו, וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין וכו'.

וברש"י: ודמי כמאן דעייל מעשר שני בעיניה, דהו"ל ראה פני החומה, והילכך כי אפקא לוקה עליו, וכגון דאפקא נמי בטבילא עכ"ל רש"י.

וכתב הריטב"א: הא דאמרי' מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, דוקא לחומרא, אבל לקולא לא אמרי' כמי שהורמו דמיין, דא"כ אין אדם מתחייב לעולם משום טבל, וזה פשוט וכו' עכ"ד.

★★

וכתב בספר חוף ימים (ח"א סי' יח ס"ק ד) ולכאורה דבריו של הריטב"א בלתי מובנים, דהיאך שייך והיכן מצינו בדין תורה בדבר אחד לקולא ולחומרא. ואם לענין ראה פני החומה כמי שהורמו דמיין ולוקה, הלא אין זה מפני חומרא, דבחומרא בעלמא אין לוקין, אלא שודאי כהורמו דמיין, ומדוע לענין טבל אמרי' דלקולא לא הוי כהורמו.

וכתב שם לבאר, בהקדם מה שהוכיח מכמה דוכתי דבטבל יש שני דברים האסורים איסור טבל עצמו שאסור, או

ילפינן דמעשר שני צריך ראיית פני החומה מיירי נמי במע"ש
לאחר הפרשה ודו"ק.

דף כ' ע"ב

בגמ': ת"ר פאת ראשו וכו' זה המשוה צדעיו לאחוריו
אזנו ולפדחתו.

בספר מנהג ישראל תורה (או"ח סי' ר"ס אות ח') כותב:

הנה בפשטות נראה דבכל משך שיעור זה באורך וברוחב,
כשנוטלין אפילו רק שיעור אחת או עכ"פ שתי שיערות
עוברין בלאו זה, וכן כתב בסמ"ג ונפסק כן בשו"ע, אמנם
דעת הרמב"ם דהשיעור ברוחב אינו אלא ד' ולגירסא אחרת
מ' שיערות דבאם נשאר כ"כ שיערות ברוחב אין עוברין בלאו
זה אבל באורך כתב בכ"י דגם להרמב"ם בממעט השיעור
פיאה אפילו רק בשתי שיערות באורך עובר, ובהסבר דברי
הרמב"ם, מבאר שיטתו בתשב"ץ ח"ב סימן ק"י וח"ג סימן
צ"ג דכן הוא לדינא דפחות מ' שיערות עובר בלאו, דילפינן
לי' משיעור גריס בנגעים שהוא מ' שיערות ע"ש, אמנם החתם
סופר (ביו"ד סימן קל"ט) כתב דלהרמב"ם אינו עובר כל זמן
שנשאר רק שתי שיערות דבנשאר שתי שיערות הרי אינו משוה
צדעיו והשיעור מ' שיערות אינו אלא גדר משום מראית העין
ע"ש.

אמנם לפי האמור בשו"ע (יו"ד סי' קפא) נפסק כדעת הסמ"ג,
דבכל משך שיעור זה באורך וברוחב, כשנוטלין אפילו
רק שיעור אחת או עכ"פ שתי שיערות עוברין בלאו זה.

★★

ןלהלן כותב: לפי מה שנתבאר בריטב"א (הו"ד בבדק הבית
בכ"י), וביד הקטנה (הו"ד בדרכי תשובה ס"ק י"ג),
וברא"מ באחורי אזנו במקום שכלין השערות באחורי אזנו,
דבכל סביבות ראשו יש מקום שכלין השערות, דהיינו לפניו
במצח, ולאחריו אחורי אזנו וכל העורף, ורק במקום הצידעא
(שקורין בלשונינו שלעפון) שם אין כלין השערות אלא הולכין
וצומחין ויורדים למטה עד מקום שמתחלת הזקן, ושערות אלו
הן יוצאים חוץ להיקף, דהיינו שלולי פיאות ראשו היה אפשר
להקיף שערות ראשו, ורק הפיאות הן יוצאים חוץ להיקף,
ופיאות אלו אסור לגלח, נמצא דהשיעור פיאה הוא בשיפוע
עד אחורי אזנו שמקום זה למטה הרבה ממקום המצח.

מטעם ולא יחללו, או מטעם לא תוכל לאכול בשערך, וחוץ
מזה גם איסור תרומה הפתוכה בו. ולכן אף דכהורמו דמיין
לענין תרומה והו"ל רואה פני החומה, אבל אכתי לקי משום
טבל עצמו. ומעתה אמור הא דחטה זו של תרומה לא מתבטלת
בכל הכרי, הוא משום דכיון דהכרי עצמו נמי אסור מטעם
איסור טבל גופא, ממילא הרי זה תערוכת איסורים באיסורים,
ואין איסורים מבטלים זה את זה, וע"ש עוד בזה.

★★

הכס"מ (פ"ג מהל' מע"ש הלכה יז) מביא בשם מהר"י
קורקוס ז"ל בדעת הרמב"ם, דעד כאן לא פליגי אי
מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין או לא אלא בתרומה
ומע"ר, אבל במע"ש לר"מ דהוי ממון גבוה לא פליגי, וקסברי
כולהו דלאו כמי שהורמו דמיין, וצריכין לומר אליבי' דהא
דקאמר שם הש"ס בקדושין וקסבר מתנות שלא הורמו כמי
שלא הורמו דמיין היינו דכ"ע סברי כאן כן וליכא בזה מחלוקת
ע"כ.

★★

וכתב בספר שמחת החג (סי' לב) להקשות ע"ז מדברי הגמ'
כאן דמשני (וכנ"ל) דעיילינהו בטיבלייהו וכו' וקסבר
מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, דמבואר כאן בגמ'
דלכן חייב אח"כ כשאכל המע"ש שהפריש ממנה אע"ג דלאחר
שהפריש לא ראה המע"ש פני החומה, הרי מכאן בהדי', דאף
במע"ש אמרינן דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין.

ויכולין לדחוק ולתרץ, דהא דאמר מהר"י קורקוס דלא
אמרינן במע"ש מתנות שלא הורמו כמי שהורמו,
היינו דוקא לענין הדין דממון גבוה, אבל לשאר דיני מע"ש,
כגון כאן לענין ראיית פני החומה, סבירא לי' שפיר למהר"י
קורקוס דאמרינן מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין למאן
דסבירא לי' כן בשאר מעשר.

אבל לפענ"ד זהו דוחק, חדא דאי לא נאמר דהוי ממון גבוה,
א"כ עדין לא הוי מעשר כלל לר"מ דהא בהא תליא,
ועוד דהא כל הטעם שכתב המהר"י קורקוס דלענין ממון
גבוה לא אמרינן מתנות שלא הורמו כמי שהורמו, הוא משום
דהקרא דלד' דממנו יליף ר"מ דמע"ש ממון גבוה, מיירי
במע"ש לאחר הפרשה, א"כ האי טעמא שייך לענין ראיית
פני החומה נמי, דהא הכתוב דלפני ד' אלקיך תאכלנו דממנו

ותירץ לו הנודע ביהודה דלא עיין בכסף משנה דכתב דכאשר הניקף לא מסייע, אז לא רק שאין לוקה ע"ז, אלא לא עבר כלל על הלאו, וע"כ לא שייך לומר שילקה ע"ז, כיון דמשכחת מלקות כשעשה מעשה, דרק באופן שיש לאו רק אין בו מעשה, בזה שפיר אמר הרב המגיד שאם משכחת מעשה ילקה עליו, שוב גם באין בו מעשה לוקין ע"ז, אבל כאן כשאין כלל לאו באין בו מעשה לא שייך לומר דבר זה.

אך הקשה על זה הנודע ביהודה מגמרא דילין דמבואר כאן דהניקף לוקה לר' יהודה דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, הרי מוכח דיש כן לאו, רק כל השאלה אם לוקין על זה כיון שאין בו מעשה וע"ז אמרינן הא מני ר' יהודה היא וכו', כי אם נאמר כדברי הכסף משנה דאין כאן כלל לאו, א"כ מה שייך לומר הא מני ר' יהודה היא, והלא יתכן שר' יהודה מדבר רק כשיש לאו אז ס"ל שגם לוקין ע"ז, אבל כשאין כלל לאו, ע"ז לא דיבר ר' יהודה כלל.

ותירץ דהכסף משנה ס"ל דזה ברור דהיכא דהתורה גילתה בהדיא דיש לאו גם בלא מעשה, ודאי שעובר על הלאו ורק מלקות לא יהי' בזה לרבנן, וע"כ כאן דכתיב בתורה לא תקיפו בלשון רבים, ומשמע דהתורה מדברת גם על המקיף וגם על הניקף, א"כ כאשר לא ידענו עדיין בתירוץ השני והשלישי של הגמרא ששייך אצל הניקף לעשות מעשה, א"כ ראינו שהתורה גילתה לנו בהדיא שהניקף עובר על הלאו בלא מעשה, א"כ שפיר תירצה הגמרא הא מני ר' יהודה היא וכו', דאם אנו יודעים שיש לאו א"כ בזה ר' יהודה סובר שגם לוקין עליו.

אבל אחר שתירצה הגמרא את התירוצי השני והשלישי ששייך מעשה בניקף, א"כ כשהתורה אמרה לא תקיפו והכוונה גם על הניקף, התכוונה רק כשעושה מעשה, ובפרט שפשטות הרמב"ם דהיכא דהניקף לא עושה מעשה, אז לא רק שאין לוקין על זה, אלא לא עובר על הלאו כלל, ושפיר בזה לא שייך מה שכתב הרב המגיד וכו"ל.

★★

בגמ': אחד המקיף ואחד הניקף לוקה.

בט"ז יו"ד (סי' קצ"ח ס"ק כ"א) כתב שאם שכחה אשה ליטול צפרני' לפני הטבילה, אסור ליטול אותם על ידי גוי, דכמו דמצינו כאן שהניקף חייב, לפי שהוא מסייע

והנה שיעור זה הוא מצד הדין, אבל עיין בבית לחם יהודה ובעצי לבונה בסימן קפ"ב בשם האר"י שהיה מניח הפיאה בצד המצח עד שליש המצח (ואין כוונתו מוכן ועי' מש"כ בדרכי תשובה בשם שו"ת כתונת יוסף), ובאחורי אזנו היה מניח בתחילת גובה האוזן ממש ויותר מעט ע"ש, וגם ביד הקטנה כתב דהמנהג להחמיר לשייר יותר הרבה מפדחת, והטעם דנמצא אצל הרבה בני אדם אשר השיער שבחלק הראש שלפניו שעל המוח של צד המצח הם מתחילין להיות כלים ונפסקים למעלה במקצוע שעל הצדעים בעומק גובה הראש שנקרא בלשונינו ווינקליין [-זווית], ולגבי אותן בני אדם מתחלת הפיאה בגובה הרבה מהשערות שבאמצע המצח, שתחלת הפיאה הוא אצל הצדעים, הלכך נהגו כולם אף אותן שאין להם מקצועות להניח שיעור גדול להפיאה למעלה בגובה הראש עי"ש, והנה טעמו אינו אלא על גובה הפיאות אצל הפדחת, אבל בגובה הפיאה אצל אחורי האוזן בודאי סגי עד מקום שכלין השערות כנפסק בשו"ע,

וע"פ האר"י בתחלת גובה האוזן ומעט יותר, ומה שנוהגין הרבה להניח שם גם בגובה אחורי האוזן עד כנגד השערות שעל המצח דהיינו שהשיעור פיאה הוא ביושר ממקום שכלין השערות שעל פדחתו עד אחורי אזנו באותו גובה לא מצאתי מקור ע"ז, ודוחק לומר שהאר"י שהיה מניח בגובה האוזן ומעט יותר כוונתו עד אותו המקום, ואפשר נוהגין כן משום זה אלי ואנוהו.

★★

בגמ': תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה, אמר ליה וכו' דאמר לך מני ר' יהודה היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, רבא אומר במקיף לעצמו לדברי הכל, רב אשי אומר במסייע ודברי הכל.

הרמב"ם (בפי"ב מה' עכו"ם ה"א) פסק שאין הניקף לוקה אלא א"כ סייע למגלח. והקשה השואל בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' ע"ו), לדברי הה"מ (בפ"ג משכירות ה"ב) שכל לאו שמשכחת בו מעשה אפי' לא עשה מעשה לוקה, כמו חסמה בקול שלוקה כיון דאפשר לחסום ע"י מעשה, א"כ גם כאן כיון דאפשר לעשות מעשה ולסייע, שוב יש לו ללקות גם כשלא עשה מעשה.

בגמ': סך חמש אצבעותיו נשא.

בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ל"ד ס"ק י"ח) הביא דברי שעה"מ (פכ"ה מה' שבת הכ"ד) שרוצה להוכיח דפס"ר אסור אף בדרבנן, מהא דכתב הרמב"ם (פכ"ב הי"ג) דאסור לרחוץ הידים בדבש המשיר שער כגון אהלה וכיו"ב כיון שמשיר בוודאי השער, והרי פ' הרמב"ם (בפ"ט ה"ח) שהנוטל שער אינו חייב אלא נטלן בכלי, אבל אם נטלן ביד פטור, ובכ"ז אסור לרחוץ בדבר המשיר שיער, אלמא דפ"ר אסור אף בדרבנן.

וע"ז כתב בספר הנ"ל דאינו מוכרח, די"ל דהמגלח בסם בשבת הוי תולדות גוזז וחייב מה"ת כדאמרי' בסך חמש אצבעותיו נשא שכתב רש"י שהוא סם המשיר את השער חייב, אלמא דלא נחשב כתולש כלאחר יד אלא כיון דעשאו ע"י סם הוה ל"י גוזז ממש, וא"כ הרוחץ באהלה שהוא ודאי משיר שער הו"ל פסיק רישא בדאורייתא.

★ ★

בגמ': ת"ר פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחוריו אזנו ולפדחתו.

כתב בתורה תמימה (פר' קדושים), 'שתי פאות הן, אחת מימין המצח ואחת משמאלו, ושיעורן בהמשך כל שכנגד הצדעין עד למטה מהצדע במקום שהלחי התחתון בולט, וכמו כן הוא שיעור אורך השערות עד שם. והנה המצח אין בו שער, וכן אחוריו אזנו,

והמגלח השער שבאמצע הצדדין שיהיה שוה למצח ולאחוריו אזנו חייב, וטעם האיסור הוא משום דזה הוא משום חקות העובדי כוכבים. וכתב הרמב"ם בפ"י"ב ה"ב מחקות העובדי כוכבים דמותר ללקט הפאות במספרים, ותמה אני שלא נקיט רבותא טפי דאפי' במלקט ורהיטני [מיני כלים משחיתים] מותר, כי לפי המתבאר בסוגיא כאן הווי מלקט ורהיטני יותר קרובים לענין תער ממספרים, ובזה פליגי ר"א וחכמים וס"ל לחכמים דמותר, וכן קי"ל, אבל במספרים גם ר"א מודה, יעוי"ש וצ"ע. ובזה תמוהים גם דברי הכ"מ שם, שעל מ"ש הרמב"ם ומותר ללקט במספרים, כתב הוא וז"ל, פלוגתא דר"א ורבנן ופסק כרבנן, עכ"ל. ובאמת הן במספרים לא פליגי כלל, רק במלקט ורהיטני, כמש"כ.

בדבר, שמטה אליו להקיפו, ה"נ מסייע' ע"י שמטה את צפורנה להגוי שהוא יטול אותם, ומסייע כזה יש בו ממש.

והש"ך בנקוה"כ חולק עליו, וכתב דדוקא לגבי מקיף וניקף דילפינן הכא מקרא דאחד המקיף הניקף במשמע, לכן אם מסייע חייב הניקף, ואם אינו מסייע עובר עכ"פ איסור דאורייתא, אבל אינו לוקה דהו"ל לאו שאין בו מעשה. אבל לגבי שאר איסורי דאורייתא קי"ל בשבת (צ"ג ע"א) דמסייע אין בו ממש, ואינו עושה כלל איסור בהטייתו, ולכן אפשר ליטלם ע"י גוי. [ועיין לעיל מהכס"מ דלא כ"כ].

ובט"ז או"ח (סי' שכ"ח ס"ק א') כתב לשיטתו, דאסור לו לחולה ליתן לרופא גוי שיעקרו לו את השן, דמסייע יש בו ממש בכל התורה כולה, ומ"ש מסייע אין בו ממש, הוא רק מסייע קל, אבל בניקף וכן במוציא השן יש כאן סיוע אלימתא, וסיוע כזה יש בו ממש.

וכתב במשבצ"ז (ס"ק א') דהט"ז ס"ל דמלא תקיפו ילפינן לכל התורה כולה, דמסייע כזה יש בו ממש.

וע"ע במג"א (ריש סי' ש"מ) ובשו"ת חכם צבי (סי' פ"ה).

ובאחרונים כבר ציינו להריטב"א כאן שכ' ב' תירוצים תירוץ א' כהט"ז דתלוי איזה סוג מסייע, ובשם הרמ"ה תירוץ כהש"ך שרק בניקף חייב מסייע, ולא ילפינן מינה לשאר דינים.

★ ★

בגמ': יכול אפילו שרט על ספינתו שטבעה בים כו'.

בשו"ת תרומת הדשן (סי' רפו) דן במי שמת לו מת במקום אחר, אם מותר לו לשרוט בבשרו כיון שאין מתו מוטל לפניו או אסור.

וכתב להכריח שאסור כל שהוא על המת, אפילו אין מתו מוטל לפניו, שהרי הכא מתיר במשרט על ספינתו שטבעה בים, והרי בוודאי מיירי שאין ספינתו לפניו, ובכה"ג אסור לשרט על מתו, ומוכח שכל שהוא בגלל המת אסור בכל גווני.

והובא בשו"ע סי' ק"פ ס"ו.

★ ★

דף כ"א ע"א

במשנה: הכותב כתובת קעקע כו.

בשו"ת מעיל צדקה (סי' ל"א) חקר אם איסור כתובת קעקע הוא בשריטה בעלמא, או שבעינן שישרט ויכתוב אות, ואח"כ ימלאנו בדיו.

וכתב דלכאוי משמע דסגי בסריטה אף שאין לה צורת אות, מל' הרמב"ם והשו"ע כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט בשרו וימלא במקום השריטה דיו וכו', ולא הזכירו צורת אות. וגם לא מצינו דיהי' כתוב כמה אותיות צריך לכתוב, וע"ש עוד כמה ראיות לצד זה.

שוב כתב שמצא ברמב"ם בהל' סנהדרין שמנה הלאוין שלוקין עליהם כתב: הכותב כתובת קעקע, מדכפל לכתוב כותב כתובת כו', ש"מ דבעינן אותיות ממש. וע"כ צ"פ דמ"ש הרמב"ם הנ"ל שישרט על בשרו, היינו צורת אות.

וכן מביא מס' קרבן אהרן על תו"כ דבעינן כתיבה ממש בצורת אות.

וכתב שזהו רק מדאו', אבל מדרבנן אסור אפילו אינו צורת אות, מדאמרינן באפר מקלה מכתו מוכיח עלי', ואע"ג שאין כאן צורת אות.

ועוד מדאמרינן רב ביבי קפיד אפילו אריבדא דכסילתא, ואדרבא יש להוכיח מכאן דמה"ת בעי אות, דמאי הרבותא דריבדא דכוסילתא, אלא ע"כ דקמ"ל שאף שאין צורת אות אסור מדרבנן.

ומ"מ כתב דבודאי לא בעי ב' אותיות כמו לענין מלאכת שבת, דדוקא התם ילפינן ממלאכת המשכן צריך ב' אותיות, אבל הכא סגי באות אחד.

★★

והנה הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א בספרו "שיח השדה" חיבר קונטרס מיוחד בשם "פתשגן הכתב" שבו מטייל ארוכות וקצרות לרוחב ולעומק בכל הלכות כתובת קעקע, ובו כ"א סימנים, וכדרכו בהיקף מלא בכל פרטי' ודקדוקי', והמעייין שם ישבע מטוב דבשו.

★★

במשנה: ר"ש בן יהודה משום ר"ש אומר, אינו חייב עד שיכתוב שם את השם.

בשו"ת מהרי"ל דיסקין ז"ל (בקונטרס אחרון סי' ק"ה) כתב במה שנסתפקו הפוסקים אי כתיבה כדיבור דמי, נראה להביא ראיה ממ"ש במכות כ"א, דלר"ש אינו חייב כי אם בכותב על בשרו שם ע"ז דא"כ לילקי שתים הא' משום לא ישמע על פיך, ונהי דמזכיר שם ע"ז לא לקי דהוה לאו שאין בו מעשה, מ"מ השתא בכותב קיימינן דאיכא מעשה וכו' ע"כ.

★★

וכותב הגר"מ בן שמעון ז"ל בקובץ מוריה (שנה כ' גליון א-ב ע' קו):

ונראה ליישב כמו שאמרו במס' גיטין ע"א שאני עדות דרחמנא אמר מפייהם ולא מפי כתבם ולכן לא דמיא עדות לגיטין, וה"נ משום דכתיב לא ישמע על פיך, על פיך דוקא ולא בכתיבה, ומשו"ה אינו לוקה משום לא ישמע על פיך.

★★

בגמ': אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה אסור ל' לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע.

כתב במנחת חינוך (מצוה רנג), ונהנה מבואר במכות כ"א ע"א פלוגתת אמוראים, יש סוברים דאסור ליתן אפר מקלה על גבי מכתו, ועיין רש"י שם שכתב דהאפר מקעקע אחר זמן ונשאר רושם, ורב אשי מסיק דמותר דמכתו מוכיח, ופסקו התוס' כרב אשי וכן פסק בטור שם. והנה לדעת הרש"י דאף רשם קודם הקעקוע ג"כ [הוי] איסור דאורייתא, אם כן הוי זה כתובת קעקע גמור, ולמה אמרו שם דנראה ככתובת קעקע, וגם רב אשי למה מתיר. ואפשר לומר דהוי דבר שאינו מתכוין כי הוא עושה זאת רק למכה, ופסיק רישיה לא הוי דאפשר שלא יקעקע, אם כן אינו אסור רק משום מראית עין, ורב אשי סובר דמכתו מוכיח עליו וליכא משום מראית עין. ולהר"מ [לעיל שם] בלאו הכי ניחא, כיון שרשם בתחילה אינו איסור דאורייתא רק שנראה, ועל גבי מכתו שפיר דמי. ועיין בבית יוסף שם שכתב דהר"מ השמיט דין זה נראה דסובר כרב אשי, דאי הוי אוסר היה כותב דין זה. ומ"מ צ"ע דאדרבה

יוהכ"פ, וברגע שנתנבלה אז יחולו שניהם כאחת, וע"כ צ"ל דבכניסת היום חל כבר קדושת ואיסור יוהכ"פ על כל היום ואין הפי' דכל רגע חל איסור של יוהכ"פ וכן בכל שבת ויו"ט, ונמצא דקדם איסור יוהכ"פ, וכשנתנבלה אח"כ אין איסור חל על איסור. (עי' ה"ל יו"ט בזה).

אבל זה ודאי, דאין איסור שביעית חל ברגע של תוספת שביעית על כל שביעית, דלא שייך לאמר דבר"ח אלול נאסרה העבודה על כל שנה הבאה, דאיסור שביעית אינו מפני יום ר"ח אלול שקדם לו אלא בכניסת החג חל איסור שביעית, ואיסור תוספת, איסור בפני עצמו הוא שחל קודם לשביעית, ונמצא דכשחל ר"ה חל עליו שני איסורים בבת אחת, איסור חרישה של יו"ט ואיסור חרישה של שביעית, ואין כאן הכלל של אין איסור חל על איסור דאיסור של לפני ר"ה כבר פקע, וכעת יש איסור חדש של שביעית שחל ברגע אחד עם כניסת החג.

★★

כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עובר אורח (אות יז):

הרב ר' מאיר שמחה נ"י [בעל האור שמח] נתקשה מנ"ל להרמב"ם בסוף הלכות מטמאי משכב ומושב דהא דאיסור לטמא עצמו ברגל מדכתיב ובנבלתם לא תגעו שהוא איסור בעלמא ולא לאו. ואמר לי השד"ר [מורנו הרב בנימין שימאנאוויץ מקישאק] שהשיבו משלהי מכות [כא, ב] דמאי טעמא לא אמרינן בהא דיש חורש תלם אחד דלוקה גם משום הלאו הזה.

והשבתיו על אתר שהשאגת אריה [סימן ס'] הקשה שם דאין איסור חל על איסור, ומוקי לה ביום טוב של ראש השנה, וא"כ לא שייך כלל אותה אזהרה, דאין קרבנות בראש השנה. אלא שיש לומר דכיון שלא הוזכר בתורה כלל מטעם קרבנות, מאן לימא לן לדרוש [טעמא דקרא] בזה להקל, ושפיר יש לומר שגם ביו"ט של ראש השנה צריך לטהר את עצמו.

אמנם כפשוטו יש לומר דאם היתה אזהרה מיוחדת לרגל לא היה [זה] כתיב בפרשת הטומאה, והו"ל למיכתב ברגלים, וכחאי גוונא עיין תוספות קידושין [יג, ב ד"ה מדאמר].

★★

מדסתם נראה דאין היתר, ולפי מה שכתבתי ניחא דלהר"מ ליכא איסור ודין מראית עין לא כתב כלל, על כן השמיטו וממילא מותר'.

דף כ"א ע"ב

במשנה: יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין וכו'. וכלאים בכרם וכו'.

בפי' ריב"ן כותב: וכלאים בכרם דמכסי בהדי דאזיל ומחפה בזורע, עכ"ל. ובמסורת הש"ס הגי', צ"ל כזורע, או שצ"ל בזורע. ע"כ

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה י"ג קו' ב' ע' מה):

ודבריו תמוהין האיך יכולין להגי' בזורע, הא התנא לא קחשיב אלא לאוין דעשו מכח החרישה או לצורך החרישה, ולכן לא קחשיב התם לובש כלאים, והא דקתני כהן ונזיר בבית הטומאה, הוא או משום דהליכה וכניסה לבה"ק היא לצורך החרישה כמו שפי' הרע"ב, או דהטומאה בא מכח החרישה דהסיט עצם כשעורה כמו שפי' הרש"ש, וא"כ אם חפה בכלאים בזורע אין הלאו בא לא מכח החרישה ולא לצורך החרישה, ולמה קחשיב לה.

והאחרונים פירשו דחפה ע"י שורו (עי' אגלי טל מלאכת חורש סק"ג אות ח' מ"ש בזה), והיינו מחמת החרישה. ובפיה"מ להרמב"מ כתוב ולפיכך כשהחזיר העפר ברגלו וכו', וזה מחמת החרישה, דע"י שהלך אחר מחרשתו חפה הכלאים, אבל בזורע אינו ענין כלל, ועוד דא"כ ביד הו"ל למימר, ודברי מסורת הש"ס צ"ע.

★★

במשנה: ובשביעית ויום טוב וכו'.

בבית הלוי (ח"א סי' י"ז) הקשה איך חל איסור יו"ט על שביעית כיון דתוספת שביעית דאורייתא א"כ כשחל יו"ט אין איסור חל על איסור וכשנכנס ר"ה כבר נאסר באיסור עבודה מצד שביעית (והאי תנא לית ליה איסור כולל כמבואר בגמ')?

וכתב הגאון רא"ל שטיינמן שליט"א בספרו אילת השחר ליישב, דלכאורה קשה, למה לא יחול איסור יוהכ"פ על נבלה שנתנבלה ביוהכ"פ, דהא כל רגע צריך לחול איסור

הבריות שדוחה את המצוה בלא תעשה, והיינו שאף שמצוה לפשוט הכלאים, מ"מ בזה שלבוש ואינו פושט נחשב לא תעשה, ושפיר גדול כבוד הבריות באופן זה וא"צ לפשוט מיד.

★★

בגמ': אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותה.

על פי זה ביאר בשפת אמת (פר' וארא) מה שמוכא במדרש, דבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה 'וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב' הצטער הקדוש ברוך הוא ואמר 'חבל על דאבדין', וצריך ביאור, הלא המשיך ואמר שבשמו ה' לא נודע להם אלא למשה, ואם כן מדריגתו גבוהה מהם ומה יש לו להצטער על האבות. אך באמת, כיון דדלה חספא אשתכח מרגינתא, כלומר, דוקא לאחר שהקדימו האבות את עבודתם, הוכשרה הדרך למשה רבנו להגיע למדריגתו, ולולי מעשה האבות שקדמו לו, לא היה יכול להגיע לדרגתו, ועל כן הצטער הקדוש ברוך הוא על אבידתם.

★★

בגמ': וליחשוב נמי זורע ביו"ט וכו' אמר רבא יש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות ביו"ט.

והקשה המנחת חינוך (מצוה רחצ ס"ק יג) משמיה דהגאון ר' יונתן אייבשיץ זצ"ל דמאי מקשה הש"ס שיתחייב משום זורע ביו"ט, הא קתני במתני' וכלאים בכרם, וכלאי הכרם אסור בהנאה, א"כ אינו מתחייב על הזריעה ביו"ט דהרי הוא מקלקל שאוסרו בהנאה. (ומהר"י תירץ דהמשנה איירי בשביעית והרי שנינו בכלאים (פ"ז מ"ד) דהזורע כרמו בשביעית אינו נאסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (וכן הוא ברמב"ם (פ"ה מכלאים ה"ח)).

והמנחת חינוך גופי' כתב ליישב דקלקול שאינו במציאות אלא בדין אינו נחשב לקלקול. ורק בשוחט בשבת בחוץ לע"ז הוקשה לתוס' חולין (ח ע"א) דהוה מקלקל, משום דהריגת בעל חי כשאינו לצורך האדם הוי קלקול בעצמותו, משא"כ זריעה שהיא פעולת תיקון. (ובזה יתבאר נמי מדוע חובל באיסורי הנאה הוי מקלקל עיין בתוס' שבת (קו ע"א) כיון שחובל זה קלקול בעצם).

בגמ': אמר רב ביבי אמר ר' יוסי פושט ולבוש ולבוש ל'ובש ממש או אפי' מכנים ומוציא בית יד אונקליי של'ו וכו', רב אשי אומר אפי' לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב.

כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל"ה) דהנה אי' בירושלמי הרי שהלך בשוק ונמצא לבוש כלאים, תרין אמוראין, חד אמר אסור וחד אמר מותר, מאן דאסר דבר תורה, ומאן דמתיר כר' זירא דאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את המצוה בלא תעשה שעה אחת.

והנה בגמרא דילן בברכות (כ ע"ב) מבואר דגדול כבוד הבריות דוחה לא תעשה בשב ואל תעשה דוקא ולא בקום ועשה, וא"כ צריך להבין דעת המתיר בירושלמי, דדוחק לומר דחולק על דברי גמ' דידן, ועוד מהו הלשון שדוחה את המצוה בלא תעשה, ולמה לא אמר שדוחה את לא תעשה כדאי' בגמ' דילן, ומה כפל הלשון "את המצוה בלא תעשה". אלא ודאי שכוונת הירושלמי הוא לומר דגדול כבוד הבריות שדוחה את המצוה, אבל זה רק כשהוא בלא תעשה ולא בקום ועשה, אך צריך להבין מדוע לכישת כלאים נחשבת שב ואל תעשה ולא קום ועשה.

וע"כ נראה דהני אמוראי בירושלמי פליגי בפלוגתא דאמוראי כאן בסוגייתינו, דלרב אשי זה שהוא לבוש ואינו פושטו נקרא קום עשה מאחר שהוא לבוש בכלאים, דאי לאו דמיקרי קום ועשה, איך לוקה על השהיה, והא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, דלא הי"ל להתחייב מלקות רק על הלבישה הראשונה שנתלבש, ולא על השהיה, אלא ודאי שהייה שהוא לבוש ואינו פושטו נחשב מעשה ושפיר לוקה ע"ז.

אבל רב ביבי סובר שזה דהוא לבוש ואינו פושט לא מיקרי מעשה, ולכן ס"ל שאינו לוקה על השהיה, כי אם בפושט ולבוש ופושט ולבוש, שצריך בכל פעם לעשות מעשה לבישה, אלא שנסתפק אם סגי בבית יד אונקליי שלו ולא ללבוש בכל פעם את כל הבגד.

ומעתה, האוסר בירושלמי ס"ל כרב אשי דזה מיקרי מעשה, וקום ועשה אינו נדחה מפני כבוד הבריות, והמתיר סובר כרב ביבי דזה מיקרי אין בו מעשה, ונחשב שב ואל תעשה שאינו פושט הכלאים מעליו, ושפיר קאמר גדול כבוד

וכתב המנח"ח דקצת ראייה לזה מכתובות (לד ע"א) דר' יוחנן הסנדלר סובר דמעשה שבת אסור באכילה מן התורה מקרא ד"כי קדש היא לכם" (שמות לא יד), ופריך הש"ס אי מה קדש אסור בהנאה אף מעשה שבת יאסר בהנאה, ומשני דכתיב "לכם" דמשמע שמותר. וקשה דמה ס"ד שיאסר בהנאה הרי אם יאסר בישולו בהנאה נמצא שלא חטא כלל, דרק קלקל במעשהו, ועל כרחך שהתיקון וקלקול אינם לפי דיני הדבר אלא לפי מציאותו עכ"ד.

והוסיף המנח"ח שידעתי דיש לדחות בנקל ההוכחה, מכל מקום מצד הסברא נראה לי כן. ולא פירש מה היה מקום לדחות.

★★

וכתב בספר (הנד"מ) משברי ים (סי' יד): ויש לפרש כוונתו בתרי אנפי. חדא יש לומר דהכא ס"ד שהוא גזיה"כ שאסור בהנאה, א"כ לא שייך לפרוך שלא עבר איסור, כיון דבהכי חייביה רחמנא.

עוד יש לומר לפי מה שיסד לן הרמב"ן בחולין שכתב דהשוחט אותו ואת בנו במוקדשין לר"ש דסובר ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה חייב, אע"פ שפסול משום מחוסר זמן, ונמצא שאין כאן שחיטה. ויסוד דבריו דסברא הוא שכל שהדבר עצמו גרם ליצור התכלית, לא יתכן שהנפעל יבטל את פועלו. וכמו כן יש לומר הכא דלא יתכן שהמלאכת שבת תתבטל מחמת זה שהמעשה שבת נאסר, דזה כיון שהיה כאן מלאכה זה מה שגרם לו ליאסר. וזה לא יועיל ליישב קושית ר' יונתן הנ"ל, דהתם מה שנאסר בהנאה אין זה מחמת האיסור מלאכה דיו"ט, א"כ שפיר הקשה דהרי הוא מקלקל.

★★

ובמנחת חינוך שם דחה עוד דכיון שתיקן אצל בני נח הרי זה תיקון קצת, וכתי' הש"ס בפסחים (דף עג ועיי' בתוס' בחולין ח ע"א). וכמו כן תי' בערוך לנר מכות (כא ע"ב ד"ה משום זורע), אך העיר בסוף דבריו שבתוס' שבת (קו ע"א ד"ה בחובל) מבואר דבאיסורי הנאה לא סגי במה שתיקן לבני נח. וכמו כן כתב התורת חסד בתשו' או"ח (לג ס"ק ה) בישוב הקושיא ע"ש.

דף כ"ב ע"א

בגמ': ולילקי נמי משום לא תביא תועבה אל ביתך וכו'.

הגאון החלקת יואב זצ"ל כותב בתשובתו שנדפס בקובץ מוריה (שנה ה' גליון א-ג ע' לב): ראיתי מה שמסופק כ"ג בלאו דלא תביא תועבה להסוברין דעל הכנסה גרידא אפילו בלא הנאה עובר בלאו, אם זה דוקא במכניסו לביתו או גם בנוטלו בידו.

לכאורה מדברי הש"ס סוף מכות דפריך ברייתא ולילקי נמי משום לא תביא תועבה אל ביתך, ולבתר הכי דפריך אמתניתין דיש חורש קאמר ואזהרתיה מהכא ולא ידבק, ולמה לא קאמר נמי משום ולא תביא תועבה, וע"כ דבשדה לא שייך משום ולא תביא תועבה אף שנטלו בידו, אך באמת ודאי דבידו ג"כ עובר ועדיף מרשותו, כמו בכל יראה דכתיב ביתך וגבולך ולהגאונים במוציאו מרשותו סגי, אם מחזיקו להחמץ בידו ודאי מודי הגאונים דעובר, כמו שוחט על החמץ והחמץ עמו בעזרה דעובר לכ"ע, אף דאם ליכא תשבתו אינו עובר בולא תשחט, דהא חזינן במשנה דביטול מועיל לגבי לאו דולא תשחט, וצריך לעיין בהא דמנתח נתוחי בש"ס ב"מ קי"ג ופירש"י שאוחזו בידו ולמה לא הוי כביתו וצ"ע.

ולתך שיטה דעל הכנסת ע"ז לבד הרי מ"מ עובר בלאו בהכנסה לבית והוי מצוה הבאה בעבירה, ואף לדעת הסוברין דבהכנסה לבית ליכא רק איסור דרבנן קשה ג"כ, דהרי דעת רש"י ז"ל בפסחים דאף באיסור דרבנן איכא משום מצהבב"ע רק בדמאי מטעם מיגו, א"כ מוכח לכאורה דבידו שלא בבית ליכא משום ולא תביא תועבה, וכו' עכ"ד.

★★

וראה בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' מ"ז) שכתב דכשנהנה מע"ז אך הוא בשדה ולא מכניסה לביתו ליכא איסור דלא תביא תועבה [ולכן לא חשיב במכות (כב). בהא דחורש תלם א' וחייב משום ח' ג"כ הא דלא תביא תועבה וכו' כיון דסתם חרישה בשדה] ע"ש בדבריו, ומבואר דפשיט"ל דבשדה אין איסור זה אפי' כשנהנה, וראה בכרם ציון השלם (עמ' צ"א) מה שהעיר הגרצ"פ פרנק ז"ל ע"ד הבית הלוי הנ"ל ע"ש.

★★

בגמ': כגון שבישלו בעצי הקדש ואזהרתיה מהכא ואשריהם ונשרפין באש לא תעשון כן וגו'.

בשו"ת מהר"ם פדווא (סי' ס"ה) כתב שלא נאסר לנתוץ דבר מביהכ"נ אלא דוקא דבר מחובר כנתיצת אבני

מזבח שהוא מחובר, ובשו"ת חת"ס (ליקוטים ס"ס ו') כתב לענין טס של כלי קודש שהיה מצוייר עליו צורת משה ואהרן בביהכ"נ שאסור להשחיתו, מכיון שהוקדש לביהכ"נ אסור משום לא תעשון כן, ואע"פ שכתב בתשו' מהר"ם פדווא דדוקא במחובר שייך לאו זה משא"כ בתלוש, א"א לומר כן דהא קיי"ל שהשורף עצי הקדש לוקה, הרי דגם בתלוש שייך לאו זה.

אבל כוונת מהר"ם פדווא היא למי שרוצה להסיר פסלים וכלים מביהכ"נ, אבל השוכרם עובר על לא תעשון כן ע"ש. וחזר ושנה החת"ס משנתו כן בהגהותיו למג"א סו"ס קנ"ב.

ובשו"ת חידושי הרי"ם (או"ח סי' ב') הקשה ג"כ על מהר"ם פדווא הנ"ל מגמ' דידן, ומתריך דדוקא היכא שבטל שמו ממה שהי' מתחילה יש איסור מה"ת בתלוש דומיא דמש"נ ואבדתם את שמם לא תעשון כן וכו', אבל נתן אבן וכיו"ב שעדיין לא בטל שמו כלל ממה שהי' קודם זה נלמד רק מדכתיב מזבחותם תתוצון, ובמשנה פ"ה דכלים גבי נתיצת תנור מוכח דנתיצה הוי רק במחובר לקרקע, לכן דברי מהר"ם ברורים דהנשאר שמו ורק נותן האבן אינו חיוב אלא במחובר ולא בתלוש עכתו"ד הרי"ם ז"ל.

★★

הנה המנחת חינוך (מצוה תלז) כתב דהאיסור דמחיקת שם ה' הוא רק אם מוחק אות שלימה, אך אם מוחק מקצת אות ליכא איסור, והאריכו האחרונים הרבה בדבריו. ויש להעיר מהגמ' כאן, דאי כדבריו, הרי כתבו התוס' בפסחים (מ"ז. ד"ה מוקדשין וכו') דמתניתין לא חשיב אלא לאוין שחייב עליהם בכ"ש, אך הך דמעילה לא חייב רק בשוה פרוטה ע"ש. וא"כ ג"כ מחיקת השם שפיר לא חשיב ומה פריך בגמ', וצ"ע.

(פרדס יוסף החדש פר' ראה)

★★

בא"ר סו"ס קנ"ב (אות ו') מביא משו"ת מהר"י הלוי שהמעכב את הרבים מלבנות בית הכנסת, ה"ז גם כן בכלל נתיצה והריסה ע"ש.

★★

בגמ': והרי נזיר, בנזיר שמשון.

וכתב רש"י: בנזיר שמשון ע"י מלאך, קיבל נזירות עליו, דההוא אינו לו שאלה, דציווי של מעלה הוא.

בשו"ת חות יאיר (סי' ט"ו) מדייק מדברי רש"י, שמה שאמרו בנזיר (ד ע"א) שנזיר שמשון אין לו שאלה, הוא דווקא כמו בשמשון ממש, שהמלאך הדיר אותו בנזיר, אבל האומר הריני כשמשון, יש לו התרה.

אמנם מהרמב"ם ותוס' נזיר (ד ע"א) מביא שגם האומר הריני נזיר כשמשון, אין לו התרה.

וביאר טעם בדבר דהוא חומרא דרבנן, שאם יתירנו יבוא לומר שנזיר שמשון יש לו קצבה כשאר נזירות, והרי אין לו התרה לעולם.

בשו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' כ"ד) ביאר הטעם שאין לו התרה, שכיון דהו"ל כתולה נדרו, דהיינו בדעת המלאך, וממילא א"א להשאל עליו.

בצפנת פענח הל' נזירות (פ"ג הי"ד) כתב לבאר עפ"י מה שחידש שם שכל דבר שאין לו קצבה, הוה כאילו עדיין לא התחיל, ולהכי נזירות שמשון שאין לו קץ וקצבה, ממילא א"א להתיר אותו, דהו"ל כעדיין לא חל הנדר, שא"א להשאל עליו כ"ז שלא חל.

★★

ברש"י מביא עוד י"מ נזיר שמשון שהדירוהו בנזירות ע"י אביו מן הבטן, והק' ע"ז דאית' בשאלה ע"י אביו, ואפי' מת אביו, עכ"פ עד אז הי' אפשר בשאלה.

במשנל"מ (נזירות פ"ב הי"ג) חקר בההיא דתנן האיש מדיר את בנו בנזיר א. אם האב יכול להשאל ע"ז, ב. אם הבן - שהדירוהו - יכול להשאל ע"ז.

וכתב לפשוט שתי ספיקותיו מדברי רש"י כאן, א' מוכח מדבריו שהאב יכול להשאל על נזירות הבן, כמוש"כ רש"י דאית' השאלה ע"י אביו, ב' מזה שאמר שאף אם מת האב, עכ"פ עד מיתתו הי' אפשר להשאל עליו, מוכח שהבן עצמו אינו יכול להשאל עליו.

★★

בגמ': והרי נזיר - בנזיר שמשון וכו'.

וברש"י דההוא אין לו שאלה וכו'.

הנה בנוסח התרת נדרים שעושים לפני ר"ה ויוהכ"פ אומרים: "אפילו נזירות שמשון", ותמה בפתחי תשובה (יו"ד סי' רל"ט ס"ק ה') דהרי מבואר כאן דבנזירות שמשון לא מהני התרה, ומה הפירוש בנוסח ההתרה כאן.

★★

י"ל ענין חדש בזה בהא דלא מהני בנזירות שמשון שאלה, וזה עפ"י מש"כ התוס' (בנזיר י"א.) דאיך מהני תנאי בנזירות הרי ליתא בשליחות. ותירץ דאיתא בשליחות לגבי הקרבנות ע"ש, ועפ"י כתב המנ"ח (מצוה שס"ח) דבנזירות שמשון דליתא בהו קרבנות כלל ל"ש איתא בשליחות וליתא בתנאי ע"כ. וא"כ א"ש עפ"י מש"כ בכלי יקר (פר' מטות) דשאלה מהני בנדרים ונזירות כיון דחשיב כתנאי ע"ש, וא"כ בנזירות שמשון דליתא בתנאי ליתא ג"כ בשאלה ודו"ק היטב בס"ד.

(פרדס יוסף החדש פר' נשא)

★★

בגמ': וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן וכו'.

במנחת חנוך (מצוה תקלא) כתב: צ"ע דע"י בפר"ח יו"ד סי' ק"י סק"ג דהביא בשם הר"ש מקינון בספר הכריתות בסופו דגידולים שגדלו בנחל איתן אסורים הגידולין, וכתב הפר"ח הטעם משום דכתיב לא תאכל כל תועבה דילפינן מיניה בחולין קט"ו כל שתעבתי לך, וא"כ הו"ל מקלקל דפטור ביו"ט דכל המקלקלים פטורים?.

★★

וכתב בחמדת שלמה (אבן העזר סוף סי' ז') ליישב, אם א' יבשל בשר בחלב ביו"ט, אעפ"י שהדבר נאסר בהנאה אין זה מקלקל, דאין נחשב מקלקל רק אם החפץ מצד עצמו לא נעשה בו תיקון, ולא מה שראוי לאכילה או אינו ראוי. **ועי'** במנ"ח (מצווה חצ"ר סקי"ג) דהביא דשמע בשם הגר"י איבשיץ דאיהו נטה דזה מקרי מקלקל, ותמה אם יצאו הדברים מפי הגאון הנ"ל, דלכא' זה פשוט דקלקול כונתו אם יש בזה השחתה בגוף הדבר כמו חובל וא"צ לדם ומבעיר וא"צ לאפרו, אבל אם כשנביט על גוף הדבר נעשה בו תיקון

(אפי' אצל נכרי) אם כן מקרי דהדבר ניתקן והושבת, ומה שיש עליו איסור לאכלו לא מחשיבו למקלקל במה דאריה הוא דרביע עליה.

★★

בגמ': מתקיף לה רב הושעיא. וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן וכו'.

הגאון בעל שואל ומשיב זצ"ל הקשה מהגמ' פסחים (דף מ"ז ע"א) דפריך שם אמאי חייב משום יום טוב, נימא הואיל דחזי לכיסוי דם צפור וכו', ומשני דמיירי בארעא מתונתא דהוא רך ואינו ראוי לכיסוי, וא"כ לפי מש"כ במשנה (סוטה מ"ה) נחל איתן כמשמעו קשה, וא"כ אם נחשוב נחל איתן במתני' שוב יפול לאו דיו"ט דלא לחייב משום הואיל, דא"א לומר במתונתא, דהלא מיירי בקרקע קשה, וזה ראוי לכיסוי ומה נרויח, אם נחשוב נחל איתן סוף כל סוף לא יהי רק ח' לאווין, ודא קושיא רבתי ע"כ.

★★

ובשו"ת שאילת משה (יו"ד סי' ז') הביא שהגאון מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל תירץ בזה. דכוונת ר"א דלעולם לא יחייב משום יו"ט, ואפ"ה טפי להו לאווי, והיינו דחייב משום נחל איתן תרי לאווי משום לא יעבוד ולא יזרע, וכ"ת אמר שכן דעת החינוך, משא"כ ש"ס ירושלמי לית לי תירוץ זה, משו"ה אמר בסוטה דוקא במקום עריפתו של עגלה, היינו אם אין לו נחל איתן כשר בדיעבד כדאיתא באמת במשנה דסוטה, ומשו"ה לא נקט הירושלמי הלשון נחל איתן עכ"ד.

★★

ובשו"ת שאילת משה שם כתב על דברי מהר"ם שפירא הנ"ל:

נפלאתי ע"ז מאוד מה שר"ל שבנחל איתן חייב על שני לאווין, וזה אינו כלל וכלל, דהלא דעת הרמב"ם (בפ"ט מהל' רוצח) שאין חייב רק משום לאו אחד ולוקה מ', וגם דעת החינוך כך הוא, רק המנ"ח (מ' תקל"א) הביא דברי השעה"מ דאדרבה הביא רא'י ממכות דפריך ליחשב הזורע בנחל איתן דאינו חייב רק על לאו אחד, ע"ש מה שחילקו בין זה ללאווי דבל יראה ובל ימצא, ועי' בש"ס

לאויזן) המזיח החושן מעל האפוד ופי' הריטב"א דבשעת חרישה הזיח החושן מעל האפוד, וזה פלא, הא שלא בשעת עבודה אסור לו לילך בבגדי כהונה משום כלאים שבהם (עתוס' קידושין סו. ד"ה הקם להם) ואיך אפשר שבאותה העת שהוא עובד עבודת הקודש יהי' חורש תלם.

ועפ"ד שפיר אפשר שהוא לבוש בבגדי כהונה ואינו עובד עבודת כהונה בפועל מעשה ידיו, אלא בעת שכהנים אחרים עושים עבודה במקדש, ושפיר אפשר שהוא חורש תלם אחד ומזיח החושן מעל האפוד (אמת דעדיין צ"ע וכי תלם לחרישה נמצא בהר הבית. וכן איך מסיר בדי הארון בחרישתו ואכמ"ל).

וזה מדוייק גם בלשון הרמז"ל (פ"ח מכלי המקדש ה"י) כ"ג מניח בגדי זהב בלשכה שלו בלילה (דבעי מינס) או בעת שיצא מן המקדש (דבעי למיעל לבהכ"ס), ובהלכה (יא) כ' בגד"כ מותר ליהנות בהם, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפי' שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנו אסור לכהן הדיוט ללבושו אלא בשעת עבודה, ולא הזכיר רבינו את הכ"ג שאסור ללבוש כל בגדיו, בגדי הזהב, שהם של כלאים שלא בשעת עבודה, והוא כמו שכתבנו, דבכ"ג כל היום שעת עבודה היא, ואך כשהוא בעי למיעל לבהכ"ס או בעי מינס אז הרי מסיר מעצמו הבגדים.

ומש"ה נמי לא הזכיר רבינו (שם פ"ט ה"י) בהמזיח חושן מעל האפוד, בשעת עבודה דוקא, כמ"ש בסמ"ג ובחינוך, אלא כתב וכל המזיח חושן מעל האפוד ומפרק חיבורן דרך קלקול לוקה (מה שלא הזכירו הסמ"ג ובחינוך) משום דכ"ג תמיד אצלו בשעת עבודה כדאמרן, ושלא בשעת העבודה כשהוא צריך להסיר מעליו הבגדים הרי הוא בהכרח מזיח החושן מעל האפוד ולא משכח"ל שיהי' חייב משום מזיח אלא במפרק חיבורן דרך קלקול או בשעת העבודה שהוא כל היום בכ"ג וק"ל.

★★

המנחת חנוך (מצוה ק') הקשה על החינוך שכתב מזיח חשן מעל האפוד והמפרק חיבורו בשעת עבודה לוקה דמשמע דוקא בשעת עבודה, ותמוה, דמפורש להיפוך ממכות (דף כ"ב) דיש חורש תלם אחד וכו' יו"ט וכהן ונזיר בביה"ק, מתקיף לה אביי ולחשוב נמי מזיח חשן מעל האפוד

סוטה (מ"ו ע"ב) דפריך לא יזרע למה לי, מדכתיב לא יעבוד, מזה משמע ג"כ דאינו חייב רק חדא ודו"ק.

★★

בגמ': וליחשוב נמי המזיח החושן מעל האפוד.

החינוך (מצוה ק') כתב דהמזיח חושן מעל האפוד אינו לוקה רק אם עשה כן בשעת עבודה.

והקשה בשו"ת מגן שאול (להג"ר שאול קצינלבונוגן רב בליטא בשנת תר"נ, סימן קע"ח) דא"כ היכי משכחת לה כאן דלילקי, כיון דהוא חורש בשור וחמור וכו', ואינו בשעת עבודה.

ותירץ דצ"ל כגון שהזיח מבחוץ ע"י עץ ארוך, כעין שכתבו תוס' חולין ב' ע"ב לגבי טמא שהוא שוחט.

ובשם הגר"י עזרא אלטשולר (בעל תקנות עזרא) תירץ דמשכחת לה בבמה גדולה בנוב וגבעון, ודרך היריעות יכול להזיח החושן מעל האפוד.

★★

בגמ': וליחשוב נמי המזיח החושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון וכו'.

ופירש בריטב"א כאן: ומשכחת לה בחרישה זו, כגון שהסיר בדי ארון כדי לחרוש בהם, וכל שעה שחורש בהם ואינו מחזירן לארון עובר משום לא יסורו ממנו.

והקשה חכ"א בקובץ מוריה וצ"ע, דהא לאו זה לכאורה אינו מן השם, דהא אף אם יסיר ולא יחרוש עובר בכל רגע שאינם בארון, ואין להסרה שום שייכות עם מעשה החרישה (ומדברי הריטב"א נראה שדיבר אף אליבא דת"ק).

★★

בספר אמרי כהן להגר"מ וורשוואק ז"ל (ח"ב בהשמטות ומפתחות ע' שטו) כותב:

בפנים כתבתי כי בכהן גדול כל היום מקרי שעת עבודה, גם כשאינו עובד בעצמו כי עבודתו היא להיות לבוש בבגדיו בשעה שהכהנים עובדים עבודתם ע"ש. וכעת ראיתי דבהכי ניחא דברי הגמ' במכות (כב.) מתקיף לה אביי וליחשוב נמי (במתני') דיש חורש תלם א' וחייב עלי' משום שמנה

וכו' ושם הוא חורש בביה"ק ואינו בשעת עבודה, ופשיט ל' לאביי דחייב בכ"ע, והניח בצ"ע ע"ש, ועי' בסמ"ג (ל"ת רצ"ט) שכתב ג"כ כדברי החינוך וכבר הקשה קושי' זו המעיני החכמה.

וכתב חכ"א בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה הנד"מ (ע' 442) די"ל דהכונה בשעת עבודה לזמן הראוי לעבודה דהיינו ביום, ואעפ"י שאינו עובד ודו"ק.

★★

בגמ': וליחשוב נמי הקוצין אילנות ואזהרתו' ואותו לא תכרות.

בשו"ת השיב משה (יו"ד סי' ל"ז) נשאל אם מותר לקוץ אילן כדי לבנות במקומו, וכתב להביא רא' מדברי הסמ"ג (מל"ת רכ"ט) דהטעם דקיי"ל בשבת ק"ה: דמוכנה להשחית דבר כדי להטיל אימה על אנשי ביתו הוא מפני ששכר האימה מרובה על השחתת הדבר, והרי מבואר ברמב"ם ובסמ"ג שם שקציצת אילן והשחתת שאר דברים כולהו נפקי מדכתיב "לא תשחית", אלא שהקציצה באילן אסורה מה"ת, ושאר השחתה מדרבנן, וכשם שמותר להשחית חפץ לגמרי בשביל תועלת האימה, ה"נ כשצריך למקום האילן מותר עכת"ד.

ובשו"ת יביע אומר (יו"ד ח"ה סי' י"ב ס"ק א') כתב דלכאורה יש לחלק דהתם בהשחתת חפץ דהוא רק מדרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ו מה' מלכים ה"י דאינו לוקה אלא מכות מרדות "מדבריהם" יעו"ש, ולכן לא גזרו חכמים ביש תועלת להטיל אימה על בני ביתו, אבל קציצת אילן דמבואר כאן דהוא מה"ת, י"ל דאף אם צריך למקומו מ"מ אסור להשחיתו מדרבנן כן שאין האילן עצמו בגדר מזיק לאילנות אחרות.

אמנם הביא מהגאון חת"ס בתשובה (בשו"ת מילי דאבות ח"ג יו"ד סי' ג') שאף שהמל"מ הבין בדברי הרמב"ם דשאר השחתות שאינן אילן אסור רק מדרבנן, לבבי לא כן ידמה, אלא רק המלקות מדבריהם, אבל הלאו הוא מה"ת, אלא שהוא לאו שבכללות שאין לוקין עליו, וא"כ א"ש ראיית הרב השיב משה.

★★

בגמ': וליחשוב נמי כגון דאמר שבועה שלא אחרוש ביו"ט וכו' אלא האי תנא איסור כולל לית ל'.

הקשה ב"שער המלך" הלכות מאכלות אסורות (פ"ח ה"ו) אם תנא זה אינו סבור איסור כולל, למה חייב משום יום טוב, הלא אין איסור יום טוב חל על איסור שביעית שקדמו. ותירץ שם, שהמדובר ביום טוב של ראש השנה ששני האיסורים שביעית ויו"ט חלים בבת אחת, ומשום כך חייב על שניהם. אולם הוא עצמו דוחה את תירוצו זה שהרי איסור שביעית חל שלשים יום לפני ראש השנה (ראה מועד קטן דף ג.).

ומה שרוצה לתרץ דבריו הראשונים על פי ההלכה כי עשר נטיעות ילדות המפוזרות בתוך בית סאה חורשים כל השדה שלה בשבילן עד ראש השנה (כמבואר במסכת מועד קטן הנ"ל) - דחה בעל "טעם המלך" בהגהותיו, מכיון שלר' עקיבא הלומד איסור חרישה שלשים יום לפני ראש השנה מן המקרא, גם עשר נטיעות ילדות אינן מועילות להתיר.

★★

בספר לב ארי' עמ"ס חולין (ד' מ') הקשה מדוע אומרת הגמ': האי תנא איסור כולל לית ל' וכו'. הול"ל לגמ' לומר הא מני ר"ש הוא דל"ל כולל כדקאמר פסחים ל"ה ובכמה דוכתי, ואמאי קאמר האי תנא ל"ל כולל ואינו אומר דבר בשם אומריו ע"ש.

★★

בגמ': דמגו דחל"ה עליה שבועה וכו'.

ובפירוש הריב"ן כותב בתו"ד: ואיסור כולל היינו שאין איסור נוסף על החתיכה וכו', אי נמי כגון חמותו ונעשית אשת איש דמגו דכיילא כולי עלמא באיסור אשת איש כיילא נמי לדידיה לחייבו שתיים, עכ"ל.

וכתב בנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' קכ) בתשובה לחכ"א: תמה מר על זה, שזה איסור מוסיף הוא כמו שמבואר בסנהדרין דף פ"א ע"א.

והנה דבר זה לכאורה תמיה רבתא על ריב"ן, אבל חלילה לחשוב על ריב"ן ששגג בדבר זה, אבל דבריו נכונים ואין צריך רק להגיה בדבריו ה"א במקום וי"ו, מה שמסיים לחייבו שתיים צריך לומר לחייבה שתיים, וגבי דידה איסור

וראה במנחה בלולה (להלן פסוק ג): כשעבר אדם הראשון על צווי לקה ט"ל קללות. י' לאדם, י' לחוה י' לנחש וט' לארץ עכ"ל וצ"ע דבמדרש מפורש מ' וכן"ל וצ"ע.

★★

בתרגום יונתן (דברים כה, ג) כתב, שחוששים שמא יוסיף בטעות עוד א', ואם יתן מ' ויוסיף א' א"כ יצא שהוסיף על הארבעים הכתובים בתורה. אך אם נותנים ל"ט, אזי אפי' יוסיף א', יהי רק ארבעים ע"ש. והוא דבר חדש. וגם הרמב"ם בפיה"מ (פ"ג דמכות) וביד החזקה (פי"ז דסנהדרין ה"א) כתב כן ע"ש ומקור הדברים במדרש רבה (פרשה י"ח, כ"א) ע"ש ובתנחומא והוא דבר חידוש.

י"ל עוד בזה עפ"י מה שמבואר הרבה בקדמונים דחסרון א' לא נחשב חסרון, ולכן אע"פ שכתוב תספרו חמישים יום, סופרים מ"ט ועוד ע"ש. וה"ג ג"כ כאן י"ל דאע"פ דכתיב ארבעים, הרי לוקים ל"ט ודו"ק. וראה בריטב"א ובגבורות ארי למכות כאן כע"ז ובספר ציוני תורה על כריתות (י"א). שכתב למכות ע"ש.

★★

וברע"ב על המשנה (פ"ג דמכות הנ"ל) כתב, דאע"פ דחכמים הורידו והעמידו המלקות על ל"ט, מ"מ יש להרים המקל פעם נוספת לקיים מקרא כפשוטו ע"ש.

ויש לעיין מהגמ' (יבמות כ"ד). דרק במקום א' מקרא יוצא מידי פשוטו וכו' ע"ש, וצ"ע כאן דכתיב ארבעים וחכמינו ז"ל הוציאו את הפסוק מפשוטו - ולוקים ל"ט. ועיין בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב סי' קס"ג ס"ק ג) ודו"ק.

★★

על מה דאיתא במדרש כנ"ל רמז על המלקות שלוקים שהם כנגד יצירת הולד מ' יום, כתב במהר"ל (בבאר הגולה באר א) לבאר דיצירת החומר - הגשם של הולד היא ל"ט יום, ויום המ' הוא לצורה. והצורה עצמה לא מקבלת קלקול וא"צ ללקות עלי' ע"ש, ולכן לוקין ל"ט ולא מ' וא"כ א"ש. גם החתם סופר (פר' כי תצא) וכן בתורת משה (שם) כתב, דאי הרמז לארבעים הוא ביצירת הולד, א"כ י"ל דהיום הראשון ליצירת הולד אינו שלם, וא"כ יש ל"ט שלמים עכ"ד.

★★

כולל הוא, דזה פשוט שהוא לגבי דידיה הוא ניהו חתיכת איסור, ולהיפך איהי לגבי דידיה היא נחשבת חתיכת האיסור. ואם כן לגבי דידיה שהיא נחשבת חתיכת האיסור שפיר אמרו בסנהדרין שהוא איסור מוסיף שנתוסף עליה איסור, שעד השתא לא היתה אסורה רק לחתנה ומותרת לכולי עלמא, וכשנעשית אשת איש נתוסף עליה איסור שנאסרה לכולי עלמא משום אשת איש ונתוסף איסור אשת איש גם על חתנה. אבל נגד החיוב שלה, עד עתה היה חתנה אסור עליה וחתנה הוא חתיכת האיסור האסור עליה, וכשנעשית אשת איש לא נתוסף שום איסור על חתיכת האיסור דהיינו חתנה, שכשם שעד הנה רק עליה היה אסור ולא על נשים אחרות, גם עתה כשנעשית אשת איש לא נתוסף על חתנה שום איסור וגם עתה שאר נשים מותרות לו, אבל איסור כולל הוא דהרי נאסרת על כל העולם משום אשת איש, ומגו דכילא אחרים באיסור אשת איש כילא נמי לדידיה שנאסרת עליו משום אשת איש, וזה פשוט.

★★

במשנה: כמה מ' לקין אותו ארבעים חסר אחת כו' ר"י אומר ארבעים שלימות.

בפרדס יוסף (פ' קדושים) מביא שנשאל החי' הרי"ם איך יתכן שהי' מצב דליכא פלוגתא בין ר"י לרבנן, שהרי אחז"ל "אלו ואלו דברי אלקים חיים".

והשיב כגון שעבר על ל"ט לא תעשה, וחייב ל"ט פעמים מלקות, והוא הי' גם שליח בית דין ליתן למישהוא מלקות, ונתן לו ארבעים מלקות במקום ל"ט, דאליבא רבנן כיון שעבר על לא יוסיף (וצ"ל דלית בי' שיעור שו"פ), א"כ חייב מ' פעמים ל"ט מלקות, ולר"י לא עבר על כלום, כיון שצריך ליתן מ' מלקות, וממילא נשאר חייב כמקודם ל"ט פעמים מ' מלקות, נמצא שלשתיהם שוה מספר המלקות, מ' פעמים ל"ט, או ל"ט פעמים מ'.

★★

טעם השיעור ארבעים מכות, הביא הרמב"ן (דברים כה, ג) מתנחומא (פר' במדבר) לפי שעובר על התורה שניתנה בארבעים יום, ולפי שגרם מיתה לעצמו שנוצר לארבעים יום ע"כ. ובמדרש (במדבר רבה פרשה י"ח, כ"א) אי' עוד: כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה וכו' ע"כ.

נשברת בתוכו לרסיסים שעדיין לא קיבל את המכה ה"ארבעים". אז הבין הרה"ק מאוסטרובצא שרוח ד' דיבר בו, והרגיש את מחשבתו הנ"ל, ועזב את תוכניתו, כי הבין מדיבוריו שיש מעלה בזה שלא ילקה וירצה וישאוף ללקות ולהתכפר, ורוחו תהי' נמוכה ושבורה.

(דברי יחזקאל על התורה)

★★

והגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל בספרו ברכת שמעון על המועדים כתב לבאר לפי דברי הרה"ק מאוסטרובצא הנ"ל מש"כ בשו"ע או"ח (סי' תר"ו ס"ז): כל הקהל לוקים ארבעים מלקות ע"כ.

וכתב המג"א דמ' לאו דוקא אלא ל"ט ע"כ. וכתב שם לבאר עפ"י דברי הרה"ק מאוסטרובצא הנ"ל שהעיקר הוא כנ"ל שידע המולקה שעדיין לא קיבל כל מה שמגיע לו, ולפי"ז במלקיות של ערב יוה"כ שאין בהם הסגולה לכפר מכיון שאין לנו ב"ד סמוכין, וכל המנהג של המלקות הוא רק שמתוך כך יתן האדם על לבו לשוב על עבירות שבידו כלשון הש"ע ועי' במפרשים, א"כ שוב אפשר להלקות ארבעים, שלא יוכל לבא לידי טעות של גאות שכבר נתכפר לו הכל והוא כעת האדם השלם, מכיון של המלקות אינם אלא לזכרון שיתן אל לבו לשוב על העבירות שבידו.

ובזה י"ל במ"ש הרמ"א (חו"מ סי' ב) דמי שנתחייב מלקות יתן מ' זהובים לצדקה במקום מלקות, ולכאורה היה סגי בל"ט, ולהנ"ל א"ש, דכיון דזה רק במקום מלקות, אין חשש שיחשוב שכבר השלים את עצמו דהרי לא נלקה בפועל כדין, וקיים רק דבר שהוא במקום מלקות כנ"ל.

ואולם דברי הרמ"א א"ש בלא"ה וכמ"ש בפתיחה לס' מנחת אברהם להרה"ג רבי אברהם ריינהולד ז"ל הי"ד עפ"י מ"ש הרמב"ם בפ"ז מהל' סנהדרין דבאמת ראוי ללקות מ', רק משום החשש שמא יוסיף ויעבור על כל תוסיף לוקין רק ל"ט, וזה שייך דוקא בנלקה, אבל בנותן ממון לא שייך גזירה זו ע"כ צריך ליתן ארבעים וא"ש. עכ"ד שם ודפח"ח.

★★

בבעלי תוספות על התורה (פ' וירא י"ט א') הביאו משום רבינו יהודה החסיד למה ב"ד של מטה מלקין ל"ט

בארין צבי להרה"ק מקוזיגלוב זצ"ל (פר' כי תצא) כתב די"ל דמ' מלקות הם רק כשעשה החטא בשלימות ממש. אך כיון שחכמים ידעו שאיש ישראלי אינו עושה חטא באופן כ"כ מלא, לכן שפיר הורידו המ' ועשו לל"ט ע"ש.

וראה עוד בפ"י הרוקח (פר' כי תצא) שהסמיק ענין הל"ט מלקות לכך שהמצרים היו מעבידים את מצרים בל"ט מלאכות בשבת ע"ש.

★★

בספר צוף דבש לרבי וידאל הצרפתי מביא ענין נפלא, דבאמת היה צריך ללקות מ"ב מלקות כנגד שם מ"ב, אך הפסוק מוריד כמנין מכה רבה. רבה היינו ב' ומכה עוד א' ס"ה להוריד ג' ממ"ב ונשאר ל"ט וע"ש עוד רמזים וענינים נפלאים בענין הל"ט מלקות ע"ש. וראה כעין הנ"ל בחדושי מהרי"ל דיסקין זצ"ל כאן בשם אביו הרה"ק ר' בנימין זצ"ל ע"ש. ועי' גם בספר הזכרון אדרת אליהו (עמ' ס"ב) מש"כ רבי אליהו ראם ז"ל בזה.

(פרדס יוסף החדש פר' כי תצא)

★★

במשנה: במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים.

הרה"ק מאוסטרובצא עלה פעם ברעיונו שמן הראוי להסמיק את רבינו הקדוש משינווא ע"י כל גדולי ישראל, ואז יכולים ליתן "מלקות" למי שחייב מלקות, ולפטור אותו מענשו.

כאשר בא אז לשינאווא בשבת קודש, אמר השינאוור רב כתיב "כדי רשעתו במספר ארבעים יבנו" ודרשו חז"ל דהיינו ארבעים חסר אחת. וקשה אם כן למה כתבה התורה ארבעים ולא ל"ט.

אלא דאיתא בגמ' ברכות (ז' ע"א) טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקות, ולכן מי שחוטא מתבייש בעצמו ואומר הלואי שיהיו מלקין אותו לכפר על פשעו הנורא למרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה, וכשגומרין ללקות אותו ל"ט פעמים, אומר לעצמו הלואי והיו מלקין אותי עוד כדי לכפר על חטאי הגדול, וזהו ה"מספר ארבעים יכנו", שאותו מחשבה שהוא רוצה ללקות עוד, היא חשובה מהכל, ורוחו

לפרש התורה. ולכך אמר כמה טפשאי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא, כי גם הם עצם התורה עכד"ק.

★★

בגמ': כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא דאי"ז בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרו חדא.

הרה"ק מאוסטרובצא זצ"ל נפגש פעם הגאון רבינו חיים עוזר גרובזינסקי מוילנא, והלה נפעם מעוצם עומק פלפולו של האוסטרובצ'ר, ואמר זהו "גברא רבה".

אמר האוסטרובצ'ר לי יש להוכיח שהגדר של "גברא רבה" הוא לא מי שהוא למדן ומפולפל יותר, אלא מי שיכול להוריד צער וכאב מיהודי אחר, שאמרו כאן "כמה טפשאי כו' גברא רבה, דאתו רבנן ובצרו חדא", ול"ל אמרו מה שנאמר יותר מוקדם בתורה "תספרו חמשים יום" ואתו רבנן ובצרו חדא, שאין סופרין רק מ"ט יום, [עיי'ן רא"ש פסחים פ"ו (סימן מ')] לגבי ספירת העומר, שכן דרך המקראות כשמגיע המניין לסכום עשיריות פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשיריות, ואינו משגיח על חסרון הא', כמו ארבעים יכנו]. אלא רואים מכאן שמי הוא זה "גברא רבא" מי שדואג להפחית ולהוריד מכה מיהודי.

ויש לציין בזה מה דאיתא בפסחים (ריש מ"ט ע"ב): ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, - לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת "גדולי הדור", ופירש רש"י גדולי הדור, אנשי מעשה וצדיקים.

★★

כ"ק אדמו"ר הבית ישראל מגור זצ"ל אמר: איתא בגמרא מכות (כב:) ואתו רבנן ובצרו חדא, דהיינו שחכמים הפחיתו אחד וקבעו שמקבלים רק ל"ט מלקות. ולכאורה צריך להבין, הרי בתורה כתוב: ארבעים יכנו, וא"כ איך יתכן שחכמים יבואו ויורידו אחד, ובכלל מדוע הם הורידו אחד? מובא מנכדי ר' ישראל מרודין, רוזין'ע אייניקלעך, בצ'ורטקוב'ר ספרים לתרץ קושיא זו. שאם הוא היה מקבל את כל הארבעים מלקות אז אח"כ הוא היה מסתובב בחזרה הפקר ועושה הלאה מה שהוא רוצה. בטענה שהוא כבר קבל את כל העונש, הוא כבר פרע את כל החשבון, ולכן באו חכמים והורידו אחד, כדי שהוא ידע שהוא עדיין לא קבל הכל, והוא עוד לא פרע

מלקיות, ואילו ב"ד של מעלה מכין ששים מכות כמו שמצאנו כ"פ בש"ס דמחויב בשתי'ן פולסין דנורא (עיי'ן ב"מ פ"ב ע"ב).

ותירין שב"ד של מטה שעונשין מבן י"ג, לכן הם לוקין ג"פ י"ג, הרי ל"ט, אבל ב"ד של מעלה שעונשין רק מבן עשרים, לכן הם מלקין ג"פ עשרים שהוא ששים.

דף כ"ב ע"ב

בגמ': אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דכתיב ארבעים יכנו ואתי רבנן ובצרו חדא.

היערות דבש (ח"ב דרוש י"א) הקשה למה קרא להן טפשאי, הלא רשעים הם, שעוברים על מצוה דאורייתא של והדרת פני זקן.

ותירין שלפני תלמידי חכמים א"צ לעמוד רק שחרית וערבית, כדאי' בפ"ק דקידושין, ואותם אנשים לפני ס"ת היו קמים כל היום, ולפני ת"ח רק שחרית וערבית, לפי שסברו שהטעם הוא שירדו חכמים לסוף דעת של ת"ח, שהם מוחלים על הכבוד שלהם, דלא יצטרכו לקום רק שחרית וערבית, ורב שמחל על כבודו כבודו מחול, ולפ"ז בס"ת דלא שייך מחילה, ממילא י"ל שפיר עבדו לשיטתם מה שקמו לפני ס"ת כל היום.

לזה אמר דטפשאי נינהו, שהדי אמרה תורה ארבעים ואתו רבנן ובצרו חדא, והיינו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת, וזהו הטעם שא"צ לקום לפני ת"ח רק שחרית וערבית, לא משום מחילה, אלא משום תקנת חכמים, ולפ"ז גם בס"ת שייך תקנה זו, שלא יעמדו רק שחרית וערבית.

★★

כתב רבינו המהר"ל זצ"ל בספרו נתיבות עולם (ח"א נתיב התורה פרק י"א):

התלמיד חכם הוא עצם התורה. שאם לא כן לא היה ביד החכמים כוח למעט מן ארבעים מכות, אפילו יש בידם דרש מכל מקום אם לא היו החכמים עצם התורה אין ראוי לפחות דבר מן התורה על ידי החכמים שדרשו או קבלו כך, כי הם פוחתים מן התורה כי בתורה כתיב בפירוש ארבעים יכנו, אלא שגם החכמים עצם התורה והתורה יש בה כח

את כל החשבון - עהר זאל שפירען אז עהר איז נאך עפעס שילדיג.

ולי נראה, שהרי כל המלקות זה ענין של תשובה, ולבבו יבין (ישעיה ו י), וכדאיתא: (מכות כב: במשנה) שהמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו' (תהילים עח לח). ולכן אתו רבנו ובצרו חדא, הם הפחיתו אחד, משום שרצו להקל על הבעלי תשובה, זיי האבען גיוואלט לייכטער מאכען די תשובה.

לפני כחמישים שנה בשעת המלחמה [-מלחה"ע הראשונה] נסע אז"ל בעל האמרי אמת לאוטווצק, כולם באו לשם, דודי ר' מנדלי מאפביניץ גם היה שם. עהר איז גיווען אַ ערלעכער יוד, אַ גרויסע צדיק. ישבו שם בביהמ"ד שני רבנים ושוחחו ביניהם בד"ת. ובין הדברים הם הגיעו לגמרא הנ"ל במכות; דאתו רבנן ובצרו חדא, שמע ר' מנדלי שהם משוחחים בענין הגמרא הזאת, ונגש אליהם ואמר להם את הפשט הנ"ל, שכל המלקות זה ענין של תשובה, ולכן באו רבנן והפחיתו אחד, מכיון ורצו להקל על הבע"ת, זיי האבען גיוואלט לייכטער מאכען די תשובה.

ואפשר עוד לפרש, דהנה האדם עשה כאן עבירה, שמגיע לו ע"ז מ' מלקות, אין עהר געפינט זעך יעטץ אין זעהר א שווערע זמן, ס'איז איהם פינטצטער פאר די אויגען, הוא נמצא עכשיו בזמן מאד קשה והוא מסתובב בחשכות, וכדכתיב: והיה אם בן הכות הרשע, ומאד קשה לו לצאת - להחלץ מזה ולהתחיל לעשות תשובה. ולכן אתו רבנן ובצרו חדא, דהיינו שבאו רבנן והורידו קצת, הם פתחו לו פתח - הם האירו קצת פנים, כדי שהוא יוכל להתחיל לצאת מהחשכות.

★★

בגמ': כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת וכו'.

מעשה היה בקהילת בילגורייא שנפל רח"ל הס"ת בשמחת תורה פעמיים, ואנשי העיר נבהלו מאוד וכתבו את הדבר להגאון רבי יעקב שור.

לאחר שמאריך בסדר תשובה, כותב להם דברים כדרכונות על זה שאינם נזהרים בעירם בכבוד רב העיר, ולזה אין דורש, ובתוך הדברים כותב ביאור הגמ' דילן:

...ואולם הכוונה לדעתי, כי באמת כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו, כי לולא תורה שבע"פ

המסורה לחכמי הדור אין אתנו לדעת על שום מצוה ממצות התורה.

כי מי יאמר דוקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך היא מצות הנחת תפילין של ד' פרשיות. ומי יאמר דולקחתם לכם פרי עץ הדר היינו אתרוג, ומי יאמר עין קחת עין וכו' היינו תשלומים ולא עין ממש. וכן מי יאמר דארבעים יכנו היינו מנין הסמוך ולא ארבעים ממש, וכן רבות כאלה. ועיין בפייהמ"ש לרמב"ם בהקדמתו לזרעים.

וכיון שכל אחד יוכל לפרש כאות נפשו, ממילא היתה נופלת התורה בכללה, ואך חכמי הדור הם המאירים עינינו בהבנות אמיתיות דברי התורה הקדושה על בוריה.

וא"כ בהיותנו נותנים כבוד לתורה, בהכרח לנו לתת יותרת הכבוד לחכמי הדור, אשר המה מודיעין לנו אמיתיות כוונה של התורה, כי בלעדס אין תורה.

וזה שאמרו כמה טפשי וכו'. והיינו כי אחר שהם נותנים כבוד לתורה וחשובה היא בעיניהם, הלא לאולת יחשב להם אם אין חוששין לכבוד חכמי התורה, אשר הם מורשי התורה, ובלעדס אין תורה לישראל.

והביאו לדוגמא מהא דאמרה תורה ארבעים יכנו וכו' הרי שאין אתנו לדעת כוונה האמיתית בפשטות דברי התורה, לולא תורה שבע"פ המסורה לחכמים, כי אנחנו היינו מבינים ארבעים ממש, ובאמת הכוונה מנין הסמוך לארבעים דהיינו ל"ט.

ובהיותם מכבדין ומבזין את חכמיה, היא מורה כי מינות נזרקה בם, שדי רק בתורה שבכתב ומכחישין תורה שבע"פ, וכדי בזיון וקצף, וזה ביאור אמיתי לדעתי.

(שו"ת דברי יעקב סימן מו)

★★

הנה כתיב (שמות ט, כב): "ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על השמים ויהי ברד וגו'" "ויט משה את מטהו על השמים וגו'" (ט, כג) "ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה' ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה" (ט, לג).

ויש לדקדק, דהקב"ה אמר למשה "נטה את ידך" אבל משה רבינו עשה "ויט משה את מטהו".

בגמ': אתו רבנן ובצרו חדא.

אדמו"ר האמרי אמת ז"ל הסביר ענין זה (מובא בליקוטי יהודה פ' כי תצא) שהלא כתיב "תחת גערה במבין, מהכות כסיל במאה" (משלי י"ז), ובגמ' ברכות (ז' ע"א) טובה מרדות אחת בלבו של אדם, יותר מכמה מלקיות, ואיתא במשנה (לעיל ע"א) שהדיין קורא לפניו אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ד' את מכותך וגו', ולכן הקריאה של הדיין היא תמורת המלקות הארבעים, שהדיבורים של הדיין הם תמורת המכה האחרונה.

והמהר"ל בגור ארי' על הפסוק בקורת יהי' (בפ' קדושים) שנאמרה בשפחה חרופה, ופירש"י דהיינו בקריאה שגדול שבדיינים קורא, כתב וז"ל: ויראה לי, מה שמלקות נקרא "בקורת", ולא כתב "מלקות", מפני כי עיקר המלקות היא הקריאה, שמכין אותו ואומרים לו תוכחות ודברים קשים וזהו עיקר התוכחה כו', כאדם המייסר את בנו בעונשים שלא יעשה עוד, ואומר לו שלא יעשה עון עכ"ל.

★★

בגמ': אתו רבנן ובצרי חדא.

בשו"ת אבני צדק (חיו"ד סי' ק"ב) כתב להוסיף תבלין למה דאיתא שאין קורין מקרא בלילה, [עיי' מהר"ם ריקאנטי פ' יתרו שכ' וז"ל ודע שצריך האדם לעסוק בתושב"כ ביום, ובתושבע"פ בלילה, וכמו שאמרו בפרד"א (פ' מ"ו) כל אותם מ' יום שעמד משה בהר הי' קורא מקרא ביום ושונה בלילה ע"ש, ועיי' בילקוט ס"פ כי תשא ומנין הי' משה יודע אימתי יום ואימתי לילה, אלא בשעה שהי' הקב"ה מלמדו מקרא היה יודע שהוא יום וכו'], ע"פ מש"כ האריז"ל שהתושב"כ הוא בחינת דין, והתושבע"פ הוא בחי' חסד, כדאי' במס' מכות "התורה אמרה ארבעים יכנו, ואתו רבנן ובצרו חדא", גם בס"ת כתיב עין תחת עין ואתו רבנן ופירשו ממון, לכן ביום שהוא בחי' חסד כדכתיב "יומם יצוה ה' חסדו" קוראים מקרא למתק הדין, ובלילה שהוא דין קוראים בתושבע"פ שהוא חסד, לאכללא דא בדא ולהמתיק הדינים. יעו"ש.

★★

ואולי, יש לבאר שהקב"ה רצה שיהיה ביד משה להחליט כמה ברד ירד וכמה ברד ישאר לעתיד לבוא, ולפיכך כשנטה משה את מטהו ולא ירד ברד, עד שמשה רבינו פרש כפיו השמימה והחליט כמה ברד צריך לרדת וכמה לא, וזה "לא נתן ארצה". והיינו, שבכוח הצדיק למעט פורעניות, כמו שהגמרא אומרת כאן: אתו רבנן בצרו חדא, וזאת בכוח ידו ולא מטהו.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה וז"א קיימי מקמי גברא רבה דאיזו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא.

כתב בפרדס יוסף (פר' ויחי), 'כתב בספר החיים (ח"א פ"ד) דמזונות התלמידי חכמים מוטל על ישראל מצד הדין, ואינו בכלל הצדקה רק הוא מתנת שכרם חלף עבודתם בתורה הקדושה על כל ישראל, ובמכות טפשאי אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא מקמי גברא רבא, ואם לא ירחמו על תלמידי חכמים כאלו משליכים ספר תורה לארץ עיין שם.

'ועיין זהר הקדוש (וישלח קע"א). דשר של עשו לא היה יכול ליעקב עד שמצא מקום לקטרג על שישאל אינם מחזיקים לתלמידי חכמים, וזה שכתוב (וישלח ל"ב, כ"ו) ויגע בכף ירכו. ועיין בתקוני זהר (תיקון ו) ובאלשיך פרשת ראה (טו, ט) על הפסוק ורעה עינך באחיך האביון, ועיין מה שכתבתי לעיל (מט, ה) בשם יד נאמן.

'וראיתי בזה, דבמעשר בהמה עשירי יכול להיות קודש רק אם יש תשעה אבל יחידי לא נעשה קודש, כן התלמידי חכמים אם מחזיקים אותו ויכול ללמוד יכול להיות קודש, אבל אם ירפו ידיהם ויסגרו הבתי מדרשים אז לא יהיו תלמידי חכמים. עוד תנאי שהמחזיק תלמידי חכמים שיהיה נחשב כתלמיד חכם בעצמו, כי המתנות שנותנים לכהן זרוע לחיים וקבה צריך להיות משה כשרה ולא טרפה, כן המחזיק צריך להיות איש כשר הזרוע כשרה שמניח תפילין, וכן לחיים שלא יהיה גילוח, וכן קבה שלא יאכל טרפות, ואז כשהמתנות כהונה כשרות אז הוא כתלמיד חכם בעצמו ויהיו נסקרין בסקירה אחת'.

★★

במשנה: ורצועה בידו של עגל וכו' ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה.

כתב המהר"ל (נצח ישראל פ"ב) לבאר בפסוק ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, כי השור יש בו דעת להכיר את בעליו שהוא המושל בו, ולכן ירא מפניו כי יודע שיכול לעשות עמו כרצונו. אולם החמור שהוא כשמו הבע"ח החמרי ביותר אין לו חכמה. אך עכ"ז מכיר את בעליו בשביל טובתו, שהוא רץ אל אבוס בעליו. ולכן הלקו ברצועה של עגל. כי המלקות עבור מה שעבר ל"ת שבתורה ולא היתה בו יראה להכיר את בוראו המצוה עליו שלא לעשות לכן ילקה ברצועה של עגל כי השור מכיר את אדונו וירא מפניו. אבל לא שייך להכיר את הטובה שיש בל"ת. כי עיקר השכר הוא עבור מצות עשה. כדמוכח פ"ק דקידושין (ל"ט ע"ב). עכת"ד. והאמת שיש שכר גם על מצות ל"ת כשבא לידו דבר עבירה וניצול ממנו. כמ"ש בקידושין שם. ולכן היו ג"כ שתי רצועות של חמור. כי כאן באה לידו ולא פירש הימנה לכן יבא חמור שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר בטובתו של מקום. (שארית נתן).

★★

במשנה: כיצד מלקין אותו כו'.

בשו"ע (או"ח סו"ס תר"ז) הובא המנהג שלוקין בערב יוהכ"פ, ונביא דברי השו"ע והמפרשים מה שנוגע ונלמד מסוגיין.

כתב המחבר (סעיף ו') "כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו", וביארו המג"א והגר"א עפ"י דברי הבית יוסף, שבזה"ז שאין לנו סמוכין אין לנו דין מלקות, והוא רק לכפרה במקצת, או להזכיר לו עוונותיו. ובפמ"ג שם (משבצ"ז ד') כתב דלכאור' אם מכין אותו בחזקה, או בעבירות דרבנן שלוקין עליהם מכות מרדות, נפטר גם בזה"ז, דל"ב לזה סמוכין, ונק"מ שמיד אח"כ נעשה כשר לעדות.

וכתב שם הרמ"א: "ונהגו שהלוקה אומר וידוים בשעה שנלקה" (וביאר שם הגר"א שכיון שמלקות במקום מיתה עומדת, וכל המומתין מתודין (כדאיתא במשנה בסנהדרין, לכן יש לו להנלקה להתוודות). והמלקה אומר והוא רחום

יכפר עון וגו' שלשה פעמים, שהם ל"ט תיבות, כנגד ל"ט מכות. (וכתב שם הגר"א דבמלקות של תורה, אינו אומר רק פעם א' והוא רחום, מדאמרינן לקמן (כ"ג ע"א) מצוה לצמצם ואי לא צמצם חוזר לתחלת המקרא).

וממשיך הרמ"א: "ונהגו להלקות ברצוע' כל דהו (כלו' אע"פ שבמלקות דאורייתא בעי רחבה טפי. מג"א), שאינו רק זכרון למלקות.

ויקח רצועה של עגל על שם ידע שור קונהו (ואף שבמלקות דאורייתא בעי שיהי' בו גם משל חמור כמוש"נ "חמור אבוס בעליו", כאן די בזה מג"א ולבו"ש). והנלקה לא יעמוד ולא ישב רק מוטה, פניו לצפון ואחריו לדרום וכתב שם בהגהות מקור חיים רמז נפלא, ד"מצפון זהה יאתה", וכיון ששאף והתאורה לזהב, ופנה עורף לחכמה שהוא בדרום, לכן הוא לוקה.

ועיין שם עוד במשנ"ב (ס"ק כ') מהפמ"ג דבמלקות דאורייתא מבואר כאן שמכין אותו בכל כוחו, אבל מלקות של עיוהכ"פ שאינו רק לזכרון אינו רק מכות קלות גרידא.

★★

במשנה: כיצד מלקין אותו כו' עד שהוא מגלה את לבו.

האמרי אמת ז"ל (מובא בליקוטי יהודה פ' כי תצא) ביאר ענין זה, שתכלית המלקות הוא שהלוקה יעשה תשובה, וכדכתיב "ולבבו" יבין ושב ורפא לו (ישעי' ו' ט' י'), לכן מגלה את לבו עכ"ד.

★★

במשנה: ומכה אותו שלישי מלפניו ושתי ידות מלאחריו.

הכלי יקר (דברים כ"ה ג') מבאר שהוא נגד השלשה דברים שעל האדם להסתכל ואז אין הוא בא לידי עבירה, מאין באת מטיפה סרוחה, לאן אתה הולך למקום עפר תולעה ורמה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ולכן מלקין אותו אחד לפניו, נגד מה שבא מטפה סרוחה, שזה כבר היה, ושתי ידות לאחריו, נגד שתי הדברים

יכנו מספר יכנו הוא פ"ו כמספר אלקים מדה"ד שאומרת ארבעים יכנו בלא ניכוי חדא, ואתו רבנן לדון אותם במדת הרחמים להקל חדא ומשו"ה חותם והוא רחום יכפר עון ודו"ק.

ויש להוסיף בסיפוי דקרא "והרבה להשיב אפו", להשיב אפו ר"ת וס"ת ביחד בגימטריא ל"ט, רמז לל"ט מלקות.

★★

במשנה: ומכה אותו שלישי מלפניו ושתי ידות מלאחריו.

בביאור דין זה כתב בכלי יקר (פר' שופטים), 'כי כל חוטא פונה עורף אל השכינה ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה, ויש לך חוטא שמעיו פניו נגד ה' כמ"ש (משלי כא כט) העז איש רשע בפניו. וכשם שהחמירה תורה בגנב יותר מבגזלן והוטל עליו הכפל לפי שמכחיש עין של מעלה ואינו מושה עבד לקונו משא"כ בגזלן (ב"ק עט ע"ב), כך הוטל עליו הכפל ללקות פי שנים מאחוריו וחלק א' מלפניו כי בכל חטא יש לספק אם העז בפניו או אם פנה עורף אל ה' ואז חטאו כפול.

וי"א אחד לפניו, שהיה לו לזכור אחת לפניו, כי בא מטיפה סרוחה. ושתיים מאחוריו, שהיה לו לזכור כי הוא הולך למקום רמה, ולזכור לפני מי הוא עתיד ליתן דין וחשבון והם לאחוריו, ונכון הוא.

וטעם למספר ל"ט, לפי שכפר באחד העולה למספר י"ג ובתורה שנדרשת ב"ג מדות ומרד ביצר טוב הבא אחר י"ג שנה. וכל חוטא נכנס בו רוח שטות והוא נעדר מן הבינה הבאה למ' שנה, לכך נאמר והיה אם בן אם נחקור את הבינה הבאה בשנת מ' והוא דומה כאילו לא הגיע לשנת מ' בזאת תדע כי ראוי להלקותו במספר שאינו ארבעים ממש אלא סמוך למספר זה כי לא עם בינות הוא'.

דף כ"ג ע"א

בגמ': מנין לרצועה שהיא של עגל וכו'.

בספר החינוך (מצוה רל"ו) נקט שהמלקות בב"ד היו ברצועה של עגל ושל פרות ע"ש, וצע"ג דבגמ' לא נזכר כזה אלא עגל או חמור וצ"ע.

★★

שהם באחריתו, שהולך למקום עפר רמה ותולעה, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני מ"ה הקב"ה.

★★

בספרו בית האוצר (מערכת ב' כלל י') כתב הגר"י ענגיל לבאר ענין זה, על פי מה דאיתא בספ"ק דבבב"ל חטא פוגם גם כן קצת בהנשמה, והנה במורה נבוכים כתב על הפסוק וראית את אחורי ופני לא לא יראו, שעיקר הדבר היינו פנים, ומה שהוא טפל נקרא אחורים, ובאו"ח הק' שם כתב שהגוף נקרא אחורים והנשמה פנים.

ולפ"ז שמלקין אותו על אשר חטא, מכין אותו שלוש מלפניו, כי נמשך קצת פגם אל הנשמה גם כן, ושתי שלישי מאחוריו, כי עיקר בפגם מתייחס אל הגוף, הנקרא אחוריים.

★★

במשנה: והקורא קורא וכו'.

בלקוטי יהודה (פר' כי תצא) מביא מכ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת וצ"ל די"ל דהקריאה שהדיין קורא הוה כמו מלקות דכתיב (משלי י"ז, י'): תחת גערה במבין וגו'. והיינו המרדות שבגופו של אדם שחשובה יותר מהכל ע"ש.

★★

במשנה: וחותרם והוא רחום יכפר עון.

הנה כתיב: "והיא שפחה נחרפת לאיש והפרדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה" (ויקרא יט, כ), וחשבתי לבאר, דהנה במשנה כאן מבואר, שבזמן שנותנים מלקות, חותמין הקריאה ב"והוא רחום יכפר עון".

ואומר רש"י, "בקרת תהיה" - רבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות היא בקריאה, שהדיינים המלקין קוראים על הלוקה "אם לא תשמור לעשות" וכו'.

רואים שלומדים מחצי שפחה וחצי בת חורין איך שהבית דין צריך להתפלל על החוטא. והיינו שבית דין צריך להתפלל אפילו על חצי שפחה וחצי ב"ח, שעברה לאו בתורה, ולומר ה"והוא רחום יכפר עון ולא ישחית וכו'".

(וללוי אמר)

★★

בספר נחלת יעקב יהושע (פר' כי תצא) כתב לבאר בזה שחותמים בפסוק "והוא רחום יכפר עון", דהנה ארבעים

בנים על שלשים ועל רבעים, ובמידה טובה כתיב 'עושה חסד לאלפים' ומתרגמינן לאלפן דרי, ארבעה דורות כנגד אלפים דורות, היינו אחת מחמש מאות. ומיעוט אלפים אינו פחות משני אלפים, וכל שכן כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות.

וקשה לי הלוא דור הוא בערך עשרים שנה, נמצא שאלפיים דור הוא עשרים כפול אלפים או ארבעים אלף שנה, והרי העולם יהיה רק שש אלפים שנה?

וכשהייתי במחיצת חכם אחד שאלתי אותו קושי' זו, והשיב לי ב' תירוצים.

אחד, שאולי כל ילד וילד שיש לו לאדם הוא דור בפני עצמו, וכל נכד שיש להאדם הוא דור בפני עצמו, שכל אדם הוא 'דור' בפני עצמו. נמצא שאדם אחר מאה שנים יכול להיות לו אלף דורות, ויהיה לו זכות לאלף או לאלפים דור.

שנית אמר ליישב, שהגמרא בשבת (דף נ"ה ע"א) כותב שתמה זכות אבות, והגמרא שואל מתי תמה זכות אבות, ומתוך בימי הושע בן בארי. הלוא לא עבר אלף דורות. וביאר שם ברש"י שכבר אכלוהו הזכותים. רואים שאע"פ שהזכות אבות הוא לאלף או לאלפים דור, עם כל זה, יכול לגמור הזכותים מקודם אם אוכלים הזכותים.

והוסיף שיש לבאר שעל זה נאמר: 'יד ליד לא ינקה', ופירש, שאדם שעושה דברים טובים לא יחשוב לקבל שכר בשביל עצמו, אלא יתפלל שישאר זכויותיו גם לילדים שבאים אחריו, שישארו זכויותיו לבניו ולנכדיו, שתשאר זכות אבות.

(וללוי אמר)

★★

במשנה: כיון שלקה הרי הוא כאחיד.

בספר נפלאות התפארת שלמה (אות ר"ח) מביא שהתפארת שלמה היה דרכו לקלל את חסידיו, וכן היה מכה אותם לפעמים כשהיה צריך להוריד מהם איזה קפידה. פעם בערב שבת אמר לטוביה למשמשו שהיות והוא רואה שאינו מצליח לגרש את העולם על ידי קללות וגידופים, לכן יתחיל להכותם, ועי"ז ודאי ילכו ממנו, ובזאת ביקש ממנו שיכין לו

בגמ': מנין לרצועה שהיא מכופלת וכו'.

ברבינו בחיי (דברים כה, ד) כותב: ומצינו בירושלמי מנין לרצועה שהיא מכופלת שנאמר והפילו השופט, אל תיקרי והפילו אלא והכפילו ע"כ. והנה כאן איתא: לכתוב קרא יטיהו, מאי הפילו ש"מ תרתי, והמהרש"א כאן מביא, דבירושלמי איתא כמו שהביא ברבינו בחיי, אך העיד בנו הגאון המופלא רבי יעקב שור זצ"ל בספרו בעי חיים (עמ' קט"ז) שאין כזה בירושלמי שלפנינו ע"ש וצ"ע.

(פרדס יוסף החדש פר' כי תצא)

★★

בגמ': אמר רבא כוותיה דר"י מסתברא וכו' אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי וכו'.

אמנם צ"ע דאטו לרבנן לא צריך להזהיר ואטו "היתירי מדע" לא יכולים לפעמים לטעות שאי"צ להזהירם, ואדרבה מתוך "זריזותם" יכולים לבוא להוסיף מכה בטעות, וביותר צ"ע, דיעוי' בגמ' לקמן דנלמד מלא יוסיף דאסור להוסיף אפי' מכה אחת או ב' על האומד דב"ד, ובלי הלא יוסיף סד"א שרק אסור להוסיף הרבה מכות אך מעט מותר ע"ש, וזה צריך אף לרבנן דרק "היתירי מדע" מכים, דקמ"ל שאסור להוסיף ע"ז וא"כ מהו דהק' הגמ' מי צריך וכו', וכן למה תי' דלרבנן אין מזרזין וכו' הא הו"ל לתרץ דמ"מ בעינן זה לדרשה אחרת. [אך יעו"ש בגר"א דל"ג ללא יוסיף ולפי"ז ל"ק].

ועוד צ"ע, דיעו"ש בספרי [והובא בריב"ן שם] דדרשי' מלא יוסיף שאסור להוסיף אף על מה שאמדהו ב"ד, ובלי זה סד"א שאסור להוסיף רק על ל"ט מלקות אך על אומד ב"ד אין איסור להוסיף [וע"ש במלבי"ם] וקמ"ל לא יוסיף וגו', וצ"ע כלעיל. וכן יעוי' בכתובות (לג). דנלמד מלא יוסיף לאזהרה למכה את חבריו ע"ש, וכן יעוי' בירושלמי סנהדרין (רפי"א ה"א) דכ' אזהרה למכה אביו ואמו מניין, ארבעים יכנו לא יוסיף, מה אם מי שהוא מצווה להכות וכו' ע"ש, וא"כ צ"ב בגמ' הכא.

★★

במשנה: העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה וכו'.
וברש"י - מידה טובה מרובה ממדת פורעניות אחת מחמש מאות, דבמדת פורעניות כתוב 'פוקד עון אבות על

ועשה הקב"ה חסד עמך לדון אותך כדין נער קטן להצילך ממשפט מות, וכל זה בחסד.

עוד הביא בשם בנו כה"ר יעקב נר"ו דפירש הטעם, כי חטא ישראל היה בעגל שעשו אותו צורת עגל ולא צורת שור גדול, וידוע שאם לא היו עושים העגל קודם שיוריד הלוחות לא היו חוטאים עוד, כי אז היתה פורחת מהם זוהמת הנחש לגמרי ולא היה שולט בהם יצר הרע, לכן לזה החוטא מלקין אותו ברצועה של עגל להורות כי העגל גרם לזה שיחטא וישלוט בו יצר הרע, ולכן המלקות הוא ארבעים חסר אחת, כי העגל עשו אותו ביום ט"ל שלם, אך הם חשבו שהוא יום ארבעים שלם, ולכן התורה אמרה ארבעים יכנו [דברים כ"ה ג'], והם מלקים מספר ט"ל הסמוך לארבעים.

דף כ"ג ע"ב

במשנה: מה אם הדם נפשו של אדם קצה בהם כו.

בשול"ת נו"ב (תנינא יו"ד סי' ק"ח) נשאל אהא דתנן במכשירין (פ"ו משנה ז') ליחה סרוחה רעי והדם היוצא עמהם אינו מכשיר, וצריך להבין מ"ש דם היוצא עם הרעי מכל דם, וכ"ת משום דמאוס, הא כל דם מאוס הוא כדאמרינן הכא דנפשו של אדם קצה בדם.

ותירץ הנו"ב דלא קשיא מידי, הרי בני ישראל אמרו (חקת כ"ה ה') ונפשם "קצה" בלחם הקלוקל, וכי אמרו עד כדי כך שאין המן נחשב כלל לאוכל, ואינו דומה משקה סרוח, למשקה שרק הנפש קצה בו, וראי' לזה שרש"י כאן הזכיר נבלות ושקצים שנפשו של אדם "קץ" בהן, והרי על נבלה סרוחה שאינה ראוי' לגר פטור, וע"כ שכל נבלה שתיעבתו תורה אע"פ שנפשו קץ בו, מ"מ עדיין אינו בגדר של אוכל סרוח.

לפ"ז ה"נ בדם כן, שאע"פ שנפשו של אדם קץ בו, מ"מ אינו בגדר משקה סרוח, רק דם היוצא עם הרעי יש לו דין משקה סרוח ואינו מטמא טומאת משקין.

★★

במשנה: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להן תורה ומצות כו.

כפשוטו היינו שהקב"ה רצה שיהי' לבני ישראל זכויות הרבה, לפיכך הרבה להן תורה ומצוות, המשך חכמה (פ' בא) מפרש לזכות הוא מלשון הכתוב (תהלים ע"ג

את המקל לשבת כדי שלא יהא בה חשש מוקצה. למחרת בצפרא דשבתא באמצע עריכת שולחנו הטהור צוה למשמשו שיביא לו המקל והתחיל לצעוק על החסידים - מדוע באתם אלי והרי אין מה לחפש בי, ובדברים אלו הרים את המקל והחל להכות בהם וכו', באשר גמר מלהלקותו חזר התפארת שלמה לשולחנו וקרא לכל החסידים שיחזרו.

חסיד אחד התעצב מאוד אל לבו כי חשב שבודאי הכה אותו הרבי כי חוטא הוא (כי לא היו ההכאות דבר מצוי אצל התפא"ש), בראות אביו את צערו הגדול נכנס אל הקודש ושטח לפני הרבי את יסיריו הגדולים של בנו. זעק עליו התפא"ש - הראיתם שוטה כזה, הלא קי"ל "כיון שלקה הרי הוא כאחיק", יבא תיכף לפני ואל ידאג כלל, כשנתבשר הבן כך, שמח שמחה גדול ונכנס לפני ולפנים ושם בירכו הרבי בהצלחה, ויהי אך יצא מן החדר הקודש והנה הגיע אליו טלגרם להודיע שזכה בסך ארבעים אלף רובל ע"י ההגרלה שהתקיים בווארשא, כשבישר כן להתפארת שלמה אמר לו 'הלוא יש ארבעים תחת ארבעים'. תחת ארבעים מלקות שספגת הרוחתה ארבעים אלף כסף.

★★

בגמ': מנין לרצועה שהיא של עגל.

בבן יהוידע ביאר הטעם שהיא של עגל ולא של שור, דהא קרא דסמיך ליה כתיב שור, ואע"ג דשור בן יומו קרוי שור, קשא אמאי קפדינן דוקא על של עגל שהוא שור קטן, ואם כי עורו רך וטוב לרצועה, הנה יזדמן שור גדול ועורו רך. ונ"ל בס"ד כי משורת הדין העובר על גזירת מלך חייב מיתה, א"כ אם עבר על לאו בלבד צריך שימות ואיך סגי ליה במלקות, אמנם חסד זה הוא מהשי"ת שהצילו במלקות, ועדיין קשא מדת הדין טוענת נפש החוטאת היא תמות, ובמה תתפייס מדה"ד, ופרשו כי הקב"ה יחשוב את החוטא כקטן שחטא שיש לו דין שוגג דפטור ממיתה, וכמ"ש המפרשים על פסוק (הושע י"א א') כי נער ישראל ואוהבהו שאדון אותם כדין נער כדי לשכך מדת הדין, ולכן עשה חסד זה עם החוטא לפטרו במלקות במקום מיתה, וגם המלקות אומדין אותו כשיעור שיוכל לסבול שלא ימות בו, ולכן מביאים רצועה של עגל שהוא שור קטן, לרמוז לו אל תחשוב שאתה ניצול במלקות זה ע"פ שורת הדין, אלא תדע שאתה חייב מיתה,

י"ג) אך ריק "זכיתי" לבבי, וארחץ בנקיון כפי, שהוא מלשון טהרה, רצה הקב"ה לטהר את ישראל מכל מדה מושחת ומכל תכונה רעה שבלב, לפיכך הרבה להן תורה ומצוות לזכך אותם ולטהר ולקדש אותם באלו.

בשפת אמת (על אבות) מבאר ש"לזכות" הוא מלשון המבואר בזוה"ק כפי "לזכי חיבא", שעל ידי שהרבה לנו הקב"ה תורה ומצוות, ע"י זה מזכין ומקרבין את כל העולם, שכל דבר ודבר בא לידי תיקונו.

★★

בגמ': ואומר ה' עמך גבור החיל וכו'.

בקובץ וילקט יוסף (שנה י"ג קו' ז' סי' ע"ו) כתב חכ"א להקשות כאן: הנה הגמ' כאן מביאה ראי' דהסכימו בית דין של מעלה לתקנה לשאול את שלום חבריו בשם מהא דד' עמך גבור החיל. וקשה לו יהי' דמותר לשאול בשם. אבל אין ראי' מכאן על הא דנהיגינן לומר את השם בראש. הלא איתא בנדרים דף י"ד שיאמר אדם קרבן לד' ולא לה' קרבן שמא יפשע. וא"כ מאי ראי' שהסכימו מן השמים לדברי בועז לאמר ד' עמכם. מזה שאומר המלאך ה' עמך. דשאני מלאך דלא חיישינן בי' שמא יפשע? וצ"ע ע"כ.

★★

ובקובץ הנ"ל (קו' ט' סי' צ"ז) כתב הג"ר יצחק וויס ז"ל אב"ד דקאדלבורג באריכות בישוב קושי' זו, וכותב שם:

מראשית כזאת אומר שכיוון הה"ג נ"י לבעל יפה מראה בקושי'תו זו הלא היא כתובה בספרו, כפי' ירושלמי פ' הרוואה פסקא כ"ז אות א', ומפרש דהיינו קושי' הש"ס בבלי שם וכ"ת מלאך הוא דקאמר לגדעון, דלגבי מלאך לא שייך גזירה זו, דאשר ישים ה' בפיו אותו ישמור לדבר יע"ש.

ואכי חשבתי לישב, דהנה גבי שאילת שלוי' לחבירו בשם שהתירו איסור גדול וכדהאריך בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן ט') אריכת נועם אף אם לא יקדימו ה' בראשית השאילת שלום עדיין לא פלטינן מאיסור, דעכ"פ איכא איסור להשתמש בשם השם לשאול בשלוי' חבריו, וכיון דהתירו חכמי' עיקר האיסור, תיקנו דייקא להזכיר ה' בראש אומר

מפני כבוד ה'. ובזה מצאתי ג"כ בתוך נעימי נאומי היפה מראה שם.

ובמה שהאריך השו"ת הנ"ל למה לא נהיגי גבן למשאל בשם ה' בשלום חבריו, הנה מצאתי במד"ר ריש פנחס בא מן הדרך אומרי' לו שלום עליכם, לפי הנראה תקנו חכמים את זאת רק בימי הגזירה שראו שבא זלזול לכבוד ה' בטלוהו ועשו יו"ט ביום דבטלת אדרכת מן שטרי', כמ"כ נראה בזה באשר ראו שבאו להזכיר ה' לבטלה עי"ז בטלוהו, וכעין דמצינו ג"כ גיטין ל"ה ע"א בשני דרב קילי נדרי ע"ש.

והעיקר נראה לפימ"ש הח"ס בהגהות לאו"ח (סי' פ"ה) שבאשר אנו בגולה עמוקות לא מטהורי' ומטונפיי', לזאת נמנעו מלדבר בלה"ק, וק"ו להזכיר שם ה'. וכו' ע"כ.

★★

במשנה: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות.

בספר זכרון זאת (לפרשת ויקהל) כתוב שכשיש כמות מרובה של מצות יש ממה לבחור, ואם קשה לו לאדם כרגע לעשות מצוה זו, הוא בוחר לו מצוה אחרת, ואין הדבר כן כאשר יש רק כמות מועטת.

וכבר אמר הרה"ק מקארלין ז"ל: צריכין להודות להשי"ת שאפשר לעבוד אותו ית' מתי שרוצים, ואיפה שרוצים, ועם כל דבר שרוצים.

★★

במשנה: רצה הקב"ה לזכות את ישראל

בספר בת עין פרשת בחוקתי כותב לבאר, ש'לזכות' היינו ולזכך כדכתיב "אמרת אלוק צרופה" (משלי לה, ה) - הקב"ה מזכך ומצרף את ישראל על ידי אמרותיו, הם התורה והמצוות שהרבה להם עכד"ק.

★★

הנה כתיב (ויקרא יז, יד): "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו, כי נפש כל בשר דמו הוא, כל אוכליו יכרת".

בהגהות האמרי אמת על פרדס יוסף (וישלח) תירץ על פי מה שכתב במהרש"א (על אתר) דנוח לאדם שלא נברא כיון שקרוב האדם שיכשל בעבירות שמנין העבירות גדול ממנין המצוות, אבל לצדיק נח שנברא, ואולם לחתן ביום חופתו מוחלין לו על כל עוונותיו ואם כן דומה לצדיק, ושפיר יש לברך על יצירתו.

דף כ"ד ע"א

שית מאה וחד סרי הוי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

כתב במשך חכמה (פר' תרומה), ויש לפרש לפמ"ש חז"ל בסוף מס' מכות [כד]. תורה צוה לנו משה [דברים] לג, ד] תורה בגימטריא תרי"א אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו אלו תרי"ג מצוות שנאמרו למשה בסיני. והנה אחז"ל במה שאמרה התורה לא תעשו כל מלאכה והם ל"ט מלאכות הנזכרים במשנה בפ' כלל גדול [עג]. הזורע והחורש וכו', ולמדו אלו המלאכות ממלאכת המשכן הם זרעו ואתם לא תזרעו וכו', כדאיתא בפרק במה טומנין [מט ע"ב] וכיון שכבר נצטוו על מלאכות בשבת במרה [שם פז ע"ב] הוצרך משה לפרש להם כל המלאכות, שעדיין לא נצטוו על מלאכת המשכן, וכמו שכתבנו לעיל בפ' אלה הדברים אשר תדבר אל ב"י, ע"ש שכתבנו שאלה הדברים מרמז על ל"ט מלאכות שהוצרך לפרש להם כל מלאכה ומלאכה בפרטות, והיינו שאמר להם לא תזרעו ולא תחרשו ולא תקצורו הרי ניתוספו ל"ח לאוין במצות שבת ועם אנכי ולא יהיה לך הרי מ"ם של תרומה, ועיין מ"ש בזה בר"פ ויקהל'.

★★

כתיב (בראשית טו, א): אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאוד, ואיתא בסה"ק (ראה בספר ערבי נחל פ' ואתחנן, ישמח משה פ' בשלח ופינחס) בשם חז"ל, שאין ישראל ניוונין בעוה"ז אלא בזכות האמונה, וביארו בזה, שהרי לכאורה יש דין של "ביומו תתן שכרו", וא"כ האיך הקב"ה משלם שכר רק בעוה"ב כדאי' (עירובין כב). היום לעשותם למחר לקבל שכרם, אלא שהתורה נתנה באמצעות משה רבינו ע"ה, היינו ע"י שליח ואז אין איסור של כל תלין (כמבואר במס' ב"מ קי: ובשו"ע חו"מ סי' של"ט ס"ד), ולכן שפיר 'היום לעשותם ומחר לעוה"ב לקבל שכרם'.

ולכאורה למה כתוב פעמיים "כי נפש כל בשר דמו", התורה היתה יכולה לכתוב "כל בשר לא תאכלו כל אוכליו יכרת".

ואולי יש לרמז כאן לדברי המשנה כאן: ר' חנינא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר" ואומר רש"י על "לזכות את ישראל" כדי שיהיו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן. שלא היה צריך לצוות כמה מצוות וכמה אזהרות של שקצים ונבילות שאין לך אדם שאינו קץ בהן, אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן.

ואולי גם כאן התורה הרבתה בפסוק עוד הפעם ואמרה: ה"כי נפש כל בשר דמו הוא", כדי להרבות להם תורה ומצוות. וזה "יגדיל תורה", שהגדיל תיבות ואתיות בתורה אע"פ שבין כך האדם לא יאכל דם.

(ולוי אמר)

★★

בגמ': דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איברי ש' אדם.

בפירוש מעשה ידי יוצר על הגדה של פסח הובא שהקשה הגאון רבי שלמה קלוגר, דכתב הב"ח (או"ח סי' מו) דאין מברכין 'שעשני ישראל', כיון שנח לאדם שלא נברא, וכיצד מברכין יוצר האדם. עוד הקשה, למה הנוסח 'יוצר האדם' ולא 'יוצר אדם', הלוא כתבו בתוספות במסכת יבמות (סא, א ד"ה ואין) ש'אדם' היינו דוקא ישראל, אבל 'האדם' היינו גם כן עובדי כוכבים, וכיצד ניתן לומר שאנו מברכים גם על בריאת עובדי כוכבים.

ותירץ, דמה שאמרו נח לו לאדם שלא נברא, היינו דוקא בבריאה ראשונה, כיון שקודם שנברא היתה הנפש במקום קדוש והיתה נהנית מזיו השכינה, ותכלית הבריאה כדי שלא תקבל נהמא דכיסופא, ובביאתה לעולם קרוב הדבר להפסד, אבל מאחר שחטא בגלגולו הראשון ומתגלגל שוב, בזה ודאי טוב לו שנברא כדי שיתקן את אשר פגם בתחילה. ולכך מברכים 'יוצר האדם' מלשון היה אדם, כלומר שיוצר אדם שכבר היה פעם אדם, ועל כך בודאי ראוי לברך.

★★

וזה רמז בפסוק (דברים ל"א ז'): ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו: "לעיני כל ישראל חזק ואמץ", שמלך אסור לו למחול על שררותו לעיני כל ישראל, אבל בצנעה בתוך ביתו יתנהג בשפלות ובענוה.

★★

בגמ': אוטם אזנו משמוע דמים כגון ר"א ב"ר שמעון דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק.

ובריב"ן כגון ר"א ב"ר שמעון בהשוכר את הפועלים (ב"מ פד): דנפק ריחשא מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחלמא, ואמר לה האי דשמעית בזולותא בצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי, אלמא בחייו הוה רגיל לדקדק בכך, ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה.

בקונטרס ציונים יקרים מביא דהגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל ה"דבר יהושע" כתב על גליון הש"ס שלו, שבזה יש ליישב דברי המדרש התמוהים דדרשו את הפסוק אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים על יוסף הצדיק, ולכאורה הלא יוסף הצדיק כן פנה אל שר המשקים וביקשו שיזכיר אותו אצל פרעה, וא"כ איך דרשו פסוק זה על יוסף הצדיק, אך לדברי הריב"ן כאן שפיר מיושב, שמזה שאנו רואים שעל פעם אחת שיוסף הצדיק פנה אל שר המשקים קיבל בזה עונש חמור לשבת עוד שנתיים בבית הסוהר, הרי זה ראי' שתמיד היה יוסף הצדיק מדקדק לבטוח רק בהקב"ה, ושפיר דרשו פסוק אשרי הגבר וגו' על יוסף הצדיק, עיי"ש, וכעין זה כתב באמרי כהן בשם הגה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע עיי"ש.

★★

בגמ': בא חבקוק והעמיד על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה.

הגר"א בביאור על חבקוק (ב' ד') מבאר, שאמונה שנוכרה כאן, היינו מדת ההסתפקות והבטחון, וז"ל: "צדיק" הוא מי שהצדיק נפשו במדת ההסתפקות, היפוך החמדה, כמו שנא' "צדיק אוכל לשובע נפשו", והאמונה הוא הבטחון, בעל בטחון הוא היפוך מבעל תאוה, ובטחון וההסתפקות המה כללים לכל המדות עכ"ל.

★★

אמנם כל זה ניחא לגבי כל התרי"א מצוות, משא"כ אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו כמבואר בגמ' כאן, כך שאת מצוות האמונה קבלנו שלא באמצעות שליח אלא מהקב"ה בעצמו, ולכן כאן יש חיוב של 'ביומו תתן שכרו', וזהו שישראל ניוונים בעוה"ז בזכות האמונה, שעליה נצרך לשלם שכר בעלמא הדין.

ועפי"ד אלו יש לפרש את הפסוק 'אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד', היינו 'אנכי', האנכי ה"א, האמונה, היא אשר מגנה עלינו תמיד גם בעוה"ז, ובזכותה 'שכרך הרבה מאד', היינו באופן תמידי גם בעוה"ז ודו"ק.

(ולוי אמר)

★★

בגמ': לא רגל על ל' שונו זה יעקב אבינו וכו'.

וברש"י: לא רצה לשקר מתחילה שאמר אולי ימושני אבי וכו'. הגאון ר' יהושע זילברמן מווירשוב זצ"ל כותב בהג"ה לספר פרדס שאול הנד"מ (פר' בלק):

לכאורה מה המכוון בדברי רש"י אלו, ושמעתי מכ"ק מרן אדמו"ר בעל הבית ישראל זצ"ל שאמר בשם אביו כ"ק מרן אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל לפרש דברי רש"י ז"ל, עפ"י מה דאי' בספרי המדקדקים החילוק בין פן ואולי, שפירוש שניהם הוא ספק, אולם "פן" נאמר לגבי ספק שאינו רוצה שיתקיים, ו"אולי" לגבי ספק שרוצים שיתקיים, כדכ' באליעזר שאמר אולי לא תאבה האשה ללכת וכו', שבאמת רצה שלא תאבה ללכת אחריו וכדאי' במד' בת היתה לו לאליעזר והיה מבקש עילה שיוכל להשיאה ליצחק, וכ"כ אולי יחנן ה' אלקי צבאות שארית יוסף ג"כ הפירוש הלואי ויחנן, ולכן אמר יעקב "אולי" ימושני אבי, היינו הלואי וימושני אבי כי יעקב היה איש אמת כדכ' תתן אמת ליעקב ולא רצה לשקר, וביקש שימושהו ולא יבא לידי דברי שקר ח"ו עכ"ל"ק.

★★

בגמ': זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שהי' רואה ת"ח הי' עומד מכסאו מחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי רבי רבי מרי מרי.

במשך חכמה (ר"פ וילך) כתב שכל זה הי' בצנעה, אבל בפרהסיא יש דין במלך שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

בגמ': אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים, מתקיף ליה רב פפא דילמא כאבידה המתבקשת דכ' תעיתי כשה אובר בקש עבדך.

ביאר הגר נתן לוברט ז"ל, אחז"ל (ב"מ כז, א) חמור דבור לר"י ושה דאבידה לדברי הכל קשיא והקשו בתוס' למה לא קאמר ד"גם" לב"ה קשיא יעו"ש. שה דאבידה אי' דרומז לישראל כדכ' "כי שה פזורה ישראל" (ירמיה נ, יז). והגלות נקרא אבידה כדכ' ואבדתם בגוים (ויקרא כו, לח). לכן בדיני אבידה מצינו יהא מונח עד שיבא אליהו (ב"מ כט, ב). כדכ' הנני שולח לכם את אליהו הנביא (מלאכי ג, כג). ואבידה המתבקשת היא רק לפני יאוש, וגם רק כשיש סימנים (ב"מ כז, א). בזה תבין הטעם דיאוש שלא מדעת הלכתא כאביי (ב"מ כב, ב), כי גלה עמי מבלי דעת (ישעיה ה, יג). ותבין מ"ש עה"פ ואבדתם מהרה מעל הארץ וגו' ושמתם את דברי (דברים יא, יח) עי' בספרי הביאו רש"י (אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות). כי המצוות הם הסימנים. וזה כונת הפסוק בקש עבדך - כי מצותיך לא שכחתי, וא"כ ישנם עדיין הסימנים.

דף כ"ד ע"ב

בגמ': ראו שועל יוצא מבית קה"ק כו' התחיל ר"ע מצחק וכו'.

בבית הלוי בדרושים שבסוה"ס (דרוש ח') מבאר שזה שהי' ר"ע מצחק, היינו שכיון שראה ששועלים הלכו בו, אז נתקיים מ"ש והשימותי אני הארץ (פ' בחקתי), ואיתא שם בתו"כ שדבר זה הוא טובה לישראל, שאינה מקבלת את הגוים, וכל זמן שגלו ישראל ממנה הוא כשממה וריק מיושבים. **ועל** כן כשראה עד כמה שומם בית ק"ק, שאף שועל יוצא משם, אבל קללה זו נחמה היא שע"כ שכינה עדיין שורה שם, ומצפה ומחכה להחזיר לנו את הארץ, ולא לנצח ישכח את ישראל. ואז תפרח הארץ ותגל האדמה, בשוכן עלי' עם ד'. **ובחי'** ר"ע הילדסהיימר (סוף כתובות ע' שע"ט) מבאר הגמ' כאן ג"כ כנ"ל, ובזה מבאר מה דאיתא בכתובות (דף קי"א) ר' אבא מנשק כיפי דעכו, שכל האומות הישמעאלים ואח"כ הנוצרים הוציאו אלפים ורבבות ליישב את ארץ ישראל, ולא הועילו כלום, והארץ נשארה בשוממותי, שרק על ידי יישוב ישראל תתישב ארץ ישראל, ולכן כשראה ר' אבא שעכו שממה והארץ קשה כמו סלע, נשק עפר הארץ, כי

בגמ': משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה הנפש החוטאת היא תמות.

ביערות דבש ח"א (דרוש י') מביא מהאריז"ל שלא בא יחזקאל לחלוק על מרע"ה, אלא שמשה רבינו דיבר על עונות שהם הזדונות, בהם פוקד עון האבות על הבנים, משא"כ יחזקאל לבאר בא, שבשגגות דהיינו חטא, הנפש החוטאת היא תמות. ועפי"ז ביאר הפסוק (איכה ה' ז') "אבותינו חטאו ואינם" שבחטא שבשגגה, חטאיהם אינם, ואין הבנים סובלים עבורם, אבל "ואנחנו עונותיהם סבלנו", שהעונות הזדונות אותם כן נפקד על הבנים.

★★

בגמ': בא ישעיהו ואמר והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ובאו האובדים מארץ אשור) וגו' מתקיף ליה ר"פ דילמא כאבידה המתבקשת וכו'.

כתיב "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך וגו' וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל עבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם" (שמות כב, א-ג). ומובא בספה"ק, כי התורה מרמזת על "אבידת אחיך", היינו על כך שיש לקרב ולהשיב את אחיך התועה, לקרבו לתורה ולמצוות ולהשיבו לאביו שבשמים.

ונראה להוסיף עוד, שהתורה מביאה כאן דוגמאות של בעלי חיים, "שור אחיך או שיו", ומוסיפה "וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו", ואולי ההסבר שהתורה אומרת שיש לקרב את אלה אשר עדיין נקראים בשם ישראל (שה פזורה ישראל), אך לא רק את אלה, "וכן תעשה לחמרו", אדם שנמצא בשפל המדרגה ומונח בחומריות, ואף בבחינת 'עם הדומה לחמור', אך יש לו מעלה שיכול לנעור, היינו לצעוק אל ה' ולבקש כאשר מרגיש את שפלותו וכאשר מתעורר לרוח טהרה ממרום, ויש דרגה פחותה מזה "וכן תעשה לשמלתו", מי שנמצא בדרגה של 'דומם', שאינו חש מאומה, ואפי' כאשר יורד רוח ממרום אינו חש ואינו משמיע קולו לשוב אל ה', גם אדם כזה יש לעוררו ולהשיבו אל ה'. והוא כמו שאמרו חז"ל כאן וכנ"ל ובאו האובדים מארץ אשור, שהם כאבידה המתבקשת.

(וללוי אמר)

★★

(לפי שהיה איש בדתן ומתירא שמא יעשה שום דבר שישחוק, המפרש) אמר ליה (בר קפרא לרבי) אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה אזמניה (אם לעוברי רצונו משפיע לו טובה כל כך לעושי רצונו וכו' שהיה מגנהו על שלא זימנו).

בשו"ת שבות יעקב (א, קפב) תמה, כיצד אמר על רבי הקדוש שזקף עשר אצבעות ואמר שלא נהנה מהעולם כלום, שהוא מעוברי רצונו. עוד תמה, הלוא בר קפרא היה גדול בדורו, ואיך יעלה על דעתו להוציא שם רע על רבי ולקרותו עוברי רצונו אפילו דרך שחוק והיתול. עוד צריך להבין, אם בתחילה לא הזמינו למה לאחר שאמר לו כך כן הזמינו, ואדרבא היה לו לכעוס עליו ביותר, ואף שרבי היה עניו מאד, וכדאיתא בסוף מסכת סוטה 'משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא', מכל מקום הלוא מצינו שהקפיד משום כבוד התורה.

וביאר, דהנה נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים תקס, ח) 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה', וכתב בט"ז (שם ז), דבנוסח הטור כתוב 'בגלות הזה', וההבדל בזה, דבזמן שבית המקדש היה קיים היה מותר לשחוק בשמחה של מצוה, אבל בזמן הגלות ערבה כל שמחה, ואסור למלא פיו שחוק אפילו בשמחה של מצוה.

מעשה יש לומר, דלפי שרבי היה בזמן הגלות לאחר החורבן והיה ירא שבר קפרא ישחוק בעת השמחה. אמנם כבר מצינו שבשעה שרבי גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע נוכחו בחורבן בכו, ואולם רבי עקיבא היה משחק, ואמר אם לרשעים כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. נמצא דמשום כך יהיה מותר לשחוק לאחר החורבן על כל פנים בשמחה של מצוה. וזה אשר רמז לו בר קפרא לרבי באמרו אם לעושי רצונו וכו', ולכן הזמינו רבי.

בזה נבחן שארץ "ישראל" קשורה להעם "ישראל" בקשר בל ינותק.

★★

בגמ': התחיל ר"ע מצחק וכו'.

כתיב. "כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד" (איכה ה, כב) "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד" (ה, כא-כב)

והנה בגמרא גיטין (דף צ.) מובאת שיטת רבי עקיבא, שיכולים לגרש אפילו כשמצא אחרת נאה הימנה. וזהו שנאמר כאן, שבנ"י מבקשים "השיבנו ה' אליך, וחדש ימינו כקדם" שהרי אף אם אנו מאוסים בעיניך מ"מ לא מצאת אחרת שנאה מאתנו.

ובזה יש לבאר את דברי הגמ' כאן. שזה היה הוויכוח בין חכמים לר"ע. שר"ע הסביר שאפי' לשיטתו שאם מצא נאה ממנה יכול לגרש, מ"מ אצל בני ישראל לא מצא הקב"ה מי שנאה מישראל, שהרי שועלים הילכו בו ולא אומה אחרת, כך שעדיין אנו קשורים להקב"ה ואנו מבקשים "השיבנו ה' אליך, חדש ימינו כקדם".

(וללוי אמר)

★★

בגמ': פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו לחר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו לחר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק.

איתא במסכת נדרים (נ, ב), רבי עבד ליה הלולא לרבי שמעון בריה כתב על בית גנא עשרין וארבעה אלפין ריבואין דינרין נפקו על בי גנא דין ולא אזמינה לבר קפרא

מאמרים לסיום מסכת מכות מרבינו ה"שפת אמת" זצ"ל

נדפסו בספר "לקוטי שפת אמת" (מהעתקות חסידים מכת"י הרה"ח ר' שלמה מרגלית ז"ל שנמסרו ע"י הרה"ח מו"ה ר' בנימין מנחם אלטר ז"ל)

(ס)

מובן הדמיון, דבעבירה נוטל נפשו אף שיש לו כמה. ובמצוה שתינתן לו נפשו הוא רק באין לו עבירות. **אולם** נראה, שאין אדם יכול לקיים מצוה כתקונה כשעדיין לא תיקן עבירות שעבר. ושפיר כשעושה מצוה כתקונה.

במשנה (כג ע"א): ואמר רבי חנניה בן גמליאל, מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עלי', העושה מצוה אחת, על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו וכו', לכאורה אין

וודאי ניתקנו עבירות שהיו לו, ולכן תינתן לו נפשו, שניטל ממנו ע"י העבירות.

וזה הפי' גם בקדושין (לט ע"ב): ישב ולא עבר עבירה, נותנים לו שכר כעושה מצוה וכו', והיינו כמו שכתב רש"י ז"ל שם: בעבירה שבא לידו וכפה יצרו ולא עבר, אין מצוה יתירה מזו ע"כ, היינו, שבכה"ג ניתקנו העבירות שעשה ויכול לקיים מצוה כתקונה וכו"ל.

(ב)

בגמ' מכות (כד ע"א): וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי וכו' והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק וכו' אמר להם, לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה וכו'.

ביאור הענין - לעוברי רצונו וכו' לעושי רצונו וכו', ר"ל, כי ממה שיש שכר לעוברי רצונו בעוה"ז על קצת מצות שעושים. מזה גופא ניכר מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא. וזה עצמו נותן שמחה, וזה שנאמר בתהלים (ד, ז): רבים אומרים מי יראנו טוב וגו', נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. וכפרש"י בתהלים: רבים מישראל יש שרואים עכו"ם בעושר ובשלוה ואומרים: מי יראנו טוב להיות עשירים ומשיגי תאוה כאלו וכו', אבל אני איני מקנא בהם. כי שמחה נתת בלבי, וכו', בטוח אני אם למכעיסיו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה וכו' לעתיד לבוא שהוא יום קבול שכרם עכ"ל רש"י, וזה ממש כהנ"ל.

ובזה א"ש כאן, שבעיני חכמים הי' נראה קול המונה של רומי כעין חילול כבוד שמים. אך בעיני ר"ע הי' זה אדרבה קדוש שם ה'. שמזה ניכר שכר הצדיקים לעתיד לבוא וכו"ל.